

Nye
Landoekonomiske Tidender,
udgivne

af.

J. C. Hald,

Secretair ved det Kongelige Landhuusholdningselskab.

Ingen Erhvervskilde er bedre, overflødiger, behageligere, eller den fri Mand værdigere, end Agerdyrkingen.

Sjette Bind.

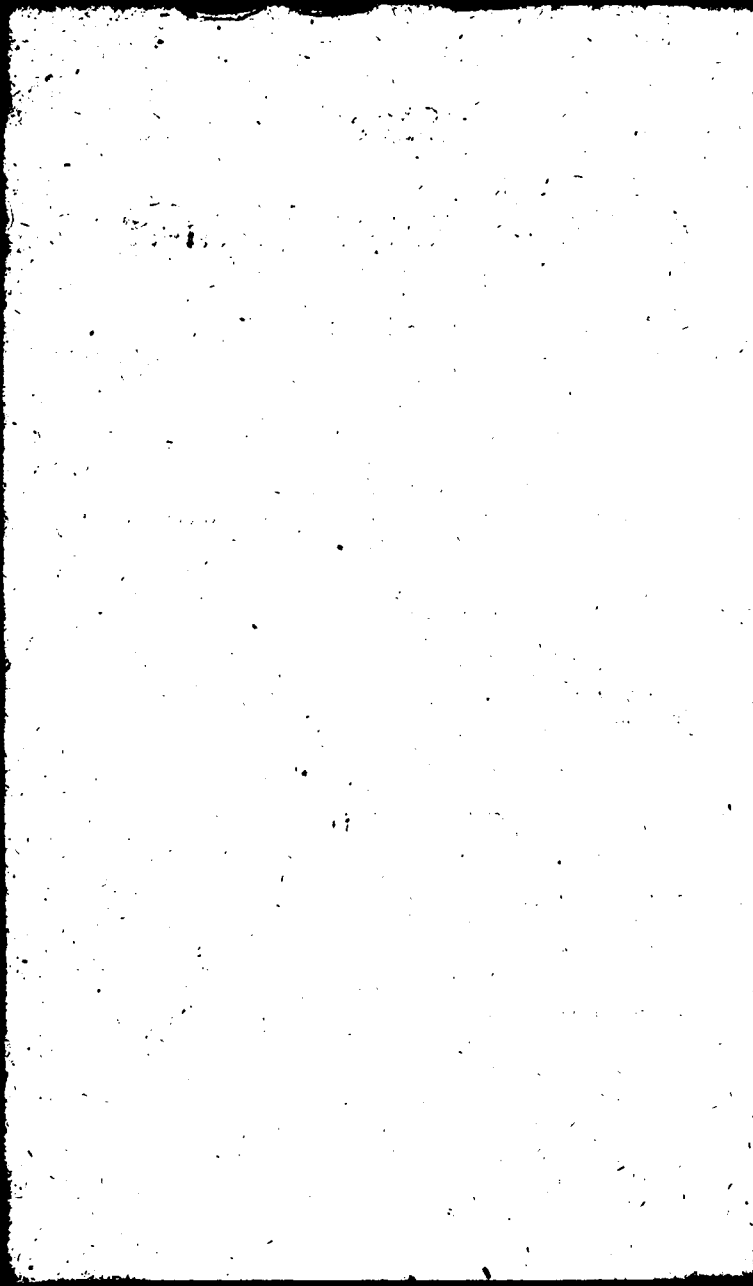

Kjøbenhavn.

Trykt hos og forlagt af Directeur J. Zostrup Schulz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1828.

Indhold af 6te Bind.

	Pag.
Ansvarlse af vor Tid, med Hensyn til den land- oconomiske Haandtering, af Statsraad Thær	1
Om den fine Uldproduktion, Uldforbrug og Uldhandel i Danmark, ved Hr. Kammerjunker Kawert	31
Om uldblabet Hestegræs (holcus lanatus), af Hr. Capitain Rûgou	51
Officielt Bidrag til Kundskab om Agerbrugets Til- stand i Danmark	62
Noget om Capitelstærten, ved Hr. Pastor J. S. Stabell	78
Nedertændernes Hørvål, ved Hr. Kammerjunker Kawert	89
Om partiel Brand i Sæden, ved K.	111
Om Riblerne til at høve Sæden til at blive bedre Handelsvare, ved Hr. Sælieutenant Tetens .	113
Hr. Pastor Rûgows Beretning til Landhuushold- ningssekskabet om hans Sommerstaldfodring og om hans Avl af Lucerne; m. v.	125
Kort Veiledning til Opelskning af det vilde Fyrre- træ (Pinus sylvestris, Linnée) paa en simpel og ubekostelig Maade, passende for ubyrkede og til at anden Bærtavl uskillede Egne; ved S. H. Subert, Godseier. Doversat fra Hollandsk	147

Det Kongelige preussiske Ugerdyrknings-Akademie paa Möglin; dets Formaal, Indretning og Bestyrelse.	196
Et Par Ord i Anledning af Strandveien ved Rjø- benhavn, ved Hr. Pastor B. F. Rønne	222
Om Kardebollers Dyrkning, meddeelt af Hr. Capi- tain Undall	229
Om Hyazinthers Dyrkning paa fri Land; meddeelt af Hr. Oberst d'Origny i en Skrivelse til Land- huusholdningssekskabet	232
Central-Dekonomie-Comptoir i Altona, oprettet af Dr. Binge	242
Om Smørrets Behandling. Oversat fra Tybse	249
Et flygtigt Blik paa Kapsavlen	279
Om Rummendyrkning	290
Grøn Gjøbning, af C. M.	292
Om Mergel, af Samme	306
Om Hedemosers Dydyrkning, af Samme	325
Jagttagelser, betræffende Virkningen paa Huusdyrene af Fodring med Boghveden og dens Straa, ved Hr. Skolelærer og Kirkesanger N. P. Scholer	342
Om de Fellenbergske Fattigskoler, af Breve fra Postwyl	356
Kortfattet Veiledning til at opelske Træer paa Jyl- lands Heber, af Hr. J. Bang, Skovriber ved de Kongelige Skovanlæg paa Alheden	378
Ziel Geschrei und wenig Wolle; en Meddelelse fra Hr. Kammerraad Drewsen	403.

Anskuelse af vor Tid, med Hensyn til den landoeconomiske Haandtering.

(Af Statsraad Thær.)

Sædevarernes, saavelsom næsten alle andre Frembringelses Dalen til et Punkt, hvorpaa de i de efter Syvaars-Krigen fulgte tressindstyve Aar, kun nogle Gange i det første Decennium — dog den Gang i et langt rigtigere Forhold saavel til Arbejdslønnen, Godsernes Kiøbe- og Forpagningspris, som til de offentlige Afgifter — stode, er en saa uventet Tidsbegivenhed, der frembyder saa mørke Udsigter og nedkuer i den Grad al Virksomhed, at Enhver, der ei hengiver sig til Fortvivlelse, stræber at udfinde Aarsagen dertil, for, i Forhold til Rimeligheden af, at dens Virkninger blive varige eller forbigaaende, at tage sine Forholdsregler.

Det være mig derfor tilladt, at meddele min Anskuelse, hvortil jeg desuden næsten daglig opfordres.

Man har, saavel i Philosophien, som i Historien og ved Verdensbegivenhedernes Forklaring, fulgt den Sædvane, at ulede alt fra eet Princip, men hvad de sidste angaaer, vist urigtigen. Disse fremstaae stedse kun ved Virkningen af mangfoldige sammenstødende Potenser, af hvilke ingen maa mangle, naar den Virkning skal vise sig, som hver for sig ei var istand til at frembringe.

For at grundlægge vore Forventninger, om hvorvidt den nærværende Tilstand maae ansees som varig eller forbigaaende, saaledes, at vi fornuftigviis derefter kunne indrette vor Fremgangsmaade, bør vi overveie de mangfoldige Aarsager, som virke derpaa, og stræbe at udfinde den Andeel, som hver især har deri.

Først bør vi lægge vel Mærke til, at denne Tilstand ikke blot er egen for en enkelt Egn, Provinds eller Stat, men tilfælles for hele den civiliserede Verden. Ugerdyrkernes Nød er ei mindre i Engeland end i Tydskland; den er i Amerika og Vestindien ligesaa trykkende som i Rusland. Aarsagerne kunne derfor ikke være locale, men maae være almindeligen udbredte, om end, i nogle Egne, særdeles locale Omstændigheder komme til, der forsøge Virkningen og gjøre den end føleligere.

Dernæst bør bemærkes, at Mangel paa Søgning og paa Affætning — hvilken stedse foranlediger forøget Higen efter at sælge og derfor altid mere dalende Priser — ei blot har truffet Landmandens Frembringelser, men alle andre Varer og Industrie-Produkter: Ja, Standsningen i de sidste's Affætning indtraf endog førend i de første's, nemlig allerede i Aaret 1816, da man derimod indtil i 1819 — vistnok som Følge af Misvæxten — ikke mærkede den ved de landoeconomiske Produkter. Der maae altsaa være Aarsager forhaanden, der lige stærkt virke paa begges Priser. Noget Trøst ligger deri, at de, ligesom de først virkede paa de andre Varer, nu, som det synes, ogsaa tidligere ophøre at virke derpaa, end paa de landoeconomiske Produkter, da vi deraf kunne grunde noget Haab for de sidste. Dog vi ville intet foregribe, men først betragte de Aarsager, som vi maatte ansee, som de virkende.

Pengemangelen. Vi bør først bestemme, hvad vi kalde Penge, og om vi derved forstaae de egentlige Pengestykker og den Masse ædle Metaller, hvoraf de kunne efter Behag præges, eller Penge-Capitalerne — Formuen, hvorved disse Pengestykker, ligesom hvilken som helst Vare, i Forhold til Capitalen, kan erholdes. Vi ville først handle om hine.

Mangel af ædle Metaller, saavelſom af enhver anden Vare, kan kun paa tvende Maader fremkomme; enten derved at Massen formindſkes, eller at ſtørre Forbrug finder Sted. Deres Mængde kan nok aldeles ikke være formindſket; thi hvad deraf opſlides, eller forsvinder, ved Skibbrud og Nedgravning, erſtattes aarlig fuldkommen fra Biergværkerne. Men deres Produktion, ſølgelig deres ſtedſevarende Forøgelse, er viſt nok, ſiden Revolutionen og den indvortes Krig i det ſpanſke Amerika udbrød, formindſket. Før denne Tid havde den, ved Anvendelſen af en bedre chemiſk Proces, tiltaget, og man anſlog da Produktet af de mexikaniſke Biergværker til 5 Millioner, det af de øvrige ſpanſke Beſiddelſer til 3 Millioner, det af de portugiliſke til 1 Million, og det fra vor Hemisphære til i det mindſte 1 Million, tiſammen til aarlig 10 Millioner Pund Sterling, hvilket alt kom i Omløb i Europa, men hvoraf en Trediedeel igien gik ud, iſær til Indien og China; hvilket dog er meget aftaget, da man i diſſe Lande nu ſtærkt ſøger europæiſke Induſtrie-Frembringelſer. Havde de ædle Metallerſ Tilſtrømning uafbrudt vedvaret, ſaa maatte den unægteligen have bevirket en Forringelſe af Pengenes Værdie; men at dens Standſning eller Formindſkelse — thi en ſtor Maſſe fremkom dog ſtedſe — ſkulde have forhøiet deres hidtil havde Bytteværdie, er mig ei ſandſynligt; thi Maſſen forblev

bog den samme, og var til sin eneste Brug, nemlig som Byttemiddel — da Brugen til Luxus eller snarere til Ostentation stedse er ubetydelig — i tilstrækkelig Mængde forhaanden. Heller ikke er der noget eneste Tegn til at det fattes. Enhver, der eier bevægelig Capital, kan uden al Vanskelighed faae Penge; søges og behøves de et eller andet Sted meget, saa fremkomme de der inden kort Tid, og Pengemarkedet overfyldes saameget, at Discontoen umiddelbar falder dybere, end den i halvtredstindstyve Aar har været; selv Statspapirerne stige under politiske Forhold, der ellers pleie at trykke dem, og man hører solide Handelsmænd klage over, at Pengene siebliffeligen ei kunne bruges.

Egentlig Mangel er altsaa ikke forhaanden; dog nægter jeg ikke, at de ædle Metaller's stærkere Frembringelse og Indførsel vilde meget fordeelagtigen have virket til den saa nødvendige Forringelse af deres Bytteværdie, mod alle andre Vares, og at de — Frembringelsen og Indførselen — altsaa, til Gienbringelsen af den ved andre Aarsager tabte Egevægt, vare høist ønskelige.

Men hertil have vi det mest grundede Haab, naar Koligheden og Civilisationen i de sydamerikanske Stater er igien tilveiebragt. At dette, selv under de europæiske Cabinetters Medvirkning — hvilke ville stræbe snart og fortrinligvis at aabne dette store Svælg for deres National-Ind-

dustrie — vil snart skee, er vel uden for al Tvivl. Desuden have vi de bestemteste Efterretninger om, at Biergværksarbeidet er i Mexiko atter optaget med Alvor og Kraft, og at man derved har begyndt at betiene sig af den største og mest velgørende blandt Opfindelserne, Dampmaskinen, til Overvindelse af Hovedhindringen, Vandet, saa at derved nogle af de rigeste, men i dette begravne, Gruber atter bearbeides.

Saaledes vil Sydamerikanernes store, men af den spanske Regiering forhen saa vanskelig gjorte, Attraae efter vore europæiske Industries Frembringelser snart tilføre os deres ædle Metaller i større Mængde og ad ligere og kortere Wei, end den de forhen toge giennem Spanien, derved atter bringe Liv i vor Omsætning, og forskaffe vor, sig forsøgende, Folkemængde Beskæftigelse og Erhverv, ligesom derved gjøre Ende paa en anden øieblikkelig Aarsag til Pengemangelen nemlig:

Metallpengenes større Anvendelse til Inddragelsen af de i umaadelige Summer udgivne, ei realisable Papirpenge. Det er meget rigtigt, at Mangel af Metallpengene, som f. Ex. i Aarene 1818 til 1820, da umiddelbar efter det store franske Laan, den engelske Banke begyndte sin Betaling i rede Mynt, og inddrog alle sine smaae Sedler, paa samme Tid Østerrige og Rusland, efter Englands Exempel, gjorde funderte Laan for at

indbrage de værdiløse Papirpenge, blev kiendelig, da Deeltagerne i disse fordeelagtige Laan drog disse allevegne fra til sig; hvilket især skete mod Slutningen af 1818 under mangfoldige paa virkende Omstændigheder. Men disse Metalpenge forsvandt ikke i Handelsverdenen, men kom tværtimod i stærkere Dmløb, saa at mange, der fra Krigstiden af havde ligget som en Nødskilling i Skuffen, nu kom frem, hvorfor man nok aldrig før havde seet flere anløbne nye Mynter, end just da. Den større Sikkerhed og Magelighed, hvormed man kunde benytte dem, satte dem i Dmløb. Og saaledes viste det sig snart, at der var Sølv nok, som Byttemiddel, i Handelsverdenen. Det tabte mod Statspapirerne, der stige, og nu, selv i større Summer, traadte i Papirpengenes Sted, da de samt deres Coupons lige saa let som Sedlerne gik fra Haand til Haand, og ved større Om sætninger atter gjorde Metalpengene undværlige. Følgelig ere disse, ved Laanene hverken formindskede, eller deres Brug og Søgning forøget.

Ikke bestomindre anseer jeg disse funderede Laan som Hovedaarsagen til alle produktive Haandteringers saavel som Handelens Standsning i vore Dage, og som den Kilde, hvorfra alle vore Glendigheder udspringe. De have ikke draget Metalpengene til sig, men opslugt de bevæ-

gelige Capitaler, og have Tendensen, stedsse at opdyngge dem i store Masser, og i Hænder, hvori de ere uproductive. Ingen Maade til at anbringe sin Capital synes nu fordeeltigere, eller at kunne bringe saa store og visse Renter, eller endelig at love Speculanten paa Stocksbørsen saamegen Fordeel, som netop denne. Naar her hersker den største, men uproductive, Virksomhed, saa drager derved den Lade, med Hænderne i Skibet, Indkomst af sin Formue; han behøver ikke engang at skrive en Kvitering for at hæve sine Renter, men blot at lade sine Coupons indleveres. Han er paa ingen Maade bunden, indviklet i intet, og behøver blot at sætte sig med sit Chatol i Reisevognen, for at kunne begive sig derhen, hvor hans Bune attraaer. Han er efter siebliffeligt Valg Borger af ingen eller af alle Stater, unddrager sig Afgifter og Skatter for sin Beskyttelse; i det mindste i Forhold til sin Formue. Intet Under altsaa, at enhver Formuende, der nogenlunde kan det, udbrager sin Formue af Fordeiendommene og fra Haandteringerne, og anlægger den paa denne Maade til ligesaa høie og i det mindste vislere Renter.

Men hvorfra komme Renterne? — En Capital kan ved sig selv ei paa anden Maade bringe Renter, end ved at anlægges i en produktiv Haandtering. Dette er her ikke Tilfældet. Capitalen er i sin Substans, i sin virkelige Værd ei

mere forhaanden, kan altsaa ei heller være produktiv; det, hvorfor Gielden paadrogēs, er for længe siden tilintetgiort. Renterne maae altsaa fremtvinges af en anden i Haandteringer anlagt Capital. En Ulykke endnu, om disse kunne udredes af den Fordeel, som deraf er vunden! — Ofte maa den anlagte Capital selv angribes, og Driften af den Aarsag stedse mere indskrænkes. Salmindelighed opsluge nok de Renter, der maae betales af hiin fortærede Capital, d. e. de derfor paabudne Skatter, Haandteringernes Overskud; — ved Agerdyrkningen er dette bestemt Tilfældet — derved forhindres i det mindste nye Capitalers Dannelse ved disse Haandteringer, og tillige bevirkes, at Ulykkestilsælde ei kunne dækkes, der følgelig blive ødelæggende, hvoraf igjen følger, da ingen fremmede Capitaler kunne anlægges, at Driften stedse bliver svagere.

Hvad Haab, hvad Trøst og Hielp er her? — Ak! de ligge langt borte! —

Man har foreslaaet Nedsættelse af Statsgieldens Renter, hvorved ei blot Skatterne kunde formindskes, men endog Statscreditorernes sig stedse forstørrende Capitaler igjen tilføres Haandteringerne og Fordeiendommene. Men skete dette, uden at man kunde tilbyde Capitalens Tilbagebetaling, saa var det stridende mod Retfærdigheds Grundsatninger, og enhver Forholdsregel, der

vilkaarlig saarer denne, er fordærvelig for Statsforeningen og den civiliserede Verden.

Men en, om end fiern, Udsigt byder dog det fredelstende System os, som alle Cabinetter saa afgjort have antaget, og som befæstes end mere ved vore Monarkers saa sande, inderlige, personlige og broderlige Forening. Dannedes tilligemed dette en, Renters Renter bærende, synkende Fond — hvilket dog vel var mueligt ved de store Besparselser, som en varig Fredstilstand tillade — saa kunde den, naar saadant paa samme Tid skete af alle Stater, der havde solid Credit, snart være stor nok til, at tillade Dpsigelse af de høie Renter, ledsaget af Tilbudet, at tilbagebetale Capitalens virkelige Værdie. Statscreditorerne vilde, da de ei vidste hvor de skulde anbringe deres Capitaler, være tilfredse hermed, og Realiseringen af de indleverede Gieldsbreve vilde uden Bæmskelighed kunne dækkes. Bist nok turde kun England, som i forrige Aar, uden en saadan Forening, gjøre Begyndelsen med en Deel af sine Papiere, men mødte det end isørstningen en foruroiligende Modstand, saa overvandt det dog denne snart. Men herved beroer alt derpaa, at en saadan Stat ei mere staaer Fare for, at maatte gjøre nye Laan, og at Europas Fredstilstand bliver fuldkommen sikket.

Ved denne Uttring vil jeg paadrage mig Manges Modsigelse, der netop have grundet deres

Haab paa Gienudbrudet af en, men fiern, Krig, da de beraabe sig paa, at Krig altid bringer Liv og Bevægelse, og Capitaler til Haandteringerne og Handelen. Det vilde føre os for langt, her at afveie Krigens, efter Localitet og Omstændigheder, mangfoldige Virkninger i denne Henseende. Jeg vil imidlertid tilstaae, at dette virkelig er Tilfældet i Krigens Begyndelse og især ved de første Rustninger. Ikke destomindre kan jeg kun ansee den for et meget sørgeligt Palliativ for den Tilstand, hvori vi befinde os, da den ikkun kunde føres ved at paadrage os nye Gæld under stedse byrdefuldere Vilkaar. Den vilde altsaa fortære nye Capitaler, tilintetgiøre deres Substans, efterlade det Almindelige Gielden, og end mere tilføre Enkelte Nationernes Formue. At den skulde træffe andre Stater og forskaane os, er, saasnart den erholder nogen Omfang, ved alle store Magters nærværende nære Berøring, et lige saa forgiæves Haab, som at mit Huus skal blive forskaanet, naar Byen brænder paa alle Kanter. Mig fryder derfor den Opmærksomhed og de alvorlige Bestræbelser, som alle Cabinetter, selv maa skee imod de fleste Enkeltes Ønsker, anvende, til i Forening at gvale enhver, hvorsomhelst ulmende Funke, og at bevare den civiliserede Verdens Freden.

Maatte dog denne hellige Forening, denne Folkenes Fædres broderlige Forbindelse, ogsaa bidrage til at nedrive en anden Nationernes Skillevæg, der nødvendig engang maae foraarsage Fiendtligheder! — Jeg mener Prohibitiv-Systemet; thi dette anseer jeg, næst den offentlige Gæld, for Hovedaarsagen til alle Haandteringers Standsning og Nationernes Forarmelse. Det er umueligt, at en Nations Industrie kan opmuntres og hæves, naar det forbydes eller meget vanskeliggøres den at bortbytte det, som den efter sit Lands Natur, sin borgerlige Forfatning, sine Sæder, Tilbøieligheder og Talenter, med mest Fordeel kan frembringe, mod andre nyttige og behagelige Varer, som en anden Nation meer overflødig frembringer. Denne Bytning, denne Handel var det, der berigede og civiliserede Europa, og ved hvis Undertrykkelse det modsatte vilde bevirkes. De nyeste Begivenheder og Forholdsregler synes kun lidet at tyde paa, at dette System vil blive forladt; dog haaber jeg dette vil skee i Fremtiden. Represailerne maae først ret paaafaldende vise dets skadelige Virkning, og gjøre de Følger, som dette System efter sin Natur sildigere af sig selv maatte faae, tidligere følelige. I Engeland — der gav det første forsøreriske Exempel paa denne eensidige og snæverhiertede Handels-Politik — synes dets skadelige Følger at erkendes, og Parlamentets Agerdyrknings- og Handels-Commissioners Indbe-

retninger og Betænkninger udlade sig afgjørende nok derimod. Ministerne ere enige med dem, og kun de første Følger, som en pludselig Forandring af Grundsætninger, der forresten erkjendes hensigtsløse, og som vilde komme en Deel af Nationen til Skade, ere Uarsagen, hvorfor man gaaer forsigtig tilværks. Vel aabner Korn-Billens Modification os kun lidet Udset til for det første at sælge vort Korn til England; men Grundsætningen, lidt efter lidt at formindste Vanskeligheden deraf, synes at staae fast. Betænkter man, i hvilken Grad Sæden, ved Overflødheden og de nærværende lave Priser paa Fastlandet, vilde strømme derhen, naar Indførselen i de engelske Havne lettedes, og hvor ulige mere end vi, den engelske Agerdyrker er trykket, saa maae man erkjende, at uden ganske at ødelægge denne, kan for Diebliffet ei andre Forholdsregler tages. — Men ved Reciprocitets-Billen er Navigations-Akten saa godt som hævet. En følgeriig Beslutning! — Preussen, der først fulgte England i fremmede Manufacturvarers Udelukkelse, har ogsaa først ophørt dermed, og, mod Erlæggelsen af en meget taalelig Told tilladt alle udenlandske Vares Indførsel, og Følgen deraf har været, at dets Fabriker, der før kun leverede dadleværdige og dyre Varer, nu frembringe dem af saadan Godhed og til saadanne Priser, at de fremmede, uagtet den meget lave Afgift, ved dem udelukkes; i

det mindste hvad de Fabrikata angaaer, hvortil Preussen selv har det raa Material. Desto mere paafaldende er det, at just nu to Magter — Frankrige og Rusland — der begge ere blevne rige og vindskibelige ved deres udenlandske Activhandel, stedsse have draget den største Saldo i rebe Penge og fremmede Capitaler til sig, nu standse denne deres Natur- og Industrie-Produkters Omsætning, ved at afbryde Handelsfamqvemmet med Ulandet, og foranledige Represailler, der egentlig kun ere kunstige Anticipationers naturlige Følger.

Det er næsten utroeligt, at oplyste Regieringer ei snart skulde erkiende disse Misgreb, og af mange Uttringer seer man at de virkelig gjøre dette. Men de paatrængende fire Interessers, hvori Statsborgerne ere deelte og deres eensidige Anskuelse — Penge-, Agerdyrknings-, Manufaktur- og Handels-Interessen — drage Statsstyrernes Opmærksomhed deelt til sig, og de troe at maatte give efter for den ene, naar den beklager sig over den Skade den lider, ved en andens Begunstigelse. Rentenerernes og de fast gagerede Embedsmænds Interesse forlanger, at Pengenes Værdie stedsse stiger, at alt bliver godt Kjøb, og da de staae nærmest og bruges, finde deres Forestillinger let, om end hemmelig, Indgang. Fordeierne og deres Forpagtere ønske de indenlandske Produkters fordeeligste Af sætning og forhøiede Priser, og drive derfor paa Udelukkelsen af fremmed Concurrance.

I Frankrige have de nu afgjort Dørvægt i begge Kamrene, og have derved giennemdrevet Forbudet mod fremmede Kornvarers Indførsel og det, et Forbud temmelig liige, Paalæg paa udenlandsk Dvæg og Uld, endskiøndt det er klart, at Frankrige ikke altid eller i alle sine Provindsfer kan undvære det første, og aldrig den sidste. Man see kun hvorledes Ministeren i sin Beretning til Kongen, angaaende det forhøiede Paalæg paa den fremmede Uld, er nødt til at snoe sig. — Manufactur-Interessen kræver lave Priser paa Levnetsmidlerne, paa det at Arbejderne og det raa Material maae koste den mindre, thi da kan den paa fremmede Torve fortrænge andre ved sine lavere Priser, og hiemme have Monopol. Handels-Interessen vil derimod ikke dette, fordi den erkjender at uden Varebytning kan ingen betydelig Handel finde Sted. — Saaledes modstræbe de hverandre, og indrømmes idag den ene Fordele, saa maae de imorgen tildeles den anden, for at gienbringe Ligevægten, som man havde forstyrret. Man raader Bod paa een Feil ved en anden; saaledes opstaaer Regulativ-Systemet, der isørstningen smiggrer Magthaverne meget, men snart indvikler dem i de største Forlegenheder. Indsigtsfulde Statsmænd søgte gjerne at slippe ud derfra, og at lade Tingene gaae deres naturlige Gang, men Indretninger og Anlæg, som vare grundede derpaa, tillade ikke dette uden

Tab for og Uretfærdighed mod Enkelte, som hiin falske Grundsatning forledte til Foretagender, der uden denne ikke kunde bestaae.

Men det er ikke usandsynligt, at det tryk-
kende ved nærværende Tid selv vil lede til klarere
Anskuelser; at Rentenererne ville indsee at deres
Renters Kilde — Nationens Næringsveie —
maa udtørres; at Fordeierne ville erkiende, at
deres Agre ikkun i det Forhold, hvori Industrien
sætter andre istand til at betale deres Produkter,
kunne give Rente; at Manufacturisterne ville be-
gribe, at den frembringende Agerdyrker er de-
res bedste Kunde, og at Fordelen af deres
Bedrift staaer i Forhold til den Velstand, hvori
han befinder sig; at endelig Riebmanden indseer,
at han ikke kan bortbytte de indenlandske Frem-
bringelser, uden mod de udenlandske. Da ville
Regieringerne forlade alt Blændværk, som i en
saa klar Sag kun er en Følge af Pengenes Mel-
lemkomst som Byttemiddel ved Omsætningen af
ethvert Lands Natur- og Industrie-Producter; og
de praktiske Finants-Mænd ville mindre see paa
fyldte Pengekasser, end paa Nationens Velstand,
ved hvilken Industrien oplives, og som er det
eneste, der kan fylde hine. Tør vi ikke haabe
at vore Hærskeres hellige Forening, naar en an-
den Gienstand for deres Omhue er tilendebragt,
ville opfylde det, som de have erklæret at være de-
res Niemed: at ansee sig som Almeenhedens Fæ-

bre, og de christne Nationer som Brødre, der ikke skulle bekrige, men elske og understøtte hverandre? Men dette kan ikke skee, uden at de forene Nationerne, som Borgere af een Stat, til gienfæidigen at overlade hverandre deres Frembringelser, og overlade til enhver Nation hvad den, efter sin Forfatning og sine Sæder, finder forbeelagtigst at producere, og hvad den derfor, til forsøget Nydelse af Livet, vil tilbytte sig fra andre, og saaledes opmuntre til høiere Industrie og Anstrængelse. Herved kan den saa stærkt tiltagende Folkemængde overalt finde den Beskæftigelse og Fortieneste, som, naar dens Frembringelser ei kunne finde udenlands Afsetning, ellers vil fattes den.

Denne Folkereformelse, der aldrig har været før saa stærk i Europa, er netop det, der ved Anskuelsen af Nutid og Fremtid især maa tages i Betragtning. Det er bekjendt, hvilken Tilvæxt Fødelisterne vise i alle Lande, og kunne de end ikke være fuldkommen nøiagtige, saa komme de dog Sandheden meget nær. Vi kunne ikke her berøre alle de Omstændigheder, som virke dertil; en Hovedårsag er vist nok Koppernes næsten tilendebragte Udryddelse, hvorved, Gud ske Lov, ikke det har viist sig, som man tidligere befrygtede, at Naturen nemlig ved at fremavle eller forsøge

andre Sygdomme skulde gienoprette Ligevægten mellem de Fødte og Døde.

Den Frygt for Overbefolkning, som Malthus vakte, er factist hævet, da det viste sig i England, hvor den var størst, at selv ved en uhyre Folkeformerelse kunde Frembringelsen ei blot holde Skridt med Forbrugen, men endog ile den forud, og ved Agerdyrkningens Forbedring endnu længe holde den Stangen; og dog er i dette Land kun en Trediedeel af Nationen beskæftiget med Agerdyrkningen, og maa altsaa, ved det den frembringer, føde de andre to Trediedele. Hypothetisk — det vil sige, naar ingen anden Hindring kommer Folkeformerelsen iveien — synes mig dog hans Sætning rigtig — endskiøndt flere nyere Skribenter erklære den ganske urigtig — at Befolkningen kan tiltage i en geometrisk (2, 4, 8, 16, 32 o. s. v.) men Produktionen kun i en arithmetisk (2, 3, 4, 5, 6 o. s. v.) Progression. Men hans Slutningsresultat ligger i en usinelig Fraastand, især naar vi betragte Nationerne som een Menneskeslægt, og Jordens Overflade som dens Eiendom. Fæste vi derimod vort Blik kun paa eet Punkt, saa vil Produktionen paa frugtbart, men udyrket eller slet dyrket Jord, isørstningen gjøre større Fremskridt end Befolkningen, og Arbeidet fordeeltigt anvendes i Agerdyrkningen, fordi det fremdrager Naturens Skatte og denne tilføier sin Deel til det som Arbeidet bevirker. Da ethvert arbejdende

Menneske her kan frembringe det Dobbelte og Tre-
dobbelte af det han fortærer, saa kan hans Afkom
aldrig lide Mangel, og han vil endog, foruden sine
Børn, kunne ernære et betydelig Antal Mennesker,
som selv intet frembringe. Men Agerdyrkingen
kan naae en Høide, og har i nogle Egne virkelig
naaet den, paa hvilken det forøgede Arbeide ikke
mere lønnes ved det større Produkt, og fordeelagtigere
kan anvendes paa andre Industriegrene. I
Engeland er dette Tilfældet, og man tilskriver der
ei længere det forøgede Arbeide Agerdyrkingens
og Produktionens Fremskriden, men Arbeidsbesparelsen,
som ved Arbeidets Fordeling paa de nu
store — forhen mindre — Volsbrug bevirkes, li-
gesom ved Brugen af kunstigere Redskaber, Ex-
stirpatoren, Cultivatorerne, Hesthakkerne, Rads-
saaenings- og Tærskemaskinerne. Men disses
Virkning have ogsaa sin Grændse, der ei mere vil
være tilstrækkelig, naar Folkeformeringen vedbliver
at være 15 Procent eller i 10 Aar 3,300,000.
Engeland maae altsaa efter al Rimelighed atter
behøve Tilførsel, især da den Frygt, ikke at
kunne beskæftige og ernære denne Menneskemasse,
i de sidste Tider synes at være bortfalden.

Det synes uden for al Tvivl, at denne almindelige
Folkeformering aabner Grundeierne og Ager-
dyrkerne blidere Udsigter i Fremtiden. Vel har
man sagt, at da ethvert Menneske, der befatter
sig med Agerdyrkingen, kan frembringe mere end

han fortærer, saa følger deraf, at Produktionen tiltager, jo flere Agerdyrkere der bliver, at Produktionernes Pris altsaa ikke der kan blive høiere, hvor ei en Deel Mennesker faaer anden Besciæftigelse. Men naar Jordens Cultur, ved mere Arbeide, stiger, saa maa ogsaa dens Værd forøges, og naar den ufrugtbare Jord bliver dyrket, saa maa den frugtbare, i Forhold til sin Frugtbarhed, svare høiere Rente. Arbeidet bliver derved bedre Kiøb, og bliver det saa godt Kiøb, at Arbeideren ikke mere kan leve deraf, saa søger og finder altid en Deel Mennesker anden Besciæftigelse. Til de Egne, hvor Arbeidskraften er saa overflødig, at den ikke mere kan benyttes i Agerdyrkningen, ville altid Speculanter og Capitalister ty, og paa nyttig Maade sætte den i Virksomhed. Men hertil maa det først komme i Egne, hvor hidtil ingen Industrie har hersket, just fordi det var Menneskene for let, at ernære sig ved Agerdyrkningen, og paa kunstig Maade at ville fremtvinge Industrien, bliver uden Virkning.

Det kan ei nægtes, at Productionen siden dette Aarhundredes Begyndelse er tiltagen. Salmindelighed er den sandsynligviis stegen en Femtedeel, og jeg kan nævne Egne, som jeg fra den Tid har kiendt, hvor den er fordoblet. Derimod kan man ikke sige, at den er afgjort ilet forud for

Befolkningen og Forbrugen, naar et halvt Misvæxtaar, som det 1822, kan opsluge de Forraad, som fleer rige Aar havde frembragt. Vilde vi end altsaa ikke nægte den al Indflydelse paa de lave Priser, saa tør vi dog vist ikke tælle den blandt disses Hovedaarsager. Havde Landmanden ikke havt saa stor Pengetrang, saa var Rugen efter hiin Høst stegen til 3 Rdlr. og Havren til 2 Rdlr. pr. Scheffel, og Rugen var da i 1823 ei falden under det Halve deraf. At de nærværende lave Priser selv, naar de staae under Produktions- og Omkostningerne, ville foraarsage en Formindskelse af Produktionen, have Mange nægtet; thi de engang i heldigere Tider gjorde Forbedringer ere vedholdende, og deres Virkning viser sig ofte stærkere i Fremtiden end i Begyndelsen; desuden nødes Landmanden til desmere at anstrænge sig for at benytte den, for, jo mindre Sæden giælder, at frembringe mere. — Sandt er det, at Landmanden ikke, saa hurtig som Fabrikanten, kan indskrænke sin Produktion, naar den ei længere svarer Regning; men i Tidens Længde skeer det saameget mere, og naar dette engang er blevet Tilfældet, kan den høiere Drift eller dens Virkning ikke saa hurtig gienbringes. Næsten alle landoeconomiske Forbedringer ere af den Slags, at naar de ei vedligeholdes, gaae de igien tilbage, og om end deres Vedligeholdelse ei fordrer saa stor Capital, som deres første Frembringelse, saa gjøre de dog stedse en

større Driftscapital nødvendig, end den der behøvedes, førend de iværksattes. Fattes denne, eller udbrages den — hvortil man i disse Tider saa ofte nødes — saa bliver Tilstanden flettere, end den før var. For de nærmeste Afgrøder er det vel tilstrækkeligt at pløie og saae, og hertil er endnu nødtørftig Kraft. Men Dvæget, der holdes for sin Nytte og Giødning, er kiendelig aftaget. Førrige Aar fattedes Foder og Halm; iaar har man Overflod af den sidste, og Mange, som skulle kiøbe Brændsel, opbrænder den for at spare Pengene. Den kunstige Foderavl, der stedse mere udbredte sig, er i kiendelig Standsning, hvilket allerede kan sees deraf, at Kløverfrøet, uagtet det i flere Aar er mislykket, finder liden Affætning. De smaae Brændevinsbrænderier, der ved mange Aalsbrug vare Giødningens Hovedkilde, staae stille. — Afgiort er det nok, at Sædafgrøderne fortære Jordens Kraft, i Forhold til deres Størrelse, og kun det Forhold, hvori dette skeer, er endnu problematisk. Jo mere Mennesket ved sit Arbeide, og Naturen ved heldigt Veirligt forstærker den, desto større bliver Agerens Svækkelse, naar den ei forholdsmæssig erholder nyt Stof. Et Aalsbrug, hvis Giødningkraft man engang lader formindskes, bliver ved at synke, indtil det kommer til et, i Forhold til dets Jordsmon lavt varigt Standpunkt, hvorfra det ikke atter kan hæves, uden ved Udlæg og Dpofrelser. Hvor dybt

synke ei de Godser, der længe ere sequestrerede, hvilke man for det første afnøder de Afgrøder, som de kunne yde, uden at tænke paa varig Erstatning derfor. Mergelens velgjørende Virkning, især paa Kobbeltbrugets ved Grønsværens Forraadnelse berigede Agre, ophører i de Avlsbrug, der ikke kunne benytte den til stærkere Gienfrembringelse af Giødning, og saadanne ere mange. Er end de energiske og tænkende Landmænds Tal forøget, og drages end vor Opmærksomhed hyppig til Godser, der have hævet sig saameget over deres forrige Standpunkt, at det forekommer dem, der ei før har kiendt dem, utroligt, saa synes det dog, at det større Antal Godser er i en saa dalende Tilstand, at vi, ved en forøget Folkemængde, ikke have varig Overflødigbed af Produkter at befrygte.

Erfaring lærer, at naar Priserne have Tendens til at dale, saadant da, uden gyldig Grund, varer en Tidlang. De fleste Mennesker slutte og handle blot analog med de nærmeste Tilfælde, og derved trykkes Prisen stedse lavere og lavere, ligesom modsat stigende Priser stedse gaae mere og mere iveiret ved den tit uden Grund vakte høiere og forøgede Søgning. Da hiin Tendens uimodsigelig nu er forhaanden, maae vi for det første belave os paa endnu dybere Falden. Men i den moralske som physiske Verden hersker dog en uaf-

Iabelig Stræben efter Egevægt, og møder denne end en Tidlang Hindringer, saa indtræffer dog stedsse noget, ofte ganske usorudseet, hvorved hiin Bestræbelse bliver frie.

Kunne vi da, kunne vore Regieringer, hvis Hielp man saa ivrigen paakalder, ikke udrette noget herimod? — Neppe er nogensinde Landmændenes Nød med mere Interesse og Grundighed bleven afveiet, end nylig i det engelske Parlament (hvilket vore Tidender vist nok som ubetydeligt have forbigaaet, og i dets Sted fortalt os Mordhistorier) og aldrig var, ved den ogsaa der herskende Interesse for Grundeiendommen, Tilbøieligheden til at hielp større. Men hvad var Resultatet af Committeeens skarpsindige Undersøgelse? — At der var ingen Hielp muelig! at det fremmede Korns Udelukkelse ei havde hiulpet Ugerdyrkingen, derimod skadet Manufacturerne og Handelen; at ikke destomindre en væsentlig Forandring var, i dette Dieblik da Sæden giælder saa lidet paa Fastlandet, farlig. — Havde man ikke saa ganske forstyrret denne Handel, saa havde Prisen i Engeland, saavel som paa Fastlandet, blevet høiere; men nu var Skaden engang giort.

Og til andet, end at fra Regieringens Side ei kan hielpes, vilde en grundig og anstuen Undersøgelse hos os, neppe lede.

En Forfatter har tilraadt Gienindsførelsen af Magazinerings-Systemet, hvorved i Tider, da

Sæden stod lav, kjøbtes, og naar den stod høit, folgtes, efter at Militairet havde faaet hvad det behøvede. Jeg kan ikke afgjøre om dette System, hvilket især i Stedrik den Stores Tid saa omhyggelig fulgtes, var den preussiske Stat gavnligt; men Agerdyrkningen var det skadeligt. I Aaringer hvor Sæden var godt Kjøb, stod den i de preussiske Stater ei høiere end i Udlandet; men derimod i de Aar naar den var andensteds dyr, lavere der. De høie Priser paa Verdens Torv, især Hvedens, kunde den Landmand, der nær ved Floder, Havne eller Grændsen ei betiente sig af Underfløb, ikke benytte sig af, og man hørte kun Klager over at man var trykket. Thi uden Spærring og Udsørselens Banskelliggjørelse ved stigende Priser, kan Magazinerings-Systemet ei bestaae; thi ellers komme jo ikke Forraadene til Nytte for Undersaatterne, der befrygte Mangel, men Udlandet og Mellemandlerne til Bedste. De lave Priser forhøies ikke ved Indkjøbene, thi det er hver Administrations Maal, at spare det mest muelige paa andres Bekostning, for saaledes at erholde de Foresattes Bifald og dække andet Deficit. Den kan og bør ikke høre sig til høiere Statsanskuelser, og man kan ei heller forskrive den saadanne. Sæden kjøbes af den Mindstfordrende, og da Trængselen for at skaffe sig sikker Udsætning i saadanne Tider, altid pleier at være stor, saa nedtrykkes den giængse Priis,

snarere end hæves. Og saa sælger man for la-
 vere Priis, naar man kan affætte 50 end 5 Tdr.
 Ere de offentlige Magaziner engang fyldte, saa
 iler Publicum ikke mere med Indkiøb; man nøies
 med det man daglig behøver, thi der ligger jo
 Forraad, om den skulde behøves, og paa Spe-
 kulation kan ingen Tanke være. Vilde man be-
 stemme Indkiøbsprisen høiere end den da giængse,
 for derved at hæve Sædprisen, saa maatte man
 gjøre mindre Indkiøb. Herved vilde Trængse-
 len blive saa uhyre, at man maatte sætte dob-
 belte Bagter for Bureau-Dørene, og da blev kun
 gode Benner — Speculanter og Dpfkøbere —
 indladte, saa at den ærlige Landmand fik intet
 deraf.

De forhenværende Magazin = Omkostninger
 vare meget store, og Statens Tab derved betyde-
 lig, da, al Forsigtighed uagtet, store Qvantite-
 ters Fordærvelse ei kunde hindres. Da den store
 Capital den Gang kunde tages af Skatkammeret,
 hvor den laae unyttet, saa behøvede man ikke
 engang at beregne Renten, som nu maatte blive
 Tilfældet. — Jeg tilstaaer derfor, at jeg havde
 stemt med Majoriteten af de württembergiske Re-
 presentanter, der afgjorde at Magaziner ei bleve
 anlagte, og det uagtet, at i den større Deel af
 denne Stat, Omværlingen af Dverflod og Man-
 gel, formedelst dens store Befolkning, er meget
 hyppigere, end hos os i det nordostlige Tydskland.

Det eneste jeg vidste at foreslaae, hvorved Staten kunde hjælpe Landmanden i sin Trængsel, var: at den tilstod solide Godseiere Laan, paa Sædforraad. Controllen synes vel noget vanskelig, naar Laaneren — hvilket stedse var ønskeligt — beholdt fri Raadighed over Pantet. Men ham maatte paalægges, naar han havde solgt f. Ex. 10 Procent deraf, uopfordret at afdrage forholdsmæssig af Laanet, og i modsat Fald at lide haard og uafvendelig Straf. Maatte end Staten til dette Diemed gøre Laan, saa havde dette intet at betyde, fordi dets virkelige Værd laae der, og Statsgælden ikke derved forøgedes. Maaskee dette endog kunde bestrides ved bestandig realisable Papirpenge med en Realisations-Fonds lavere Renter, hvilket jeg dog maae overlade dem at bestemme, som kunne bestemme, om i vor Circulation allerede er saamange Papirpenge, som den kan taale. (Af Indleveringen til Realisation kan dette ene kiendes). Ved de i Credit-Foreningen værende Godser, maatte Controllen, som i det Hele Fondenes Anvendelse, overdrages Landsdirectionen, for at Indretningen ei heller med denne skulde komme i Collision, men tvertimod, Laanenes Renter saameget visfere komme ind.

Disse Forraad vare det hensigtsmæssigste Middel til at forebygge en temporair Overflodighed paa Torvene, og de sikreste og mindst kostbare Ma-

gaziner i Trang og Dyrtid, til hvilken de gienbragte Capitalerne med stor Gevinst. Sædoplag, der ved tilbørlig Forsigtighed vare beskyttede mod Fordærv, ere endnu aldrig blevne ubenyttede. Den Tid har altid indfundet sig, da man har med Fordeel kunnet sælge dem. Men vore Magazin-Bygninger til langvarigere Bevaring, sælgelig af større Mæsser, ere for kostbare. Et gientaget Forsøg med de høie, lufttætte Giemmesteder, var da vist nu Umagen værd. Hr. Terneaux har ved Paris, som man siger med heldigt Udfald, ladet Forsøget gientages; ogsaa tale alle Grunde, alle ældre Erfaringer derfor. Beskrivelse af en saadan, ei kostbar Indretning, i det Smaa, findes i Møgliner Annaler XI Bind S. 26. Skulde ingen Statsøvrighed finde sig foranlediget til at gjøre et Forsøg efter denne, eller maaskee en anden Indretning? Private vove det ei først, endskjøndt Utlægget neppe kan være kostbart. Saadanne Bevaringssteder (Binger) vilde ogsaa meget lette Controllen med pantsatte Kornvarer.

Hvad den Enkelte frem for alt har at gjøre i denne Tid, viser sig af sig selv. Han maa undvige enhver Udgift, der ikke er afgjort fordeelsagtig for ham.

Især bør han bestræbe sig for at faae Arbeidslønnen nedsat, og igiæn i Forhold til Levnets-

midlerne og de raa Produkter. Naar en Forfatter siger, at vor Tids Tryk især hviler paa Arbeidet, saa maa dette vel ikke forstaaes saaledes, som om den egentlige Arbejder leed. Det har i det mindste ei hidtil været Tilfældet; thi han har staaet sig særdeles vel, da alle hans Fornødenheders Pris er saa lav. Men paa den til Arbeidets Bedrøvelighed fornødne Capital, paa Entreprenørerne, næst Grundeierne, har den tynget mest. Lønnens Nedsættelse, ei blot for Arbeidsfolkene og Daglønnerne, men endnu mere for Haandværkerne, som Landmanden behøver, er yderst nødvendig. Men dette kan ikke opnaaes uden ved de forenede Bestræbelser af en Egnens Landmænd, der indsee, at det er paa Tiden, at Arbeidsprisen forhøielse, som i Tider, hvori Pengene vare overflødige, tilstodes, nu maa nedsættes.

Neppes noget er falskere, end den Grundsætning, ved fremtvungen Forøgelse af Sædproduktionen, at ville bøde paa de lave Priser. Mig synes tværtimod Indskrænkning, i det mindste af Udsæden, aldrig at have været hensigtsmæssigere end nu. Enhver Ager, af hvilken man ikke med god Grund kan haabe at erholde et Produkt, der kan dække Arbeidet og Landafgiften, bør blive liggende og tiene til bedre Næring for Dvæget, hvis Produkt rimeligviis tidligere end Sæden vil giennærme sig et billigt Standpunkt. Paa denne Maade bevarer man Agerens Kraft til Tider, hvor

den forbeelagtigere kan benyttes. Det forstaaer sig, at jeg taler kun til Landmænd, der endnu kunne spare; sand Forarming og Avlsbrugets Forringelse kiendes først derpaa, at Besætningen forringes.

Herpaa grunder sig min Forventning, at de dyriske Produkter først ville stige. God Uld giver endnu størst Fordeel og vil fremdeles gøre det, fordi Fabrikatet deraf breder sig over alle Verdensdele. Faareavlen, der blandt formuende Landmænd derfor udvides i saa mange Egne, maa have Formindskelse af Nvægavlen til Følge.

Til nærværende Tidspunkts lykkelige Begivenheder hører uden tvivl, at Linned-Manufakturerne ere, ved Søgning fra Lande uden for Europa, komne i stærk Drift; thi derved vil ei blot Høravlen blive mere lønnende, men endog visse Egnes stærke Befolkning blive istand til at nære sig af andet, end blot Kartofler.

Om den fine Uldproduktion, Uldforbrug og Uldhandel i Danmark.

I No. 51 af Handels- og Industri-Tidenden for f. U. indrykkede jeg om denne Materie Nedenstaaende:

"De franske Skæfferi-Giere have hos deres Regiering klaget over, at Priserne paa deres Uld ikke stode i rigtigt Forhold til Produktions-Omkostningerne, og anholdt om en betydelig Forhøielse paa Indførselstolden af fremmed Uld. Regieringen bevilgede dem det Ansøgte. Ogsaa de danske Skæfferi-Giere have tyet til deres Regiering med samme Klage, men have, istedetfor forhøiet Indførselstold paa fremmed Uld, ansøgt om Ophævelsen af Udførsels-Tolden paa den danske Uld.

Klagen over at dansk-spansk Raceuld ikke er her i Landet betalt med en Priis, som lønnebe Produktionen, er ikke ny; den har længe fundet Sted, og er tildeels Aarsag i, at Regieringens Bestræbelser for at udbrede den forædlede Faareavl her i Landet, ikke have havt det ønskeligste Fremme.

Forfkiellige Nidler have til forfkiellige Tider været foreflaaede, for at afhielpede denne Klage, og derved fremme Produktionen. Nogle have troet, at Danmark burde følge flere fremmede Staters Exempel og indrette Uld-Markedet, hvor Kjøber og Sælger til bestemte Tider kunne samles; andre have formeent, at det var tilstrækkeligt, naar der blot etableredes en Commissions-Handel med forædlet Uld; atter andre ansee det, som det bedste Middel til at fremme Uld-Produktionen, naar Ulden tillodes toldfri Udførsel — vi have seet, at Skæfferi-Gierne ere af denne Formening — endeligen have nogle raadet Skæfferi-Gierne, først at bringe deres Uld til at blive en god Handelsvare, naar de ville vente at finde god Ufsætning.

Imod Uld-Markedets Nytte er indvendt, at Danmark ikke producerer forædlet Uld i tilstrækkelig Mængde, for dermed at fylde et Marked. Uld-Markedets Talsmænd tilstaae vel dette, men giensvare, at de aldrig have tænkt sig, at andre Uld-Sorter skulde være udelukkede fra Markedet; de have endog forestillet sig Muligheden af, at saafremt Markedet bestemtes at være i Kjøbenhavn, skaaensk eller svensk Uld i Almindelighed, maaskee endog tydsk Uld, der vilde salbydes; i alle Tilfælde have de anseet Kjøbenhavn, som et mere passende Steb til Marked for dansk Uld end Gothenborg, hvor, efter Forlybende, man er sikrest paa at erholde dansk Uld.

Mindre Tvivl om Nyttens af Sværksættelsen er underkastet Forslaget om en Commissions-Handels Etablering, enten saaledes, som den franske Regiering har bragt istand i Paris ved Magazine for Udvaskning og Udsalg, eller den preussiske Uld-Forening i Berlin.

Imod Ophævelsen af Udsørsels-Tolden anføres, at skulde Regieringen hæve al Told paa de raa Materialier, Landet har at udføre, vilde Statens Indtægter derved lide et Skaar, som Danmark har det tilfælles med alle andre europæiske Stater, ikke nu at kunne taale.

Hvad angaaer det Skæfferi-Gierne givne Raad, først at bringe deres Uld til at blive en god Handelsvare, da er det af Skæfferi-Gierne selv tilstaaet, at den dansk-spanske Race-Uld, saaledes, som den i Almindelighed falbydes, er langt fra at være det, som kaldes god Handelsvare.

For at kunne bestemme, ved hvilke Midler den forædlede Faareavl kan fremmes her i Landet, udfordres først Kundskab om den forædlede Faareavls, Uld-Forbrugs og Uldhandels Tilstand i Danmark.

Forfatteren heraf vil ingenlunde gøre Forbring paa, tilfulde at kunne oplyse disse trende Punkter; han vil blot fremsætte derom, hvad han veed, haabende at andre bedre Vidende ville rette ham, hvori han kan have feilet, og derved

bibrage til at sætte en for Landet vigtig Sag i sit rigtige Lyg.

Bed at undersøge Spørgsmaalet, om den forædlede Faareavls Tilstand her i Landet, vil jeg blot tage Hensyn til den Deel af Tilstanden, som indbefatter Faarenes Antal, og hvorom Tallet egentligen her kan være. For nærværende Tid regnes i de danske Provindser at være følgende Skæfferier med ædle Faar *).

Kammerherre, Grev Percke	6000 Faar
Det kongl. Stam-Skæfferi	1600 —
Grosferer Schartaus Bo	1500 —
Grev Danneffiold	1450 —
Kammerraad Drewsen	1000 —
Forpagter Meyer paa Jægersprieis	700 —
Kammerjunker, Grev Schack	600 —
Grev Reventlov	500 —
Forpagter Fangel paa Bisbygaard	400 —
Pastor Krarup	300 —
Krigsraad Fielstrup	300 —
Avlsbruger Nysum	200 —

14550 Faar

med Afgrøde **).

*) Bed ædle Faar forstaaes her Faarene i femte Generation.

***) Til Hjemmel for dette Antal kan jeg anføre, at det, med Udelukkelse af det kongl. Stam-Skæfferi, er saaledes opgivet i en Ansøgning, fra afbøde Grev Danneffiold paa egne og samtlige Skæfferi-Gieres Vegne, om Ophævelsen af Udsælses-Løden paa Uld.

Regnes disse 14550 Faar at afgive 3 Pund pelsvasket Uld pr. Stk., bliver det 43650 Pund fin dansk-spansk Raceuld, Danmark nu producerer.

For nærværende Tid er i de private Klædefabriker i Kiøbenhavn i Gang 88 Bæve, hvoraf 40 arbeide med fin Uld; hos Fabrikkerne i Provindserne er omtrent 40 Bæve i Gang, men af disse kan neppe meer end 5 regnes at arbeide med fin Uld; det blev altsaa hos de private Klædefabriker i alt 45 Bæve; lægges nu hertil 7 Bæve, som arbeide med samme Slags Uld ved det militaire Uldmanufaktur, bliver det ialt 52 Bæve, som for Tiden i de danske Provindser sysselsættes med fin Uld. — I Giennemsnit forvæves paa 1 Bæv aarligen 16 Stkr. Klæde af fin Uld, hertil medgaaer pr. Bæv 1500 Pd. pelsvasket Uld, eller Uld, som taber 25 pSt. ved Forarbejdningen. Det blev altsaa 68000 Pund pelsvasket fin dansk-spansk Race-Uld, som nu aarligen forarbeides i Danmark; her produceres sølgelig 24350 Pund fin Uld mindre end her forbruges, eller vi mangler endnu 8117 Stkr. finuldede Faar, for at frembringe dette Quantum Uld.

Uf fremmed fin Uld er i et af de seneste Aar indført 21000 Pund, og af Uldgarn 9000 Pd. *). Dette Quantum, som kan regnes at blive forvævet her, lagt til de 43650 Pund, som produceres

*) Disse tvende Opgivelser ere ligeledes efter Grev Danneviolds Ansøgning.

her, udgjør, naar der til de 9000 Pund Garn regnes at være medgaaet 12000 Pund pelsvasket Uld, 76650 Pund pelsvasket Uld, tilsammen udgjør det et, ihvorvel ikke betydeligt større, dog noget større Qvantum fin Uld, end der nu her i Landet oparbeides.

Hvad Handelen fornemmelig med sin danskspansk Race-Uld angaaer, da er det den almindelige Mening, at den ikke er paa nogen god Fod i Danmark. Det er en Kiendsgierning, at Ciere af de mindre Flokke af forædlede Faar klage, især naar de ere noget fiernede fra Hovedstaden, over at de ikke kunne assætte deres Uld, det er en Kiendsgierning, at der er Fabrikanter, som, i det Mindste, klage over, at de ikke kunne erholde danskspansk Race-Uld tilkiøbs. Intet bedre Beviis end dette kan efter Anmelderens Formening have paa Uldhandelens nærværende Tilstand her, da Producenterne og Forbrugerne til en og samme Tid klage over, hine at de ikke kunne assætte, disse at de ikke kunne erholde tilkiøbs en og samme Artikel.

Resultatet af ovenstaaende Fremstilling formener jeg at være: at Danmark, i hvorvel det for Dieblirket ikke producerer mere fin Uld, end det kan forbruge, dog har, naar den fremmede indførte Uld medregnes, et noget større Qvantum, end det nu oparbejder: at Handelen med danskspansk Racculd ikke er som den kunde ønskes, og

at det var ønskeligt, om Regieringen paa en eller anden Maade kom Skæfferieierne til Hjælp, saa fremt Produktionen ikke skal hindres.

De Midler, som efter min Formening staae i Regieringens Magt at anvende, for at ophjælpe Landets forædlede Uldproduktion, bestaae, saa fremt det virkelig skulde forholde sig saa, at Uldmarkedet var unyttigt, i Understøttelse til Etableringen af en Commissiøns-handel med forædlet Uld og i Nedsættelsen af Udsørselsstolben paa Ulben.

Det er ovenfor viist, at Uldproducenterne klage over Mangel paa Udsætning af deres forædlede Uld, og at nogle Fabrikanter klage over, at de ikke deraf kunne erholde noget tilkiøbs; aabenbart er det altsaa, at her mangler en Mellemmand, imellem Producent og Forbruger. En saadan har her tilforn været, den forrige Manufakturhandel nemlig, et Institut, hvormed saavel Producent, som Fabrikant vare lige vel tjente, men som til stort Tab for den indenlandske Bindskibeligbed for nogle Aar siden ophævedes. Bettere er det, at opheve en Indretning, end at bringe en saadan i Gang; at haabe at see Manufakturhandelen igien opstaae, vil nok være forgiæves, men, ligesom Regieringen fandt det gavnligt til den danske Klædefabrikations Fremme, at Klædeudsalget, der, skøndt en Handel for sig, dog var en Handelsgreen, hvormed Manufakturhandelen tillige sys-

selsatte sig, skulde vedblive, saaledes troer jeg, at det ogsaa vilde være til Klædefabrikationens Fremme, og tillige til Uldproduktionens, om den Deel af Manufakturhandelen, som afgav sig med Uldhandel, igien fremstod. Den Capital, som dertil udfordredes, var, naar Handelen alene indskrænkedes til Kjøb og Salg af dansk-spansk Raceuld, ikke saa betydelig. — I hvormegen Gavn Manufakturhandelens Uldhandel end stiftede, stiftede den dog ikke al den Nytte, den kunde have stiftet, da der ikke dermed var forenet et Uldvaskerie. (I Hand. og Ind. Tid. anføres, at Kjøbenhavns Fattigvæsen har anlagt et Uldvaskeri ved Ladegaarden. Dette berigtiges derhen, at Fattigvæsenet her har ladet vaske, saavel den Uld, der oparbejdes i dets Industri-Anlæg, som og for et Par Skæfferieiere; men at dette dog endnu ikke er saaledes, at det kan fra alle modtage Uld til Vask. Hvorvidt det vil skee, skal endnu ikke være afgjort).

Det andet Middel til at fremme Uldproduktionen, var Nedsættelsen af den nuværende Udførselstold.

Toldforordningen af 1797 fastsætter, at af raå Uld skal betales ved Udførslen af Riget til fremmede Steder $20\frac{1}{2}$ p. pr. Lpd. , til Hertugdømmene $11\frac{1}{2}$ p. pr. Lpd. Saaledes stod det indtil Krigen begyndte i 1807, og Frygten for at den indenlandste Klædefabrikation skulde komme til

at mangle Uld, foranledigede et Udførselsforbud. Da Freden sluttedes i 1814, og det blev nødvendigt at gjøre Forandringer med nogle under Krigen og for dennes Skyld udgivne Anordninger, hævedes ogsaa Udførselsforbudet, og ved Frdg. 2 April 1814 tillodes det at udføre Uld mod 4 Rbß. pr. Pd. Det var 8 pCt. af daværende Værdi, eller det dobbelte af Tolden efter Frdg. af 1797, der ifkun udgjorde 4 pCt. Af Uld betales ved Indførselen $1\frac{1}{2}$ ß. pr. Pd. At Tolden altsaa er $2\frac{1}{2}$ ß. pr. Pd. imod de danske Skæfferieiere, maa være for at be- gunstige vore Klædefabrikanter; men det er allerede viist, at naar Indførselen af fremmed Uld med- regnes, have vi et Overskud af Uld, som bør søn- skes udført. 8 pCt. for Udførselen af et raat Ma- terial, (nu er det 13 pCt. for jydsk Uld) som Lan- det ikke selv kan forædle, synes at være for me- get; jeg skulde formene, at den Udførselstold, som Frdg. af 1797 fastsætter, staaer i et rigtigere Forhold og burde være at følge.

Kan ikke den dansk-spanske Raceuld, som nu falbydes her, forædles i Landet, vil muligen no- gen sige, bør Indførselen af fremmed Uld forby- des; men, ikke at tale om, at dette strider mod den nærværende Lovgivnings Aand, der ikke vil at Noget hvilketsomhelst skal formenes Indførsel i eller Udførsel af Landet, vilde det og være en væ- sentlig Hinder i Klædefabrikationens Fremme; thi, i hvor god Raceuld her end produceres, maa Fabrikkerne dog til extra-fine Klæder tage deres

Tilflugt til fremmed, især sarriff Raceuld; hertil kommer endnu, at Kundskaben om rigtigheden at behandle den dansk-spanske Raceuld, endnu ikke er saa almindelig udbredt, at denne kan gjøre fremmed Raceuld af samme Sort undværlig, hvilket igien kan tildeels være en Grund til Forsvar for Fabrikkerne, naar nogle Skæfferieiere eller Udsælgere gjøre disse den Beskyldning, at de misbyde dansk-spansk Raceuld; thi denne Uld er i Almindelighed saa ureen, at Fabrikkerne ikke nøie kunne beregne, hvormeget der af det Quantum Uld, som tilbydes dem, virkelig er Uld, og hvormeget der er Ureenlighed. 55 til 60 pCt. tages stedse ved den dansk-spanske uvaskede Uld, og Kiendsgierning er det, at den undertiden taber 70 til 75 pCt. i Vask. Saadant maa Fabrikkerne eller Riøberne beregne, og dette er tildeels Aarsag i, at hine undertiden byde og betale mindre for Ulden, end de ellers havde gjort.

Hvorvidt isvrigt Skæfferieierne opnaae den forventede Fordeel paa det udenlandske Marked, maa Erfaringen først lære; viist har den, ved tidligere Forsøg, at det er udfaldet til Skade for dem. Uagtet jeg troer, at Skæfferieierne, saalænge deres Uld ikke har opnaaet endnu større Fuldkommenhed, ikke vil høste den Fordeel af den udenlandske Udsættning, som de forvente sig, formener jeg dog, at Regieringen ikke bør lægge dem nogen Hinder i Veien ved en for høi Udførsels-

told. Nedsættes Tolden, og Affætningen alligevel ikke bliver, saaledes som Skæfferieierne ønske den, bliver det et Beviis paa, at Ursagen dertil maa søges hos dem selv".

Saaledes havde jeg i Handels- og Industri-Tidenden afhandlet denne Gienstand, i Formodning om at Sagens Bigtighed skulde have foranlediget andre til offentligent at yttre sig enten for eller imod det af mig Sagte, og derved muligen have givet Regjeringen nyttige Bink ved Sagens Behandling; men intet af dette er skeet; man har blot indskrænket sig til at vedblive med at klage, og vi ere ikke komne et Skridt videre frem.

Gienstandens Bigtighed for Staten og den Udsigt der nu viser sig til et bedre Marked i England for den danske Uld, har foranlediget mig til igien at tage den frem og underkaste ovenstaaende Afhandling, ved at indrykkes i landoconomiske Tidender, et større Publikums Bedømmelse, udførligere tilføiende de Midler, hvorved jeg formener, at den dansk-spanske Ulds Udbredelse og Forædling bedst opnaaes.

Det er fornemmeligen den dansk-spanske Naaceulds flette Beskaffenhed, som Handelsvare, der gjør at den savner en lønnende Affætning. At afhjælpe denne Mangel ved denne Slags Uld maa derfor være den første Gienstand for Regjeringens Omhu, naar den vil søge at fremme Sagen. Ulden bliver til god Handelsvare, ved at vaskes,

forinden den bringes i Handelen. Saadant skeer enten ved Pelsvask, 3: ved at Ulden vaskes paa Faarene forinden Klipningen, eller ved at den vaskes efter Klipningen. Af disse tvende Maader er Pelsvasken den tilraadeligste for Skæfferieierne; den kan foretages her i Landet uden Faarenes Skade *) og ved den kan Ulden blive saareen, som den behøver at være, som Handelsvare. — Men mange Skæfferieiere have enten ikke Leilighed eller Kyndighed eller Villie til at foretage denne Pelsvask, hvorfor deres Uld maa vaskes efter Klipningen. For ogsaa i denne Henseende at komme dens Skæfferieiere til Hjælp, har den franske Regjering etableret i Paris et offentligt Uldvaskeri **). Det vilde være et mægtigt Fremstød til Uldproduktionens Fremme i Danmark, om et lignende her oprettedes, men Sværksættelsen vil være særdeles vanskelig. Kjøbenhavn er, i det mindste for Djebliffet, det Sted i Danmark, hvor dansk-spansk Raceuld bedst kan affættes; det er og det Sted, hvorhen Ulden med mindst Bekostning og næsten til alle Tider kan sendes fra de øvrige Provindser. Et offentligt Uldvaskeri bør derfor rigtigst være i eller nærved Kjø-

*) See mine Bemærkninger over den dansk-spanske Uld med Kammerraad Drewsens Tillæg i Nye Landøkonomiske Tidender, 4 Bind.

***) See min Beretning om det offentlige Uldvaskeri og Uldvaskeri i Paris, i Nye Landøkonomiske Tidender, 2 Bind.

benhavn; men her møder en saare væsentlig Hin-
 bring i Udførselen; her mangler nemlig fersk rin-
 dende Vand. Dette have, uden at Kjøbenhavns
 Vandforsyning kan lægge nogen Hinder i Afbe-
 nyttelsen, først i tilstrækkelig Mængde nærmest
 i den Aae, som fra Fuur-Søen løber ud ved
 Strandmøllen; men til at anlægge et Uldvaskeri
 ved denne, er Afstanden til Hinder, deels ved
 det at Transporten vilde fordyre Ulden, deels
 ved det at Tilsynet vilde blive besværligt, og
 nøie Tilsyn er nødvendigt, ifald Anlægget skal
 svare til Hensigten. At et offentligt Uldvaskeri
 kan ventes anlagt i eller nærved Kjøbenhavn, er
 der derfor ikke megen Udsigt til. Vel er her rin-
 dende Saltvand, ligesom det og af nogle hervæ-
 rende Fabrikanter bruges til Uldvaskning, men
 det er den almindelige Mening, at Ulden bliver
 haard ved at vaskes i Saltvand, om den endog
 siden skylles i fersk Vand. Hvad enten nu denne
 Formening er rigtig eller ikke, saa bør et offent-
 ligt Uldvaskeri ikke funderes paa Brugen af Sø-
 vand; blev saadant bekjendt i Udlandet, vilde det
 aldeles standse Uffætningen did. Kan altsaa in-
 tet offentligt Uldvaskeri anlægges i eller nærved
 Kjøbenhavn, maa der gribes til at almindelig-
 gjøre det andet omtalte Middel, og hvorved Uld-
 vaskningen tillige bliver unødvendig, Pelsvask-
 ningen nemlig. Dette kan opnaaes, naar Re-
 gjeringen, for at give Skæfferieierne Leilighed til

at affætte den Uld, som de nu klage over, ikke at kunne affætte *), etablerede et Uldmarked, og forenede dermed en Commissions Handel, der, som Opmuntring for Pelsvasken, modtog pelsvasket Uld til Forhandling enten uden derfor at beregne sig nogen Procent, eller høist ubetydelige.

Med Hensyn til Uldmarked har det viist sig, at der tvivles om dets Nytte for Dieblicket **).

*) Et yberligere Beviis for min Paastand, at mange, og det Fleerheden af Landmændene i Provinserne klage over, at de ikke kunne affætte deres dansk-spanske Raceuld, findes i den i f. A. af Pastor Lund udgivne Beskrivelse over Den Thorseng, hvor det hedder p. 66. "Man erkjender her de spanske Faars Fortrin i Henseende til Mængden og Fiinheden af Ulden; men beklager, at man hverken er istand til selv at bearbejde den, ei heller til let og uden Bekostning at affætte den."

***) Af denne Mening er det kongl. danske Landhuusholdnings-Selskab. — Paa et Forslag jeg havde gjort, om et Uldmarkeds Oprettelse i Kjøbenhavn, erklærede Selskabet, at Danmark ikke har meer end 8000 Stkr. Race-Faar, som producere 20000 Pbd. Uld, der kan forværes paa 12 Bave. Af dette Quantum modtager det militaire Uldmanufaktur 16000 Pbd., saa ikkun 4000 Pbd. blive tilbage, og dette Quantum formenes at være for ringe til et Uldmarked, og for andet end Raceuld anseer Selskabet intet Marked behøves.

Have vi ikke flere Faar, end Landhuusholdnings-Selskabet her opgiver, er altsaa Skæfferi-Giernes Opgivelse, 14550, urigtigt; og levner de militaire Uldmanufakturer ikke meer end 4000 Pbd. dansk-spansk Uld til de private Fabriker, maa dette Quantum rigeligen kunne blive forarbejdet her, og altsaa ingen Toldnedsættelse behøves, for at lette Udsøfsten. — Iblandt de Grunde, jeg har hørt anføre mod et Uldmarked, har og været Frygten for at Ulden derved steg i Prisen. Dysaa

Jeg troer derimod, at et Uldmarked i Danmark vil være til Gavn for vor Uldproduktion, og denne Tro er ikke alene bygget paa Theori, men og paa den Erfaring, som have*s* i andre Stater. Hvorvidt det er nyttigt eller ikke, vil isøvrigt Forsøg bedst lære; lykkes Forsøget ikke, kan det dog ingen Skade gjøre, og for vigtig er Uldforædlingens Fremme for Danmark, til at vi burde lade noget uforsøgt, for at bevirke det, saafremt det har nogen rimelig Grund for sig. Det er derfor min Formening at Regjeringen bør bestemme, at et Uldmarked kan finde Sted i Kjøbenhavn *).

For at have et Mønster, hvorefter et Uldmarked kan indrettes, vil jeg her anføre Indretningen ved nogle af dem, som ere Danmark nærmest.

I Berlin begynder Markedet den 16de Juny og varer 8 til 10 Dage. Markedet holdes paa

jeg er af denne Formening, men istedetfor deri at finde en Grund mod Markedet, finder jeg deri en saameget større Grund for det.

- *) I Møglinische Annalen der Landwirtschaft, 8 Bd., læses en Afhandling om Uldmarked og Uldhandel, hvori vises Uldmarkeders, endog de mindres, store Nytte. Forfatteren siger, at om endog de mindre Uldmarkeder have havt et slet Udfald, er dog endnu aldrig noget der salbudet Parti Uld blevet siden usolgt. I 1820 solgtes kun ubetydeligt paa de mektenborgske Uldmarkeder, men dog solgtes Ulden siden langt dyrere, end den var betalt paa Uldmarkederne i Leipzig og Berlin. — Om endog slet intet skulde sælges paa de mindre Uldmarkeder, ere de dog stedsse nyttige, som Udstillingssteder.

et aabent Torv, hvor saavel de store, som de smaae Partier Uld findes, emballerede i Sække, at ligge paa Gaden. Paa forskjellige Steder er opstillet af Dyrigheden Veierbode, hvor Ulden veies, ligesom den kommer paa Torvet. Uldens Eier erholder derpaa en Veierseddel, paa hvilken bemærkes, om Ulden er ankommen i Regnveir eller ikke. Fordrer Kjøbereren det, er Sælgeren forpligtet til uden Bekostning for hiin, at lade ham Ulden tilveie. Sælgeren maa indestaae for Uldens Egalitet; opdages det efter Salget, at der er Blandingsgods, dømmes Sælgeren i høie Pengebøder. — Ved Udførslen af Landet betales i Told 3 Rdlr. preussisk Cour. p. Centner; Indførslen er fri *).

I Nybrandenburg, Güstrow og Boizenburg, samtlige i Mecklenborg, ere Uldmarkeder, hvor Ulden ligger i Bygninger, hvori ere Afdelinger, uden paa hvilke findes paa en Tavle Navnet paa det Gods, hvis Uld ligger i Afdelingen. Ingen Udførselstold betales af den Uld, som sælges paa

*) Nøle vides ikke, hvormange Uldmarkeder der ere i Preussen; men af Ostpreussens 713 Stæder antages 80-100 at have saadanne Markeder, og nogle af dem, som Breslau og Landsberg an der Warthe, have to Markeder. Vigtigheden af disse Markeder kan sluttes deraf, at paa Breslaus Høstmarked 1820 kom 1100000 Pb., og i 1821 1056717 Pb. Uld. — Efter 4 Aars Giennemsnit er 1594670 Pb. Uld bragt til Marked i Berlin.

Markederne. — I forrige Aar er endnu et fjerde Uldmarked oprettet i Meklenborg.

Kunde et Locale erholdes her til Uldens, i det mindste til den dansk-spanske Raceulds Op- lægning i Markedstiden, var saadant upaatviveligen det bedste, og at erholde det, vilde neppe nu falde vanskeligt; kunde det ikke skee, er et af Kjøbenhavns Torve dertil meget vel skikket. Det største Uldmarked i Tydskland er i Breslau, og her sees al den Uld, som bringes til dette Marked, samlet paa et Torv, mindre end Kjøbenhavns Gammel-Torv. — Tiden til Uldmarkedet blev nok rigtigst i Slutningen af Juni Maaned, da til denne Tid en Mængde Landmænd ere her samlede formedelst Terminen.

Fra Regjeringens Side er med Hensyn til Uldmarkedet ingen andre Foranstaltninger at gjøre, end at bestemme Tiden, hvornaar og Stedet hvorpaa Uldmarkedet skal holdes, samt de til Ordens og Handelens Læve fornødne Indretninger.

Alt ovenfor har jeg viist, at Billigheden fordrer, at Udsørselstolden paa Ulden bør nedsættes *); den fremmede Uld, som bringes til Mar-

*) I Morning Cronicle, 16 Juli 1823 findes følgende:

”At det Baand, som hviler paa Udsørslen af brittisk Uld til andre Lande bør affattes, troe vi ikke omtvives. Det udsprang i en i Sammenligning barbarisk Alder, forinden et rigtigt Handels-prin-

kedet, formener jeg bør frit indføres og udføres, naar den sælges til Udførsel. Med Hensyn her- til, var Markeds-Pladsen maaskee rigtigst ved Toldbodens Pakhuse, da Toldvæsenet herved kunde bedst sikke sig for Misbrug. De herværende Weierbode og den lette Transport ligesaa Skibet til Pladsen, tale end mere herfor.

Gierne af de store Skæffier ville upaatviv- leligen finde det fordelagtigst for dem, selv at komme til Markedet med deres Uld; dette kan

cip fiendes. Ethvert Aaand, hvad enten paa Indførsel eller Udførsel, sigter til at tvinge Lan- dets Capital og Industri ind i Haandteringer, som vilde være mindre fordelagtige, dersom det overlodes til Individuernes Kløgt, at udfinde de, som ere de naturligste og mest indbringende. Det vilde imidlertid være let at vise, at Uldma- nufakturerne ikke høste nogen Fordeel af dette Aaand; men det er unødvendigt, fordi vi have den Tilfredsstillelse at kunne anføre, at Manu- fakturisterne i Glocestershire, Wiltshire, Som- mersetshire, London, Huddersfield, Saddlerworth og flere Stæder have gjort Meddelelser til Regie- ringen, hvori de udtrykke "deres Beredvillighed til at samtykke i Tilbagekaldelsen af det Aaand, som hviler paa Udførselen af brittisk Uld." Manufakturisterne i Saddlerworth sige i deres Re- solution: "at Udførselen af engelsk Uld ikke vilde have nogen skadelig Indflydelse paa Distriktets Manufakturflid, de hylde derfor med megen Be- redvillighed Udvidelsen af det fri Handelsprincip; og haabe, at den Tid vil komme, at enhver vil indbydes til Concurrence, og at Told paa raa Materialier ene vil være til i Grindringen, som en Wildfarelse, der har ophørt at være til." Saa- dan Resolution giver et stort Beviis paa den Li- beralitet, suæne Sands og udvidede Synskreds, som findes hos dem, der have givet den.

imidlertid ikke altid formodes at blive Tilfældet med dem, som kun have smaae Faareflokke, da Reiseomkostningerne muligen medtog, hvad de erholdt for Ulden. For at det tilsigtede Djemed skal opnaaes med Markedet, bliver det derfor, endog af endnu flere Grunde, nødvendigt, at forene dermed en Commissions Handel, til hvilken Ulden kan sendes og besørget solgt. Saadan en Handel finder Sted i Berlin. Her modtages alle Glags Faareuld, og for Lageret, Assurance og Provision beregnes Sælgeren 2 pCt. I eet Aar gives i Forskud $\frac{2}{3}$ af Uldens Værdie, mod $\frac{1}{2}$ pCt. maanedlig Rente. Er Ulden ikke solgt ved Aarets Udgang, maa dens Eier, saafremt Commissions-Handelen skal vedblive at beholde den til Forhandling, gjøre en ny Ufford. — Det ovenfor omtalte offentlige Uldoplæg og Uldvæveri i Paris, tager ligeledes 2 pCt. for den Uld, det sælger.

Den Berlinske Uld-Commissions Handel er en privat Entreprise. Hvor ønskeligt det er, om en saadan ogsaa kunde finde Sted i Kjøbenhavn, er det dog neppe at vente, naar det Formaal, som jeg forener dermed, skal opnaaes. Crediten staaer paa meget svage Fødder her; dette alene vilde maaskee være Aarsag i, at Fleerheden af Landmændene tog i Betænkning at sende deres Uld til en saadan privat Commissions Handel; hertil kommer, at jeg vilde, at denne Handel tillige skulde, som allerede er sagt, bruges som

ot Middel til at befordre Pelsvaskningen. Dette kan skee, naar der under offentlig Auctoritet etableres en Commissions Handel med dansk Uld. Til denne maatte alle Skæfferieiere kunde sende deres Uld til Forhandling, mod 2 pCt. for Lager, Assurance og Provision. — Det er at formode, at Eierne af de store Hjorde allerede kjende saameget til deres egen Fordeel, at de ikkun sælge pelsvasket Uld, og derfor ingen anden Opmuntring dertil behøve; men dette er ikke Tilfældet med alle Eiere af de mindre Hjorde. For hos disse at fremme Pelsvasken, var det en Opmuntring, om der bestemtes, at Commissions-Handelen, indtil videre, modtog fra eet Sted indtil 50 Pund pelsvasket dansk Raceuld til Forhandling uden derfor at beregne Sælgeren nogen Procent; indtil 100 Pund for $\frac{1}{2}$ pCt., indtil 150 Pund for 1 pCt., indtil 200 Pund for $1\frac{1}{2}$ pCt.; men hvad der var derover blot for de fulde 2 pCt. — Naturligviis at de fornødne Forsigtigheds Regler tages, for at forebygge den Misbrug, at de der havde større Partier Uld deelte denne i flere mindre, for at undgaae Procenten.

Commissions-Handelen maatte være vedvarende. Tillob Omstændighederne at Ulden tillige kunde sorteres, med Tillæg af 1 pCt., og at Uldens Eiere kunde mod $\frac{1}{2}$ pCt. maanedlig Rente erholde Forskud paa Ulden, fornemmelig i Markeds Tiden, vidste jeg intet videre at tilføie.

D. S. Rawert.

Om udsbladet Hestegræs (holcus lanatus).

af

Hr. Capitaine Ruzou.

Efterat jeg i flere Aar havde overbeviist mig om alle de gode Egenskaber, som den Græsart holcus lanatus *) besidder, og fornemmelig disse: at den trives godt paa meget sandige Jorder i de tørreste Sommer, og er fleeraarig; og jeg tillige havde frembragt den i Mængde, og indhøstet et saa betydeligt Quantum Frø, at jeg kunde undvære Endeel til Landmænd, for dermed at gjøre Prøve paa flere Slags Sandjorder, stod jeg i Begreb med at indlede en Correspondence desangaaende med Kammerherre Baron v. Selbye i Holsteen, og sende ham Frø for at anvendes paa de sandige Jorder i Hertugdømmet; men denne virksomme Landmand døde, og jeg opgav for saavidt mine Ansøker for det første; imidlertid fandt jeg, det var min Pligt at bekendtgjøre mine Erfaringer for mine Landsmænd om denne Græsart, paa det de i Gierningen kunde overbevise dem om Sam

*) Laadent Græs; Holkegræs.

mes Nytte; hvilket jeg fandt saa meget mere nødvendigt, som dette ialmindelighed med Rette fordrer af de Fleste, og jeg Ingen vidste der havde dyrket dette Græs, hvor Vedkommende kunde faae Oplysninger herom, hentede af Erfaringer. Jeg affattede derfor en Beretning derom, for at lade Samme indrykke i den oekonomiske Korrespondent. Da jeg næsten var færdig dermed, faldt mig hændelsesviis det kongelige danske Videnskaberne's Selskabs Præmie-Opgave for 1822 i Hænderne, hvoraf jeg saae, at der udsattes en Præmie for en Anviisning til at opdyrke de mange endnu udyrkede Jorder i Danmark og Hertugdømmene, ved at afhjælpe Græs- og Fodermangelen ic. Jeg troede da at burde give et Bink herom, lod desaaarsag indrykke i mine Efterretninger om bemeldte Græsart: at jeg ansaae den som et Middel til at fremme Agerdyrkningen paa forbemeldte uopdyrkede Jorder. Imidlertid havde Selskabets Spørgsmaal, og disse Jorders Opdyrkning atter vaakt min Interesse for Samme, og derfor er det jeg herved drifter mig at meddele mine Tanker om denne Gienstand, hvilket dog ingenlunde skeer i den Tanke at erholde Præmie, baade fordi jeg eengang (tvertimod Indbydelsen) desangaaende under mit Navn har yttret mine Tanker, men især fordi jeg ikke kan give en, paa fuldstændig Erfaring grundet, Beretning om Boghvedens og Spergelens Dyrkning, hvilken Erfaring jeg for-

medelst enkelte Forsøg, der ikke faldt ud efter Ønske, har med Forsæt efterladt at forskaffe mig, i det jeg indsaae at Dyrkningen af Foderurter, der ved megen Umage og mange Bekostninger aarlig skulde frembringes, vel kunde betale sig paa gode Jorder, hvor man kunde vente et rigt Udbytte, men var uovelig paa magre og sandige Jorder, naar man ingen tilstrækkelig Drivts-Kapital eiede; og da der, for at erholde Fodring af Rug, Boghvede og Spergel, skal tildeels giødes, samt aarlig pløies og Sædehorn anskaffes, der altsammen medfører Omkostninger, saa er der formeget tabt, naar Afgrøden slaaer feil og skuffer Forventningen.

Jeg tænkte derfor paa at dyrke Græsarter, der kunde erstatte Fodermangelen paa Sandjorder, og uden Bekostning vedvare i flere Aar; foretog mig derfor at prøve flere Græsarter, og i det jeg fulgte sidstnævnte Princip, udsaaede jeg Frøarterne, uden at gjøre dem Complimenter, paa magre og sandige Jorder, men det lykkedes ikke, og jeg lagde siden Mærke til at een fordrede Ly, en anden Skygge, een høi Leerjord, en anden sid Eng, og een Art vilde Dvæget ikke æde som Græs uden meget ungt, m. m. Slige Græsarter maatte jeg altsaa forkaste, da de ikke stemmede med Landmandens Lær, for hvem jeg egentlig vilde virke; thi skøndt jeg søgte min egen Fordeel, gik mine Ønsker dog ud paa at fremelske til almindelig

Nytte en Art Græs, der foruden flere gode Egenskaber ogsaa trivedes paa Sandjord, til hvilket Græs Danmark saa meget trænger.

Vel kunde jeg ikke gjøre Forsøg med alle gode Græsarter; men blandt andre fandt jeg, at *holicus lanatus* svarede til mit Ønske, jeg fortsatte dets Dyrkning, og efter flere Aars afværlende Held og Uheld, avler jeg det nu i den Mængde, at jeg, som meldt, kan, foruden hvad jeg selv behøver, overlade Andre noget.

Jeg har ved dette Græs fundet følgende gode Egenskaber:

- 1) Det voxer meget frodigt de tørreste Sommere paa meget sandige og Lyngjorder, skjøndt de aldrig have været gjødede.
- 2) Dvæget æder Stængelen som Grønfober lige til Jorden.
- 3) Det er bladrigt især ved Jorden, og naar det er afflaaet, voxer det snart saaledes, at det ganske bedækker Jordskorpen, og følgelig i sin Tid er en god Giødning.
- 4) Det er perennerende, og 2det og 3die Aars Afgrøde er bedre end 1ste Aars. Paa længere Tid har jeg formedelsst min Jords Drikt ikke fundet prøve det.
- 5) Det har ingen lange udløbende Rødder, der ere skadelige for Jorden eller vanskelige at ud-rødde.
- 6) Det afgiver en Mængde Frø, og paa de Agre,

jeg har høstet Frø, har jeg ikke kunnet spore nogen Formindskelse i Borten næste Aar, modsat de Aagre, der ikke have været bestemte til Frø.

- 7) Som Hø æder Dvæget det med Begierlighed, endog naar det har baaret Frø.

At det har de i 1ste, 2den og 5te Post berørte Egenheder, derom overbeviste jeg i Fjor (den 1ste Juli) Greve Holstein til Holsteinborg, Major v. Jensen til Gyldeholm, og Pastor Duus i Haarsløv, som behagede at tage det i Diesyn, og fandt dets Frødighed saameget mere paafaldende, som vi da ikke havde faact Regn fra 27de April til 25de Juni, og endeel af samme Græs var opvoxet paa ussel Sandjord.

Det kongelige Videnskaberne's Selskabs Spørgsmaal indskrænkes vel allene til Middelet at forskaffe Græs og Foder isørstningen af de benævnte Jorders Dyrkning; men jeg troer det er ligesaa nødvendigt at vide sig sikker paa Græs og Foder i Fremtiden, og at forskaffe sig dette med aarlige Omkostninger og meget Arbeide, og endda være udsat for at det kan mislykkes, dette kan kun udholdes af Capitalister, og hvor findes disse? Det vilde derfor ikke være raadeligt at bygge sig Haab paa slike bekostelige Foderurter alene, især naar andre kan have med mindre Bekostning; og da jeg troer at holcus lanatus fuldkommen, endog i Fremtiden, vil erstatte den Mangel paa Græs

og Foder, som findes ved Hebers Opdyrkning og Drixt, saa drifter jeg mig at tilraade, at dermed gøres Forsøg. Dog vil jeg langt fra ikke nægte, at der kan gives andre bedre Foderurter, fordi jeg ikke kender dem, heller ikke fraraader jeg at bruge Rug, Boghvede og Spergel, men blot til Staldforing, nemlig Rugen til tidlig, og de andre to Arter til silbig Staldforing.

I den Anledning maa jeg anmærke:

Rug fordrer en vel bearbejdet og giødet Jord, dersom man vil vente at afbenytte den tidlig; saaledes bør Jorden brakkes, giødes, ompløies, harves og Vandet udgraves førend Rugen saaes, som bør skee først i September Maaned; paa høie sanddige Jorder trives den saare godt, og efter saadan Behandling kan man begynde at slaae den som Grønfoeder, senest medio Mai. Saaledes har jeg brugt den og fundet mig vel tient. Dog har jeg lagt Mærke til, at naar Rugen staaer i Blomster, ynde Hestene den ikke, derimod benægtes dette af andre Landmænd.

Boghveden tager tiltakke med Sandjord saavel som Rugen, men foruden dette at den er udsat for at forderves af Kulde, ja vel endog Frost, efter at den er kommen op, udsættes den ligesaa meget, især paa sanddige Jorder for at lide af Heben i tørre Sommere.

Jeg har havt det Tilfælde, at den i et saadant Aar blev kun 2 til 3 Tommer høi, kunde

altsaa ikke afflaaes til Nytte. Jeg saa den Mis-
lighed og har ikke siden dyrket den.

Spergel har jeg ikke dyrket. — I sandig
Ford, der saa at sig allestider er løs og skjør, be-
høver man blot at pløje een Gang og da saa den;
den er efter min Overbeviisning ulige bedre og
sikrere at dyrke end Boghveden. Flere Omstæn-
digheder have foraarsaget at jeg ikke har dyrket den.

Imidlertid anseer jeg Spergel og Rug for
de bedste Staldfodrings-Planter, man kan have
paa Sandjorder, hvor man ikke kan frembringe
Lucerne, Vikter &c.

Men ihenseende til vedvarende Græs, da næ-
rer jeg det Haab at *holcus lanatus* vil vore paa
Hederne i Sjælland, og derved afhjælpe Mangelen
paa Græs og Foder, og jeg troer at der uden
Henstand, og uden at oppebie Priis-
Opgavens Besvarelse, burde begyndes med at anstille Prøver,
saamegetmere som Resultaterne jo først om 1 til 2
Aar kan erholdes, hvilket Forsøg maatte være i
det Smaa; indkom da imidlertid en Afhandling,
der anviste paalideligere Midler til at afhjælpe
Fodermangelen, som dog ogsaa burde prøves før-
end de bleve anvendte i det Store, saa var dog
ikke saa meget tabt om mit Forslag end ikke faldt
ud efter Ønske, da det vel neppe vilde koste 6 til
800 Rbd. at udføre.

Men da jeg har sagt: at jeg var overbeviist
om at *holcus lanatus* voxer paa ussel Sandjord,

saar kunde man spørge: hvorfor jeg ikke ubetinget tør antage at dette Græs ogsaa vil vore paa He-
derne i Sjælland? Hertil maa jeg svare: at jeg slet
ikke kiender Jordbundens Beskaffenhed i disse Eg-
ne, og paa stærk Gruus, Jord, har Sand eller
løs Flyvesand har jeg ikke prøvet det. Og flige
Jorder er det vel heller ikke, der for det første at-
traaes opdyrkede; men jeg mener, at kan Frøet
groe paa dem af mine Jorder, der ere meget sandige,
kan det vel ogsaa vore andre Steder.

Det er nok udenfor al Tvivl at Jorden giem-
mer i sit Skjød Spiren til mange Planter, der
ere særegne for den Jord, hvorpaa de kunne trives.
Deraf kan vel enkelte Planter skyde igjennem Jord-
skorpen, men Spiren til de Andre henhvile under
Overfladen af Jorden, og ligesom kunns vente paa
at Ploven skal fremvelte dem til Liv. Derfor
vilde jeg tilraade: at det sidst i Junii Maaned,
da Planterne i Almindelighed ere i fuld Floer,
blev af en kyndig Mand undersøgt, om der ikke
paa de Strækninger, der attraaes opdyrkede, fand-
tes flige Foderplanter hist og her, om de endog
fandtes kunns meget enkelte; man fik derved tem-
melig sikker Overbeviisning om hvilke Græsplan-
ter der kunde trives paa disse Jorder, og om der
gaves flere Slags, da at vælge de Bedste. — Na-
turen giver os den bedste Veiledning, skjøndt vi
ihenseende til Græsarters Dyrkning ikke noksom
nytte denne Veiledning.

Bonden maa føres til hvilket som helst ukjendte Egne, og ved at vise ham en pløjet Uger kan han ved et Diekast bestemt sige hvad Slags Korn der bør saaes; men ihenseende til Græssets Dykning er han langt tilbage. Iblandt flere Aarsager til den foreskjaede Undersøgelse, vil jeg her anføre hvad en Landmand har fortalt mig, nemlig: at skjøndt hans Jord frembragte megen Selvvert af Spergel, vilde dog dette Frøe, som han lod komme fra andre Steder, ikke vore hos ham. Jeg forstaaer ikke at bedømme sligt, og, forudsat at han ikke har feilet i een eller anden Henseende, kan jeg ikke indsee anden Aarsag end denne: at Planterne; efter det fra Dplandet saaede Frøe, ikke kan taale Søelufften, der omgiver Jorberne hos ham.

Altsaa: Undersøgelsen burde foretages; fandtes der da ikke Tegn til gode Græsarter, troer jeg det rettest at foretage Prøven med *holcus lanatus* saaledes:

Snærheden af en Gaard eller et Huus, hvis Beboere kunde have Opsigt dermed, indtoges f. Ex. blot een Skjeppe Land, som blev deelt i 4 Deele, eller Nummere, og burde

No. 1 strax pløies og besaaes med Frøet, hvilket jeg med Glæde vil give.

No. 2 ligeledes strax pløies og henligge saaledes til Efteraaret, da atter pløies, og sidste Gang det næste Foraar, da det tillige skulde besaaes.

No. 3 pløies i Efteraaret og henligge saaledes til næste Foraar, da det uden videre Pløining skulde besaaes.

No. 4 pløies næste Foraar, og da tilligemed No. 2 og 3 besaaes med holl. lan. og andre maafee bedre Arter, som bleve opgivne.

Endvidere maatte Halvdelen af Lodderne No. 2, 3 og 4 besaaes med Havre, da mueligt Frøets spæde Planter behøve et Slags Lye eller Skygge den første Sommer.

Heraf vilde da erfares:

A. I første Sommer.

- 1) Om det paa No. 1 udsaaede Frø vilde vore efter een Pløining, og saa silbig Udsæd.
- 2) Om der paa No. 1 og 2 ikke allerede i denne Sommer ville fremkomme nogle af Jordens eiendommelige gode Planter.

B. I anden Sommer.

- 1) Om Frøet eller de opkomne Planter paa No. 1 havde holdt sig godt Vinteren over, og hvorledes de nu vilde trives.
- 2) Om Planterne absolut fordrede en vel bearbejdet Jord som No. 2 (saaledes har de faaet skjør Jord hos mig), eller de nøiedes med een Pløining, foretaget Efteraar eller Foraar som No. 3 og 4.
- 3) Om der (som meget mueligt) først efter at Jorden har ligget pløiet Vinteren over, i det

andet Aar vil fremkomme Selvovert af gode Foderurter.

Slige Forsøg har jeg endnu ikke kunnet foretage. Andet Aar vilde da vise Resultatet for No. 1, og tredie Aar det afgjørende Resultat.

Men den til Forsøget indtagne 1 Skp. Land burde fredes, og hertil vilde jeg foreslaae at bruge Lægter, hvoraf til et saadant Areal medgik circa 12 Tylter; dette Hegn behøvedes blot Somrene 1824 og 1825; om Vintrene kunde det optages, og efter at være afbenyttet sælges. —

Svarer Udfaldet af Forsøget til det Haab, man tør nære, at holcus lanatus eller en anden perennerende Foderurt vil vore paa de endnu uopdyrkede Jorder i Sjælland og Holsteen, og der ingen Vandmangel er at befrygte, eller Ildebrændsel for besværlig at bekomme, da er det nok for beholden vores allernaadigste Konge at omstabe og bebygge disse Jorder til Styrke for Staten og Næring for mange Menneſker.

Eftemosegaard ved Slagelse, den 18 Mai 1823.

Officielt Bidrag til Kundskab om Agerbrugets Tilstand i Danmark.

I en Række af Aar har det Kongelige Rentekammer udstedt Spørgsmaal til Amtmændene i Rigets forskjellige Provindser, for af de indkomne Svar at kunne skionne, deels hvorledes Høsten var udfalden, deels hvilke Forandringer, til det bedre eller værre, med Agerbruget kunde være foregaaede. — I Overeensstemmelse med disse Svar blev aarligen forfattet en tabellarisk Oversigt, som, ifølge Kongelig Befaling, hvert Aar fra Rentekammeret tilstilledes Landh. Selsk. til mulig Afbenyttelse. Saaledes som disse Tabeller fra Begyndelsen af vare affattede, havde de i praktisk Henseende intet synderligt Værd, og kunde ingenlunde lede til at erholde nogen almindelig Oversigt over alle Landvæsenets Dele. Nyttens af en saadan var imidlertid indlysende, og i denne Overbeviisning gjorde Landhuusholdnings-selskabet det første Skridt til at tilveiebringe den, ved i Aaret 1820 at indstille til Hans Majestæts Approbation endeel Spørgsmaal, hvis Besva-

relse skulde føre dertil *). Ved samme Leilighed foreslog Selskabet de Forandringer, som kunde ønskes i hine aarlige Indberetninger fra Amtmændene. De Spørgsmaal, hvorefter disse Indberetninger nu afgives, kunne omtrent indbefattes under følgende: Har man begyndt at dyrke andre end de almindelige Sædarter? Erkiende Agerdyrkerne Nyttens af deres Jorders planmæssige Drift? Udbredes Staldfodring? Bruges Mergel? Begynder man at anvende forbedrede Agerdyrkningsredskaber? Kenses Sæden bedre end forhen? Befatter man sig med forædlet Faare-, Dvæg- og Hesteavl? Kan Agerbruget ansees, som tilbagegaaende eller fremskridende? o. s. v.

Efterat de for Aaret 1823 indkomne Svar paa disse Spørgsmaal havde, som sædvanligt, i tabellarisk Form været Hans Majestæt forelagte, bleve de tilsendte Landhuusholdningselskabet med Tilkjendegivelse af Allerhøistsammes Ønske: at det Væsentligste deraf maatte bringes til offentlig Kundskab. Ifølge heraf meddeles her et sammentrængt Udtog saavel af disse Svar, som, for Sammenligningens Skyld, af dem, der 10 Aar tilbage, i 1813, indkom, forsaavidt de endnu kunne have Interesse:

*) Disse Spørgsmaal, som i det Væsentlige vandt allernaadigst Bifald, og som derpaa fra Landh. Selsk. bleve omsendte til Provindserne, ere meddeelte i Landboek, Tidens 5te Bind 3die Hefte.

Kjøbenhavns Amt

1813:

Ualmindelige Sædarter, Foderurter og Handelsplanter dyrkes ikke.

1823:

Paa enkelte Steder dyrkes Provstie Rug; Kartoffelavlen har meget tiltaget; Rapsædavlens, som var begyndt, synes igien at standse; Hamp, Humle, Kommen og Sennep dyrkes paa enkelte Steder. Ved de større Avlsbrug er Driften sædvanlig planmæssig, ligesom hos en Deel Bønder. Reen Brak er almindelig paa de større Lodder; Sammenbrak hos Bønderne; Staldfodring tiltager. Mergling er fielden; Kornrensning indført paa adskillige Steder; ved flere Hovedgaarde bruges forbedrede Ugerdyrkningsredskaber; Faarene foræbles, ogsaa paa Kvægets og Hestens Forædling lægger man Vind. Avlsbruget kan ansees som fremskridende.

Fredriksborg Amt

1813:

Kartofler og Kløver dyrkes paa de fleste Steder, som ogsaa nogen Hør til eget Brug.

1823:

Kartofler og Kløver dyrkes paa mange Steder, saavel som Raps. Ved Hovedgaardene er

Driften planmæssig, saavel som hos mange Bønder; paa hine bruges ialmindelighed Staldfordring, Brak eller Brakfrugtaavl, og ikke saa Bønder følge Exemplet. Mergling og Tanggjødsning er paa flere Steder i Brug. Forbedrede Agerdyrkningsredskaber ere ei sieldne, ei heller forædlet Faare- Dvæg- og Hesteavl. Agerbruget er i det hele fremskridende.

Holbøks Amt

1813:

Paa de fleste Steder dyrkes Kartofler, Kløver, og nogen Hør og Hamp. Ved Nyekjøbing endeel Tobak.

1823:

Paa enkelte Steder dyrkes Provstie-Rug og Vinter-Byg; Kløveravlen er temmelig almindelig, og Kartoffelavlen meget tiltagen. Rapsavlen derimod i Tilbagegang. Hamp, Humle og Kommen dyrkes enkelte Steder. Planmæssig Drift med Brak eller Brakfrugter er almindelig paa Hovedgaardene, Bønderne bruge Sommerbrak. Mergelen bruges sielden. Rensmaskiner har man adskillige Steder, saa og forbedrede Agerdyrknings-Redskaber. Faarene, Dvæget og Hesten foræbles mange Steder, og Avlsbruget kan ansees som fremskridende.

Sorø Amt

1813:

Kløver og Kartofler dyrkes i Mængde; Høravlen tiltager; Hamp og Humleavlen mindre; men Sorø Amt har ei Jorder der skikke sig til Dyrkningen af Handelsplanter.

1823:

Paa nogle Steder dyrkes skotsk Hvede, Provstie- og St. Hans-Kug, toradet Byg, Kløver; Rapsdyrkningen, som var begyndt, synes igien at aftage; Høravlen er temmelig almindelig; Hampavlen fioldnere; Kommen og Humle sees flere Steder; man beslitter sig paa reent Sædekorn, og nogle lægge Bind paa Hoveddyrkning og Træepelskning. Kobbelfruget er almindeligt paa Hovedgaardene, og Bønderne drive et bedre end forhen. Staldfodring og Brakfrugtaavl udbreder sig. Mergling bruges paa nogle Hovedgaarde, hvor ogsaa er Kensemaskiner. Paa enkelte Steder bruger man forbedrede Agerdykningsredskaber, og lægger sig efter at forædle Faaret, Koen, Hesten og Svinet. Agerbruget kan ansees som fremskridende.

Præstø Amt

1813:

- Af de mindre almindelige Sædarter, Foderurter, eller Handelsplanter dyrkes ingen i Amtet.

1823:

Paa enkelte Steder dyrkes hvid engelsk Hvede og toradet Byg. Kartoffelavlens er temmelig udbredt. Kløver dyrkes mange Steder, fioldnere Raigræs. Paa flere Hovedgaarde dyrkes Raps med Held. Hør, Hamp, Humle og Kommen dyrkes paa flere Steder, dog mest til egen Brug. Planmæssig Drift er temmelig almindelig. Noget Staldfodring bruges sædvanlig ved Hovedgaardene, og selv hos nogle Bønder. Keen-Bræk temmelig almindelig. Mergling er ikke ualmindelig. Rensmaskiner findes paa flere Herregaarde, saa og forbedrede Agerdyrkningsredskaber. Et forædlet Skæferie er anlagt paa en Herregaard, og paa Huusdyrenes Forædling ialmindelighed lægges Bånd. Agerbruget er i det Hele fremskridende.

Bornholms Amt

1813:

Kartoffel-, Kløver- og Hør-Avl tiltager.

1823:

St. Hans-, Provstie-Rug, samt Hvede dyrkes adskillige Steder. Kartoffler dyrkes i Vøkker og Haver. Kløveravlens er temmelig udbredt. Hør, Hamp, Kommen, Humle og Sennep dyrkes nogle Steder. Beredningen begynder at blive temmelig almindelig. Staldfodring begynder nogle

Steder at udbrede sig; reen Brak eller Brakfrugtavl er temmelig fielden, ligeledes Mergling, Tang, Dynd og Tørv bruges til Giødning. Med Sædrensningen er det kun maadeligt. Agerdyrkningsredskaberne forbedres flere Steder. Agerbruget er i det Hele fremskridende.

Sdenssee Amt

1813:

Hør-, Hamp-, Kartoffel- og Kløveravl udbreder sig; i Baagse Herred Tobaksavlen, hvor til dog fattes Arbeidere.

1823:

Kartoffelavlen synes ei meget at udbrede sig; derimod ayles Raps temmelig almindelig. I nogle Egne dyrkes Humle; Hamp og Hør mindre. Paa Herregaardene er Driften planmæssig, fieldnere hos Bønderne. Staldfodring er indført paa flere Hovedgaarde, og i det mindste hos en Deel Bønder. Reen Brak bruges ofte, fieldnere Brakfrugtavl. Mergling er ikke ualmindelig; Tørv, Dynd og Tang bruge Nogle som Giødning. Forbedrede Agerdyrkningsredskaber ere ei fieldne; og nogle Rehsmaskiner ere i Brug. Paa enkelte Steder beslitter man sig paa forædlet Faare- og Dvægavl, da Hesteavlen derimod synes aftagende. Udsbruget maa i det Hele ansees som fremskridende.

Svendborg Amt

1813:

Hør- og Hampavlen udbreder sig meget. Ved Svendborg dyrkes nogen Tobak, forresten ingen Handelsplanter.

1823:

Paa nogle Steder dyrkes Kartofler. Rapsædavlens er meget udbredt. Planmæssig Drift er temmelig almindelig. Ved en Deel Hovedgaarde bruges Staldfodring; fioldnere hos Bønderne, Keen Brak bruges ofte; fioldnere Brakfrugtaavl. Mergling er hist og her igang, ligesom Giødsfning med Tang og Dynd. Kornrensmaaskiner bruges meget; forbedrede Agerdyrkningsredskaber ere ikke fioldne. Saare-, Dvæg- og Hesteavlens søger man mange Steder at forbedre, og maa Agerbruget end paa nogle Steder ansees som stillestaaende, saa er det dog paa flere fremskridende.

Mariboe Amt

1813:

Man har nogle Steder forsøgt at dyrke Tobak, Rrap, Hør, Hamp, Klover og Raigræs, dog ikke af nogen Betydenhed.

1823:

I nogle Egne lægger man særdeles Binde paa Kartoffelavl. Kløver og Vikker dyrkes paa enkelte Steder; Rapsæd paa mange, og i Mængde, ligeledes Hør, Hamp og Kommen. Jordene drives ialmindelighed planmæssigen. Staldfodring bruges mange Steder, og synes at udbrede sig. Reen Brak er næsten almindelig; Brakfrugtavl bruges nogle Steder. Adskillige mergle. Kystbeboerne bruge Tang til Giødning. Kornrensemaskiner findes adskillige Steder. Brugen af engelske Plove tiltager, og andre forbedrede Agerdyrkningsredskaber ere ei heller fiendne. Faare-, Kvæg- og Hesteavl, synes, saavidt Omstændighederne tillade, forædlet. Agerbruget, som Nogle ville ansee som tilbagegaaende, Andre som stillestaaende, synes dog i det Hele fremfribende.

Hjørring Amt

1813:

Kartoffelavl tiltager betydeligt, men andre ualmindelige Foderurter eller Handelsvarer, kunne, formedelt det skarpe Jordsmøn og barske Klima, ikke dyrkes.

1823:

Provstie og St. Hans Rug, Winterhvede og toradet Byg dyrkes paa flere Steder. Kartoffel-

avlen er almindelig. Vicker og Urter dyrkes ogsaa; hist og her Hør, Hamp og Klover. Paa flere Herregaarde drives efter fast Plan, men i det Hele staaer Amtet i denne Henseende meget tilbage, tildeels som Følge af Fælledekskab og Mangel af Hegn. Staldfodring, reen Brak og Brakfrugtbl er næsten ubekjendte Ting. Mergling er adskillige Steder i Brug. Rensmaskiner ere sieldne. Agerdyrkningsredskaberne ialmindelighed de sædvanlige. Dvæg tillægges i samme Mængde som hidtil, men uden at forbedres. Derimod forbedres Faarene især ved spanske Bukke. Hesteavlen aftager. Agerbruget maae ansees som stillestaaende eller tilbagegaaende.

Kalborg Amt

1813:

1823:

Endeel Steder dyrkes Provstie- og St. Hans Rug, og i nogle Egne Kartofler. Man bestræber sig for reent Sædekorn. Med Undtagelse af enkelte Hoved- og Præstegaarde følges den gamle Dyrkningsmaade. Paa saa Steder bruges Staldfodring; reen Brak er sielden, og kun saa Steder dyrkes Brakfrugter. Mergel bruges hist og her. Der gives kun saa Exempler paa Dvægets og Agerdyrkningsredskabernes Forbedringer; dog synes Saa-

reavlen at skænkes mere Dymærksomhed. Agerbruget anses snarere som tilbagegaaende, end fremskridende.

Thisted Amt

1813:

Lidet Kommen, Sennep, Hør og Hamp dyrkes hist og her, men ellers kun de sædvanlige Sædarter.

1823:

Hvede og St. Hans Rug dyrkes nogle Steder. Kartoffelavlen tiltager aarlig. Urter og Klover dyrkes adskillige Steder, ligeledes Hør og Hamp, dog ei i den Mængde, som er ønskelig. Raps er forsøgt, dog uden synderligt Held. Jorderne dyrkes ialmindelighed planmæssigen. Staldfodring bruge kun Enkelte; Brak og Brakfrugtavl ligeledes. Mergling er temmelig almindelig. Volsredskaberne ere de sædvanlige, kun ere i de sidste Aar nogle engelske Plove komne i Brug. Heste- og Nvægavlen er i Aftagende. Faareavlen forædles ved spanske Bædere, hvoraf 60 Stykker ved Amtmandens Foranstaltning, og 7 ved Stutterie-Directionens, ere i de sidste Aar omsatte i Amtet. Volsbruget maae anses som stillestaaende, neppe som fremskridende.

Viborg Amt

1813:

Hør og Hamp, samt Kartofler dyrkes nogle Steder, men ellers kun de sædvanlige Sædarter.

1828:

Et. Hans-Rug, Provstie-Rug og torabet Byg dyrkes, dog ikke i Mængde. I nogle Egne tiltager Kartoffel- og Kløveravlen. Den gamle Drift er den sædvanlige. Mergel bruges paa endeel Steder. Kun faa Rensmaskiner bruges. Faareavlen er paa endeel Steder forædlet saavel som Dvæg- og Hesteavlen. Agerdyrkningsredskaberne ere de sædvanlige. I det Hele taget skrider Avlsbruget ikke frem.

Randers Amt

1813:

Hør- og Hampavlen tiltager. Kartofler dyrkes, men ikke i Mængde. Handelsplanter kunne ikke dyrkes.

1823:

Med nogle Hovedgaarde dyrkes Winterhvede, Boghvede, Provstie-Rug, torabet Byg og Raps. Kløver, Spergel og Hamp dyrkes hist og her. I nogle Egne tiltager Hør- og Kartoffelavlen. Paa enkelte Hovedgaarde er planmæssig Drift

indført. Kun Enkelte staldfodre og i det smaae: Brakfrugtaavl er fielden. Mergling er i Brug paa nogle Steder, saavel som Rensmaskiner. Agerdyrkingsredskaberne ere de almindelige. Faareavlen forbedres paa en Deel Steder; Dvæg- og Hesteavlen fieldnere. Dog synes Volsbruget at fremskride, om end lidet.

Narhuus Amt

1813:

Kløver-, Kartoffel- samt Hø- og Hamp- Avlen tiltager. Paa enkelte Steder dyrkes Tobak. Forsøg med Krap- og Rapsæd er ogsaa giort.

1823:

Vinterhvede og Boghvede avles nogle Steder; saavel som Kartofler, der tildeels anvendes til Dvægfoeder, i temmelig Mængde. Ligeledes avles temmelig megen Raps. Hist og her seer man Kløver, Erter, Bikker, Hestebønner, Humle, Hør og Hamp. Staldforing bruge kun Enkelte. Keen Brak er ikke ualmindelig; Brakfrugtaavl fieldnere. Paa Hovedgaardene er Driften ialmindelighed planmæssig, men hos Bønderne for det meste som forhen. Mergel bruges nogle Steder. Af Rensmaskiner ere kun faa i Brug. Agerdyrkingsredskaberne ere for det meste de sædvanlige. Faareavlen er paa adskillige Steder forædlet; field-

nere Hestes og Dvægavlen. — Voldsbruget synes i det Hele lidet fremskridende.

Beile Amt

1813:

Dyrkningen af Tobak, Kløver og Kartofler har i de senere Tider meget udbredt sig. Nogle have ogsaa, endskiøndt kun i det Smaa, begyndt at dyrke Krap.

1823:

Kapsæd avles i temmelig Mængde saavel paa større som mindre Gaarde, og selv adskillige Bønder have begyndt denne Vol. I enkelte Sogne avles Hør til Salg. Tobak dyrkes i Mængde ved Fredericia. Kun paa enkelte større Gaarde staldfodres Hestene og bruges reen Brak. Mergling er temmelig almindelig. Paa de større Gaarde og i Kiøbstæderne bruges Rensmaskiner. Forbedrede Agerdyrkingsredskaber bruges næsten ikke. Hvor Regieringen rækker hiølpssom Haand, foræbles Hundsdyrene. — I den vestlige Deel af Amtet synes Agerbruget stillestaaende, men i den østlige fremskridende.

Ringkjøbing Amt

1813:

Kartoffel-, Hør- og Hamp-Volen tiltager, dog just ikke meget stærkt.

1823:

Kartoffel- og Kløver-Vol udbreder sig stedse mere. Spergel dyrkes temmelig i visse Egne. Kun lidet Hør og Hamp. Enkelte Proprietairer give Exemplet af en god og planmæssig Drift. Staldfodring, reen Brak og Brakfrugtavl bruge Enkelte. Mergelen bruges temmelig almindelig. Dynd og Løvasker bruges ogsaa til Giødskning. Sæden renses vel-oftere end forhen, men dog ikke almindelig. Enkelte Rensmaskiner bruges; forbedrede Agerdyknings-Redskaber fielden. Paa Huusdyrenes Forædling beslitter man sig ialmindelighed. — Agerbruget synes i det Hele at fremfride.

Ribe Amt

1813:

Kartoffel-, saavel som Høravlens udbreder sig meget; forresten dyrkes ingen Handelsplante, da Klimatet er for raat og Jordsmønnen for sandet.

1823:

Kartofler, Kløver og Raps dyrkes nogle Steder. Jorderne drives ialmindelighed efter Plan, men ikke efter de nyere Grundsætninger. Staldfodring bruges ikke, og reen Brak og Brakfrugtavl er fielden. Endeel raa Jorder opdyrkes ved Hielp af Mergel. Paa nogle Steder forøges Giødningen ved Mosejord, Lyng og Halm. For-

bedrede Og erbyrkningsredskaber ere sieldne. Faa-
re, og Dyregavlen er paa endeel Steder god; He-
steavlen derimod ikkun maadelig. — Voldsbruget
ansees i det Hele taget som fremskridende.

Noget om Capitelstarten.

At den Priis, som den aarlige Capitelstart fastsætter paa Kornsorterne, som oftest ikke er — kan ei heller være — den virkelige, i ethvert Stift eller Amt gieldende, Middel- eller Landkjøbspriis, nægtes vel ikke lettelig af Noget, da det er Erfarings-Sandhed; og at derfor mange, stundom Kiøbende, til andre Lidet Sælgende, i eet Aar Ydere, i et andet Modtagere af Penge-Beberlag istedetfor Korn, forurettes, d. e. lide derved, er ikke mindre sandt, uden at Saadant dog i mindste Maade kan tilregnes de høie Bedkommende, som ex officio forestaae Capitelstartens Sættelse.

Tænke vi os, til Cr., Aarene fra 1810 til 15, hvad tabte da ikke offentlige Stiftelser, Embedsmænd og Private, som vare saa uheldige, at eie Tiender, accorderede paa Penge? Jeg vil ikke engang tale om uforanderlig Pengebetaling, eller Betaling efter 10 Aars Middeltaller; thi om den kan man, hvad de sidste af de nævnte Aar især angaaer, ligesaavel sige, at de fik — Intet, men alene om dem, som havde havt den bedre — jeg mener, paa den Tid bedre — Held, at have Penge-Accordten efter hvert Aars Capitelstart. Alle-

rede inden Capitelstarten blev publiceret, vare Kornpriserne stegne betydeligt høiere, inden Foraaaret endnu mere, og saa fremdeles. —

Omvendt blev Forholdet omtrent fra 1815. De høie Priser paa Korn, som paa andre indenlandske Producter, skulle — og maatte af flere Aarsager — dale, men man holdt dog op paa dem det bedste man kunde. Stemmerne til Capitelstarten faldt da vel og, men ikke i samme Forhold, som de virkelige gangbare Priser, saa at Misforholdet vedblev, kunß fra en anden Side. Tiendeyderne efter Middeltaller, der i de foregaaende, for Eierne uheldige, Aar havde havt en ubillig Fordeel eller Vettelse, leede nu, og vil endnu i flere Aar — forsaavidt ikke mindelig Eftergivelse fra Tiendetagerens Side har afværget saadant — komme til at lide et uretfærdigt Tab og Tryk; hvorhos det dog ikke kan dølges, at den tvungne Sølvværdies Cours egentlig bærer den største Skyld derfor, eller har giort Ulykken større, end den uden samme skulde eller kunde have blevet.

I Aarene 1820 og 21 vare Capitelstarterne i Almindelighed lave, og dog, i Forhold til de virkelige Priser, alt for høie for dem, der skulde betale efter samme; i 1822 derimod stod Capitelstarten betydeligt under de gangbare Priser paa Korn i daglig Handel og Wandel; og saaledes vil, saalænge de samme Omstændigheder ved-

blive, Plus eller Minus langt oftere indtræffe, end det virkelige Middeltal.

Men Mangel paa den Overeensstemmelse, som burde finde Sted imellem Capitels-Kiøb og Land-Kiøb; den satte Priis og den virkelige, er, ligesom for Mange, der ere forpligtede til Hiin, til ubilligt Tab og Fornærmelse; saaledes og i flere Henseender skadelig, selv endog fra Moraliatetens Side, i det at samme hos den svagt tænkende, men hurtigt dømmende Mængde vækker Mistro til de Mænds Uegennyttighed, Redelighed og Upartiskhed, der, som Foresatte, bestyre Capitels-Taxernes Ansættelse, skiondt ingenlunde hos dem, men i det Feilfulde i selve Indretningen Aarsagen til hiin Mangel maa søges.

Jeg sagde: "det Feilfulde", og frygter slet ikke for, at Mogensomhelst skal optage det ilde; jeg skal desuden i det Følgende søge at bevise den Anke, jeg er saa frie at fremsætte, og heller ikke undlade med Beskedenhed og Agtelse for Kyndigernes Dom, at pege hen paa nogle Forslag, der forekomme mig at kunne lede paa Sporet efter det Bedre.

Aarsagerne, hvorfor Capitelstarterne som oftest ikke ere, eller kunne være, lige den virkelige Landkiøbs-Priis, troer jeg at finde deels i Maaden, og deels i Tiden, hvorpaa den sættes.

Som bekiendt, indhente vedkommende Stifts- og Amtmænd de underordnede verdslige, ligesom

Biskopperne de geistlige Embedsmænds Stemmer i Kiøbstæderne og paa Landet; efterat Middeltallerne herreds- og amtsviis, og endelig over hele Stiftet deraf ere uddragne, adderes de Verdslikes og de Geistliges Stemmers Middeltal, og Middeltallet igien af begge bliver da Taxten.

Men om Fleerheden af disse Stemmegivere tør man, uden at fornærme een Eneeste, sige, at de hverken kunne eller bør være Meddommere i denne Sag.

De kunne ikke; thi paa Landet, hvor den største Deel af de geistlige Embedsmænd, boer, gives egentlig ingen Kornpriser, uden forsaavidt de formes efter Kiøbstædernes. Naar Peder i eet Sogn, og Poul i et andet sælge Korn i liden Qvantitet til Peder eller Poul i samme eller et tredie Sogn, da er det oftest til ganske forskellige Priser, som rette sig og variere efter flere størstebeels aldeles tilfældige Omstændigheder. Skal altsaa til Ex. en Præst opgive — hvilket aarligen foredræs af ham — de Priser paa Korn ic. Vare, som have fundet Sted i hans Sogne, da maa han ængstelig forske og spørge, naar denne eller hiin Sognemand sælger 1 Skp. eller 1 Tde. Korn, om han kan faae Prisen at vide, og dette kan dog kun gielde om hvad, som sælges hjemme; thi fører Bonden Korn til Kiøbstaden, da er den Priis, hvortil det der sælges, Præstens Opgivelse uvedkommende, da han kun har at anmelde de gang

bare Priser i selve Sognene; men disse — hvis saadanne gives og kunde efterspørges — kan han end ikke rette sit Bøtum efter, da det er bekiendt, at hvad Korn eller andre Vare, Bonden sælger i sit Huus til den tilfældigviis Trængende, fordrer han og saaer, af flere Grunde, sædvanligst høiere Betaling for, end naar han sælger i Kiøbstaden eller paa de offentlige Markeder, og deraf vilde altsaa følge, at den Middelpriis, som udbrages af hine Hiempriiser ved hvert enkelt Salg i det Smaae, maatte blive usforholdsmæssig høi.

Men ligesom nu de fleste Embedsmænd ikke ere istand til at give nogen saadan Stemme til Capitelstædet, som kan antages for paalidelig eller grundet paa tilstrækkelig Kundskab og Visshed om de i Virkeligheden eksisterende, gangbare og almindeligste Kornpriser: saaledes bør de — siger jeg fremdeles — net ikke have nogen Stemme i denne Sag. —

De allerfleste ere, enten som hævede eller ydende Penge-Bederlag efter Capitelstædet istedet for Korn, interesserede heri; og hvor mueligt, hvor menneskeligt, at denne Omstændighed kan have Indflydelse til enten at hæve eller synke Priis-Dyggivelserne. Ja, om dette end ikke var Tilfældet, om end Alle, eller dog den større Deel, vare retsindige, samvittighedsfulde nok, til ikke at falde i denne Egennyttens farlige Fristelse, saa er det dog umuligt, at undgaae Mistanke; thi

hvo, som kiender Mennesket, og Bonde-Almuen især, vil vide, hvor mistroisk, mistænkkelig, hastigt og ilde-dømmende den sædvanligen og i Almindelighed er, fornemmeligen mod Overmænd og Foresatte. Men, hvor ubehageligt, hvor sømfindtligt, hvor krænkende er ikke Sigt for den velsindede, redelige og uegennyttige Embedsmand, hvad enten verdslig eller geistlig! Jeg for min Deel tør, uden at være ubesteden, erklære og forsikre, at saavist jeg, saavel som alle lige Bilkaar undergivne, lider, trykkes, trænges og oeconomisk ruineres ved de uden Exempel lave, mod alle Afgifter og Udgifter uforholdsmæssige og ringe Kornpriser, saavist vil jeg med større Taalmod kunde lide og udholde, hvad lides maae indtil Enden, naar jeg kan vorde fri for at have nogen Deel eller Stemme i de Prisers Ansættelse, som mueligen herefter skulde fuldende mit Uheld og min Ruin; thi Sandhed er det, at det ingenfinde har giort mig saa ondt, at erfare den fastsatte Capitelstaxt, skjøndt samme med hvert Aar har sat mine eeneste faste Embedsindkomster alt dybere og dybere ned, som det har harmet og smertet mig, naar jeg af nogensomhelst Sognekmands eller Andens Afsyn, Mine eller Ord har maattet forstaae, eller ladet mig sige, at Præsterne, eller den hele Geistlighed, bære Skyld for, at det aarlige Capitelsskiøb — der, selv saa lavt det har været, dog af Mange er bleven udraabt

som for høit — ofte overstiger de gangbare Landpriser.

Men er det nu, af hvad, som hidtil er sagt, indlysende og klart, at Maaden, hvorpaa Capitelstarten sættes, ingenlunde er den muelig bedste eller ønskelige, saa er det ei heller mindre sandt, at Tiden, som er bestemt til Kornprisernes Tagtagelse og Opsamling, ligesaa lidet er vel valgt eller den rigtige.

De Bedkommendes Indberetninger skulle nemlig indeholde Priis-Opgivelserne i Septbr., Octbr., Novbr., Decbr. og Januar Maaneder; men netop i disse stee sædvanligst de allerfærreste Korn-Risb, naar undtages Sæderugs Forhandling i de 2de første af de nævnte Maaneder. Havre og Boghvede aftærsker Landmanden i Almindelighed ikke før efter Kyndelmisse; det kommer altsaa ei heller i Handelen, og Angivelse af Priser paa disse Kornsorter er da enten ikkuns blind Gissning, eller Bestemmelse, der alene kan tages af et høist enkelt Salg, som stæer af Nødvendighed, enten fra Sælgerens eller Kjøberens Side.

Byg søges ogsaa i hiint Tidrum ikkuns til daglig Huusholdnings Nødtørst, og kommer ei til nogen egentlig fast Priis, før Capitelkjøbet allerede er bestemt. Rug bliver saaledes den eneste Kornsort, hvis Priis kan opgives, men dog ingenlunde saa ganske rigtig, da Sædetiden i

Septbr. og Octbr. Maaneder oftest hæver Prisen over hvad, den bliver læugere hen paa Aaret.

Disse Bemærkninger forudskillede, kommer jeg nu til Spørgsmaalet: Da Capitelstarternes Ansættelse maa antages hidtil ikke at være skeet paa en den billigste Forbring tilfredsstillende, bedstmuelige eller ønskeligste Maade, hvorledes kan det da for Fremtiden vorde bedre i saa Henseende?

Ikke som den, der mener, at have opdaget Hemmeligheder, eller fundet det ene Rigtige, men alene i den Hensigt, at foranledige — om muligt — at meer Indsigtsfulde og Kyndige ville tage denne Sag under Derveielse, og yttre sig derover, tillader jeg mig et Forslag:

I enhver Kiøbstad, hvor der have ugentlige Torvedage, og dette er vel Tilfældet i de fleste baade større og mindre Stæder, eller dog visse Dage, paa hvilke Landmanden især søger Byen, og fører sine Producter med sig til Forhandling, ansættes en Torve-Kommission, bestaaende af en Embedsmand i Byen, to af de eligerede Borgere eller andre agtbare Indvaanere, og een eller to af Omegnens kyndige og retsindige Landmænd, hvis Sag det bliver at agtpaagive og annotere Priserne paa Korn og øvrige Vare, som i ethvert Stift tages med under Capitelstart's-Ansættelsen.

Middeltallet af disse Priser for hver Uge især indberettes til vedkommende Overøvrighed, og kundgjøres tillige ugentlig i nærmeste Stifts-

eller Amts-Tidende; og naar saaledes er fortfa-
ret i det til Priis-Sagttagelserne bestemte Tids-
rum, saa skulde jeg mene, at man paa denne Wei-
kom til det rigtigste, paalideligste og al Mistanke
forebyggende Resultat, ved nemlig blot at addere
de samtlige Middeltaller af Priis-Antegnelserne
for enhver Riibstads udi Stiftet, og deraf igien at
udbrage Capitelstribet.

Den Indvendning, at de Bedkommende, som
bleve Medlemmer af Torve-Commissionerne, der-
ved besværedes, og kunde synes at have Fordring
paa Erstatning for Tidsspilde og Uleilighed, vil
ikke betyde meget, naar de indenbyes Medlemmer
halvaarligen, og de udenbyes maanedligen afløs-
ses, og disse sidste tillige faae fri Befordring til
og fra Staden, saa er Uleiligheden liden, og Ar-
beidet intet, og neppe vil nogen for en god Sag
varm og virksom Mand undslaae sig for en saa
ubetydelig Besvær, naar han derved kan bidrage
til fælleds Bedste og et virkelig Godes Opnaaelse.

Vi ere jo alle den samme Konges Undersaat-
ter, Borgere i den samme Stat, og som saadanne
lige pligtige til at bære Byrderne med hverandre.

Hvad angaaer Tiden til Prisernes Sagtta-
gelse og Opsamling, da synes Winter-Halvaaret,
regnet fra 1ste Octbr. til 1ste April at være baade
til Hensigtens Opnaaelse tilstrækkelig, og den
meest passende, saa at Stifts-Ovrighederne til
Medio April kunne bekendtgjøre Capitelstribet,

I det nævnte Tidrum udtærskes Landmandens Lader, Korn af alle Sorter bringes til Torvene, og opnaaer sædvanligen de Priser, som for dette Aar kunne ventes; thi at Mangel eller andre tilfældige Omstændigheder hen paa Sommeren eller nær den kommende Høst stundum foraarsage en usædvanlig, oftest kun øieblikkelig Stigen, bør ikke komme i Betragtning.

I flere Omstændigheder begrundet, og derfor ogsaa ønskelig, forekommer mig den Forandring og Afvigelse fra det hidtil Sædvanlige, at nemlig Capitelstarten ikke fastsættes for et heelt Stift, men for enkelte Dele eller Districter af samme, saaledes som for Ribe og Aalborg Stifter Skik er.

Der lade sig lettelig tænke flere Aarsager og Omstændigheder, der kunne virke en ikke ubetydelig Forskiæl paa Kornvarernes Værd og Priis i een Deel af et Stift fremfor i en anden; men naar saa er, hvorfor skulde da de Paagiældende enten have eller yde en høiere eller lavere Erstatning eller Betaling for de respective Kornafgifter eller Leverancer, end som havde været at erholde, hvis disse, ydede in natura, vare blevne gjort i Penge eller forhandlede i den selve Omegn og de samme nærmest omliggende Stæder og Ladepladse.

Hvorvidt det kan være nødvendigt, at i nogle Stifter, foruden Korn — Smør, Flest og Honning, tages med under Capitelskiøbs Ansæt-

telse, veed jeg ikke, men ere mueligen de Aarsa-
ger, hvorfor Saadant i forrige Tid er skeet, nu
ikke meer forhaanden, da kunde jo, burde ogsaa,
Virkingen ligeledes ophøre; maaskee var det ikke
uhensigtsmæssigt, at Vinterhvede og Boghvede,
som nu ere temmelig almindelige Kornsorter i
Danmark, ogsaa toges med.

Glutteligen bør jeg ikke tilbageholde den Er-
klæring, at hvad jeg har sagt, er sagt alene, fordi
det syntes mig et Dnske værd, at den omhandlede
Sag maatte af høie Bedkommende tages under
Overveielse til videre Undersøgelse og Foranstalt-
ning. Opnaaes denne min Hensigt, da er jeg
meer end glad og vel lønnet; i andet Fald, da
har kun jeg alene spildt min Umage, og ingen
Anden tabt derved; thi Ingen er fornærmet, li-
gesaaalidet som jeg heller har villet det.

Søvrigt har jeg talt som til Forstandige; de
dømme nu, hvad jeg haver sagt, og dømme mig
skaaransomt og mildt.

Hinge, Præstegaard i August 1823.

Joh. Henr. Stabell,

Sognepræst for Hinge og Vintherslew
Menigheder i Aarhus Stift.

Nederlændernes Hørv. l.

Førend Irlands Forening med England blomstrede der Uldmanufakturernes saavel som Handel og Næringsveie; men ved begge Landes Forening begyndte for Irland en Række af Trængsler. De engelske Uldmanufakturister besværede sig over, at de irske uldne Varer skadede dem, hvorfor det brittiske Overhuus, og strax derpaa Underhuset, indgave 1698 Adresser til Kongen, om at standse Irlands Uldmanufaktur, som skadelige for England. Kongen maatte indvilge deri, og en Følge deraf blev det, at alle mulige Hindringer lagdes for de irske Uldmanufaktur. Det lykkedes England at ødelægge dem. For at give Irland et Slags Erstatning herfor, gav man det Anviisning paa Linnedmanufakturering, og lovede Understøttelse hertil, Under Dronning Anna oprettedes saaledes 1711 et Collegium til Sør- og Sampmanufakturernes Befordring i Irland — the Board of Trustees of the linen and hempen manufactures in Ireland — som ved Hjælp af de 21,600 £. St. Regjeringen aarligen anvender paa denne Gienstand, har endeligen bragt det dertil, at Irland frembringer en betydelig Mængde Væred til Udsørsel, og af fortrinlig Beskaffenhed.

Men med Høravlen har det ikke havt samme heldige Udfald, og det har endnu ikke kunnet lykkes Collegiet, at faae Irlænderne til selv at avle Frøet. For at fremme dette Maal, sendte det i 1822 en af dets Inspecteurer, Besnard, til Holland, for der at gjøre sig bekiendt med Høravlen m. m. Hans Beretning om denne Reise, og om Nederlændernes Maade at dyrke og behandle Hørren, har Collegiet ladet trykke. Uagtet vi i den Rasn-Schrolske Anviisning til Høravlingen m. m., have en ganske fortrinlig Veiledning hertil, har jeg dog troet, at det kunde være nyttigt for danske Landmænd ogsaa at erfare, hvorledes Besnard har fremstillet Sagen, hvorfor her leveres en noget forkortet Oversættelse af Beretningen. Opmærksom maae jeg gjøre paa den Forskiel, som i begge Anviisninger er i Tiden Hollænderne lade Hørren staae paa Marken; den danske Anviisning lader Hørren rustes før Frøet er fuldkomment modent; den irske Anviisning drivet stærkt paa, at Frøet skal fuldmødnes, førend Planten rustes.

D. S. Rawert.

Besnards Bemærkninger paa Reisen i Holland og Flandern.

Med min Ankomst til Helvoetsluys, den 9 Juli 1822, reiste jeg strax over Land til Rotter-

dam, og saae underveis forskiellige Steder Hør dyrket til Beløb af flere hundrede Tønder Land, som endnu stod paa Roden, undtagen eet Stykke, der var ruffet, og Hørren stillet op for at tørres. I Rotterdam besøgte jeg flere, som handle med Hør og Hørfrø, i hvis Magaziner jeg undersøgte store Partier Hør, avlet i Holland og Zeeland, og som alt var bundet saa regelmæssigen efter deres forskiellige Bestaaffenhed, at en Kjøber kan udvælge sig hvad Slags han vil, uden at behøve at frygte for at skuffes; det er en meget vigtig og nødvendig Indretning, som høiligen letter i Holland Salget af Hør. Samme Dag tog jeg til Schiedam, noget over een Miil fra Rotterdam, og besaae to store Agre med Hør, der for nogle Dage siden var ruffet og opsat for at tørres. Ved at undersøge Hørren fandt jeg, at Frøet var fuldkomment modent før Ruffningen, og man underrettede mig om, at Hørren skulde blive staaende for at tørres, indtil Frøhovederne let skiltes fra Planten, naar den knævledes.

Hørmarkedet i Rotterdam holdes paa et lidet Torv; to bedækte Bygninger med Piller, staae paralel med hverandre, og under disse staae Høravlerne med deres Prøver foran dem i rene Lærredssække. Hver Prøve indeholder een Steen, 2: 6½ Pd., og er paaheftet en Seddel, som tilkiendegiver hvormange Steen af saadan Slags Hør Sælgeren har færdig til Salg. Naar Kjøber

er sluttet, antegner Kjøberen Wilkaarene i hans Tegnebog, og Prøven bringes til hans Huus, hvor den forbliver, indtil Varen er afleveret. Dersom der opstaaer nogen Uenighed med Hensyn til Besskaffenheden, henvender man sig til Torvemesteren, som, i Forening med tvende Hørhandlere, affiger en Kiendelse. Torvemesteren er stedse nærværende medens Markedet varer, og paa seer Anordningerne efterlevede. Den største Orden hersker paa Markedet. Samme Orden iagttages naar Hørfrøet sælges; det falbydes ligeledes efter Prøver, og bringes i Poser, der indeholde omtrent 25 Pund hver.

Paa min Reise til Dordrecht kom jeg gien- nem Byen Nysoort og Swyndrecht, i hvis Nær- hed avles megen Hør, og hvor der boer mange Høravlere, der dyrke en betydelig Mængde Hør i Zeeland, hvorfra de føre den hid i Skibe, naar den er rusket og tør nok til Knævling. Disse Folk, som have store Lader, og alle Indretninger for at behandle Hørrøen, drive en betydelig Handel med denne Artikel. I Dordrecht besøgte jeg Hørmarkedet, som føres med stor Orden, og hvor alt sælges efter Prøver. I denne Bye er der tvende eedsvorne Mæglere, som undersøge ethvert Slags Frø og Korn; naar Uenighed opstaaer mellem Kjøber og Sælger, med Hensyn til Besskaffenheden, tilægges den almindeligen ved disse Mænd; men dersom Sælgeren appellerer til Dom-

stolene, adspørges Mæglerne offentligen om Deres Mening. Saadant indtræffer imidlertid siældent i Holland, da Landmændene fuldkommen skionner paa Vigtigheden af at bringe deres Vare redeligen til Markedet.

Fra Dordrecht tog jeg gjennem Breda og Antwerpen til St. Nicholas i Flandern. Paa denne Strækning dyrkes ogsaa en betydelig Mængde Hør; den der stod nærmest Holland, fandt jeg kortest og flettest, formedelst den store og vedholdende Tørke; men som jeg kom længere frem i Flandern, blev Sæden meget bedre, og paa mange Steder fandt jeg den i denne Provinds og i Brabant vorende i stor Mængde, og af fortrinlig Beskaffenhed.

Hørmarkedet i St. Nicholas besøgtes. Det holdes hele Aaret igiennem om Torsdagen, og begynder Kl. 8 om Morgenen. Paa dette Marked sælges Hørren ikke efter Prøver, fordi den avles i for smaae Partier, og det Quantum der af Noget falholdes, er alt hvad han det Aar har høstet, der kan afveyle mellem fire til tyve Steen, og siældent meer. Hørren paa dette Marked anses for at være renere end den Hollandske, og at give 10 pCt. meer. Dmtrent 2000 Tons sælges her aarligen (1 Tons er 2000 Pund). Noget af denne Hør kjøbes af engelske og skotske Hørspindemøller, noget sendes til det sydlige Frankrig. Det meste Frø fra dette Distrikt sælges til Olie,

da Høravlerne ere fattige, i Sammenligning med de Hollandſke, og ſælge ſaa hurtigen de kunne.

Fra St. Nicholas tog jeg til Cokeran, hvor hele Aaret igiennem holdes hver Fredag et Marked for Hørfrø, Hør og Værrød. Hørren kjøbes ogſaa her for engelske og ſkotske Huſe, og for det ſydlige Frankrig. Den anſees bedre end den Hollandſke, og betales ogſaa bedre end denne. En Hørhandler, jeg var adreſſeret til, tilbereder aarligen 200 Tons Hør, hvoraf den fine bindes i Pund, pakkes i ſmaa Ÿſker, og ſendes til Italien og Schweiz, hvor den ſpindes for de fineſte Kniplinger, og ſendes, ſpundet til Garn, til Frankrig og Flandern for at bleges og kniples. Hørren hegles af Fruentimmer, ſom tager den hjem til ſig, og almindeligviis erholde 24 Pund hver Gang, hvilke de levere tilbage bundet i Pund, hvert Pund igjen deelt i mindre Dele, hver paſſende til paa engang at lægges om Rokkehovedet. Den Hør man kjøber, endog den allerfineſte, har baaret Frø. Markedet i Cokeran er ligesom det i St. Nicholas, men Hørren anſees for bedre. I Nærheden af denne Bye ere 70 ſmaa Blegerier, og 15 Oliemøller, ſaa at de ſmaa Landmænd have til alle Tider Leilighed at ſælge deres Frø, ſom de og gjøre, ſaasnart det er færdigt til Salg. Hvad Blegerierne angaae i dette Nabolag, da ere de efter den gamle Indretning, uden noget Maſſineri, enhver Artikel vaſkes med Hænder og

Fødder, og bygges, men ikke koges. To Gange dagligen vandes Lærredet, medens det ligger paa Blegen, og mod Slutningen gnides det ogsaa paa Blegen ved Hjælp af en stor Haarbørste med Sæbestum. Dette skeer ved to Mænd, der gaae een paa hver Side af Lærredet. Den sidste Operation forinden det bliver færdigt, er at nedlægge det i sur Mælk.

Mellem Ghent og Kalsk ere store Hørmarker; jeg standsede hos en Høravler, der har en lille Skiættemaskine, som han selv har giort, og som han udleier. To Fruentimmer, hvoraf den ene dreier Maskinen, og den anden skætter, og som en lille Pige gaær tilhaande, kan skiette 25 Pund Hør om Dagen, naar Hørren forud har været brudt. I Nærheden er en Brækkemaskine forenet med en Windmølle, hvor de store Høravlere bryde deres Hør, men de Smaa bryde den paa Haandblokke. I begge Tilfælde brydes Hørren let i Flandern, da den er saa godt røddet.

Imellem Bryssel og Tournay avles en stor Mængde fortrinlig Hør; den største Deel var ruffet og opsat for at tørres, men paa anden Maade end i Holland. Her og i Frankrig bindes Hørren for at tørres ikke i Bundter, men sættes løs i skraa Retning i lange Rader, med Hovederne mod hinanden og Rodenderne adspredte, saa at de danne et omvendt V. Ved hver Ende af de dobbelte Hørrækker, og i et vis Mellemrum ned-

drives i Jordan Væle, for at understøtte Hørrer. Denne Maade er meget bedre end Bundter, fordi enhver Deel af Planten er paa lige Maade udsat for Luften; men det maa bemærkes, at det er passende for et Land, hvor mildt og stille Veir hersker i Høsttiden. I Nærheden af Tournay avles overmaade megen Hør, og mange Menneſker ere syſſelfatte med at spinde grovt Væredsgarn for Dhrr. Lefevre's berømte Gulvteppe Manufaktur. Her er for Tiden 4000 Menneſker syſſelfatte, hvoraf 1400 i Fabriken. Alt det Gulvteppetoi, ſom ſælges i Bryſſel og bærer denne Byes Navn, er forfærdiget her, da der ikke paa dette Sted er andre Manufakturer af ſamme Slags. Betydelige Partier Væred tilvirkes ogſaa i dette Diſtrikt, men blot til eget Forbrug.

Fra Tournay begav jeg mig videre til Valenciennes, gjennem Landsbyen St. Amand, i hvilken der ſpindes meget Hørgarn, og ſlaaes meget Tougværk af ſelvavlet Hamp, og hvorfra betydelige Partier Hamp og Hampetrø ſendes til Antwerpen, for at udfikbes. Her' avles og megen Rapsæd. Af dette Frø erholdes en fortrinlig Slags Olie, hvoraf det der forſt udſlyder, føres til Marſeille og blandes med Olivenolie, til Gallat ic., og ſendes ſaaledes til Paris og andre Markeder. Hvad derpaa udrinder bruges af Malerne, da det ſnart tørres og ikke gjør Maleriet guult, ſom Linolie ofte gjør. Samme Slags Olie bruges ogſaa

til Tilvirkning af et eget Slags Sæbe for Blegere, og som giver Lærredet en Klarhed og Bløds-
hed, som det ikke kan erholde af almindeligt Sæ-
be. Det bruges i Almindelighed blandt Blegerne
i Cambray til at blege Cambrics, Lærred, Mus-
lin og ethvert Slags fint Løi, og frembringer en
Skum, saa hvid som Snee. Oliefager af Kap-
sæd gives ogsaa til Dvæg. Med Undtagelse for
nogle meget fine Slags Cambrics, bærer al den
Hør, som bruges hertil, Frø; her siges, at alt
beroer paa den Behandling, som siden efter gi-
ves Planten. Den franske Regjering har forbudt
Udførslen saavel af dette Slags Frø, som af Hør-
ren. Hørrens Rødning og Behandling i denne
Deel af Frankrig og i Flandern, hvorfra de ogsaa
erholde noget Hør, er ikke sønderligen for-
skjellig fra den i Holland; alt gøres med Haan-
den, men den største Omhyggelighed iagttages
giennem alle Operationer. Heglingen skeer i Cam-
bray, som i Flandern, af Fruentimmer. Saavel
i Frankrig, som i Flandern bruges ved Heglin-
gen en Børste, og som synes mig meget vel skik-
ket til at aabne Plantens smaae Fibre, uden at
skade Materien eller Styrken.

I Ghent var paa Markedet 800 Vævere, og
3000 Stykker Lærred udstillede til Salg. Marke-
det holdes paa et stort Torv, hvor der er en
Mængde Pæle, betegnede med Bredden paa de for-
skjellige Slags Lærreder, som sælges der. Pæ-

lene staae ved den ene Ende af Torvet i passende Afstand, for at Røberne kunne gaae mellem dem. Bæverne staae i lige Linie mellem Pælene, alt efter som deres Lærreds Brede svarer til Mærket paa disse. De der have af samme Slags Lærred, staae ogsaa sammen, og med deres Stykker paa Borde, der ere nogle Tommer over Jorden. For end Lærredet sælges, undersøges det, og Bredden maales af offentlige Hallemestere, der udnævnes af Byens Vridighed, som de stille Sikkerhed, og forpligte sig til at forskaffe et tilstrækkeligt Antal Underbetiente. Efter Salget bringes Stykkerne til et stort Maaleværelse, hvor de maales ved at trækkes over et 5 Alen langt Bord, hvorpaa der er fæstet ved den ene Ende en Messingplade med en opstaaende Kant i Midten, omtrent 4 Tommer lang, 2 Tommer bred, og $1\frac{1}{2}$ Tomme høi. Ved Siden af Bordet er affat Alenmaal. Af disse Borde var der 6. To Personer staae ved hver Ende. Naar den ene Ende af Stykket er trukket over Bordet til den modsatte Ende, hvorfra Stykket falder paa Gulvet, gjør den Mand, som staaer ved Messingpladen, med rødt Kridt et Mærke paa den Deel af Stykket, som ligger paa Messinget, udsiger høit Mærket, og vedbliver med at mærke hver Gang Stykket trækkes over, indtil Enden, da det Antal Gange, det er trukket over, betegnes med Kridt paa Stykkets Ende. Under Mærket paa Maalet sættes Byens

Baaben, og Begyndelsen af Hallemesterens Navn. Denne Maade at maale paa, synes at finde almindeligt Bifald hos Bæverne, der have Leilighed til at bemærke, hver Gang deres Stykke trækkes over Bordet. Paa denne Maade maales omtrent 200000 Ulen, den Dag jeg var i Ghent.

Landsbyen Rysoort mellem Dordrecht og Rotterdam ansees med Ret for Middelpunktet af Høravlen i Holland, ikke alene formedelst den Mængde Hør, som avles i Nærheden deraf, men ogsaa fordi tre fjerde Deel af den Hør, der avles i Zeeland, føres did fra Marken, naar den er fuldkommen tør, for at knævles, røddes ic. Her, ligesom andre Steder i Nederlandene, ansee Høravlerne denne Uol for ikke at lønne sig, naar Frøet ikke vandtes. I Almindelighed holder man for, at naar alle-Udgifter med Frøets Knævling m. m. ere fradragne, giver Frøet i det Mindste 8 til 9 Pund Sterling (32 til 36 Species) pr. 6 Skp. Land. Et af de meest talende Beviser paa Fordelen af den hollandske Maade at dyrke Hørren, er, at alle Høravlerne ere uafhængige, og mange af dem have i faa Aar hævet sig fra en ringe Begyndelse til betydelig Formue. — Hvoraf den almindelige Mening kommer i Irland (tildeels ogsaa i Danmark) at Hør, som bærer Frø, ikke er tienligt til fint Værrid, kan jeg ikke begribe, men jeg tør forsikre, uden at frygte for at modsiges, at jeg har paa denne Reise seet

Hør avlet i Holland, Zeeland, Brabant, Flandern og Frankrig, der har baaret Frø, og som i Beskaffenhed var fuldkommen saa god, som den der er avlet i noget hvilket som helst Land, og brugt til Forarbejdning af Varer, som ere ligesaa fine, som nogen af dem, der forfærdiges i Irland. — Kort, Høravleren i de Provindser, jeg har omtalt, vilde ansees for en Daare, dersom han ikke benyttede sig af enhver Fordeel, Hørplanten kan give ham, eller, med andre Ord, dersom han ikke avlede Frøet med samme Omhyggelighed, som ethvert andet Slags Sæd *).

Bemærkninger om Maaden at behandle Hør i Nederlandene.

Jordbunden. Den Jord, de nederlandste Høravlere foretrække, er dyb, muldagtig Leer, eller hvad de kalde seeb Jord, fri for Ukrudt, og tienlig til Hvede, der næsten stebse gaaer forud for Hørrer, med mindre der kan havees Jord, som har baaret Krap, der ansees for den bedste; men da denne Plantes Dyrkning ikkun er indskrænket, er det vanskeligt at erholde saadan Jord i tilstrækkelig Mængde, i Sammenligning med Hvedestub. I alle Tilfælde er det almindelig Brug i

*) Ufsøde Provst Høegh sagde: At ruste Hørrer umoden, er egentlig kun at faae mange Blaar.
Dr.

Nederlandene, ikkun at saae Hør i god, kraftfuld Jord.

Jordens Tilberedelse. Er det efter Hvede, Hørren skal saaes, bliver Jorden let pløiet strax efter Høsten og saaledes liggende indtil næste Foraar, da den igien let pløies kort førend Saaningen; skal, den derimod saaes efter Krap, gives Jorden blot en let Ploug i Foraaret, noget før den skal besaaes.

Saaningen. Med Hensyn til det Frø, der bruges i Holland og Zeeland, er det altid enten hjemavlet eller fra Riga; hiint saaes to eller tre Aar efter hinanden, men ikke længere, da derpaa Frø fra Riga bruges. Nogle af de rige og meest kyndige Hørvlere besaae hvert Aar et libet Stykke med rigaist Frø, for uafbrudt at have friskt Sæd. Hvilketsomhelst Slags Frø der vælges, bruges stedse den største Omhu, for at erholde af bedste og reneeste Slags. Hvor tykt Frøet saaes, beroer paa Jordens Bestaaffenhed og paa Frøets Alder, hvilket alene kan læres af Erfaringen. Saaetiden er almindeligen fra Slutningen af Marts til Midten af April.

Rustningen. I Nederlandene og i Frankrig lader man Hørren stedse modnes, og rustes den aldrig, fornemmelig i Holland og Zeeland, førend Frøet er fuldkomment modent, og Frøhovedet brudt og haardt, saa at det letteligen skilles fra Stænglen; naar det er i denne Tilstand, rustes

det, bindes strax i smaae Neeg, og sættes i Traver, tolv Neeg i en Trave; saaledes forbliver det i otte, ti til fiorten Dage, eftersom Veiret er; saafremt der i den Tid falder nogen Regn, anses det for meget godt, da det bortskyller den Ureenlighed og de visne Blade, som sidde ved Planten.

Knævling. Naar Hørren er tilstræffeligen tør, bringes den i Huus, og strax begynder Knævlingen. Dette skeer almindeligviis i Nederlandene ved Jerntænder omtrent 16 Tommer lange og een Tomme i Fiirkant ved Roden, gradeviis tilspidsede. Tænderne ere befæstede til en Træblok, omtrent fire Tommer tyk, atten Tommer bred, i Form af en Ottekant; foroven skraa, saa at Frøhovederne kan falde ned paa Gulvet. Tænderne ere satte omtrent en fjerdedeel Tomme fra hinanden, tredive i hver Blok; denne er igien befæstet paa tvende Træsødder, saa høie, at tvende vorne Personer kunne sidde ved den og knæble. Almindeligviis arbeide tvende Personer sammen, siddende lige overfor hverandre, og verelviis trækfende Hørren giennem Tænderne. Medens Knævlingen varer, agtes nøie at Hørren ikke kommer ud af Haanden, saa at Rodenderne forvikles; under alle Operationer maa disse holdes saa lige muligt. Naar Frøet er aftaget, bindes Hørren igien med Sivbaand i smaae Bundter (Støver). Disse Baand kunne vare flere Aar, og maae hver

Gang, de ere brugte, giemmes. Naar Hørrer er knøvlet og bundet, lader man Frøhovederne gaae giennem en grov Rensmaskine eller Harpe, for at Støvet kan falde igiennem og Hovederne blive fri for al Ureenlighed. Hvad der paa denne Maade afharpes, bruges af Bagerne til at varme Dvnen; hvorimod Frøhovederne nu kunne med Sikkerhed giemmes, hvor længe man vil have det. Frøet skilles almindeligst fra Hovederne ved at tærstes med en Pleil, hvis Skæft er som sædvanlig, men hvis Hoved kun er det halve af den almindelige Længde, og omtrent fire Tommer i Giennemsnit. Efterat Frøet er udtærstet, sælges Hovederne til Dvægfoder om Vinteren. Almindeligviis kjøbes de af brabanttske Landmænd, der blande dem med adskillige andre Urter og Gulerødder, som de avle tilligemed Hørrer i passende Jordbund. I Brabant især har jeg seet mange Agre, hvorpaa Hørrer stod for at tørres, og hvor Gulerødderne, som vare opvorne med denne, lugedes og havde et lovende Udseende.

Rødning. Denne Operation er den vigtigste af dem, som Hørrer undergaaer, og paa hvilken dens Værdi for en stor Deel beroer. Rødningshullerne i Holland ere i Almindelighed liig Vandgrøfter til at udtørre og adskille lavt liggende Jord. Disse Grøfter ere om Sommeren overgroede med Græs og andre Planter, som noget

for Røbningen affiæres langs med Siderne, men ikke i Midten. Forinden Røbningen fastes en Dæmning af Græstørv eller Mudder ved hver Ende af den Deel af Grøvten, som skal afbenyttes, og som sieldent er over 60 til 80 Alen lang. Med Jernskræbere føres Mudderet fra Bunden og Midten af Grøvten mod Dæmningerne, saa at der bliver en Strækning fri for Mudder og Planter, stor nok til at modtage en Trave og til at lade være et Hul otte til ti Fod mellem Dæmningen og det sidste Lag Hør. Naar Graven er saaledes tilberedt, aabnes en Trave og otte Reeg nedlægges med smaae lette Høgaster, saa regelmæssigen og lige som muligt, og saa at hvert Reeg lægges med Røbenden mod Tverdæmningen, og Spidsen mod Gravens Bund. Er det første Lag nede, lægges et andet og tredie Lag af otte Reeg, hvert Lags Røbende paa det forrige Lags Baand, saa at de alle ligge i en skraa Linie. Naar tre Lag eller 24 Reeg ere lagte, føre Arbejderne med Skraberne fra Bunden af Graven op paa Hørrøt et Lag af otte til ti Tommer Mudder, Planter, m. m., ligesom det falder, ladende blot ubedækket saameget af det sidste Lag, som behøves for at modtage det første Lag af det næste, til hvilket er gjort Plads ved at borttage Mudderet, som er brugt til at bedække det forrige Lag. Naar Mudderet paaføres, maa det omhyggeligen sammenstrykkes, for at udelukke Luft og Lys fra Hørrøt.

Naar alt tilsammen saaledes er lagt i Graven, sees blot Mudder paa Overfladen. — Næste Operation er at kaste fra den Deel af Grøvten, som ikke bruges, en tilstrækkelig Mængde Vand i Hørgraven, for at bedække hele Massen i 6 til 8 Tommers Høide. Uagtet Vandet ses over i Graven paa en meget simpel Maade, er den dog værd at lægge Mærke til, da den formindsker Arbeidet og sparer Tid — noget, den arbejdende Klasse i Holland veed at skønne paa. Tvende Stænger sættes i en Triangel over Grøvten, nær ved en af Dæmningerne. Fra Triangelens Spidse nedhænger i et Toug en Skovl, som kan rumme et Par Spande Vand, og som er forsynet med et langt Haandtag, ved hvilket Arbeideren ser Vandet fra Grøvten over i Hørgraven, hvor det falder ned i et Hul, og derfra flyder over Muddet. Saaledes forbliver Hørren fra 6 til 13 Dage, efter dens Beskaffenhed, efter Veirets Temperatur og i nogle Tilfælde efter Vandets og Muddets Egenskaber. Selv har jeg seet Hør, avlet i Holland og Zeeland, som ikkun havde været syv Dage sænket, medens andet har dertil behøvet fiorten Dage. Det er nødvendigt her at bemærke, at Høravlerne i Nederlandene nsie passe paa Hørren, medens den røddes, især efter den femte Dag, da de derpaa een Gang i Døgnet med en Gaffel udtage et Neeg og undersøge det: er det ikke nok røddet, sænkes det igien og bedækkes med

Mudder. Naar Hørrer er nok røddet, tages den omhyggeligen ud med en Høgaffel, et Neeg for sig, fyldes i Bandet, for at befries fra Mudderet, lægges ved Bredden af Graven for at afrinde, og spredes derpaa paa Græsset, hvor det forbliver indtil det befindes færdig til Brydning. Hertil er ingen fast Tid bestemt; hver Landmand bedømmer efter sit eget Skøn, naar Hørrer er tienlig til at optages. Almindelig er Brugen i den Deel af Nederlandene og Frankrig, hvor jeg har været, at lade Hørrer efter Rødningen henligge paa Græs. Med Hensyn til Hørrerens Beliggenhed, er intet at bemærke. Naar Hørrer skal bringes fra Marken i Huus, bindes den igien i saadanne Neeg, som da den skulde røddes.

Tørring. Dersom Hørrer, efter at have været taget op af Marken, skulde være noget fugtig, tørres den paa hvad de kalde en Tørrerovn, som dog blot er en Steenbygning, i fri Luft, omtrent 12 Fod lang, med en tynd Steenmuur i Midten, og udgaaende Bægge ved hver Ende, omtrent tre og en halv Fod høie. Ildstedet, som gaaer langs med Bygningen, er fra tre til fire Fod under Jordens Overflade. Til Brændsel bruges stedse Skæver og andet Affald fra Skævningen, der stedse røres op i, for at udbrede en jevn Varme til enhver Deel af Planten, der lægges paa Stænger tværs over Muren. Kan Hørrer tørres uden denne Operation, skeer det, men

er det nødvendigt, skeer det med megen Forsigtighed. Strax, efterat Hørren er tilstrækkelig tør, lægges den i en lille lufttæt Bygning, hvor den forbliver (for at søede) indtil den er kold. At Hørren efter Tørringen sættes i denne Bygning, har, som jeg troer, givet Anledning til den Formening, at den i Holland sættes i en Døn, før den brydes; men jeg har ikke kunnet bringe i Erfaring, at saadant nogensinde er skeet.

Almindelige Bemærkninger.

Medens jeg i Nederlandene undersøgte Hørrens Behandling, blev jeg ikke lidt forundret over at see alt Slags Dvæg græsse paa den Mark, hvor den var røddet, og have fri Udgang til Rødnings-Graven, hvis Vand ansees i Irland som meget skadeligt for ethvert Slags Dyr. Da jeg spurgte en Landmand herom, sagde han mig, at han ikke kiendte et eneste Tilfælde, hvorved Dvæget havde taget Skade af Hørvand, og at man ikke søgte at holde det derfra. Ved at undersøge Vandet, i hvilket Hørren var røddet, fandt jeg, at dets Farve var meget forskjelligt fra den i de irske Hørgreve.

At den i Holland, Zeeland, Flandren og Frankrig brugelige Maade at ubelukke Lys og Luft fra den Hør, der røddes, har mægtig Virkning paa Plantens Farve, derom kan der ikke tvivles,

og at Vandets og Mudderets Beskaffenhed ogsaa har betydelig Indflydelse derpaa, saavel som paa dens Textur, er ligesaa vist, og fuldkommen stadfæstet af Erfaringer i ethvert af disse Lande, som vil sees af Nedenstaaende:

I den Deel af Holland, hvor Hør, avlet i denne Provinds og i Zeeland, røddes, og hvor Jordbunden er mørk og af en slimagtig Beskaffenhed, Vandet blødt og klart, og fuldkommen fækket til Huusbrug, kommer den op af Rødnings-Graven med en mørkagtig Farve, som alene varierer i Skatteringen, alt efter det Mudders Beskaffenhed, hvormed den har været bedækket; men fra en og samme Grav har hvert Neeg eens Farve. Den er ligeledes af en blød og silkeagtig Natur.

I Zeeland er Hørren, naar den røddes, ligesom i Holland, og Luft og Lys udelukket, stedsvis af eens Farve, men formedelst Vandets og Jordbundens Natur, kommer den op af Graven med en lys Straafarve, og er haardere end den der røddes i Holland; dette tilregnes Brakvandet, som berøver den dens extractive Materie i saadan Grad, at der regnes paa, at den taber ved at røddes i Zeeland 20 til 25 pCt. meer end i Holland. Af denne Aarsag bringer den flamske Høravler den Hør, som er voret i Zeeland, ofte 10 til 15 Miil bort, for at røddes. Naar Hør i Zeeland ikke røddes med samme Omhyggelighed

som i Holland, kommer den op af Graven af forskjellig Farve og Bestaaffenhed, endog i eet og selv samme Neeg, hvorfor den og stedse sælges paa Markedet i Rotterdam til lavere Priis. — Dette er et stærkt Beviis paa hvad Virkning det har, naar Lys og Luft holdes borte medens der røddes.

I Flandern, hvor Jorden er af lettere Bestaaffenhed og lysere Farve, og Vandet klarere og friskere end i Holland, er Hørren nogle Skatteringer lysere end den, der røddes i Holland, men ikke af den Straafarve og Haardhed, som den, der røddes i Zeeland; den er imidlertid fra enhver Rødningsgrav af samme Farve, upaatviveligen en Følge af Lysets og Luftens Udelukkelse.

I Frankrig, hvor Jordbunden er endnu lettere end i Flandern, er ogsaa Hørren af lysere Farve end fra hiint Land og Holland; den er ikke saa haard, som den fra Zeeland, men heller ikke saa blød, som den fra Holland; men den er, ligesom alle de andre, af een og samme Farve fra enhver Grav, naar Lys og Luft har været udelukket; ikke heller har jeg, ved i de forskjellige Lande at undersøge Hørren, fundet den i et og samme Neeg af forskjellig Farve eller forskjellig Bestaaffenhed, undtagen i en Deel af Zeeland, hvor Høravlen endnu er i dens Barndom.

Kort, det forekommer mig, efter al den Oplysning jeg har erholdt, og efter at have paa bedste Maade overveiet Sagen, at Lysets og Luftens

Udelukkelse fra Hørrer medens den røddes, saaledes som skeer i Nederlandene og Frankrig, er den vigtigste Deel ved denne Plantes Behandling, og jeg er af den Formening, at naar der nøie følges den Fremgangsmaade, som bruges i disse Lande, vil saadant blive af den største Vigtighed for Jorddroppen, Landmanden og Staten.

Om partiel Brand i Sæden.

Det er noksom bekiendt, at der findes Brand saavel i Rug, Byg og Havre, som i Hveden, ligesom og, at naar sligt indtreffer, da er Branden almindelig over hele Marken, i større eller mindre Grad.

Hvad der er den egentlige Aarsag til Brand i Sæden, har man vel endnu ikke udfundet; thi den Mening, nogle have yttret, at Branden forarsages derved, at det opvoksende Straae under Vexten saaledes svækkes, at det ikke formaaer at sætte rigtig Kiærne, i hvis Stæd der udvikles smaa Svampe, hvis Udseende har givet dem Navn af Brand, synes ikke antagelig, da man, efterat Sæden og Jorden har modtaget en lige Behandling, dog kan finde Brandax paa gode Jorder, og brandfrie Ax paa de lettere eller mindre gode Jorder; dog det kan være muligt; men naar Branden kun findes paa et enkelt Stykke i Marken, hvad skal man da slutte, forudsat at Behandlingen af Sæd og Jord er overalt eens. Saaledes havde jeg for nogle Aar siden det, efter min Formening, sieldne Tilfælde, at i min Hvedemark fandtes et Hjørne af cirka $\frac{1}{2}$ Skp. Land meget brændig, da derimod i den øvrige Hvede i

samme Mark ikke et eneste Brandax var at finde; jeg troede at denne Brand blev forarsaget af en Bovist, hvorfor jeg søgte herom, men fandt ingen.

Karet derefter fandt jeg kun 2 Brandax paa min hele Hvede-Udsæd. Ved at oprykke det ene Brandax, medfulgte et sundt og brandfrie Ax med Straae, hvilket jeg søgte at adskille fra det første, da jeg troede at disse Straae vare opvorte, hver for sig, men de kunde ikke adskilles uden at beskadige dem, og ved Undersøgelse kunde jeg ikke opdage andet, end at begge Straae havde en fælleds Rod. — Ved at undersøge det andet Brandax, fandt jeg een eneste sund og frisk Hvedekærne i det ellers af Brand ganske fordærvede Ax. —

Det er mueligt at slike Tilfælde ere almindelige, men da jeg anseer dem for fiendne, saa tager jeg ikke i Betænkning at bekiendtgjøre dem. — Om disse Tilfælde fører nærmere til, eller længere fra det Spor, man er kommet paa, ihenseende til Ursagen til Brand i Sæden, maa jeg overlade Gransterne at bedømme.

Skemosegaard den 23 April 1824.

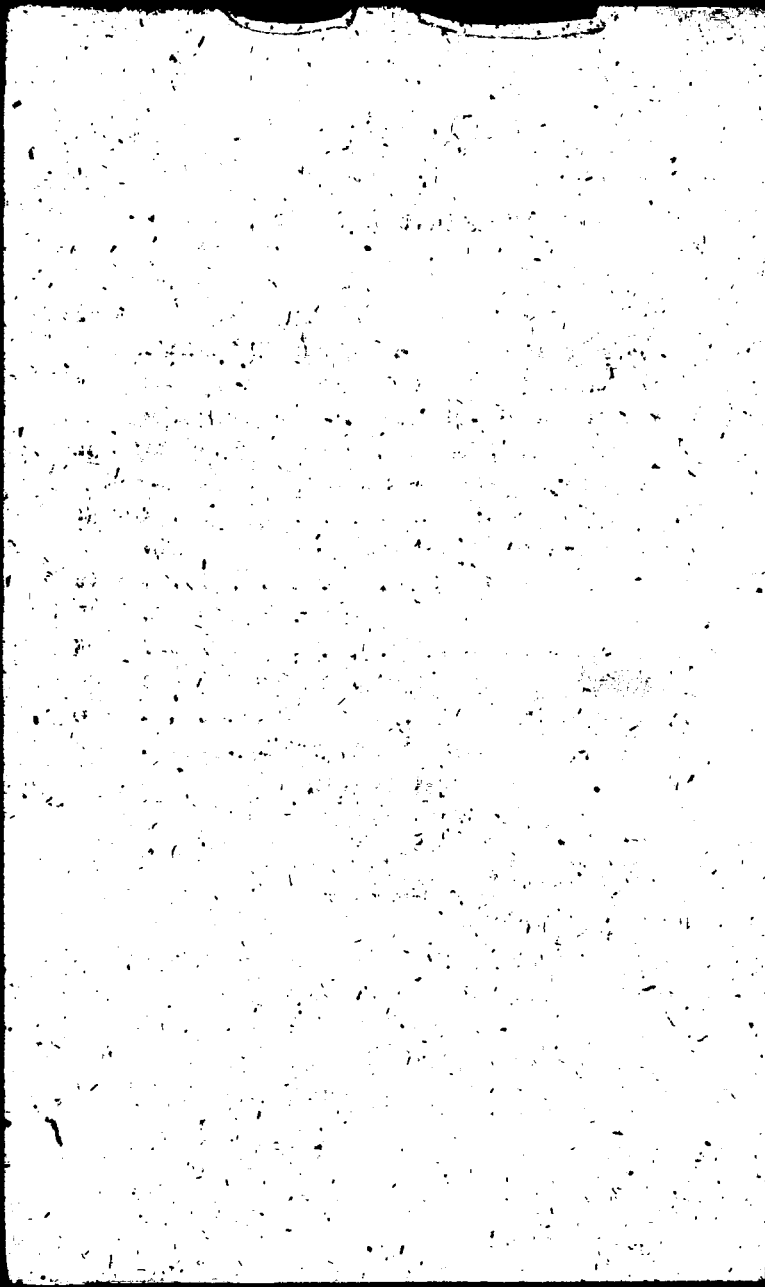
R.

I n d h o l d .

	Pag.
Uanfuelle, af vor Tid, med Hensyn til den land- oeconomiske Haandtering, af Statsraad Thær	1
Om den fine Uldproduktion, Uldforbrug og Uldhandel i Danmark, ved Hr. Kammerjunker Kawert	31
Om uldbladet Hestegræs (holcus lanatus), af Ca- pitaine Ruzou	51
Officielt Bidrag til Kundskab om Agerbrugets Til- stand i Danmark	62
Noget om Capitelstarten, ved Hr. Pastor J. S. Stabell	78
Nederlændernes Hørsabl, ved Hr. Kammerjunker Kawert	89
Om partiel Brand i Sæden, ved K.	111

Om Midlerne til at hæve Sæden til at blive bedre Handelsvare.

(Med Sølieutenant Terens.)

Det Kongelige Landhuusholdningselskab har (i Aaret 1821) udsat sin 2den Guldmedaille, eller 100 Rbdlr. Sedler, for en fyldestgjørende Besvarelse af følgende Opgave:

"Endskjøndt man af den Mængde, deels simp-
"lere, deels kunstigere Rensningsredskaber, som
"Aar for Aar udbredes her i Landet, og ikke blot
"findes paa Udslibningsstederne, men ogsaa hos
"de større Producentere, kunde haabe, at ureen
"Sæd snart maatte forsvinde, saa finder dog dette
"endnu saalidet Sted, at det vel fortjente at un-
"dersøges, hvorledes en for Landet og dets Korn-
"affætning saa høist skadelig Udsæd kan hem-
"mes?"

"Udskillige Baresorter vrages; uldne Fabri-
"kata undergaae Halling; skulde det ikke være
"muligt, at, i Analogie hermed, noget Lignende

”Kunde gøres fra det Offentliges Side, hvorved
 ”Producenten nødsages til at sælge aldeles reent
 ”Sæd, uden dog at udsættes for Chicane af Kjø-
 ”berens; Fort: hvorved baade Kjøber og Sælger
 ”sikredes mod uredelig, vilkaarlig Behandling?”

Forinden jeg skriver til Spørgsmaalets Be-
 svarelse, finder jeg det passende at anføre, hvad
 Regjeringen hidtil har virket for at fremme Korn-
 varenes bedre Behandling. Dette indskrænker sig
 efter min Formening til: at man ved den i de se-
 nere Aar paabudne Kornleverance har befalet Bægt
 ved Siden af Maalet; et Middel, som sikkert ikke
 kan ansees uvirksomt, forsaavidt den seneste An-
 ordning om Skattekornt bestemmer en høiere Be-
 taling i Forhold til Kornets betydeligere Bægt.
 Derimod kunde det neppe have nogen virksom Ind-
 flydelse, saalænge Kornets flattere Qualitet kunde
 erstattes ved fuldere Maal.

Forhen er Bægt tilladt at bruges i Kornhan-
 del — en Tilladelse, som imidlertid ikke kunde
 virke synderligt, da det uden denne maatte være
 enhver uformeent at benytte Bægten for at over-
 tyde sig om Kornets Værd.

At der ved Møllerne skal være en Bægt, kan,
 naagt det ved Bestemmelsen derom er antaget,
 neppe have nogen Indflydelse paa Kornhandelen
 eller Kornets bedre Rensning. Nyttens indskræn-
 ker sig i det Væsentlige til, at Møllegjæsten gives
 Sællighed til at kontrollere — den redelige Møller!

Om de Aarsager, som foranledige Kornets flette Qualitet, Behandling, og Blanding med Ukrudsarter, bør det mig her næst at tale.

Disse anseer jeg at være:

- 1) Den i Almindelighed flette Driftsmaade, hvorunder vore fleste Marker lide; den deraf flydende Banstækelighed at udrydde det skadelige Ukrud, som endmere forsøges ved ureent Sædeforn.
- 2) Kjøbmandens Egegyldighed ved Indkjøbet, da han meget sjældent gjør nogen saadan Forskjel paa Prisen for de bedre og flettere Kornvare, som bydes ham, at Landmanden derved kan finde nogen Belønning for den ved fuldkommen Rensning anvendte Flid, og den deraf med forbundne Svinding. Den nærværende Kornhandel med Norge. Den almindelige Mangel paa Kornørringsindretninger, og endelig, maastee Mangel paa fornøden Sagkundskab hos Mængden af den Sværm, som befatter sig med Kornhandel.

At disse ere de væsentligste Hindringer, derom føler jeg mig overbevist, og at man ved at hæve disse, ville see de danske Kornvare fremkomme i en ganske anden Skikkelse end den nærværende, derom kan neppe tvivles.

Den første Ulempe, den flette Driftsmaade, er desværre af den Natur, at ingen hastig Forandring er at vente. Der mangler i Almindelighed

fornøden Kundskab om det Bedre. Bonden vil have Exemplet for Die forinden han vover at afvige fra den vante Maade. — Intet Magtsprog vil her kunne virke. I denne Henseehde er vistnok intet virksommere Middel, end den Understøttelse, det Kongl. Landhuusholdningselskab i de senere Aar har ydet driftige Mænd af Bondestanden i Landets forskjellige Egne, hvorved Exemplet paa Nyttten af et bedre Agerbrug, paa den fatteligste og meest overtydende Maade, bliver denne væsentlige Deel af Agerbrugere bibragt. Hvad altsaa denne Hindring angaaer, forekommer det mig, som man kun ved, om muligt, endmere at udvide denne Understøttelsesmaade, bør søge, om end langsomt, at nærme sig Maalet.

Hvad derimod Kornets bedre Rensning — omhyggeligere Valg af Sædekorn — Eugning af de farligste Ukrudsarter angaaer, da vil dette sidste ikke alene følge med den forbedrede Drift, men vil ogsaa, naar Uffætningen af det maadeligere Korn vanskeliggjøres, tage et betydeligt Forspring, og jeg vil derfor i det Følgende forsøge at opgive Midler, hvorved Producentens og Kjøberens Interesse i saa Henseende kan nærme sig hinanden.

Den Eigegyldighed, hvormed Kjøbmanden hidtil modtog endog meget maadelige Kornvare, uden som oftest derfor at give forholdsmæssig lavere Priis end for det renere og bedre Korn, for-

lebede Bonden til, paa det ufuldkomneste at rense sin Sæd, og desuden ikkun at bringe de maadeligere Vare til Torvet. Herved led den rebeligere, men ærefjære Bonde, og hvor rimeligt, at han ogsaa tilsidst lod sig forlede til, ligesom hiin, at tage Betaling for de svange Kjærner, Ukrud, Støv og Avner.

Saaledes har Kornhandleren forledet Ugerdyrkeren til at vedblive den eengang vante, uredelige og for Danmarks Kornhandel saa særdeles skadelige Behandling af sin Sæd. — Men lad hiin først paaafkjonne, hvormeget det bedre Korn i virkelig Værdie overgaaer det Slettere, og denne uheldbringende Glendrian vil inden føie Tid op-høre! —

Handelen med Norge har, i sin nærværende Skikkelse, upaatvivlelig en saare uheldig Indflydelse paa det danske Kornvæsen.

Nordmanden, som for den fletteste Trælast intet andet Marked har end Danmark, tyer her til med dette Pindeværk, og modtager i Betaling det, som oftest, ligesaa flette Korn, som Kjøbmanden, Bonden, eller enhver Unden, han kan komme i Handel med, byde ham. Denne Handel drives, fra norsk Side, for en stor Deel af fattige Skippere, der med nogle usle Smaaskibe og Baade søge at fortjene Livets Opbold, og denne Deel af Danmarks Kornhandel er altsaa, i Ordets usleste Betydning, Høkerie, og af den Art, at den ei kan

lægge noget Baand paa Kornhandleren for at levere gode Vare. Nordmanden har intet Valg — Pengemangel nøder ham til at drive Tuskhandel, og han nødes atter derved til at modtage de Vare, man byder ham — og i det han udløser de danske Producter, han saa suurt har fortjent, afgive disse et ikke hæderligt Beviis om den Maade, paa hvilken Landets væsentligste Skat behandles, og opmuntre neppe den formuende Kornhandler til at sende Capitaler til Danmark, for deraf at fylde sit Magazin, saalænge han andetsteds erholder bedre Vare.

At Handelen med bedre Trælast blev favoriseret paa den Sletteres Bekostning, vilde maaſkee ikke allene fremlede en hidtil ukjendt Industrie, men ogsaa bevirke en reellere Mellemandel. — Udviklingen gaaer imidlertid uden for denne Afhandlings Grændse, og jeg nævner den derfor blot, forsaavidt den staaer i Berørelse med den omtalte Handel med Norge.

Det er imidlertid ikke muligt, at det slettere Korn strax kan forsvinde, fordi det Bedre isærbedleshed søges; Uffætningen deraf bør derfor ikke ligefrem hindres. Bysten til at frembringe det Gode maa vækkes ved den større Fordeel, det kaster af sig, og de urene Sædevarer vil derved med Tiden blive ligesaa sjeldne, som de nu desværre ere almindelige.

I denne Henseende troer jeg, at det Offentlige, med kraftig Haand, maa virke paa vor Kornhandel, virke til, at det danske Korn paa fremmede Markeder kan opnaae den aldeles tabte Agtelse.

Af Erfaring vide vi, at vore Handlende, i Almindelighed, ikke endnu have fornøden Sands for denne Landets væsentligste Handel. Det er denne jeg ønsker dem bibragt, og til den Ende vover jeg at foreslaae: At alt Korn, som til Udport rigsteb bliver udsørt, skal, af Magistraten og Toldvæsenet i Forening, eller hvem Andre Regleringen dertil maatte bestikke, undersøges; paa flere Steder af Lasten Prøver udtages, maales og veies; og intet Korn, som holdt under en viss Bægt, tilstædes toldfrie Udsørsel, da derimod det Bedre for Afgift var befriet, og det aldeles Udmærkede forhvervede Affiberne en passende Belønning. Som forsvarligt Korn maatte ansees: Hvede til 224 Pbd. pr. Td., Rug 200 Pbd., toradet Byg 184 Pbd., serradet Byg 168 Pbd., Havre 112 Pbd. Det til Belønning Qualificerede maatte i det mindste veie: Hvede 240 Pbd., Rug 216 Pbd., toradet Byg 200 Pbd., serradet Byg 176 Pbd., Havre 144 Pbd. Men om endog denne Bægt virkeligen fandt Sted, saa maatte dog Kornet desforuden være aldeles fri for uvedkommende Blanding. — I andet Fald maatte det henføres under toldbart Korn.

Af det Korn, som til Toldafgift var forfalden, burde denne beregnes efter dets Bægt og Maal i

Forening, saaledes: at Afgiften steg i Forhold til Kornets flettere Bessaffenhed. Forsaavidt dette extraordinaire Toldpaabud angaaer, da kunde Belønningen for Udførselen af de bedre Kornsorter, ved det flettere Kornes Bessatning, erholdes.

Denne Control burde imidlertid ikke være forbunden med nogen Besskostning for Requirenten, i det mindste ikke da, naar Varene vare af den Bessaffenhed, at de qualificerede sig til Toldfrihed.

Paa denne Maade forekommer det mig, som det uden mindste Indgreb i Handelsfriheden og uden Tab for Producenten med Rimelighed kunde haabes, at den for Kjøbmanden visse Fordeel ved at handle med gode Producter, maatte vække Attraae hos ham til at tilveiebringe saabanne, og da Agerbrugeren derved blev forsikkret passende høiere Betaling; eftersom Sædevarerne tiltoge i indvortes Værd, saa vilde han sikkert ikke plage sig med at transportere de ikke søgte Producter til Torvs, eller i det mindste ville disse nu, ene og alene, blive Brændeviinsbrænderen til Deel, forsaavidt denne maatte finde Regning ved at kjøbe dem.

Man vil maaskee indvende: at om endog Kjøbmanden søgte og belønne de fortrinligere Kornvare, saa var dog Bonden ikke istand til at levere disse. Denne Indvending glæder jeg mig imidlertid til at kunne modsig; thi med alt det, at vort Agerbrug ikke er hvad det burde være, end-

skjøndt Fleertallet af Agerdyrkerne kun kjende libet til Brak, Brakfrugter og et fornuftigt Sædskifte; saa er det dog vist, at de fleste Ukrudsarter, som findes iblandt Sæden, ikke ere saa overordentlig vanskelige at frarensse, og skulde der endog isærbeleshed iblandt Vintersæden fremkomme Klinte, da er det en ikke ualmindelig Skik at afløse denne, i det mindste hvor Sæderugen avles, og snart skulde det blive almindeligt i den hele Vintersædmark, naar Dyrkeren vidste, at Kjøberen tog væsentligt Hensyn paa den større eller mindre Grad af Fuldkommenhed, altsaa ogsaa Reenhed, hans Korn besad.

Ved Hjælp af Rensmaskine vilde naturligtviis Kornet paa den fuldkomneste Maade kunne renses; men kun saa ere de Bønder, som kunne evne at kjøbe den — men ved gjentagen Kastning og Rensning over forskjellige Sold vil ogsaa Kornet i Almindelighed kunne opnaae al ønskelig Reenhed. Smidlertid bør ingen Kornhandler mangle en saadan Maskine, og det staaer altsaa i hans Magt, naar det maatte findes nødvendigt, ved Hjælp af denne, at lægge den sidste Haand paa Bærket.

At der i Almindelighed mangler en saadan Indretning, hvor Kornet saaledes kunde tørres, at det blev skikket til at modtage en lang Transport, er sikkert til uberegneligt Tab; thi om endog Kornvare af fuldkommen Godhed vare for Haanden,

faa er det dog vist, at de, uden foregaaende Lørring, vanskeligen udholde, sammendyngede at ligge i flere Uger paa hinanden. At der for gode og veltørrede Kornvare bestemtes en opmuntrende Præmie, samt at et vist Antal af de Første, som i Landets større Kjøbstæder foretog sig et saadant Anlæg, bleve passende belønnede derfor, eller med Laan bleve understøttede, vilde sikkert udrette meget.

At der ved den foreslagne Maade at frembringe bedre Kornvare i Handelen, ingen væsentlig Chicane er at befrygte for Sælgeren, synes at være klart. Der gaves endog en temmelig stadig Regel for begge Parter, ved at sammenholde Kornets Vægt med den deraf flydende større eller mindre Vægt i Tolden; hvilket endog ville sætte den meget indskrænkede Bonde istand til, at fatte en nogenlunde klar Idee om det Forhold, hvori hans bedre Korn burde staae til det Slettere.

Snarere kunde det synes, som den foreslaaede Control ved Forsændelse kunde have ubehagelige Følger for de Handlende; men ikke alene at Undersøgelsen ingen Standsning kunde forarsage, er den ei heller forbunden med nogen Bekostning, og dette maatte i Forening med den mulige Belønning, Resultatet af Undersøgelsen kunde føre med sig, være nok for at betage den sin Ubegærlighed. —

Eigeledes kunde det synes som om Bonden vil, ved dette Baand paa Kornhandelen, kunne vente god Affætning for det fuldkomne Korn, men at det Slettere maatte derved dale saamegetmere i Prisen, at han i det hele udbragte det Avoled mindre fordeelagtigt; — men denne Frygt er neppe grundet. For det mindre affættelige Korn vil han til egne Creature finde god og nødvendig Benyttelse, og overalt vil han i Brændeviinsbrænderen endnu en Tid finde Liebhaber til det med Ukrud befængte Korn, og omendkjøndt denne sandsynligviis ikke giver den for reent og til Handelen skikket Korn almindelige Priis, saa vil den dog blive i Forhold til Vares Qualitet, hvorved den billige Fordring opfyldes.

I det jeg saaledes troer at have fremstillet et Middel, hvorved Kornhandelen paa hurtigste Maade kan gives et andet og ønskeligere Sving, indseer jeg fuldkomment, at det meget vil beroe paa Opsynets Redelighed og Interessse for den gode Sag, om Hensigten skal opnaaes. Af denne Aarsag foreslog jeg flere Embedsmænd til at deeltage i Opsynet, da man med Føie hos disse maatte vente den høieste Grad af Redelighed. Smidlers tid er det muligt, at denne Forøgelse af Forretninger, især paa større Steder, vilde blive uoverkommelig, og i saa Fald foreslaaer jeg derfor: at denne Bestilling af Rentekammeret maatte overdrages andre duelige Mænd, som efter i flere Aar

med Flid at have røgtet dette Hverv, paa een eller anden Maade bleve hædrede derfor; til Exempel: som Landvæsens, og Forligelsescommissairer, der forundes en Rang.

Til yderligere Control vilde det være gavnligt, om Prøver af alt undersøgt Korn bleve tilstillede enten Rentekammeret, Generaltoldkammeret, eller maaskee vedkommende Amtmand, med Forflaring om, til hvilken Classe det af vedkommende Commission var ansat. Enhver ubillig Behandling fra denne Side vilde derved kunne hæves, ligesom den Handlende dertil kunde appellere, om han troede sig forurettet.

Efter Collegiets eller Amtets Decision, maatte imidlertid ikke Udklareringen standses. Den bestemte Afgift maatte imod Regres indbetales. —

Skrevet i November 1822.

Hr. Pastor Kützows Beretning til
Landhuusholdningsfeltskabet om hans
Sommerstaldfodring og om hans
Avel af Lucerne; m. v.

Da det Kongelige Landhuusholdningsfeltskab i dets Efterretning om de i Aaret 1826 udsatte Dp-gaver m. m., Pag. 25, yttre: at det ønskede at erfare det Bideværdige, som i Fædrelandet skeer til Agerdyrkingens Fremtarv, tager jeg mig den underdanige Frihed at indsende følgende Beretninger:

1. Om min i 1820 begyndte og siden fortsatte Staldfodring.
2. Om et i Aarene 1822 og 1823 begyndt Forsøg med Lucerne, hvilket til Datum befindes i god Vert.
3. Om et Forsøg med at affjære 139½ Kvadrat Aen med Hvede samt tærskte den, alt paa forsigtigste Maade, for at erfare det høieste Product, samt hvad der spildes af Sæd ved almindelig Høstmaade.
  1. Ved min Tiltrædelse til Bibye Præsteskald (ved Kjerteminde) i Efteraaret 1818 nærede jeg det Ønske at

indføre Sommerstaldfodring ved Præstegaarden, hvis Areal, efter daværende Landmaaler Bondesens Opmaaling i 1798, bestaaer af $50\frac{1}{2}$ Tde. Land Ager og $11\frac{1}{2}$ Tde. Land Eng, alt geometrisk Maal. Af Agerlandet ere de tre Fjerdeparter meget god Jord, men Resten kun maadelig; af Engbunden er omtrent Halvparten særdeles god, et Par Tdr. Land taalelig, og henimod 4 Tdr. Land afgive aldeles intet Product, da det er deels besat med Luer, deels opstaaet til Torv; hvisaarsag jeg har ladet det meste deraf beplante med Piiil. Besætning holdtes før min Ankomst følgende: 4 Heste, 12 Mallekøer, 1 Tyr, 3 à 4 Unghøveder og nogle Faar.

Da jeg i Aaret 1819 havde erfaret at mine omtrent 6 Tdr. Land Eng gav 2 gode Slæt, steg mit Haab om at kunne indføre Sommerstaldfodringen, hvortil en liden Begyndelse skeete i Sommeren 1820 med 2 Heste og 3 Stkr. vorent Hornkvæg samt 3 Stkr. Ungkvæg, hvilke samtlige holdtes inde til 1ste September. Til Hestene brugtes omtrent 10 Stkr. Land maadelig Billehave; til Kvæget meest tørt Foder, blandet med Græs, Mellem, Skarnthyde ic. af Gjerder og Grøvter.

Stolende paa mine gode Enge og den rige Afgrøde af Aaret 1820, besluttede jeg i Aaret 1821 at indføre fuld Staldfodring, og lod til den Ende al min Græsning nedpløie om Efteraaret 1820, undtagen hvad der skulde flaaes til Høe, for ikke

at komme i Fristelse at tøre ud. Til samme Tid havde jeg næsten ganske ordnet mit Ugerland, og inddeelt det i 9 Lodder, hver paa omtrent 5 Tdr. Land, hvilke jeg nu dyrkede efter følgende Plan: 1ste Aar Brak med gjødet Billehavre, 2det Hvede, 3die Kartofler, 4de Byg, 5te Bælgfæd, 6te gjødet Hvede, 7de Klover, 8de Klover, 9de Byg. Dog blev 1822 andet Aars Klover inddragen og i Stedet for samme saaede jeg Rapsfæd; men da denne under omtalte Bereldrivt mislykkedes 3 Aar i Rad, uddrog jeg Marken i 1824 af Rotationen og drev den uden Plan med Leindodder og andre Ting, men den indsættes 1827 igjen i Rotationen, som da bliver: de 7 første Aar, som ovenfor anført, 8de Byg, 9de Havre. Rug synes ikke at være fordeelig, da min Jord er stærk leermuldet; jeg dyrkede den i de første Aar, men den gav mindre, end Hvede. Foruden ovennævnte 9 Lodder have en Lofte paa henimod 4 Tdr. Land, som drives udenfor Rotationen, deels med Korn og Hamp, deels med Lucerne. Desforuden har jeg anvendt noget over 1 Tde. Land til Kummen, Rjæckenurter, og Humlehave paa omtrent 1100 Stænger.

. Ved Begyndelsen af Sommeren 1821 var min Besætning 6 Heste, 15 voksne Høveder, 7 Stkr. Ungkvæg og 14 Melkekalve. Til Malkekærne begyndtes i Mai at blande Grønt fra Grøster og Gjerder i Foderet, og sidst i Juni begynd-

tes med Bikkhavre. Men formedelst den meget tørre Sommer vorede den saa slet, at jeg strax efter at Kornet var af Marken maatte tøre Malkekøerne paa Stubben, da de ikke vilde æde Efterflæt af Engene fordi de havde faaet Smag paa Bikkhavre. Nogle saa Kalve kom ogsaa i Tøir om Efteraaret tilligemed et Par Heste; men den øvrige Besætning holdtes inde heelt igjennem, Hestene paa Bikkhavre og Efterflæt af Engene, Dvæget paa tørt Foder, blandet med afflaaet Enggræs. Foruden Præstegaardens Avling blev af Tiende i Kjærven af Grøden for 1820 udtørsket 62 Tdr. 6 Skpr. Korn. 5 Tdr. Land var besaaet med Bikkhavre; andre Foderurter var ikke faaet dette Aar undtagen Klover, der brugtes til Høe og ikke gav anden Slæt.

Bed Begyndelsen af Sommeren 1822 var Besætningen 8 Heste, 21 vorne Høveder, 15 Skfr. Ungkvæg og Kalve. Heraf kom 5 af de sidste paa Græs den 15de Juni paa en Bondegård, som jeg samme Aar havde forpagtet, og drives med Præstegaardens Heste og Folk, men har sin egen Dvægbesætning. Den 8de Juli kom 11 Malkekøer i Tøier og i August 4 Heste; den øvrige Besætning kom ikke ud. Med Foderurter var besaaet: 1 Tde. Land med Rug, 4 Tdr. Land med Bikkhavre, hvoraf en Deel formedelst den stærke Tørke slet ikke kom op; 1 Tønde Land med Agerkaal, som gav maadelig Afgrøde, og Mælken fik Afsmag der-

efter. Sex Ekkr. Land anlagdes i Foraaret med Lucerne, som i samme Sommer gav 2 Slet, hvilke meest anvendtes til Sviin, og noget til Heste. Endvidere brugtes omtrent 2 Tdr. Land anden Slet Klever til Hestene sildig i Efteraaret, og omtrent 3 Tdr. Land Eng meest Efterslæt. Aarsagen hvorfor saameget maatte anvendes, var deels Mangel paa tørt Foder fra forrige Aar, deels at alt groede saa slet formedelst den i Aar indtrufne langvarige Tørke, der her paa Eggen varede fra 25 April til 30 Juni. Foruden Præstegaardens Avling blev udtørstken Korn i Kjerven af Grøden for 1821 til Beløb 23 Tdr.

For Sommeren 1823 kan Besætningen ikke nsiagtig opgives, da der i Løbet af samme solgtes 12 Ekkr. Hornqvæg til Slagtning, som for størstedelen erstattedes ved Ungqvæg fra den forpagtede Bondegaard. Mod Slutningen af bemeldte Sommer havde til Præstegaarden 8 Heste, 2 Føl, 30 Ekkr. Hornqvæg, hvoraf 8 vare Kalve. Det foregaaende Aars Misvært forarsagede, at jeg leed stor Fodertrang om Foraaret. Jeg havde saadet Rapsæd til Staldfodring, men den kunde først slaaes midt i Mai; derfor maatte jeg tidlig i April tsire nogle Malkesøer ud paa Engene; dog toges de atter ind i Mai. Den 15 Mai begyndtes at slaae Rapsæd til Dvæget, og den 19 Mai begyndtes at slaae Lucerne til Hestene; jeg maatte slaae den, skjøndt den neppe

var 3 Qvarteer høi, og skjære den med Banghalm til Hestene. I denne Sommer anlagdes atter 7 Skpr. Land med Lucerne, men meget af den kom ikke op, dog lod jeg den ikke pløie ned, men den gav samme Aar kun maadelig Afgrøde. Derimod gav Lucernen fra forrige Aar 4 gode Slæt, hver til omtrent 5000 Pd., hvoraf de 3 sidste meest brugtes til Sviin. Foruden Lucerne brugtes i dette Aar af Foderurter 1 Tde. Land med Rapsæd, 1 Tde. med Rug og Hvede, 4 Tdr. Land Billehavre, og omtrent 3 Tdr. Land Enge, meest Efterflæt. Mælkedæerne kom i Løir først i August; Hestene og Fedekøerne, samt Ungkvæget, kom ikke ud, undtagen nogle faa Skpr. af de sidste, for at aføde det, som ikke kan fortæres af de Bede og Slagtesaar, jeg holder til at tøres paa Billehavrestubben, da jeg altid lader den ligge 1 à 2 Uger efter at den er afflaaet til dette Diemed inden den nedpløies. Nogle Bede holdtes denne Sommer i Fald, men det var besværligt at passe een enkelt Fald med den idelige Fløtning. Foruden Præstegaardens Avling blev udtorstken Korn i Kjerven til Beløb 25 Tdr. 4 Skpr. af Grøden for 1822.

Med Begyndelsen af Sommeren 1824 var Besætningen 8 Heste, 2 Aarings. Føl, 22 vorne Høveder, 8 Aarings. Kalve og 8 Mælkedæ. Dog saa i dette Aar udeblev Vegetationen saalænge, at jeg leed Fodertrang: først den 1 Juni begyndte

jeg at staae Lucerne til Hestene, og Rug til Dvæ-
 get den 2 Juni. Efter Høehøsten kom 11 Mal-
 fekøer i Tøir paa Bondegaarden, og en Deel
 Dvier og 2aars Stude, hvis Antal ikke findes
 antegnet, blev atter ført til Præstegaarden. Imel-
 lem 20 og 30 Skfr. Fedekøer, Dverløbs, Stude
 og Ungkvæg holdtes jevnlig paa Stald hele Som-
 meren. Føllene kom strax paa Græs, og 6 Heste
 maatte jeg i August tøre paa Kleevene, da jeg
 Intet havde at fodre dem med, indtil Kleevene
 kunde staaes anden Gang. Af Foderurter brug-
 tes: 6 Skpr. Land med Rug, 6 Skpr. Land med
 Hvede, $4\frac{1}{2}$ Ede. med Vikkehavre, 10 Skpr. slet
 groede Erter, som jeg ikke vilde lade staae at
 modnes, 13 Skpr. Land med Lucerne, 4 Skpr.
 Land første Slæt ypperlig Kleeve, samt omtrent
 3 Edr. Land meest Efterslet af Eng. Foruden
 Præstegaardens Avling blev udtørsket Korn i Kjer-
 ven til Beløb 44 Edr. 1 Skp. Korn af Grøden
 for 1823.

Ved Begyndelsen af Sommeren 1825 var
 Besætningen 7 Heste, 3 Malkøkøer, 3 Fedestude,
 3 Fedekøer, 12 Dvier og unge Stude, samt 9
 eetaars Kalve. Af mine øvrige Malkøkøer vare 5
 ihjelslagne af den ved Drænen den 20 December
 1824 omstyrkede Staldlængde, og Resten satte
 i Tøir paa Bondegaarden. De 3 Malkøkøer sat-
 tes i Tøir først i August; de 6 Fedekreature afgik
 den 4 September tilligemed nogle flere fra Bon-

begaarden til Kjøbenhavn; af den øvrige Besætning kom kun nogle faa Kalve ud for at afæde hvad Faarene ikke behøvede. Lucernen begyndte at afflaaes til Hestene den 12 Mai, og Rugen samme Tid til Dvæget. Af Foderurter anvendtes 13 Skpr. Land med Lucerne, 1 Tde. 5 Skpr. Land med Rug, 4 Tdr. Land med Vikkehavre, maadelig groet, 2 Skpr. første Slæt god Klever, 1 Tde. Land første Slæt Eng og 3 Tdr. Land Efterflæt Eng og 3 Tdr. Land anden Slæt Klever, samt 4 Skpr. Land reen Havre til Fedevæget. Foruden Præstegaardens Avling blev udtørsket Korn i Kjerven til Beløb 38 Tdr. Korn af Grøden for 1824.

Med Begyndelsen af Sommeren 1826 var Besætningen 10 Heste, 16 vorne Høveder, 3 Aarings-Kalve og 4 Mellekulve; ligeledes begyndte jeg iaar at staldfodre Faar, nemlig 14 Stkr. Beber og Faar og 1 Lam, som jeg ogsaa vilde prøve med. Heraf kom den 1 Juli 6 Maltekøer og de 7 Kalve paa Græs, og 1 Hest kom ud paa Bondegaarden for at hjemkjøre Foderurter der: Derimod kom samme Tid af Bondegaardens Besætning 8 Stkr. Dvier og 3aars Stude til Præstegaarden; af disse vil rimeligviis 4 Stude om nogen Tid komme bort, men de 9 Heste og øvrige 14 Stkr. Dvægshøveder ere bestemte til flæt ikke at komme ud. Af Foderurter brugtes: 7 Skpr. Land Rug, 2 Skpr. Land Hvede, 4 Tdr.

Land Billehavre, 13 Skpr. Land Lucerne, 1 Tde.
 Land første Slæt Klever, 2 Tdr. Land første Slæt
 Eng; endvidere er bestemt til Staldfodring 3 à 4
 Tdr. Land anden Slæt Klever, og saamegen an-
 den Slæt af Engene, som maatte behøves. For-
 uden Præstegaardens Avling blev udtørsket Korn
 i Kjerven til Beløb 34 Tdr. Korn af Grøden for
 1825. Aaret 1826 var ellers fra Fortiden det
 vanskeligste med Staldfodring; fra de første Dage
 i April til den 2 Juli faldt her paa Egnen ingen
 Regn; endskjøndt den Løb, hvori jeg har Bille-
 havre, har i mine 8 Embedsaar saaet 3 Gange
 Gjødning, var dog den først og midt i April
 saaede saa slet, at over 2 Tdr. Land deraf brug-
 tes allene til Hestene i 3 Uger; havde jeg ikke
 havt Lucernen, havde jeg neppe kunnet fodre
 igjennem; hertil kom den Omstændighed, at der
 afvigte Vinter var Fodertrang blandt Bønderne,
 hvorfor jeg hele Vinteren havde 13 fremmede
 Høveder paa Stald foruden min egen Besætning,
 hvilket forarsagede, at jeg ikke havde tørt Foder
 nok at blande med det Grønne i Begyndelsen.

Resultatet af denne min Staldfodring er
 følgende: siden 1820 har der til Præstegaarden
 ikke været udlagt Græs til Løiring. Med saa
 Undtagelser have i samme Mellemtid Hestene, og
 overhovedet 18 à 20 Skfr. Hornqvæg været stalb-
 fodrede hele Sommeren igjennem. Gengang
 havde jeg 43 Skfr. Hornqvæg paa Stald. Jeg

har ogsaa havt Faar; 1824 havde jeg omtrent 50 Stkr. Faar, Beder og Lam, men da disse for en Deel fødtes paa Bondegaarden, har jeg her ikke videre omtalt dem. Til Foderurter har jeg af Agerlandet ikke brugt andet, end Brakmarken, og stundom noget af Tøsten og lidt første Slæt Klever, ellers anden Slæt Klever og Engene. Hovedhensigten af min Staldfodring var at forskaffe mig Gødning, og da jeg bruger saa meget Enggræs, og Køerne ikke malke godt derefter, har jeg ikke lagt Bind paa Meierie, men allene paa Fedning; derfor har jeg ikke kunnet opgive det Forhold af Mængden af Smør, som erholdes paa Staldfodring, imod det, som erholdes paa Græs. Det har jeg dog erfaret, at Køerne hos mig malke bedre paa Græs, end paa Staldfodring, men paa Smørret har jeg aldrig sporet nogen Forskjel, undtagen naar Køerne fodredes med Rapsæd og Agerkaal. Lucerne har jeg ikke anvendt til Køerne i den Mængde, at jeg har kunnet bedømme, hvorvidt de malkede bedre efter den, end efter andre Foderurter.

Mine Faar har jeg hidtil havt i Tøir paa Bondegaarden og Stubben af Foderurterne til Præstegaarden, men da hiin med næste Aars Udgang bliver ganske opdyrket under fuld Bereldrift, og der altsaa ikke bliver mere Tøiregræs, maae ogsaa disse for Fremtiden holdes inde den meste Tid. De, jeg iaar har staldfodret, ere i bedre

Stand, end de, der ere i Tøir; uagtet disse stedse have havt nyeløben Græs paa Brak- og Stubjord, og hine meest ere fodrede med Skrubberie og grovt Græs. Ligeledes synes mig, at de paa Stald have faaet meget tettere Uld, end de, der ere ude.

Vist nok har jeg en fortræffelig Ressource til Staldfodring i mine Enge, hvoraf henimod 5 Tdr. Land aldrig har nægtet 2 gode Slæt, men jeg troer ogsaa at have benyttet samme efter yderste Mulighed. Derimod har jeg havt en stor Hindring at kæmpe imod, nemlig Mangel paa Huusrum og flette Stalde; ja, jeg har ikke engang en Foderloe til Dvæget, men maa lægge Foderurterne i en Krog af Gaarden og Stalden; mit Dvæg har jeg ofte havt i 4 smaae og flette Stalde. I hvor besværlige Tiderne end have været, fik jeg dog 1824 bygget en Staldlængde udenfor Præstegaarden af Pisee; men af Mangel paa Penge var den endnu ikke færdig den 20 Decem-ber 1824, da Dracanen aldeles ødelagde Taget og noget af Muren. Jeg har siden ikke havt Evne til at restituere samme, og de øvrige Mure vil ventelig snart blive ganske ødelagte.

Jeg nægter ikke, at jeg saare gjerne concurrede til den for Staldfodring udsatte Præmie, ligesom jeg og smigrer mig med, at det Kongelige Landhuusholdningselskab ikke anseer mine Bestræbelser for ganske uværdige dertil, men besryg-

ter, ikke at kunne producere saadanne Attester, som det høitærede Selskab maa have af en Embedsmand; thi jeg har aldrig anmodet Noget at see i mine flette Stalde, fordi jeg befrygtede at Staldfodring muligt ikke interesserede dem. — De eneste Embedsmænd, som kunde bevidne noget i denne Henseende, skjøndt ingenlunde noget af Details, ere mine tvende Naboopræster, men da disse ere mig begge nærpaarørende, og jeg mener at have hørt, at saadannes Attester ikke gjerne ønskes, har jeg ikke villet producere disse førend jeg vidste om de toges for gyldige. Derimod kan jeg skaffe mange Tingsvidner af Sognets Beboere; men jeg har ikke villet optage disse uden at have Forhaabning om at de ville tages for gyldige. Skulde det Kongelige Landhuusholdnings-selskab finde mine Bestræbelser værdige til Dets Dymærksomhed, og saadanne Attester, som jeg kan fremlægge, antagelige, da ubbeder jeg, at jeg gunstigt maatte vorde underrettet derom, samt om jeg i saa Fald har at indsende igjen Anmeldelse om min Staldfodring. *)

2. Dernæst skulde jeg ikke undlade at meddele mit Forsøg med Lucerne. Jeg anvendte dertil 11,000 □ Alen stærk Muldjord, som havde været dyrket med Korn i Aarene 1819 og 1820; der-

*) Efterat Landhuusholdnings-selskabet senere fra Hr. Pastoren havde modtaget de foreskrevne Beviisligheder, tilkjendte det ham, som Hæderstegn, sin øden Rebaille i Gulb.

paa blev det 1821 liggende i reen Braß med adskillige Pløininger, hvoraf den sidste var omtrent 11 Tommer dyb. Næste Foraar blev det meget stærkt gjødet, og Gjøbningen nedpløiet over 12 Tommer, derpaa blev det harvet, og endelig den 19 April 1822 sidste Gang pløiet 5 Tommer dybt, harvet, tromlet og atter harvet den 20de. Jeg lod da trække Snor paa Agerens hele Længde, omtrent 250 Alen, og lod en almindelig Svingplov trække Rader, hvori Frøet skulde saaes, langs med Snoren for at faae den lige; i densne Fure, som jeg gjorde 1 à 1 $\frac{1}{2}$ Tomme dyb, saaebe jeg Frøet. Jeg brugte 5 Lod Frøe til hver Linie paa 250 Alen. Efterat Frøet var saaget, bleve Raderne ikke harvede, men revne med Haandriver, ligesom Havebede. Den 22 April blev Jorden tromlet paa tvers. Raderne havde 30 Tommers Afstand fra hinanden. — Jeg sluttede derpaa Accord med en skønelig Mand om at holde Ageren reen hele Sommeren, paa hans egen Koft, for 2 Ldr. Byg og 2 Lpd. Flest. Manden holdt den ypperlig med 4 Lugninger, og da han var tilfreds med Betalingen, var jeg ogsaa. Efter 8 Dages Forløb kom Lucernen op, og tegnede godt. Den 23 April faldt Regn, derpaa begyndte den stærke Tørke. Fra den 22 Mai mærkede jeg, at Lucernen begyndte at tage nogen Skade, og besluttede derfor at lade den vande. Dette blev udført paa een Dag, den 25 Mai, af 3 Karle, som

har Vandet dertil fra et nærliggende Vandsted; den blev vandet med Spande op ad Raderne, og fik 2 à 3 Potter Vand til hver Alen. Dette hjalp kjendelig, men Tørken vedblev, og sidst i Juni begyndte Lucernen atter at tabe sig. Den første Vanding var meget besværlig for Karlene, og meget nødig vilde de til det igjen; der var heller ikke mere Vand i Vandstedet, og Vandet maatte kjøres til. Desuagtet besluttede jeg, i hvad det end skulde koste, atter at lade den vande, dersom Regnen udeblev noget. Men endelig den 30 Juni faldt den første Regn $\frac{1}{2}$ Time, og næste Dag regnede det i 2 Timer. Herefter vorede Lucernen meget stærkt, og allerede den 11 Juli begyndte jeg at flaae den. Jeg fødte 25 Sviin allene med Lucerne, dog bleve de ikke fede af den; men disse kunde ikke fortære den; den begyndte at blive for stor, og jeg maatte tage to Køer og Hestene til Hjælp. Ligesom den stærke Tørke i Forsommeren havde været den skadelig, saaledes syntes den vedholdende Regn i Eftersommeren ikke mindre at skade den; især kom der en Mængde graae Orme, som vare omtrent $\frac{1}{2}$ Tomme lange, og afaade de nye Skud, dog fik Lucernen ved 5 Dages godt Veir sidst i August saa stærk Vært, at Ormene ikke mere skadede den. Lucernen gav 1822 tvende hele Slæt, og det, som allerførst blev afflaaet, tre. Imod Vinteren lod jeg den hyppe, og et

libet Stykke bedække med Foder og Tang, og i denne Tilstand laae den til næste Foraar.

I Foraaret 1823 blev atter anlagt et Stykke Jord af omtrent 12,000 □ Alen med Lucerne. Dette havde baaret Sæd de sidste 4 Aar og gav 1822 Hvede, hvortil var godt gjødet. Hvedestubben blev dybt nedpløiet om Efteraaret 1822 og harvet; derpaa pløiedes Jorden 2 Gange, og Lucernen saet den 27 Mai 1823, ligesom den fra forrige Aar, med den Undtagelse, at den sidste var kun 24 Tommer imellem Raderne. Et Uheld var det, at den blev saet saa sildig; thi mange Steder kom den ikke op, uagtet Frøet havde god Spirekraft. Der var saa mange Aabninger i Raderne, at jeg nær havde pløiet den ned igjen; dog lod jeg være, og fortryder det ikke. Imidlertid gav denne nye Lucerne kun en ringe Afgrøde det første Aar. Sidst i Juli lod jeg alle Aabninger i Raderne ophakke og besaae paa nye, men af dette kom næsten slet intet op.

Den 3 April og følgende Dage blev Halmen borttaget af Lucernen, som var saet 1822; derpaa blev der pløiet imellem Raderne og harvet paa skraae, hvorefter Lucernen snart begyndte at skyde frem, og den 19 Mai begyndte første Slæt. Endskjøndt den var meget kort i Begyndelsen, var dog første Slæt af de 11,000 □ Alen omtrent 5000 Pd. Grønt; den blev slaaet 4 Gange samme Aar, og de 3 sidste Slæt syntes mig endnu bedre

end første, men jeg kunde ikke overkomme at lade dem veie. Jeg kunde aldeles ingen Forskjel spore imellem det, som om Vinteren havde været beslagt med Halm, og det, som ikke havde været det, hvorfor jeg aldrig siden har gjort andet ved den om Vinteren, end blot hyppet den i November.

Saaledes have disse 23,000 □ Alen til Datum baaret Lucerne uden at jeg, naar Haandlugningen i første Sommer fraregnes, har havt anden Uleilighed ved samme, end at pløie imellem Raderne for at holde Ukrudet borte, og efter hver Pløining harve stærkt. Hver anden Gang pløier jeg til Raden, og hver anden fra; imod Vinter, som sagt, pløies altid til. Pløiningen maa foretages strax efter at nogle Rader ere afflaede; thi bier man længer, da skyder den snart nye Skud, og de blive da fordærvede af Harven. Det er ikke nødvendigt, skjøndt vist nok gavnligt, at pløie efter hver Gang den er afflaet, blot naar Ukrudet tager Dverhaand.

Lucernen har aarlig givet 4 Slæt, undtagen 1825, da jeg kun slog den 3 Gange, men dette var min egen Skyld; thi jeg lod den blive for stor, inden jeg slog den. I indeværende Aar har den afgivet den største Afgrøde, og allerede den 12 Juli begyndte jeg tredie Gang at flaae den. Første Slæt begyndte den 16 Mai til Hestene og nogle Dage før til Svinene; indtil 1 Juni blev

den skåret i Hakkelse, blandet med tørt Foder til Hestene, men fra den Dag fik de bar Lucerne indtil den 12 Juni. Da jeg al den Tid havde 10 Heste paa Stald og 8 Sviin samt nogle Grise, saa var dette unægtelig en god Afgrøde af een Slæt. Jeg har i øvrigt den Fordeel af Lucernen, at jeg strax kan ophøre at give Hestene Havre, naar jeg begynder at skjære hiin iblandt Hakkelsen. Mine Sviin faae aldeles intet andet end Lucerne hele Sommeren indtil imod October, da jeg begynder at fede. Det synes dog, som Hestene hellere æde Vikkehavre og Klever, end Lucerne.

Nogle Forsøg ere gjorte med at bredsaae Lucerne tilligemed Korn, ligesom Klever, men det mislykkedes ganske, formodentlig fordi den ikke den første Sommer blev holdet reen, hvilket jeg anseer for uundgaaeligt nødvendigt, hvorfor jeg ogsaa for Fremtiden agter at lægge den i Rader, men kun 24 Tommer viid, hvilket er tilstrækkeligt; derimod troer jeg, at man gjør rettere i at saae den noget tykkere; thi endskjøndt jeg fik meget godt Frø fra det Magdeburgske, saa blev der dog, især ved den sidst anlagde Plet, mange Nabninger i Raderne, hvor den ikke kom op. Jeg antager det derfor for sikkest at bruge 3 Lod Frø til en Rad paa 100 Alen. Naar Lucernen er bleven over et Aar gammel, gaaer dens Rødder allerede henimod en Alen dybt, og naar den bliver

3. I Efteraaret 1821 læste jeg, saavidt er indres i Nordisk Landhuusholdnings Magazin, om tvende Forsøg, hvoraf det ene var anstillet af Gyllembourg, det andet mindes jeg ikke af hvem, der udviste, at Ageren gav meget mere Korn, end man erholder ved den almindelige Høstmaades Anvendelse. Resultatet af det ene var 8 Fold som mindste Afgrøde, og 23 eller 24 som høieste; det andet udviste omtrent det dobbelte, nemlig 16 Fold som mindste og 43 som største Product. Forsøgene vare anstillede ved at afmaale en $\square$ Alen af en Ager og paa samme afkjære Bipperne og af disses Kornproduct forholdsvis slutte til det Heles. Jeg studsede over at saa betydelig en Deel af Agerens Product gik til Spilde; men da der til Forsøgene stedse omtaltes at være anvendt kun een $\square$ Alen, forekom samme mig usuldstændige. Jeg besluttede da selv at undersøge, hvorvidt denne utrolig ladende Ting forholdt sig rigtig. Jeg valgte til mit Forsøg Hvede, hvoraf jeg, da jeg 1822 afmeiede den, lod en liden Plet blive staaende, som ved Dymaaling be fandtes at være $139\frac{1}{2}$ $\square$ Alen, eller næsten $\frac{1}{10}$ af en Lde. Land.

paa min Stald og ædt Lucerne, ere, mig vitterlig, ikke blevne syge deraf. Ved anden Stet, naar Hestene allerede ere vante til Grønt, har jeg aldrig mærket nogen Sygdom ved Overgangen fra andet Grønt til Lucerne."

Den affatte Plet blev i min Nærværelse affaa-
ren med Segler, og Hveden derpaa lagt paa
Dækkener, alt blev foretaget med al den For-
sigtighed, som var anvendelig i det Store. Den
affaarne Sæd blev derpaa baaret ind i Loen, af-
torstken og kastet, alt i min Nærværelse, saa at jeg
kan bestemt indestaae for, at ikke en Pot Hvede
i alt er gaaet tilspilde saavel i Marken, som ble-
ven siddende i Straaet; ja maaskee ikke en Væ-
gel. Ved Opmaalningen blev befundet, at Pro-
ductet af de $139\frac{1}{2}$ □ Alen beløb sig til ikke fuldt
een Skjeppe; der manglede omtrent 5 Vægle:
altsaa var Hvedens virkelige Product 12 Edr. pr.
Ede. Land. Sæden paa den affatte Plet var
ikke veiret eller tørret ved at ligge paa Skaar
eller være bundet i Neger, men blev torstken samme
Dag, som den blev affaaret: derimod stod den
7 Dage længere paa Roden, end den anden
Hvede, som blev ordentlig meiet og behandlet
paa almindelig Maade. Om den, hvormed For-
søget skeete, senere er svundet ind i Kjernerne
meer, end sædvanligt, veed jeg ikke, da jeg for-
sømte at iagttage det. Hele Marken gav over-
hovedet 9 Edr. Hvede pr. Ede. Land. Resulta-
tet af mit Forsøg var altsaa at 3 Fold tabes
ved den almindelige Høstemaade, hvilket ogsaa
synes rimeligt. *)

*) Ved denne Leilighed meddeles efterfølgende Udgi-
veren tilhændekomne Anmeldelse om en Jagtta-
gelse, som tilfældigviis er gjort i en anden Egn

I Forhaabning, at Det Kongelige Landhuusholdningsſelskab ikke uden Interesse modtager foreſtaaende Indmelderſer, undertegner jeg mig hoiagtelsfuld og underdanigſt R.

Wibye Præſtegaard pr. Kjerteminde
den 23de Juli 1826.

af Fyen: "Iblandt Lucernen, ſom var ſaaet i Foraaret 1822, var opkommen nogle Blokke Sanct-hansrug, hvoriblandt mange i 1823 bare 50 til 80 Ar og derover. Enkelte Ar havde omtrent 100 Korn. Et fandtes 7 $\frac{1}{2}$ Tommer langt og havde 28 Sæt à 4 Korn, vilde alſaa, naar aldeles intet Spring havde været deri, have indeholdt 112 Korn. Nogle luxurierende Ar havde 6 Rader Korn, dog vare de ikke alle fulde. Paa een Blok, ſom havde omtrent 100 Ar, var 6 $\frac{1}{2}$ Fod Kjerner.

Antages kun 20 Ar paa hver Blok, og ifkun 60 Korn i hvert Ar — ſaa ringe var neppe nogen af diſe Rugblokke — ſaa blev Grøden 1200 Fald.

Naar hver Kjerne ved Udsæden lægges enkelt, 4 Tommer fra hinanden, i overmaade frugtbar og velbehandlet Jord, maatte alſaa uden Overdrivelse kunne ventes 1200 Fald. Paa 1 □ Al. = 576" vilde ſaaledes komme 36 Korn i Udsæd, og da der gaar omtrent 140 Korn paa 1 Qvintin, ſaa vilde hvert Qvintin Udsæd optage 3 $\frac{1}{2}$ Al., og producere 9 P. 12 Fod, alſaa 14000 □ Al. give 2109 $\frac{1}{2}$ Lpd. = 175 Tdr. 9 $\frac{1}{2}$ Lpd., Lønden beregnet til 12 Lpd.

Endſkiøndt ſaadan Frugtbarhed ikke kan ventes med Rimelighed paa ſaa ſtort et Areal ſom 1 Td. Land, hvis Behandling og nøiagtige Befaaening blev for vidtløftig, ſaa vilde den dog ikke være uſandsynlig paa et lidet Areal, ſ. Ex. $\frac{1}{2}$ Td. Land, ſom en Huusmand med Kone og 2 Børn vel kunde overkomme at behandle nøiagtigt, og de vilde da kunne paa denne liden Plet able over 10 Tdr. Rug, alſaa mere end en ſaadan Familie behøver."

Kort Veiledning til Opelskning af
 det vilde Fyrretræ (*Pinus sylve-*
stris, Linnée) paa en simpel og ube-
 kostelig Maade, passende for udyr-
 fede og til al anden Bærtavl
 uskikkede Egne.

Red S. A. Zubert, Godsseier.

(Oversat efter den Hollandske i 1825 udfomne Original).

Sortale.

Naar man ikke forud er bekjendt som en stor Botaniker, maa man hos sig selv have en fast Dverbeviisning for at anbefale en ny Opelskningsmaade, hvormeget den end passer kun for en enkelt Træart; thi det er almindeligen bekjendt, at den, som beskjæftiger sig med den enkelte Praxis i et Fag, lever og dør ubemærket paa sit Stykke Jord; dette er hans Bestemmelse; har han gjort eller opfundet noget Nyttigt, er det meget, om hans Naboer ville gjøre god Brug af hans Opdagelse; derimod, naar de begunstigede Theoretikere have bemærket Noget paa deres Reiser, da bliver saadant, ifølge Skik, opteg-

(10*)

net i deres Skrifter og ad denne Wei gjort almindeligen bekjendt. Gjenstanden for nærværende Skrift er det vilde Syrretræ (pinus sylvestris efter Linnés), som jeg ikke har lært at kjende uden ved megen Udholdenhed, med Hensyn paa dets Bestaaffenhed, den Maade hvorpaa det fra Foraar til Efteraar bør forplantes, og hele Aaret igjennem kan forplantes og altid med samme gode Udfald; da dette Træ i dets meest forskjellige Afarter kan dyrkes paa en og samme Maade, saaledes som jeg med gode Beviser kan godtgjøre.

Det vilde Syrretræ besidder de fordeeltigste Egenskaber, som man kan ønske; intet Træ er saa skikket for dette Land; det har en sjelden Væxt, og udmærket Ved.

I ti Aar har jeg ikke ophørt at anstille Forsøg, og denne lange Dvælse har jeg aldrig fortrydt, fordi den har til Formaal et Træ, der tilbyder en stor Fordeel naar det behandles rigtigheden. I mere end et Aarhundrede have de Naturkyndige bestræbt sig for at gjøre os opmærksomme paa dette Træ. Digtene have udlaaret det til et Sindbillede paa Mod, og dette er ogsaa een af dets fornemste Egenskaber, da det voxer og trives i de samme Jorder, hvor alle andre Planter henvinde og gaae ud, befinder sig

i alle Luftstrøg som om det var hjemme, og trodser enhver Grad af Varme eller Kulde.

Som Elsker af Landbrug, hvorved jeg især har ladet det være mig magtpaaliggende at opdyrke Hedejorder, har jeg nu i 12 Aar beboet en aaben Landstrækning, hvor min første Om-
sorg maatte være at omhegne mine Jorder for at bække dem mod de paa disse Strøg saa ofte herskende Stormvinde, som ogsaa for at virke paa Skjernes Løb, der, uden at møde nogen Modstand, trække hen over saadanne nøgne Glader og unddrage disse den dem veldædige Regn.

Man kan imidlertid ikke lade Alt beroe paa uvidende Arbeidere eller Kjøbmænd; da vilde man stedsse plante uden nogensinde at komme fremad. Disse anprise dette og ikke noget andet Træ, ifølge de Begreber, der saa hyppigere ere i Svang. Jeg har rigeligen betalt mine Læreaar. Hvormeget koster det ikke at beplante en Grund i den blinde Tro, at Alt skal gaae vel! Hvormegeten Kummer og Sorg er ikke der, hvor endnu Alt skal gøres! Hvilken Taalmodighed udkræves der ikke i Forventning om at der skal skyde Noget op for kun at fryde Diet. Jeg har den hele Tid, Vinter og Sommer, beboet disse øde Marker, hvor mine Fornøielser bestode i Arbeide, Efterforskninger og anstillede Forsøg. Ege, Bøge, Birketræer, Aca-
cia, Ask, Ahorn, Elle og Popler, ere alle

gaaede igjennem mine Hænder. Den canadiske Popel er et villigt vorende Træ, men som dog i vore sandede og sandagtige Jorder fortæres af Orme; derhos have vore Jorder for lidet Muldjord og Alen *) ligger for høit. I Provindsen Utrecht dyrkes Fyrretræet i det Stor, og de Fordele, Besidderne kunne drage deraf, ere anseelige; i mange Lande traf jeg dette Træ og overalt i flette Jorder. I Preussen finder man udstrakte Fyrretræskove; om man fylder den udsødelige Frederik dem, tør jeg ikke afgjøre.

Fuldkommen overtydet om Fyrretræets Nytte, har jeg da ogsaa med al Iver lagt mig efter Opelskning af denne Træart og aldrig opgivet den, men Dag for Dag saaet og udplantet, naar mit Helbred og andre Omstændigheder tillode det. Jeg har saaledes Fyrretræer staaende paa Marken, der i alle Arter og Blandinger skyde vel op, saavel som Graner, hvoriblandt der findes dem, der nu, 9 Aar efter deres Plantning, allerede have naaet en Høide af 6 Alen; ogsaa har jeg saaet og plantet paa forskjellige Maader og paa enhver Jordbund, ja endog uden at tilfødesætte de Træarter, der lovede mindst, og under de ugunstigste Omstændigheder. Og da jeg nu saa mine Bestræbelser kronede med et forønsket Udfald, troede jeg, som en god

*) En Slags jernholdig ofkeragtig Jord, hvoraf man ogsaa finder meget i Sjælland.

Borger, ikke at maatte unddrage Samsundet det, som kunde være det nyttigt. At lade sine Dydagelser foredrage i de lærde Selskabers Forsamlinger eller at bekjendtgjøre dem ved Tidsskrifter, det er ganske det samme som at begrave dem levende. Selv de mindre Skrifter, der ere helligede Landvæsenet, søges ikke; de, der opelske Træer, Planteurer og Gartnere gjøre sig ikke den Umage at læse dem; de meest anseete Dagblades Ubefalinger ere utilstrækkelige til at gjøre dem bekjendte efter deres Værd. Efter længe at have betænkt mig, paa hvad Maade jeg bedst skulde tilbyde det Almindelige mit Værk, sagde jeg til mig selv: Jordens Fyrster ere Forsynets synlige Repræsentanter; alt Godt, der udrettes, maae vi tilskrive deres Wiisdom. Jeg har ogsaa maattet henvende mig til de to Souverainer, som jeg af alle meest elsker. I 14 Aar har jeg beboet Rigets nordlige Provindser. I Førfiningen var det S. M. Kongen af Nederlandene, hvem jeg personligen tilkjendegav min Dydagelse; Monarken optog den med sin sædvanlige Velvillie; og, jeg bekjender det gjerne, uden den Dymuntring, som jeg fandt deri, skulde jeg allerede for længe siden have opgivet et Forretagende, som hidindtil ikke havde medført andet end Uheld og Ubehageligheder. I Februar 1825 fik jeg et nyt Beviis paa Kongens Tilfredshed med min Dydagelse. S. M. har, for at

overbevise sig om Nyttens af Fyrretræets Opelsning, ladet saae og plante paa Høistfammes egne Eiendomme efter den af mig givne Anviisning.

I det forløbne Aar 1824 har H. Exc. Ministeren for Colonierne og Industrien, Hr. Clout, for ganske at svare til Fyrstens Hensigter, isørigt agtende min Opdagelse efter dens Værd, og tillige for at fremskynde Værket, tilbudet nogle ham selv tilhørende Sandbanker ved Wassennaar, for derpaa at anstille nogle Forsøg. Den 16de og 17de Sept. lod jeg der 2000 Stykker Planter sætte i Jorden. Da jeg den paafølgende 9de Decbr. tog Plantningen i Diesyn, fandt jeg den i den bedste Tilstand*). Dette første, skjøndt ubetydelige Forsøg, afgiver ogsaa det første Beviis paa Muligheden af at kunne med godt Held plante Fyrretræer paa Sandjorder. Paa den anden Side blev det af H. Exc. paalagt Landvæsen-Commissionen at undersøge og at anstille Forsøg over min Fremgangsmaade med Opelsningen. Den har været tilfreds dermed. En af dens Medlemmer, der tillige udmærker sig meest ved sine Kundskaber i Landvæsen, Hr. F. Quarles v.

*) Den 9de Mai 1825 har jeg anden Gang taget de paa Minister Clouts Sandbanker plantebe Fyrretræer i Diesyn: de stode saa godt som man kunde vente det efter den Maade, hvorpaa de vare behandlede. Dherrer F. Quarles v. Ufford og B. Beyersberger vare med mig.

Ufford, har gjort sig al Umage for at udføre dens Befalinger; H. Exc. har beæret mig med et Besøg paa min Eiendom, Heibelanden, for at bese mine Plantninger. Jeg har overgivet Commissionen, ved dens Møde den 8de December, en kort Beretning, udkastet af mig ifølge dens Anmodning i Skrivelse af 28de November. Den Gjæstfrihed, jeg nyder i Holland, opfylder mig med Taknemmelighed; en Følelse, hvorpaa jeg her aflægger det oprigtigste Beviis.

En anden Indberetning er af mig indsendt til H. Exc. Finantsminister og Præsident i Raadet, Hr. Grev de Villele, med Begjæring om at ville forelægge samme for H. M. Ludvig den 18de. Ulykkeligviis kom dette for sildigen; det blev imidlertid med særdeles Tilfredshed optaget af Ministeren; han har strax havt den Godhed at tilkjendegive mig den ved to Breve.

Da Værket saaledes er begyndt, saa kommer det nu an paa at give de forønskede Dplysninger til Ledetraad ved Opelskning af Fyrretræer. Jeg skal ikke sige andet, end hvad jeg ved egen Erfaring er bleven sikkert overbeviist om, hvad jeg selv i det Store og under min egen Opsigt har ladet udføre. Jeg har allerede ovenfor omtalt, at jeg den 16de og 17de September 1824 har plantet 2000 Træer paa H. Exc. Hr. Minister Clouts Sandbanker. Allerede tidligere har

jeg paa mine Dverdvrev Zeijst (paa et Gods, tilhørende Hr. van Bern, en stor Godseier, en af de erfarneste Plantere i Provindsen, Discipel og Efterfølger af hans Onkel Hr. van Dam, den Første der forestod denne Slags Opplækning i vor Provinds) fra den 16de August til 4de September ladet beplante omtrent en rhinlandsk Morgen, og rigtignok paa et Stykke gammelt Dverdvrev, men med saa slet og ueensartet Jordbund, som man kan tænke sig, og som kort tilforn var besaaet, men hvor Sæden dog ikke kom op. Og skjøndt vi under dette Arbeide havde de bedste Sommerdage, have Planterne dog holdt sig særdeles godt. I dette Foraar skal man endnu see, at det, jeg i det Foregaaende har sagt, og fremdeles i denne Afhandling vil anføre, ogsaa vil bekræfte sig paa andre Steder, end paa mine Eiendomme. Dverdvrevet er saa at sige en Prøvemark, fremvisende lutter Forsøg med de meget forskjellige Behandlingsmaader, som der ere anvendte; et Land fuldt af Pletter med Hedejord, Flyvesand, hist og her ingen Jord eller Al paa to til tre Palmers*) Dybde.

Man vil finde, at man ved Hjælp af dette Træ kan drage Nytte af alle ubrugbare Strækninger, som ellers synes fordømte til en evig Ufrugtbarhed.

*) En Palme er $3\frac{1}{2}$ Tomme.

Hvilke Fordele skulde det ikke endnu kunne afgive, naar man betjente sig deraf til Hegn for de til Kornavling skikkede Hedejorder eller Overdrev. Inden 5 Aar vilde det allerede tjene disse til Beskyttelse.

Foruden den store Nytte, man kunde have deraf, naar man brugte Fyrretræet til at dække nøgne Bjerge, skulde det ogsaa kunne have en god Indflydelse paa Luftens Beskaffenhed.

Naar det ved Hjælp af Fyrretræerne lykkes des at befæste Sandbankerne langs Søkysterne, skulle de, foruden Vedet, der kommer deraf, ogsaa blive gavnlige forsaavidt de tjente til at beskytte de Egne, der ligge bagved, imod Stormvinde, der saa ofte foraarsage mindre eller større Oversvømmelser, eller, om Træerne ei vare tilstrækkelige til at afværge alle Uheld, vilde de i det Mindste kunne bryde Vindene.

Naar den ved mig fremstillede Behandling var forbunden med alt for stor Langsomhed, skulde jeg ikke have tænkt paa at omtale den; men det er vist, at den har den Fordeel, at man inden fem Aar kan have velvorne Plantninger, der ere skjønnere end Planter af samme Alder og af den bedste Slags, som en Handelsgartner vil kunne levere: denne vil sælge 1000 (som endda ere usikre, og hvoraf der altid udgaaer en Mængde, undertiden en Femtedeel) ligesaa dyrt, som det med Bestemthed vil koste, at beplante en heel Dags

Pløieland, naar man følger min Behandlingsmaade.

De Landmænd, der ile med at have et fuldført Bærk for Die, ville gjerne see deres Jord dækket med opvoxende Træer; de forstandige og sande Kjendere vide, at dette er at bortkaste Penge. Ifølge min Maade at gaae frem paa, besætter eller beplanter jeg et Stykke Jord med 33 Tommers Mellemrum; og da der i et nederlandsk Pund indeholdes omtrent 200,000 Frøs Korn, saa kan jeg med 6 Unzer (12 Lod, Tabet iberegnet) faae Planter nok for en Dags Pløieland; vel at forstaae: naar jeg bruger behørig renset og godt Frø. Efter sædvanlig Fremgangsmaade saae man 7 eller 8 nederlandske Pund paa en Dags Pløieland, eller man planter med 85 Tommers til 1 Alens Mellemrum*).

Opelstning af Syrretræer.

Blandt alle Træsorter, som Naturen har skjænket os, er ingen saa stærk, saa hærdet mod alle Yderligheder af Kulde eller Varme, Tørke eller Fugtighed, som Syrretræerne; de magreste Egne ere netop de, der meest egne sig for dem. Overalt træffer man disse Træer, og, uagtet de

*) Forholdene ere i denne Afhandling angivne efter det nye Decimal-Maal.

intetsteds blive opelkede efter gode Landvæsen-
principer, opelkes de ikke desto mindre, fordi
man har indseet Nytten og den store Fordeel af
dette Træ; men man saar og planter det iblinde
uden at kjende dets Behandlingsmaade.

Alle gamle Bærker, der ere skrevne om dette
Træ har jeg efterseet, blandt de seneste og nye-
ste finder man le bon jardinier-Almanak for
1824, udgivet af de Herrer Wilmorin og Noi-
sette, lærde Landoeconomer. Hvad disse sige
om Fyrretræet, er en Gjentagelse af det, som
allerede tusinde Gange er sagt.

I den Provinds, hvor jeg boer, lægger
man sig især efter Træplantning; dog, jeg siger
det reent ud, det er den gamle Slendrian man
følger. Enhver Grundeier troer at besidde en
Hemmelighed, imidlertid findes der ikke en Dags
Pløieland, hvis første feilslagne Frø jo har ko-
stet 40 Gylden; naar nu Frøet ikke kommer
op, saa begynder man forfra. Jeg siger feilslæ-
gen, see videre under Artiklen: Frø, Saa-
ning.

Men førend jeg tilgavns lærte at kjende
Fyrretræernes Beskaffenhed, har jeg længe maat-
tet gjøre Forsøg, og for tilsidst at faae Held af
min Behandling, maatte jeg gjøre den saa sim-
pel og ligesrem som muligt.

Jeg skal begynde med at omtale Røglen af
Træet, derpaa vise hvorledes den skal aabnes,

hvorledes man saaer og planter uden at tabe Sugsten af Sigte, der i Tiden skal krone Arbeidet. Disse forskjellige Afdelinger skulle afhandles i det Følgende.

Om Koglerne.

Knopperne danne sig fra Efteraaret af og Vinteren igjennem rundt om Kronerne enten paa Stammen eller paa Grenene og derunder, og om Foraaret, naar Safterne udvikles. Det, som vil blive Grene, skyder op, Knopperne blive da fortere under Kronen, og henimod Mai lade de deres Støv bortflyve. Naar denne Act er forbi, danner der sig smaa Frugter, der dagviis tiltage i Størrelse.

Det følgende Aar, mod Slutningen af Januar, ville Koglerne være modne, hvilket skal kunne kjendes af deres mere eller mindre mørkebrune Farve og af deres Udværteris regelmæssige Form. De stærkeste Træer give de sorteste Kogler, hvoraf ogsaa det bedste Frø kommer, alle vanskabte Kogler give lidet ja endog slet Frø; unge og smaa Træer frembringe ikke andet end slet Frø; de første, fordi de ikke have naaet den Alder, der kræves til Forplantning, de sidste, fordi de ikke ere fuldvorne, og alligevel er det for det Meste disse Træer, hvis Kogler samles,

fordi man lettere kan samle dem af disse, end af de høiere Træer.

Det vilde være overflødigt at indlade sig i flere Enkeltheder om, hvad enhver Slags Kogler kan frembringe.

Den Skik at samle Koglerne alene i Marts og April, har sikkert ingen anden Oprindelse end den, at Varmen paa denne Aarstid allerede har ladet sig føle, og at Skællene have aabnet sig og ladet Frøet (som er vinget) bortflyve, hvoraf man har formodet at Frøets Modenhed maatte fastsættes til denne Tid.

Den rette Indsamlingstid for Frø og Kogler er snarere da først kommen, naar man seer at Alt er blevet fuldkommen modent. Thi her have Landmændene seet sig nødte til at lade en Deel blive tilbage, eller de have maattet tage Tilflugt til andre Midler for at bringe til Modenhed det, der hidtil endnu ei havde opnaaet samme. Efter nøie at have undersøgt det Frø, som var indesluttet i Koglerne, har jeg seet, at man fra December af kan begynde med Indsamlingen, da dog de Kogler, der blive hængende paa Træet efter den Tid, kun lidet tiltage i Modenhed. Naar man imidlertid bringer saadanne op paa gode Voster med Teglstens Tag, trækker det Frø, der endnu ikke var fuldkomment, Næring af Koglernes Bædsker; derefter kan man vente indtil Foraarsvarmen lader Skæl

lene aabne sig og Frøet falde ud; man kan der-
 paa opsamle det Frø, der ligger paa Gulvet,
 og vedblive saaledes indtil man formoder, at
 alle Kogler ere tomme. Et nederlandskt Pund
 Frø, frembragt paa denne Maade, vil være dy-
 rere, end det ved Kunst frembragte, fordi et
 hvert Frøkorn vil være frugtbart. Allerede i
 mange Aar har jeg betjent mig af denne Frem-
 gangsmåde, men dog gif det, som mig syntes,
 for langsomt; thi da jeg siden efter ved gjæn-
 tagne Forsøg med Frøet i enhver Slags Jordbund
 er bleven overtydet om, at jeg med godt Frø
 altid kunde gjøre Regning paa et heldigt Ud-
 fald, indsaae jeg, at det var Frø af god Be-
 skaffenhed, mere end noget Andet, jeg maatte
 trachte efter at forskaffe mig.

Windesygge og Uvidenhed have forenet sig
 om at fremskynde Koglernes Bristen. Nogle be-
 tjene sig i den Hensigt af stærk Ildvarme, hvorved
 der da ikke bliver et eneste Frøkorn i Koglerne,
 og dette gjøres ikke efter den Orden, hvori de
 ere indsamlede. Andre, deriblandt jeg, have
 indrettet Kasser, bedækkede med Glasvinduer,
 og, skjøndt denne Fremgangsmåde er langsom-
 mere, undgaaer man derved alle de Vanskelig-
 heder, som man er udsat for ved Anvendelse af
 den første, fordi man maa oppebie Solskinnet,
 og Frøet imidlertid ved Koglernes Vædsker bli-
 ver modnere.

Pigesaa forholder det sig ved at lade det aabne sig paa Værrød, udsat for Solen; dette fordrer Tid, men alligevel modnes Frøet efterhaanden mere i Koglerne, hvilket mange ikke have bemærket eller villet erkjende.

Den kunstige Maade, at lade dem aabne sig i Døne, er den fletteste af alle, fordi Frøet fortsættes der, hvorved det lider megen Skade.

Om Frøet.

Frøet er sortebrunt og maa være fuldt og velformet, alt hvidt Frø er Misvært og buer ikke, en Deel kan vel komme op, men staaer sig dog ikke længe. Blandt det hvide Frø kunne der ogsaa være enkelte Korn, som for at bringes til Modenhed (hvoraf Alt afhænger) burde opbevares noget længere, dog maa en saadan Art Frø ansees for flet, fordi dets Vært er træg og langsom*); nu begriber man, hvorfor enhver Saaening, bestaaende af en Blanding af godt og flet Frø maa ansees for daarlig. Vil man undersøge en Deel af disse Ubehageligheder, og har man ikke kunnet faae andet Frø end denne daarlige Blanding, og ikke rensat det, før man bru-

*) Der er stor Forskiel mellem Frø af en Plante, der lever 1 à 2 Aar og Frøet af en Plante, som lever mange Aar, selv et Aarhundrede; man seer deraf, at det sidste udtræver Frø, som har naaet fuld Modenhed.

ger det, saa trænger Planterne til at blive læn-
gere i Jorden, det er: saalænge indtil man seer
nogle af dem at forgaae eller døe ud: f. Ex.
en Plante af en saadan Saaening fra Marts el-
ler April skal ikke kunne udplantes før August
eller September.

Misvæxten fremskyndes ogsaa meget ved Hø-
den, som gjør, at Planterne udgaae tidligere, mel-
lem Mai og Juli.

Godt Frø kan man saa sikkert gjøre Regning
paa, at man endog meget ofte er istand til at
saae og udplante det i 40 Dage, og i den Tid
kan Pøleroden allerede have naaet en Længde af
15-18 Tommer og Trævlerødderne begynde at
vise sig.

Planter af umodent Frø kjendes blandt an-
dre Planter paa deres Svaghed; de ere lysegule
af Farve, Stammen er rødagtig, og Spidsen
af Naalene er længere og tyndere.

Nyt Frø skyder frodigere op end gammelt.

Frøet af Fyrretræet kan holde sig en Tid
af 3-4 Aar; man opbevarer det i Kasser eller
Sække, der hænges op paa tørre Loftet.

Et nederlandsk Pund holder omtrent 200,000
Frøcorn; naar det er godt Frø, og det saaes,
som det bør, vil det altsammen komme op.

Almindelige Regler at iagttage ved Saaeningen.

Man kan vedblive at saae fra de første Foraarsdage *) til den første September.

Alt hvad der saaes efter den 15de Juli kan blive i Jorden til det følgende Aar, med mindre man om Efteraaret skulde have godt Veir at plante i og Vinteren selv skulde blive mild.

Da Fyrretræerne saaes i tørt Sand, hvor Ukrudet ikke skyder stærkt op, vil ogsaa Eugningen af Bedene kun give lidet at bestille. Om Efteraaret skulle Læhegnene borttages, fordi Sandet og Bladene sammenhobe sig og samle sig derunder.

Læhegnene gjør man af tynde Grene, hvis Længde er omtrent een Alen, og som ere fast forbundne med hinanden. Allerede om Efteraaret begynder man at sætte Hegn med Dviste af Piil, Bidie, hvid Piil, Guldpiil, italienske og canadiske Popler. Blandt Læqvistene, der saaledes ere blandede mellem hinanden, seer man ikke sjældent Dviste skyde Rod og vore op, hvilke da have taget saaledes til i Størrelse, at man for Værdiens Skyld har taget Stiklinger af nogle. Ved saaledes at behandle den sidste

*) I Landvaesenet forstaaer man ved den første Foraarsdag, eller naturligt Foraar, den 22 Februar; i det Mindste regnes Foraaret hos Landmanden fra den Tid paa Aaret.

Saaening, opnaaer man en stor Fordeel; Planterne tiltage i Kraft om Efteraaret og Vinteren; allerede tidligen om Foraaret kan man plante dem ud, og da der hurtigen kommer Grøde i dem, ville de første Skud snart komme op, saa meget mere, som der ikke har fundet nogen Befjæring af Rødder Sted *).

Jeg maa dog bemærke, at jeg har udsat Planter, som vare avlede af Saaening fra 28de Juli og 21 August, og som have holdt sig fuldkommen vel. Skulde da Værten, Karstidderne og Aaringerne være de selvsamme? Saa maatte da Gartneren selv see hvad Fordeel, der er at drage af Planter; men at udplante er noget andet end at saae; isvrigt ville Planterne, hvis de kun ere gode, ved gunstigt Veirlig sikkert komme frem.

- *) Til Frøbede, anlagte fra August til Halvdelen af September og bestemte til at ligge Vinteren over, kan man betjene sig af det blandede Frø. Misvæxten, der kommer af de hvide Frøkorn vil opføre om Foraaret eller endog ved det første haarde Veir; hvad der da bliver tilovers, ville være fuldkomment gode Planter. Hændte det imidlertid, at Raalene havde lidt ved foranderligt Veirlig, ville de fornye sig om Foraaret, imod alle Planter's Grøbetid. Man maa derfor ikke være urolig, naar Raalene fortørres. Af den hvide Knop paa Planten skal man altid kunne opdage om den lever endnu, derimod naar Planten er udgaaet, er Stammen fortørret, og Knoppen næsten usynlig. Knoppen findes midt paa Raalenes Spibse.

Sandet er den naturlige Jordbund for Fyr, retræet. Sand, som er noget grovt, vedligeholder sin Fugtighed temmelig vel; til Dækning tager man let Sand, men ikke Flyvesand (stof), fordi dette hober sig sammen og bliver klumpet.

I god Jord maa man ikke saae Frøet, fordi der ere flere Insecter, især Orme, og naar man flytter Planterne derfra til tørre Jorder, som ere gode nok for dem, ville de ikke trives.

Det ligger i Frøets Natur at det, ved at spire, hæves udaf Jorden; man maa derfor bære Omsorg for ikke at bedække det for stærkt. For ikke at hindre dets Fremspiren, maa Frøet i det Høieste lægges een Tomme ned i Jorden. For at dække det, strøes Sand ovenpaa med et Sold, hvorved Raderne paa eengang blive tilbækkede. Vind og Flyvesand (stof), skulle give det øvrige Dække.

For at gjøre sig Saaeningen lettere, maa man altid saae i Rader. Dette skeer paa samme Maade, som naar man lægger Etter, eller ved Hjælp af en Saae-Maskine. Raderne gjøres i Jorden med en Vægte; paa aaben Mark lægger man dem i Retning fra Øst mod Vest.

De Spirer, som Frøet med Møie giver fra sig, naar ellers alt lykkes ved Udplantningen, have ikke forekommet mig at være andet end Misvært; efter Udplantningen kunne de igjen komme frem

saafremt Rødbberne finde en ny Næring, der passer for dem.

Om Anlæggelse af Saaebede.

Første eller tidlig Saaening.

I Begyndelsen af Januar graver man en Kule af 30 Tommers Dybde, som fyldes med Sand, over Kulen lægger man et Glasvindue eller en Ramme med Lærred, der er gjennemtrukken af Dlie, og derovenpaa, hvis det behøves, Rør- eller Straamaatter; isvrigt behandler man det som en Mistbænk med Grønsel. At omgive Kulen med Hestegjødning er et godt Middel til at fremskynde Frøets Spiring.

2den Maade.

Saa snart Vaaren tillader det, det er saasnart Solen begynder at give nogen Varme fra sig, graver man Huller af 30 Tommers Dybde og 2-5 Palmers Brede, disse tilbækkes med frisk Sand; thi man maa have Sandjord. Istedetfor Straamaatter, stikker man Qviste ned rundt om, man vandrer dem med den Sprøite, der er beskrevet paa Plade 37 af bon jardinier-Almanak for 1824, fordi de sædvanlige Vandkander gjøre Sandet løs rundt omkring og blotte Frøet *). Læqvistene tjene

*) Man maa saa hurtigt som muligt ophøre at vandre for at afvænne Planterne fra Vandet, de ville derved bedre lykkes til deres Bestemmelse.

herved til at beskjerme mod Vinden og Luftens stærke Indvirkning.

3die Maade.

Naar man vil plante paa Sandbanterne, maa man anlægge Frøbedene paa de Steder, der ere mindst udsatte for Vindene. Efterat have stillet det første Ræhegn, danner man derpaa parallelløbende Furer, den første paa en Palmes, de to paa 4 Tommers Afstand; mellem hver 5ode til 6ode Fure opreiser man et nyt Ræhegn.

Regler at iagttage ved disse 3 Maader at saae paa og tillige ved de følgende.

Naar man saaer i godt frisk Sand og Aars-tiden er gunstig, vil Frøet skyde frem i 12 eller 25 Dage. Er imidlertid dette ikke fugtigt nok, kan man forberede samme, med mindre man foretrækker at oppebie Regnen, som kunde fremskynde dets Væxt, saa at, hvis intet særdeles Uheld træffer, ville Planterne komme frem saaledes som jeg har beskrevet.

Et Bed, hvorpaa Alt er kommet frem, trænger ei til videre Omsorg, der er overflødig.

Al Tildækning med Mos, Straa og deslige maa omhyggeligen undgaaes, da dette ikke tjener til Andet end at hidlokke Udyr og at svække Planterne.

4de Maade.

Man kan arbejde i Sandbankerne, og især paa nøgne Sandbanker, med stor Besparelse ved at plante i Rader paa 35 Tommers Afstand, idet man saa meget muligt giver Agt paa Frøet. Her vilde man kunne gjøre Brug af det blandede Frø, forbi der af det gode Frø altid vil blive gode Planter nok, medens Tabet af det usuldkomne er af ringe Betsb. Man skal stille Røqvistene i tilbørlig Afstand.

Til at danne Raderne, kan man, istedetfor Rægter, ogsaa betjene sig af en Karre paa to Hjul, bag hvilken der er anbragt en Saaemaskine. Til at dække til bruger man igjen en anden Vogn, der er forsynet med et Sold, eller man lader en Mand gaae bag efter med en Rive. I alt dette maa Planteren gaae tilværks med eget Overlæg. Jeg har i det Smaa forfærdiget forskjelligt saadant Værktøi.

Er Behandlingen eengang lært, kunne 4 à 5 Mand i 2 Dage bearbejde i det mindste en Dags Pløieland *).

En Maaned efter at Frøet er skudt op, har man intet mere at befrygte; paa den Tid ville Rølerødderne have naaet en Længde af 15 til 18 Tommer; een Maaned derefter fremdeles 5-10 Tommer; Røvelerødderne ville da allerede være voxet betyde-

*) *bunder* 3: et Stykke Land 240 Fod i Længde og 120 i Bredden.

ligen. Denne Fremgangsmaade har, foruden den store Hurtighed, endnu den Fordeel, at Planterne nogenlunde blive befæstede i Grunden.

Paa Sandbankeerne har man stundom nogle Besværligheder at bekjæmpe: er det Ukrud, saa kan man overvinde det ved Plantning; er det Tuer og ere de til Hinder, jevner man dem, eller betjener sig deraf til at bække til med. Den Mand, der har Ophynet, maa have Landsnærværelse, maa kunne forubsee Alt, og ikke være forlegen om der skal indtræffe Smaauheld, foraarsagede af Arbejdsfolkene eller ved Redskabernes flette Tilstand, hvilke isøvrigt ere meget simple og ringe i Antal.

Om Omplantningen.

Førend jeg gaaer over til Omplantningen troer jeg det vil være nyttigt at beskrive de Redskaber, hvoraf man skal betjene sig.

Redskaber.

De runde Plantespader maae bruges overalt med lange eller korte Skafter; Længden maa rette sig efter den Jordbund, hvortil man betjener sig af dem.

I Sandjord betjener man sig af en Art Plantespade med et kort Skaft.

Paa Heder og udyrkede Steder udfordres en stærk Plantespade med et langt Skaft; thi

da Jordbunden der er haard, udkræves der mere Kraft for at stikke Huller i Jorden.

Paa Heder og i udyrkede Egne, hvor der kun er en tynd Dverkskorpe, gjør man Hullerne med en Skovel uden dog at brække Aalen eller at bringe den ovenpaa.

I enkelte Sandgruber betjener jeg mig af en let rund Plantespade, hvis to Siderander ere omhøiede i en Brede af omtrent 5 Linier, hvis Basis har en Brede af 7 Tommer og hvis Spidse er en Palme til 12 Tommer bred og hvis Længde er 12 Tommer; Spadeanglen og Skaflet ere begge korte.

I tørt Sand betjener jeg mig ogsaa af en Plantehæver af stærkt Jern med et Hængsel paa Siden. Dette meget simple og hensigtsmæssige Værktøi vil maaskee ikke blive antaget overalt, fordi det kræver en Smule Øvelse at omgaaes dermed, hvilken dog ikke bestaaer i andet end at kunne aabne og lukke Klappen med Behændighed. Jeg kommer Planten i Plantehæveren; naar den er stukket ind, lukker jeg til og stikker den ned i Jorden, man behøver da kun at aabne og trække den ud; Sandet styrter ind og slutter om Roden, imidlertid samler man med Hænderne Sand om Planten og sætter den fast.

Omplantning.

Almindelige Regler.

Naar man saaer fuldkomment modent Frø i Jorden, skal dette vise sig inden 12-25 Dage, med mindre Veiret er aldeles ugunstigt. 40 Dage efter Planternes Fremkomst ere de skikkede til at omplantes. Ved Dvelse lærer man fremdeles om man kan fremskynde Forplantnings-Perioden eller om man tør udsætte den.

Kort efter sin Fremkomst tager Spiren saavel som dens Naale til i Haardhed, hvilket især maa tilskrives det, at Planterne saa godt taale den brændende Hede i Sandet; de synes alligevel ikke førend efter Vinteren at gaae over i en træagtig Tilstand. Det følgende Foraar skyde de en ny Trævlerod, hvoraf der ikke bliver Andet tilbage, end hvad der skal være Hoved-Rod.

Seg har med det bedste Udfald saaet og plantet ud i 40 Dage.

De gode Planter kunne kjendes paa en stærk Stamme, paa smukke, stride, grønlig-blaae Naale; den grønne, lysgule Farve hos Fyrretræer forraader almindeligviis en slet Vært.

Ved Planter, der ere komne frem af blandet Frø, maa man vente, indtil de svageste og mislykkede forgaae eller uddøe, og disse leve sjældent længere, end 2 à 3 Maaneder; thi hvis man for tidligten skred til at omplante disse, saa kunde det hænde sig, at man tilskrev denne min Bes-

handlingsmaade Feil, som den ikke har, og som med en Smule Forsigtighed eller Taalmodighed kunde undgaaes.

Naar man vil tage Planterne op af Jorden, stikker man først en Spade eller Skovel lodret mod Røden eller for ind og idet man hæver den i Beiret udtages Planten med største Forsigtighed, at Rødderne ikke skulde sønderrives eller saares. Efterhaanden som man optager Planter af Jorden, lægger man dem, en Haandsfuld ad Gangen, i en lang Kurv eller Kiste, stedse adskillende dem ved et Stykke Papiir, for at forebygge Uorden. Disse Kurve holder man altid omhyggelig tildækkede, og Planterne blive Tid efter anden befugtede, for at de ikke skulle fortørres. Rødderne, og det især de af unge Planter, ere meget ømfindtlige for Luftens Indvirkning.

Da Vælerødderne i mindre end 2 Maanedes kunne skyde mere end 20-30 Tommer, maa man i Forhold hertil stikke Spaden ned i Jorden. Naar man nu omplanter dem, er det af megen Bigtighed, at man seer vel til, at Rødderne sættes lige ned, saa at Enderne ikke komme op ad.

Med Plantningen kan man vedblive, uden Ophold, Foraaret og Sommeren igjennem; i Grødetiden have Planterne ikke mere end tyve eller fem og tyve Dage nødvendig for igjen at skyde frem, hvilket enhver kan undersøge. Naar en Plante tages op af Jorden, vil man see, at den

har skudt nye Rødder. Iøvrigt skulle de Planter, hvoraf man kan vente sig Noget, være friske og beholde stride Naale; da derimod Naalene hos dem, som døe ud, visne, og inden 8 Dage blive gule og fortørrede.

I milde Efteraar og Vintre kan man uden Skade fortsætte Plantningen, men da giver man de stærkeste Planter Fortrinnet. Saaledes har jeg plantet indtil den første November og stedse med Held; de Forsøg, som jeg een Vinter har anstillet dermed, ere ogsaa lykkedes for mig.

I hvad Jordbund man endog planter, maa dette altid gøres efter en Snor og rudeviis, paa Lyngheder og Overdrev i 35 nederlandske Tommers Afstand, og paa Sandbanker eller Sandjorder i 30 Tommers Afstand.

Opelskning paa Løder og Overdrev.

Lyngheder, der ere stærkt bevoxede, maae først afbrændes, eller, om det kan skee, afmeies.

Overdrev udkræve mindre Arbeide; der har man kun med Ukruddet at gjøre.

Naar man træffer Jorder, der hist og her have begroede Pletter, kan man lade dem afmeie eller afbrænde, alt efter som det befindes at være forbundet med mindst Bekostning eller Umage.

Naar Jorden eengang er tilberedet, aabner man Hullerne med Plantespaden, indtil man har naaet den Dybde, der udfordres for at sætte Roden ned efter dens hele Længde, idet man nedstøder Spaden indtil Skafstets halve Længde i Jorden.

Støder man paa Al, maa man vogte sig for at brække den. Her er der Leilighed til at anvende Spaden *) til at aabne Hullerne for at lægge Rødderne i, hvilke løbe horizontalt hen over Aalen, hvad enten den saa er jernagtig eller offerholdig, o. s. v.

Til at dække Rødderne maa man aldrig tage Jordklumper, disse maatte da først knuses fiint, Rødtrævlerne skulle da bedre udvikle sig.

Om Bjerge.

Jeg har her ikke noget Bjerg for Die, men ifølge Alt hvad jeg har seet, dømmes jeg, at de, med Hensyn paa Plantning, maae sættes i Klasse

*) Schop er det hollandske Navn for Skovel, hvorved bemærkes, at man i Holland i Almindelighed har tynde og svage Spader til den løse lette Jord, som der næsten allevegne findes, derimod har man meget stærkt beslagne Skovle, som bruges til fastere Jordarter. De her i Landet brugelige Skovle kunne derfor ikke anbefales til Brug; i det Sted maatte man vel anvende en Røddetrætte.

med de ubyrkede Egne, hvorhos der ikke er Andet at iagttage, end at man maa begynde Værket fra Toppen af og derpaa gaae ned efter. Ved flade Høie maa man først undersøge, hvilken Maade der bedst kan anvendes; jeg anviser nogle Maader, paa det man ikke skal være forlegen, hvad enten man vil plante eller saae.

Om Sandbankerne.

Paa Sandbankerne begynder man fra oven og gaaer derpaa nedefter: dette er en fuldkommen Nødvendighed.

Planterne blive stukne ned til Maalene eller saa omtrent.

Hensmuldren eller Blottelse af Rødderne har man her ikke at befrygte, da Rødderne inden kort Tid udbrede sig saa meget, og da ville Siderødderne ogsaa hurtigen tiltage; dernæst vil en Deel af Trævlerødderne, som blive i Jorden, ernære de unge Planter, og allerede i det 3die eller 4de Aar kunne Grenene møde hinanden og Stammerne gjensidigen hjælpe og understøtte hinanden.

Langs Kysterne dannes Bankerne alene af det fra Havet opkastede Sand; i 2 nederlandske Tommers Dybde træffer man Fugtighed; hvad enten nu denne Fugtighed er opstaaet af Vandets Naboskab, eller af dets saltagtige Beskaffenhed,

nok sagt, det forholder sig saa. Hvad er der nu at gjøre ved saadan Jordbund? Man maa opelske de Planter, der ere skikede for samme. Fyrretræer ville her kunne trives, derpaa kan man ikke tvivle; allerede i den paafølgende Maimaaned vil man see Beviis derpaa.

Sandbankerne ere en Belgjerning af Forsynet. De ere urokkelige Diger, der modstaae alle Doversømmelser. O Under! Man siger vel: at bygge paa løst Sand; vel sandt! det er Skaberen, som har sat disse Sandmure, der siden bestandigt have sikket os mod Bølgerne. Man stige engang op paa Toppen af disse Banker og kaste sit Blik hen over det store Hav og det faste Land; med Henrykkelse vil man beskue de guddommelige Vidundre, som ere skabte til vor Frelse eller oprindeligen maaskee til Mennekeslægtenes Forplantning. Skaberen, der har begavet os med Forstand, har ikke villet unddrage vor Efterforskning Noget. Han har sagt: "Drag Nytte af de Bygningsstoffer, som jeg har givet Eder til Afbenyttelse og hvoraf I skulle betjene Eder til Eders Behov." Gud har altsaa ikke villet, at vi skulle bygge paa løst Sand i den egentlige Forstand af dette Udtryk, fordi der kan gjøres fordeelagtigere Brug af dette Stof. De største Naturkyndige have visseligen altid tilraadet at gjøre Forsøg paa at beplante Sandbankerne, ikke alene for at tilveiebringe sund

Luft for de derved liggende Landstrækninger, men ogsaa fordi dette paa nogle Steder kunde tjene til at bryde de stærke Stormvinde, for hvilke vort Land dog ikke af Naturen er udsat i nogen betydelig Grad. Disse Banker bekræfte rigtig nok Omvæltningerne i Naturen, men de ere ikke bestandige —; den mindste Vind er nok til at forvandle dem til Støvsfyer, at bortskaffe dem og igjen at bringe dem tilbage til deres Plads; den opmærksomme Vandrer beundrer stedse ved Foden af disse Bjerge, der ere i en bestandig Bevægelse, smukke, ja endog maleriske Bygninger!

At beplante Bankerne overalt og alle tilige, vilde være et uklogt Foretagende; men Intet ligger mere indenfor Mulighedens Kreds, end at kunne afbenytte en Deel deraf *).

Sor det Første skal man begynde paa de Steder, som udvise den største Fasthed; til denne Klasse henhører maaskee en Fjerde- eller en Femtedeel af alle Bankerne, noget mere eller mindre kommer det ikke saa noie an paa; men der er det man skal begynde sit Værk; og de Dele, der engang ere beplantede, vise Veien for det Dorige, og der er ingen Tvivl om, at jo alle Bankerne tidligere eller sildigere kunde vorde beplantede.

*) Det var vel at ønske, at de udstrakte Ørkener, som bedække en Deel af Jordkloden, bleve beplantede eller paa anden Maade benyttede; men hvorfra maatte Menneskeheden vente en saadan Velgjerning? — Fra Monarkerne.

For det Andet. Paa Bankerne viser sig Fugtighed kun i en ringe Dybde, og det er afgjort, at Bærterne ikkun der bestaae ved Hjælp af deres egne Rødder. Den stadige Dug og den rigelige Regn ere nyttige for de Træer, der trække deres Næring gennem deres Blade. Nu behøver da Planteuren kun med Forstand at vælge mellem de Planter, Naturen tilbyder ham; han bruge disse, de ville lønne ham hans Bekostninger og Anstrængelser efter et kortere eller længere Tidsum, men stedse paa en Maade, der vil stemme overeens med hans Ønsker.

For det Tredie. Jeg er langt fra at tvivle paa, at jo Banker, der bestaae af Flyvesand, skulde kunne beplantes med Fyrretræer. Jeg har anstillet en Prøve dermed i det forløbne Efteraar paa et Stykke Sandjord, saaledes som man finder det paa Heberne, som opkastes og udhules ved den ringeste Vind. Men nu! siden jeg har plantet der, har Sandet befæstet sig, og, uagtet de stærkeste Vinde, have Planterne holdt sig meget godt. Blive da Bankerne ikke ogsaa befæstede ved Beplantning med Græsarter?

Imidlertid, at ville opdyrke Steder, der, efter al anvendt Møie og anstillede Forsøg, findes ubrugbare, vilde være det samme, som at bygge et godt Huus af et gammelt forfaldet, eller altid at arbejde, uden at komme fremad og imidlertid at see Alt styrte sammen.

Jeg har opmærksomt iagttaget Fyrretræernes Natur, hvormegen Pleie de udkræve for at vore og trives efter Ønske; man følge træstig min Fremgangsmaade, den er ikke kostbar. Naar man træffer Fyrretræer overalt, især paa ufrugtbare Steder, og de ikke der svare til Forventningen, betænke man, at de og kun tilfældigviis ere komne der; men naar dette Træ opelskes paa en fornuftig Maade, hvilken Rigdom afgiver det da ikke? Betragter man et Blad af et Fyrretræ, vil man overbevise sig om, at det ikke trækker Næring til sig fra Luften; det's tørre Naale forblive grønne, selv da, naar alle andre Planter fortørres ved den allerringeste Mangel af Dug og Regn.

Om Arbejderne og deres Bestilling.

Man sætter 3 Personer i lige Afstand, der arbeide baglænds. Med Planterne blive de, eftersom de trænge til dem, forsynede ved et Barn, som har dem i en lille Daase med Laag og med Hængsel paa Siden. Disse Arbeidere vælger man fortrinligviis blandt unge Mennesker mellem 10 og 15 Aar.

I haard Jordbund graves Hullerne iforveien eller ved Arbeidere, der gaae foran hine;

(12*)

det Dygraveede, der opkastes fra hvert Hul, lægges ved Siden af samme.

Arbejderne behøve ingen andre Redskaber, af hvad Slags nævnes kan, end de ovenfor omtalte; de bruge, efter som Omstændighederne udfordre det, Spade, Skovel, eller Plantehæveren; paa Lyngheder og Dverdrej og ved stærk Blæst, som indvikler Rødderne i Ukrudet, maae de bruge Plantehæveren og drage Omsorg for, først med Fingrene at smuldre den Jord, hvormed de tilbække Rødderne.

Tre øvede Plantere kunne paa een Dag sætte 12 til 15000 Planter.

For at faae Arbeidet godt udført, bør man ikkun udbetale Arbejderne det Halve af deres Løn strax, hvad enten der saa er accorderet efter Lufindet, efter Maal, eller efter Dagløn; — den anden Halvdeel giver man dem en Maaned efter. Dette er det bedste Middel til at sikke sig imod Skjodesløshed og Dovenskab, da Planterne inden 20 eller 25 Dage igjen maae være rodfæstede.

Man kan ikke nok anbefale Arbejderne at sørge for, at løse Planter ikke udsættes for den frie Luft, fordi de saa hurtigen derved fortørres; man maa ogsaa see til, at Arbejderne omgaaes Planterne med den største Forsigtighed; herved bliver Værket meget befordret.

Sugsten eller Behandling af Fyrretræplantninger ved Suggen og Rappen.

Man har bemærket, at jo tættere Træerne staae, hvad enten de saa ere saaede eller plantede, desto bedre vore de og slyde lige i Beiret, imens de, der staae længere fra hinanden, blive nedentil tykke og smaae, og dette synes at være Fyrretræet eiendommeligt i alle dets Arter og Forskjelligheder. Naar man arbejder i det Store og bruger daarligt Frø, navnlig den daarlige Blanding, som jeg forhen har omtalt, saa skal man dog, om endog Alt kommer godt frem, see, at Plantningen dagligen bliver tyndere, saaledes at det, der lod til at blive en tæt Plantning, inden nogle Aar ikke vil give Andet, end hist og her et Parti gode Træer iblandt mange vantrevne Bærter.

Naturforskere og Elskere af Landvæsen synes alene at have beskæftiget sig med det; man allerede har udrettet, eller endnu udretter i Plantagerne; der gives dog forskellige Behandlingsmaader. Opelskningen indtil det Tidspunkt, da Planterne skulle afbenyttes, varer som oftest 4, 5 Aar, inden hvilken Tid Træerne ved Omplantningen i det Mindste 2 = 3 Gange have lidt Skade paa deres Rødder. Endelig blive de solgte, tilligemed den vedhængende Klump, for af Kjøberen at udplantes i en

Afstand af 66 nederlandske Tommer eller 1 Alen (2,3 Fod).

Paa Lyngheder og Overdrev tages de Planter, der fremkomme af Frø, i en Alder af 2 eller 3 Aar op af Jorden tilligemed den vedhængende Klump af Størrelse som et Æg. De, som have størst Til dermed, anskaffe sig Smaatræer, der ere 4, 5 til 6 Aar gamle; nu træffer det vel, at Træerne virkeligen ikke synes ældre, og dog ofte ere 10 til 12 Aar gamle, da det er bekjendt, at Gran- og Fyrretræerne ofte staae stille i deres Væxt. Derfor have de, der ville bestemme Alderen efter Greenafdelingernes Antal, aldrig nøie iagttaget disse Træer: i Planteskoler og overalt andensteds ere de underkastede Standsning i deres Væxt; især de omplantede Stammer. Fyrretræerne berømmes med Ret meget: saavel Theoretikerne, som Practikerne have alligevel kun anbefalet lidt mere, end Følgende: "Grav Jorden, harv den og omplant Træet med Klumpen paa i Marts eller April, naar den første Udvikling af Sæften vil begynde, eller om Sommeren, naar Sæftudviklingen igjen aftager." Den store Nytte af dette Træ har man vel erkjendt, men Maaden, hvorpaa det bør opelskes, har man overladt Naturen.

Fyrretræer, der engang ere standsede i deres Væxt, synes i deres 10de, 12te eller 15de Aar ikke at være ældre end i det Høieste 3 eller 4 Aar.

Anvender man en saadan Art Træer, da vil Alt fuldkomment mislykkes; naar de bestandigen have været tilbage i Vært, og ere Rødderne og Pælerødderne efter en saa seent Omplantning blevne formindskede og brækkede, saa har man kun Træernes Undergang at vente; dog naar den vedhængende Klump maatte have en Lykkelse af een eller to knyttede Rødder, kunde man endnu haabe Noget; men alligevel uddør der, selv under heldige Omstændigheder, mange af saadanne Træer, endog af de yngste.

Jeg skal nu til de ovenfor beskrevne forskjellige Omplantningsmaader føie nogle Bemærkninger, som ere stadfæstede ved Erfaring og som tillige let lade sig undersøge.

Saa snart Spiren udvikler sig, skyder den en Rod, eller en Pælerod, fra sig ned i Jorden; 6 Uger eller 2 Maaneder efter, begynde Trævlerødderne at komme, og vore i 3 eller 4 Maaneder, eftersom Grunden er mere eller mindre haard; disse Trævlerødder kunne blive 25 til 35 nederslandske Tommer (10 til 14 Tommer efter gammelt Maal) lange. Pæleroden taber sig mellem Trævlerødderne, og vilde man endog nok saa nøie undersøge Planten, er hiin ikke synlig, og antager ikke sin forrige Skikkelse, førend Grenene begynde at komme, det er om 18 Maaneder til 2 Aar.

Man har altid stærkt forbudet at røre Maaltræer med Kniven; hvorledes har man da kun-

net indbilde sig at Beskjæring af Gran- og Fyrretræers Rødder kan skee uden Skade? Man har altid, det være sig nu af Gjerrighed eller af Mangel paa Opmærksomhed, tilgivet denne Fordom, og man er gaaet frem med en Behandling, som er skadeligere for Træerne end for andre Værter, fordi Rødderne ikke vore saa hurtigen. Smidlertid visne Naalene og falde af, hvorved Kronen faaer et ubehageligt Udseende, og sjældent beholder Træet Evne til at vore, eller om det endog igjen kommer i Væxt, vil et saadant Træ dog hverken blive gammelt eller vore i Hviden. Besklagelige Skik! Fyrretræet er endnu meer skikket til Opelskning end Marehalm og dertil saa nyttigt for Samfundet, som noget andet Træ, da det endnu trives der, hvor alle andre Værter forgaae.

Naar Planterne optages med Klumperne, hvilket er meget nødvendigt i fast Jord, der ikke let slipper Rødderne, skal Afbrydningen af Væleroden finde Sted, og de saa Rødder, der blive tilbage, ville ikke være tilstrækkelige til at ernære Træets svære Bul, fordi de smaae tørre Naale aldeles ikke kunne optage Fugtighed af Luften. For at overtøye sig om Røddernes Evne til at vore kan man tage en Plante af løs Jord een Maaned efter dens Fremkomst og fremdeles fra Maaned til Maaned; efter tre til fire Maaneder skal man see, hvorledes Rødderne allerede have udbredet sig. Paa denne Maade kan man bedømme hvorledes

det vil forholde sig i haard eller fast Jord; der ville Rødderne rigtig nok, endstjændt ikke paa nogen mærkelig Maade, udbrede sig, hvorover man kan anstille Forsøg ved at udbløde i Vand noget Jord, der er taget af Hebe eller Dverdvæ. Kort, det vilde Fyrretræ skyder mange Rødder, og disse saavel som Pæleroden, ville, naar de blive urørte, blive meget lange og stærke.

Planter, der ere opelskede paa Handelsingartnere's Bede, bør altid udplantes i samme Slags Jordbund, hvorfra de hentes. De gode Jorder blive stedse udelukkende bevarede for Kornavling eller for andre Markfrugter; desuden ville Planterne, ved at udplantes fra god Jord i Sandjord, af Mangel paa Næring, ikke lykkes. Med Hensyn paa Udgravningen af Frøbedene, med Klumpen paa Planten, maa man lægge Mærke til, at den gode Jord muligen forbinder sig med Sandet, og dog mindre, naar Klumperne ere af Hebe- eller anden udyrket Jord, der er af en seig Beskaffenhed. Luften og den mindste Vind, der trænger ind mellem Jorden og Sandet, vil altid vedligeholde en stadig Tørhed, hvoraf Rødderne komme til at lide meget, og naar de saa, for at forhindre dette, trykkes ned, vil Planten øieblikkeligen gaae ud, eller hensvinde Aar for Aar. Heller ikke seer man nogensteds, at gamle Planter komme godt frem i Sand, med mindre de ere plantede tæt paa hinanden: paa 5 Palmers Af-

stand ($1\frac{1}{2}$ Fod efter gl. Maal). Den Skygge, som de da forskaffe hinanden, holder Jorden fugtig og skjærner den, uden dog at give Haab om fjerne Træer, fordi Pæleroden mangler.

Men hvad vil det ikke koste for hvert Stykke at plante paa 5 Palmers ($1\frac{1}{2}$ Fod gl. M.) Afstand? Smaatræer paa 4 til 6 Aar betales med 10 à 15 Gylden Tusindet. Man seer, at kun de Rige kunne anvende dette Middel, og det endda kun i det Smaa. Træer paa 2 til 3 Aar koste 5 til 6 Gylden Tusindet; hverken de første eller de sidste kunne bruges i Sandet, dette maatte da være meget tæt bevokset med Mos.

I denne Provinds (Utrecht), hvor man især lægger sig efter Fyrretræ-Aal, planter man i Heberne paa 85 Tommers og 1 Alens Distance; dog denne Maade kan ikke indbringe megen Fordeel. Eieren, der ikke kan gjøre Regning paa nogen Fældning Tid efter anden, er nødsaget til at lade Træet vore kun for sine Arvinger.

Indtægterne af disse plantede Anlæg kunne efter lang Venten, næsten et halvt Aarhundrede, ikke anslaaes til mere, end i det Høieste 3 eller 4 Gange de første Omkostninger.

Jeg har saaledes givet en Oversigt over de almindeligste Regler, som følges ved Plantning, og lader Kjendere dømme om det, jeg siger; det er let at anstille Forsøg dermed overalt, hvor Fyrretræerne findes. Iøvrigt fremsætter jeg ikke

andet, end rene Kjendsgjerninger, hvorom jeg har samlet en lang Erfaring.

Hvad nu Plantning i det Store angaaer, saa vil denne overalt, hvor den er bleven udført, have et slet Udfald, saa ofte man har brugt slet Frø, eller Planterne ere blevne ødelagte af Insecter, som Myrer og Orme. Harer og Ranner skade dem mere ved deres Bildhed, end af Lyst til at æde Planterne *). Man har stundom iagttaget nogle Sygdomme i Vedet af Fyrretræerne: jeg forsikker, at disse alene maae tilskrives den slette Beskaffenhed hos Frøet, som, efterat det er kommet op, lever længere eller kortere, i Forhold til den Grad af Modenhed, det har naaet til den Tid, det blev saaet; men fuldkomment modent Frø vil frembringe et varigt Træ.

- *) Saarene ere egentligen de største Fjender for Gran- og Fyrretræerne, som sjældent opelskes andens- steds end i Lyngheder og Overdrev; disse ere just de Steder, hvor Dyrene almindeligen græsse. Det er en bekjendt Sag, at Hyrderne, for at skaffe deres Faar et ikke betydeligen bedre Foder, i et Dieblik ville afstedkomme mere Skade, end den hele Hjord er værd: f. Ex. naar et Hundrede Fyrretræer paa 2 eller 3 Aar, der staae godt, falde i deres Bold, ville de i mindre end eet Kvarteers Tid være ødelagte, og dog havde Eieren ventet sig stor Fordeel deraf 3:4 Aar senere. Hegnet maa være sikkrere for disse Træer, end for andre, der kun lide en øieblikkelig Skade, fordi Gran- og Fyrretræerne ikke kunne forvinde den; thi Stammen maa nødvendig gaae ud, naar Toppen er afsnævet.

Vil man nu drage Nytte af dette kostelige Træ (fordi det er det eneste, der ogsaa kan komme frem paa flette Jorder), saa maa man ikke lægge andet end godt, modent Frø i Jorden; da skal ethvert Frøkorn give et Træ af Bærd, lige fra den allermindste Spire af til det fuldvorne Træ, og man skal ikke have den Urgrelse, at see Træerne paa sine Steder først at spire godt frem og siden efter, det ene efter det andet, Aar for Aar, at gaae ud.

Jeg har nu vlist, hvor hurtigen Rødderne udbrede sig, hvad Skade Afbrydningen af dem, især af Pælerødderne, fører med sig, naar man tager dem op med Klumpen paa, saavel som og den Skade, man kan vente sig ved Anvendelsen af slet Frø; jeg gaaer nu over til Beskrivelsen af min Behandlingsmaade.

Denne Maade er simpel og ubekostelig, og den medfører den Fordeel, at kunne saae i Løbet af den skjønne Aarstid, og at kunne plante ud det hele Aar igjennem.

Naar mine Planter blive optagne af Bedene uden Jord, og uden at saare Rødderne, ville de under deres øvrige Bært ikke lide nogen Skade eller blive smaae, naar de ere plantede godt ud, eller Rødderne ere satte lige ned og ikke ere omhvøiede.

Frøets Bestaaffenhed er en sikker Borgen for Alt; ikke desmindre ville nogle Planter kunne

mislykkes ved Arbeidernes Ubehændighed og Skjædesløshed; dog, jeg har anvist de Forholdsregler, der ere at iagttage med saadanne Menneſker, ſaaledes ſom jeg ſelv, ved at plante i det Store, har ſat det i Værk.

Værten gaaer ſaa hurtigen fremad, at det ofte træffer, at allerede tidligen udsatte Planter i det første Aar ſkyde Grene; hvormeget mere da de, ſom ere ſaaede paa Sandbanker, for at blive ſtaaende der? I al Fald vil dette finde Sted til det følgende Foraar. I det femte Aar ville Træerne være 2 Alen (6 Fod) høie, og Stammerne være bedækkede med et duunagtigt Blad, ſaaledes ſom man ſeer paa unge Mandfolks Hage; dette Blad falder af i det 7de Aar og derpaa begynder Træet at avle ſin Frugt. Mod denne Tid kan man allerede begynde med Hugſten, af de Grunde, jeg ſiden ſkal angive. Nu ſkal man nyde de første Frugter af ſit Arbeide; nu bliver og den første Udtynding nødvendig, for at ſkaffe Plads for Lys og Luſt. Saaledes høſter man allerede Fordele, ſom ville bringe de første Befriſninger tilbage med Renter.

Da Fyrretræets Opſættning ene foretages i de flætteſte Egne, paa Sandjord, Sandbanker, nøgne Bjerge, Heder o. ſ. v., ſaa behøver man kun der at anvende ringe Umage, og Fordele ſkulle være uberegnelige, iſær i de Egne, hvor der

kun gives lidt Træ, og som kun tilbyde faa Brændsels-Materialier.

Kun at Gnieraanden ikke sættes i Bevægelse. De Rige ere i Besiddelse af udstrakte Eiendomme, saavel gode, som slette; hvis de sidste benyttes, skal Overflødigheden af deres Producter erstatte, hvad man synes at tabe paa Prisen, især da de første Omkostninger ere saa ubetydelige, og eet nederlandsk Pund Frø er nok til at besaae en Dags Pløieland; fremdeles koster Udplantningen kun lidt, da man kan bruge Børn dertil og det ovenikjøbet paa den Tid af Aaret, da Arbeidernes Dagløn er lavest. Desuden have stedse de smaa Landbrugere deres Stykke Jord nødvendig, for deres daglige Underhold? Imedens de have Jorden i Forpagtning, kunne de ikke gjøre Noget, der strider mod Forpagtnings-Contracten, for hvor lang Tid den ogsaa maatte være indgaaet.

1. Den første Hugst gjøres i det 7de Aar, især blandt de svageste Stammer; disse tjene til Tobakspiber, Gjerder, Blomsterstokke o. s. v.

2. Imellem det 9de og 10de Aar, da Stammen allerede har naaet en Høide af 5 Alen (15 Fod), skjærer man Bønne- og Humlestager deraf. Man sælger hverandet eller hvertredie Træ.

3. Imellem det 12te og 15de Aar, Biinngaardsstager og Sparrer, følgende samme Maaner i Fældningen.

Tøvrigt udkræver en fordeelagtig Behandling af Fyrretræer at gjøre Alt ved succesfiv Hugst. Dette er altid et Middel til at vedligeholde de friske Træer og til aldrig at see et Stykke Jord fuldkommen ledigt, saaledes som det vilde gaae, naar man paa eengang fælde en heel Plantning, fordi ikke en eneste Stamme frembringer Rodskud. De ledige Pladse, der blive tilbage efter Hugsten, maae siden udfyldes med nye Træer, som saaes eller plantes. Jorden bliver dertil forberedt ved Gravning, hvorved de affaldne Blade hurtigen forraadne; disse forandres da til en Slags Bladjord, der, naar den er tilbørligen blandet, er særdeles fordeelagtig for alle Slags Værter.

Skjøndt Regler for et godt Agerbrug ei tilstede Dyrkning af de samme Værter paa samme Sted, har jeg dog bemærket, at Frø, der falder paa ubeplantede Pletter, flaaer an og kommer op. Jeg burde ikke vove at anbefale en saadan Forplantningsmaade, endskjøndt der vilde være vundet meget ved Alt, hvad der fremkom deraf.

Bedets Egenskaber ere endnu kun lidet bekendte i dette Land; det kan maaskee tilskrives Behandlingen, som er slet. Vort Fyrretræ kan heller ikke sammenlignes med det nordiske, der ikke behøver at opelskes *). Man give kun Træet

*) Ønsket om en hurtig Fordeel kan ogsaa forenes med Udsigterne til en varigere: fordi en Plantning altid, ved vel styrede Hugster, beholder

den nødvendige Opmærksomhed, og det skal blive skjønt, og i enhver Henseende fordeeltigt, ja endog forbedre sig i sine Egenskaber, efter hvad Alt lader formode.

Det er lykkedes mig at erholde Fyrrefogler fra Riga; jeg har ogsaa seet dem fra Hagenau; hverken Koglerne eller Frøet afveeg fra vore, altsaa ikke fra de Hollandske.

Jeg gjentager det: Udfjæringen af Væleroden vil have skadelige Følger paa Træets Beskaffenhed, Høide og Levetid, saaledes som det kan sees paa andre Værter eller Træer, hvoraf Vælerødderne ogsaa ere affkaarne.

Her i Landet gjøres der af det indenlandske Fyrretræ Stolper, ligesom af Egetræ; af de tykke Stammer sauges der Planker, der ere temmeligen varige, naar de ligge under Lag. Fyrretræet kan ogsaa bruges til Gavntømmer; til Brændsel er det meget godt, skjøndt dets Sod gjør Skorstenen meget sort og hæsliig.

For at gjøre det varigere, lægger man Stammerne et Aar i Vand, hvorved de i Beskaffenhed komme til at ligne de bedste Graner og Fyrretræer, som bruges til Tømmer.

samme Værd. Fyrretræet synes at leve længere end eet Aarhundrede; heraf følger da, at de, man vil see at opbevare, maae have opnaaet fuldkommen Udvikling.

Rogle Arbeidere ville indvende imod vore Fyrretræer, der ikke have været i Vand, at Bedet slaaer sig, bliver krumt og indtørres, og virkelig har jeg fundet, at de krumme Træers Bed ere underkastede dette, men at derimod de lige ere frie for denne Feil; tætstaaende Plantninger ville altid give ranke og smukke Træer.

For at forhindre Stammernes Forraadnelse, naar man ikke vil eller kan lægge dem i Vand, maa man skynde sig at astage Barken og at bringe dem under Tag paa et lustigt Sted; Afbarkningen er det bedste Middel imod Orm, der altid først angriber Barken og derfra gnave sig ind i Bedet.

Jeg vil ikke indestaae for, at det indenlandske Fyrretræ afgiver Harpix, der er skikket for Handelen. Men have vi ogsaa Træer af den for Indsnit passende Alder? Og besidder Harpiren de nødvendige Egenskaber? — Iblandt hundrede Træstammer, der ere kogte af mig, har jeg ikkun fundet faa, som vare næsten en Masse af Harpix.

Fyrretræer have endnu den usfatteerlige Fordeel, at de Fattige, uden Skade for Plantagerne, altid der kunne finde noget Brændsel, enten ved at tage de udgaaede Grene af Træerne, eller samle Alt, hvad der ligger paa Jorden.

De umodne Rogler, eller de, der have ladet deres Frø bortflyve, blive ligeledes optagne af de

6te Bindes 2det Hefte. (13)

Fattige; de brænde godt i Kaffelovnen, og Bagerne gjøre Ild dermed i deres Ovne.

Det er almindeligen bekjendt, at det nordlige Europa er Fyrretræernes Fædreland. Da Træets Frø er vinget, maa det være bragt mod Syden, jo mere Vinden der, som gjerne er Tilfældet om Foraaret, har blæst af Osten (?) Saaledes maa Træet, ført fra et Luftstrøg til et andet, ved at overlades til Naturen, udarte. Den store Linnée, Træets Landsmand, har sat dette Træ i een Slægt med Grantræet. Er det ikke at forudsætte, at han har fundet en stor Overeensstemmelse imellem disse to Træer? hvormeget ligne Naalene og Koglerne ikke hinanden og desuagtet er deres Sædsvov ikke istand til at befrugte hinanden; og skulde ikke dette have tiltrukket sig hans Opmærksomhed?

Naar man undersøger en gammel Plantning, vil man altid finde Naale, der vise Forskjel i Farve og Længde, endskjøndt Frøet har været af een Høst; deraf Forskjelligheden i Afarter, naar man saar Frø af de forskjellige Træer.

I mine Plantninger, der ere behandlede efter min egen Fremgangsmaade, har jeg fundet en Stamme med dobbelte Ringe eller en dobbelt Rød Greene; den er nu i sit 8de Aar.

Søefyrren (P. Pinaster), er et hurtigt voren-
de Træ, men dens Ved er af ringe Værd og Drømme fortære den nedentil i Stammen; den skyder

ikke Rødder i Forhold til fine store Grene og lange Blade.

Den Corsicanske eller Lauriske Fyr (*P. laricio*) berømmes meget i Syden, men jeg ynder den ikke; af en stor Mængde Frø har jeg kun faaet nogle faa Stammer.

Den glatbarkebe Fyr (*P. Strobilus*) er meget ubestemt i sin Udvikling; dens Ved ansees at være af ringe Værd.

Grantræerne, især ædel Gran, ere sene i deres Ungdom.

Lærketræer (*P. larix*) lykkes paafaldende godt i Jord, der passer for dem, det er i den Jordbund, der snarere er sandblandet, end i det Hele eller for den største Deel bestaaer af Sand.

Saa snart det vilde Fyrretræ er vel rodfæstet og dets Grene have begyndt at blive tættere, er det næsten ikke mere udsat for at lide Noget af Fodgjængere, der komme ind i Plantagen.

S. U. Zubert.

Det Kongl. preussiske Agerdyrknings- Akademie paa Möglin; dets Formaal, Indretning og Bestyrelse. *)

Henfigten med disse faa Blade er alene at besyde den fremadstræbende Landmand, som attraaer omfattende Belæring og en indre Overbeviisning i det vide Omfang af hans ædle Virken, hvad han her har at søge og hvad der her tilbydes ham.

Man vente altsaa i disse Blade hverken foregribende Anbefalinger for, eller noget Slags Berømmelse over den herværende Læreanstalt; tvertimod vil man isærdeleshed være betænkt paa at vise, at dette Akademie snarere maa være unyttigt end gavnligt for Enhver, som her kun tænker at hente sig en Model, hvorefter han siden uden videre havde at forme sin Haandtering for at være og at kaldes en agtbar Landmand, og som mener her at kunne finde den ædle Agerdyrknings skjulte Skat, ikke blot i fuldeste Maal, men og i al Magelighed. Sligt er hverken at søge eller at finde her, som det Følgende nærmere vil vise.

*) Oversat efter: "Zweck, Einrichtung und Verfassung der Königl. Preussischen Akademie des Landbaues zu Möglin; Berlin 1825."

S o r m a a l e t

for den herværende landoekonomiske Læreanstalt er: at sætte Den, som ved god Skole-Underviisning er stillet til at fatte et videnskabeligt Foredrag, som er besjælet af Tilbøielighed til at udøve den landoekonomiske Saandtering, og som allerede har noget praktisk Bekjendtskab til dens Gjenstande, i Stand til, videnskabeligen at erkjende Omfanget af hans Kald, til derefter selv at bedømme den Jordbund, som anvises ham, og til at dyrke denne paa den meest indbringende og altsaa hensigtsmæssigste Maade.

Hensigten er altsaa den, at undervise den vorbende Landmand, som allerede er moden til at modtage Belærelse, og tilegne sig Kundskaber, om hvorledes han virkeligen og tilgavn kunde lære Landoekonomie, eller, med andre Ord, hvorledes han kunde sætte sig i Stand til at kjende og paa det fordeeligste benytte den Plet paa Guds skønne Jord, hvor Fødsel, Skjæbne eller Tilbøielighed hensatte ham, efter dens indre Bestanddele saavel som efter dens climatiske Tilfældigheder og ydre Forhold.

Hensigten er altsaa ikke den, at medgive den Indskrænkede eller Uvirkomme et vist Antal Recepter for et vist Antal Jordarter og Driftsmaader, men meget mere den, at vise den Tænkende, Stræbsomme og Selvirkende ad hvilken Wei han kan naae saa vidt, at han med fuldkommen Frihed

og med Klar Erkjendelse af Midler og Diemed, forstaaer at udvælge og anordne det Hensigtsmæssigste og Fordeeligste for enhver Jordbund og for enhver Dyrkningsmaade.

Her tænke vi os ikke Landmanden som en til den mere eller mindre nødtørstige Jordplet fastflæbende Bonde, som træg og slavisk underkaster sig Tidssomstændighedernes Trængsler, sin Jordbunds Usælsked og Afverlingerne i Bind og Veir, tilfreds med hvad den i sig selv goddædige Natur netop yder ham; men vi tænke her udelukkende paa det lykkelige Menneske, som glad erkjender hvorledes hans Kald bringer ham i det umiddelbarste Forhold til Natur og Gud, og hvorledes han besitter sig paa den ædle usfatteerlige Idræt, at forskaffe Menneskene, hans Brødre, Livets første og uundværligste Fornødenheder af bedste Bestaaffenhed og i rigtigste Maal. Han misunder ikke de Store deres Pragthaver; thi han veed, Ingen er følesløs ved en skjønt dyrket Mark; Enhver føler dunkelt og uvilkaarligt, at vor Tilværelse og Lyksalighed ganske beroer paa Agerbruget; hvor naturligt, at Hjertet banker livligere ved Synet af en vel dyrket Ager. Stedse altsaa betænkt paa, ogsaa for sin Deel meer og mere at pryde Guds skjøne Jord med rigtig Sæd, rige Hjorder og Græsgange, underkaster vor Landmand sig ikke tankeløs, fløv og ufrie det livløse Jordsmon, men ved Kunst og Wi-

denſkab gjør han ſig til Herre derover. Han vil ikke dorſt klagende bukke under for tilfældige Belymringer, ſom forbigaaende Maaneſkifter og Aargange medføre, men han ſkuer omkring ſig, for at møde Uheldet, kjende det fra Grunden, og, hvor det viſer ſig uafvendeligt, opdage andre Veie til at aabne nye Kilder for den Guds Beſignelſe, hans Jordbund indestutter. Da vor Landmand ikke i lykkelige Dage er nogen overmodig Fraadſer og Praler, fuld af Kjøbſtadens Hoffærdighed og Fornødenheder, ſaa viſer han ſig ei heller i Lider, der give et mindre rigeligt Erhverv, ſom en ynkværdig Klager, der barnagtigt beſværer ſig over Alt, hvad han ved ydre Omſtændigheder taber, medens han overſeer Alt, hvad der allerede for længe ſiden er ved de indre blevet ham fordærveligt.

Svo ſkal altsaa føle ſig kaldet og oplagt til at indlemmes i vor Væreanſtalt?

Kun Den, ſom er betænkt paa at virke, at ſtræbe, og at handle ſom fri ſelvtænkende Landmand paa ſit Standpunkt; ikkun han vil her finde hvad han ſøger.

Naar der, ſom allerede er ſkeet, opkaſtes det Spørgſmaal, hvoraf det kommer, at dog undertiden ubrugbare, uduelige Menneſker udgaae fra Møglin? ſaa opſtaaer herimod det andet Spørgſmaal, hvoraf kommer det, at der fra de berømteſte Væreanſtalter kun alt for ofte demit-

teres utilstrækkeligen dannede, ja uvidende Subjecter? — Hverken her, saalidet som nogensteds, kan Læreren indgive Lærlingen Mand og Sands for Videnskaben; hvor disse savnes, kan ingen Lærer virke efter Ønske.

Dg desuden kommer — dog i den senere Tid meget sjeldnere end tilforn — mangen ung Mand herhid, som af Naturen er rigeligen udstyret med Mandsgaver, men dog ganske manglende opvakt Sands i egen Barm, — blot fordi Faderen ønskede det; eller fordi han tænker at kunne føre et pikant Studenterliv her paa Landet, eller fordi han ved det blotte Dphold her haabede at kunne saameget lettere opnaae visse Hensigter. En Saadan skrev engang til Fader Thær: "Paa Grund af den allerhøieste Forordning, hvorefter ingen Embedsmand maa overtage en Kongelig Forpagtning, førend han har bivaanet Deres — & Collegier, anmoder jeg Dem ærbødigst at ville give mig Underretning om de nødvendige Forberedelser, Honoraret og de øvrige Vilkaar for mit Dphold, for at jeg kan foranstalte det Fornødne i denne Henseende; med den fuldkomneste Høiagtelse, o. s. v." — Svaret var: "Naar Deres — ingen andre Grunde har for at attraae at komme hertil, end de af Dem fremsatte, saa kan De anvende Deres Tid meget bedre paa ethvert andet Sted end her."

Derksom alle Eigefindebe udtrykte sig ligesaa naivt og tydeligt om deres Hensigt, saa vilde

man, ved lignende Affærbigelse kunne for stedsse undgaae endog de Faa, hvilke nu forlade os uden at have lært noget. Enhver vil derfor saare let komme efter, hvorfor slige unge Mennesker ligesaaalidet her som noget andet Sted kunne erhverve sig Kundskaber.

I den fuldkomneste Modsatning til de Faa, som gik herfra uden at have lært noget, staae nu de Mange, som virkeligen her have fundet hvad de med Eyst, Kraft og Bedholdenhed søgte. Istedetfor at overlade sig til Mismod og barnagtige Klager i nærværende ugunstige Tider, have de modigen opbudt hele deres Virksomhed og Tænkesvane, og vidst med Klarhed og et omfattende Blik at aabne sig Kilder, der erstattede dem det, de sædvanlige Erhvervskilder nægtede. Efter at have erhvervet sig rigtige Begreber i Landhuusholdningsfaget, have de ofte under de haardeste Betingelser overtaget Avlsbrug paa en Tid, da Priserne paa alle Producter vare meget høie, og de staae sig dog den Dag i Dag velholdne og tilfredse. Der gives ingen bedre Prøvesteen for Landmandens Dygtighed, end Tider som de nærværende. Kun for den, som til det Mindste og Inderste er trængt ind i Faget, som sælgelig forstaaer itide at udtage et ubrugbart Hjul af Maskinen, og indsætte et brugbart; hvis Birken beroer paa Selvtænken og ikke paa ubøielig forældet Bedtægt og Glendrian; kun for ham er

det muligt at staae fast. Vor gamle dyrebare Fader har endnu i sin livlige, fuldkommen sorgfri Alderdom den Glæde at see Fleerheden af sine forhenværende Tilhørere, som nu ere hans Bønder, i en Stilling, hvori de føle sig lykkelige og tilfredse.

Hvorledes nu det omtalte Formaal for den herværende Læreanstalt bliver at opnaae, vil man see af

Ukademiets Indretning

hvilken vi have at fremstille saavel i dens Udre, som Indre.

Det af Fader Thær byggede Huus, hvori de Medlemmer, der aarligen indfinde sig, anvise Bolig, ligger affondret fra Godset. Udelukkende bestemt for Læreanstalten, indeholder det alene, — foruden Høresalen, Laboratoriet, Værelserne til de physikaliske og teknologiske Samlinger og Boligen for den Familie, som besørger Opvartningen ved Akademiet og dettes Huusholdning, — de fra hinanden adskilte, aflukkede Kamre for de Studerende, tilligemed den ene Professors Værelser.

De Studerendes Baaninger ere alle hinanden lige, kun i Beliggenhed forskellige; ogsaa ere de alle paa een Maade forsynede med de nødvendigste Møbler. De lade sig meest passende sammenligne med Baaninger i Badehuse ved Sundhedsbrøn-

dene af mellemste Rang. For Elegance er aldeles ikke sørget, for Orden desmere. Uagtet der er taget Hensyn paa, at Enhver kan have det Fornødne og sin Bequemmelighed, saavidt dette bliver muligt uden Honorarets Forhøielse, og ved Siden af vore landlige Forhold, saa turde det vel hælde, at Mangen savnede meget, som han efter Stand, Formue og Bane kunde gjøre Fordring paa. Men vi forudsætte hos Enhver, som søger vor Lærestalt, en saa levende Interesse for vore Studier, at et overdaadigt Levnet derover uden Dpoffrelse let vil glemmes. Og hvor Mange, som endog længe vare vante til en sødel Levemaade, have ikke her følt sig fuldkommen tilfredsstillede, idet de saa meget ivrigere dyrkede Studiet; omendstjøndt de her ikkun vanskeligen eller slet ikke fandt Veilighed til at holde Ride- og Kjøreheste, eller til at forskaffe sig andre Nydelser.

Derimod er alt her saameget mere beregnet paa, at Enhver især kan paa sin Wiis uforstyrret opoffre sig sit Studium, medens dog ogsaa, uden Afbrud heri, det sølleds Samliv paa ingen Maade vanskeliggjøres. Det sidste bliver særdeles befordret derved, at alle Medlemmer af Anstalten hver Middag og Aften samles ved Fader Thærs Familiebord.*) Med Undtagelse af Middags- og

*) Den, for hvem Vinen er uundværlig Fornødenhed, maa selv besørge sig den, da der ved Bordet alene gives *W.*

Aftensmaben, indretter hver Enkelt sin egen daglige Oekonomie ganske efter Behag, forsaavidt dette Behag ikke er i forstyrrende Modsigelse med den almindelige Huusindretning.

Hvad i det Hele taget Møglin's Beliggenhed angaaer, saa tilbyder den, nær og fjern, Steder nok til Opmuntring for den Studerende. Nærheden af Berlin, af Freienwalde Bade, af Fabrikstaden Neustadt-Eberswalde, Frankfurt an der Oder, Rüdersdorfer Steenbrud o. s. v., frembyder Opmuntring og Underviisning af ethvert Slags. De nærmere liggende betydelige Godser, tilhørende deels Greven af Tzenbliz, deels Fris herren af Eckartstein, med deres udmærkede landoekonomiske Anlæg, saavel som det Kongl. Stammeschæferie paa Frankenselde og det ved sin Jordbunds særegne Character udmærkede Oderbruchs større og mindre Kulsbrug, give desuden tilstrækkelig og ønskelig Leilighed til de interessante Sammenligninger, Sagttagelser, Betragtninger og Studier, med umiddelbart Hensyn paa Viemedet for Opholdet her; især i den skønne Aarstid, efterat Vinteren har været helliget til flittig Indsamling af forberedende Kundskaber. Møglin's umiddelbare Omgivelse tilbyder derimod den studerende Landmand den daglige Beskuelse af en vel i sig selv ugunstig, men ved dens Culturhistorie i Sandhed klassisk Jordbund.

Til vor Læreeanstalts indre Indretning henregne vi isærdeleshed Forelæsningerne og de dertil hørende Hjælpebidler og Samlinger.

Vel er intet af hvad der har Hentydning paa Landbruget Forelæsningerne uvedkommende, men deres egentlige, umiddelbare Gjenstand er den videnskabelige paa Principer grundede Betragtning, Prøvelse og Anvendelse af alt det, som man i det daglige Liv pleier at sønderlemme i Agerdyrkingens Theorie og Praxis. Vi er kjende ingenlunde en saadan Adskillelse af Theorie og Praxis i vort ædle Fag, og istedetfor, som sædvanligt skeer i det daglige Liv, at drille Theorien med Praxis, og denne med hiin, og hidse dem imod hinanden, i en unyttig Strid om hvo der har Fortrinet, have alle vore undervisende Foredrag meget mere det fælleds Viemed, paa det nøieste at sammensmelte Begreberne Theorie og Praxis i Begrebet om Agerdyrkingens videnskabelige Betragtning. Den, der f. Ex. formaaer grundigt og overbevisende at godtgjøre, hvorledes en Plov i ethvert mødende Tilfælde bedst bør styres og haandteres, og hvordan den hensigtsmæssigst indrettes for ethvert som helst Jordsmon, ham holde vi med Ret og Føie for en Praktiker; derimod ikke den, som kun har lært at styre og haandtere sin tilvante Plov, i sit tilvante Jordsmon, paa sin tilvante Viis. — Sæt denne Sidste hen paa en anden Plet, og see da

hvad hans saa meget lovpriste Praxis i Grunden betyder, betragt hvordan han staaer der, ei i Stand til at hjælpe sig selv, raadvild og utrøstelig. Den sande Praktiker maa derimod overalt vise sig som sand Praktiker, og det kan han kun for saavidt han forstaaer at benytte og anvende videnskabelige Principer, saaledes som Fornuft og Erfaring opstille dem. Ligesaalidet kalde vi den en Theoretiker, som uden al Kundskab om Ploven, veed at foredrage allehaande Læresætninger og Forslag over Plov og Plovart, og for hvem det ydermere er en let Sag, paa mange hundrede Ark og i Løbet af mange Aar at forvirre et landoekonomisk Stridsspørgsmaal, som i saa Aar kunde for stedse været afgjort paa nogle Dages Pløieland.

Hvad Sorelæsningerne selv angaae, da begynde de med hvert Aars 1ste October og vedvare uafbrudt til det paafølgende Aars 1ste August. Hverken Fader Thær eller de øvrige Lærere lade sig nøie med at forklare deres Lære, deres Grundfætninger og Anskuelser alene fra Cathedret, men ved enhver Leilighed, der frembyder sig, foranledige de Discussioner imellem de kundskabsrigere Tilhørere, af hvilke der sædvanligen gives adskillige, for at oplyse Gjenstanden fra alle Sider, skjærpe Sagttagelseevnen og bortfjerne det eensidige jurare in verba magistri.

Fra den anden Side derimod have vi altid i friskt Minde, at Livet er kort, men Kunsten lang; alle ordrige, men intetsigende Raisonnements undgaaes derfor aldeles; ligesaa fjernede fra vore Foredrag bliver alt phantastisk Sværmerie; os glæde ikkun de Blomster, som pryde vore Marker uden at skade vore Afgrøder.

Alle Forelæsningerne dele sig, som af sig selv, i et Vinter- og et Sommer-Cursus.

Vinter-Cursus.

Sader Thær foredrager om Vinteren Læren om Ugerdyrkningen, betragtet som Næringsvei, og gaaer derpaa over til Landbrugets Theorie, det er: den systematiske Oversigt over alle deri gjorte Erfaringer.

Bed Siden deraf foredrager han Læren om de forskjellige Huusdyrs, fornemmelig Merinosfaarenes, Køgt og Sorplantelse og om Uldens Sorædling; hvilket bedst kan fremstilles, iagttages og undersøges paa en anskuelig Maade i Løbet af Vinteren.

I umiddelbar Forbindelse hermed staae:

- a) Professor Störigs zoonomisk, pathologiske Forelæsninger, som gaae over i Læren om den anvendte Dyrlægekunst.
- b) Professor Körte's Forelæsninger over den rene Mathematik, med stadigt Hensyn paa

sammes Anvendelse i det landoekonomiske Fag.

Han læser tillige over *Agriculturchemie*, det er: *Chemiens Grundprinciper*, og ledsager disse Foredrag med alle de Experimenter, som udføres til at erholde en klar Anskuelse af denne Videnskab, med udelukkende Hensyn paa dens Anvendelighed i Landbrugets og den landoekonomiske Haandterings forskjellige Grene.

Tilhøreren bliver derhos overalt givet Veilighed til, ved chemiske Analyser selv at tage Haanden i med, for at erhverve sig den fornødne Færdighed i Redskabernes og Reagentiernes Brug.

Denne forberedende almindelige Oversigt over det Videnskabelige bliver nu, ved umiddelbar Beskuelse af Gjenstandene selv og af det Praktiske, oplyst, nærmere bestemt og anvendt i de Forelæsninger, som holdes i et

Sommer-Cursus.

Fader Thær foredrager nu det Specielle af Jorddyrkningen og Planternes Cultur, med den muligste Sandfælgghedsrelse af alle deri forekommende Haandgreb og Jagttagelser.

Professoren Størrig giver Underviisning i Saavedyrkningen og lærer Tilhørerne at kjende Egenskaberne ved Planternes medicinske Brug.

Profesfor Rörte forebrager, i nøie Sammenhæng med det Foregaaende, Planternes Physiologie og den systematiske Plantelære, med bestandigt Hensyn paa det Landoekonomiske og i Forbindelse med gjentagne botaniske Excursioner i Nærheden og længere borte.

Lillige gaaer han over fra den rene til den anvendte Mathematik, til Landmaalerkunsten, derpaa til Mechaniken i bestandig Forbindelse med Physiken, alt med umiddelbar Hentydning paa landoekonomiske Gjenstande.

De naturhistoriske og landoekonomiske Excursioner, som Profesfor Rörte foretager med sine Tilhørere, give og Leilighed til at meddele det Fornødne over Mineralogie og Læren om Insecterne, for saavidt begge Discipliner egne sig for Landmanden og kunne være ham nyttige.

Udenfor disse videnskabelige Foredrag finde Læreanstaltens Medlemmer altid Leilighed til en almindelig, umiddelbar Beskuelse af den indre og ydre landoekonomiske Virksomhed, ved Avlings-Inspecteuren, Hr. Livonius; ligesom Hr. Kisting giver dem enhver attraaet Dplysning over det herværende Schæferies Indretning, Drift og Behandling. Fremdeles gjør han dem bekjendte med det her indførte oekonomiske dobbelte Bogholderie.

Til Brug ved samtlige ovenomtalte Forelæsninger findes ved Akademiet alle nødvendige Sam-

linger, Apparater, Modeller, o. s. v., hvilke fremdeles forsøges ved ikke ubetydelige aarlige Indkjøb.

Da der i ethvert større eller mindre Samsfund kun under fast bestemte Forhold og Love kan opretholdes en varig Orden, til sandt Gavn saavel for den Enkelte, som for det Hele, saa maa her endnu det Fornødne siges om

Akademiets Bestyrelse.

Den specielle Direction derover fører Professor Rörte. Til ham alene henvender man sig i alle Anliggender, som angaae Lærestalten, saavel i Henseende til Optagelsen deri, som Opholdet derved. Akademiet, som saadant, staaer aldeles ikke i nogen videre Berørelse med det herved værende Fordegods og sammes Avling, uden for saavidt Lærestaltens Medlemmer finde sig foranledigede til at benytte til egen Underviisning det, de ved Avlingens daglige Drift see og erfare, hvad enten nu dette finder deres Bifald eller Misbilligelse.

Hverken Fader Thaar selv, eller de øvrige Lærere have nogensinde beraabt sig paa den til dette Gods henhørende Avling, som paa et Normalavlbrug i dets indre og ydre Virken, hvilket alene skulde være beregnet paa at prøve og bekræfte, ved umiddelbar Anvendelse, Indbegrebet af de forskjellige Læreforedrag i det Hele og

det Enkelte. Dertil vilde ubfordres et ganske andet Jordegods og et ganske andet, fra det herværende fuldkommen forskjelligt Landbrug; hvilket Fader Thaer ogsaa har fyldestgjørende lagt for Dagen i Skriftet: *Mit Möglinste Avlsbrugs Historie*; Berlin 1815; saavel som og i *Skrivelsen til Dr. Freier*; *Möglinste Annalers* 9de Bind, 1ste St. *)

Saa meget mere maa man undres over, at besuagtet saa Mange, der vare her som Medlemmer, eller alene som Rejsende og Fremmede, søgte lutter vidunderlige Resultater paa Markerne heromkring, uden noget Hensyn paa Jordbunden. — Men Fader Thaer var aldrig til Sinds, at benytte dette sandige Jordsmon til at kaste den blot Nysgjerrige Sand i Vinene, som en Mirakelmager og Tusindkunstner. Den Idee, hvoraf han stedse lededes, var meget mere kun den, rebelligt at fremme det Videnskabelige, Kunsten og Underviisningen. — Eigesom det Maal, enhver Landmand bør sætte sig for Die, er, at drage det størst mulige rene Udbytte af det givne Areal og de givne Forhold; saa var det her hans: at vise, hvorledes et Gods under saa ugunstige Omstændigheder og med en saa stærkt udtømt leer:

*) Man læse fremdeles: "Idee til et Agerdyrknings-Akademies Indretning" i Thaers Indledning til *Kundskab om det engelske Landbrug*; 3die Dplag. Hannover 1816 Pag. 581.

blandet Sandjord, kunde hæves til at yde et reent Udbytte, langt overstigende Renterne af den høieste Indkjøbspriis, og det alene ved Hjælpe-midler, som staae Enhver til Raadighed. — Enhver, som har Dine at see med, komme hid, og bedømme, hvorvidt det er lykkedes den dyrebare Mester, faktisk at løse dette Problem. . . Kun dette er det ene rigtige Standpunkt, fra hvilket det herværende Aulsbrug bør betragtes, ja studeres, naar man vil lære, hvorhen den videnskabelig-driftige Landmands Stræben er rettet og til hvad Udfald den kan føre.

Som mønsterværdigt Exempel i et særegent Tilfælde kan derfor det herværende Landbrug usejlsbarligen blive høist lærerigt for vore Studerende, og des lærerigere, jo mere det er individuelt og uafhængigt af LæresForedragene, og jo mere det betragtes i sin Heelhed.

Forholdet imellem vor Læreanstalts Medlemmer indbyrdes, er ganske det samme som ved Høiskolerne. Enhver har lige Rettigheder og lige Pligter, og Ingen kan opnaae noget Fortrin, hvorved de Dvorige sættes tilbage. Enhver er Herre over sin Tid, som over sine Studier, kun at den Enkeltes Frihed, da alle have en fælleds Bopæl, betinges ved den Frihed, som de Dvoriges forenede Flerhed er berettiget til at fordre.

Medlemmernes Forhold til Professorene dannes sig, efter hver Enkelts Udfærd og Opsørsel,

som af sig selv ved det daglige Ophold blandt hverandre. Sevnhed i Omgang og Tillid bringe dem nærmere til hverandre paa den utvungne Maade, saa at ethvert af Medlemmerne ogsaa udenfor Forelæsningerne kan forskaffe sig nærmere Forklaring, Veiledning og Oplysning. Det er altsaa ikke her som paa Universiteterne, hvor Tilhøreren ikkun seer Læreren ved Forelæsningerne, men isøvrigt bliver ham fremmed, og hvor det sjældent tilstedes den Studerende at kunne adspørge Læreren om det, der er blevet ham dunkelt.

Ganske paa samme Maade danner sig ogsaa af sig selv Lærestiftelsens Medlemmers Forhold til Faber Thaers Familie. Med Fornøielse bliver Enhver, som ynder Familielivet, og som lige frem og venstabeligen nærmer sig den Thærskke Familie, optaget deri, og det beroer ikkun paa Medlemmernes Udfærd og Ophørsel, saa danner det Hele sig ligesom til een Familie.

Vor Lærestiftelse er hverken en Skole eller et Ophøvelses-Institut; den fordrer meget mere af Enhver, som vil være dens Medlem, at han medbringer saavel Skolekundskaber, som Ophøvelse; den ønsker sig betragtet som en Omgang fra Skolen eller Universitetet til det huuslige, statsborgerlige og erhvervende Liv; ønskelig og velgjørende for unge Mænd af de dannede Stænder, der have opoffret sig til Landlivet, enten som

Arvinger til Landeiendomme eller i grundet Haab om mere eller mindre betydelige Betjeninger.

Først med den modnere Alder kommer Takten for Livet, og for Anvendelsen af det Lærte; men naar denne Takt fremvirkes tidligere ved videnskabelig Dannelse, vinder Livet mere end uden denne vilde blive Tilfældet.

Kun de, som her fuldende deres Studier i ordentlige Cursus, blive anseete som Lærestaltens Medlemmer, og maae have Ret til i Fremtiden at beraabe sig paa den her nybte Undervisning. Derimod blive andre videbegjærlige Mænd, som agte at tage deres Ophold her paa ubestemt Tid, vel, naar Plads haves, ligeledes villigen optagne i det for Anstalten bestemte Huus, dog ansee vi dem ikke som vor Lærestalts Medlemmer, men kun som Gæster, hvilke ingenlunde kan indrømmes Ret til, i Fremtiden at kalde sig den Nøgkinske Lærestalts Disciple, i hvilken Henseende vi kunde anføre sælsomme Exempler.

At vi iøvrigt her ikke vide af noget Slags "Burschen"-Tone, behøves vel neppe at siges. Eigesaa fremmed er her alt Slags "Philisterie", som, i Selvtillids og Egenfjærligheds latterlige Indbildning, forstyrrende træder andre i Veien, og hvorved al fortrolig, sømmelig, forstandig og gjensidigen lærerig Dmgang gjøres umulig. Vi

betragte meget mere alt hvad der staaer i Modsigelse til vort Formaal: "ved dannede Mænd at udbrede Agerdyrkingens Videnskab og Kunst og at forædle Landøkonomiens Udøvelse" — som vor Bæreanstalt modstridende. Ingen vil fortænke os i, at vi usfravigeligt vedblive, ufortøvet og uden noget andet Hensyn at forjage alt deslige Modstridende herfra, saa sjældent det endog forekommer.

Det herværende Akademies Formaal, Indretning og Bestyrelse foranledigede følgende

L o v e,

hvilke ethvert Medlem, ved sin Ankomst hertil, stiltiende lover at ville holde sig strengt efterrettelig.

§. 1.

Sonorar.

For Underviisning, møbleret Bolig, Opvartning, Middags- og Aftensmad, betales aarlig 400 Rdlr. preuß. Cour.

§. 2.

Denne Betaling maa erlægges forud, i det mindste for hvert Halvaar; hvorfor den bliver indkrævet i den første Uge efter Ankomsten.

§. 3.

Kalbes et Medlem herfra under et Vinter-Cursus, saa tilbagebetales ham hvad han allerede

maatte have erlagt for det paafølgende Sommer-Cursus. Ved Fratrædelse under et Sommer-Cursus, eller i Aarets anden Halvdeel, finder derimod ingen Tilbagebetaling Sted.

§. 4.

Hvo der vil opholde sig her enkelte Dage, Uger eller Maaneder, betaler, saafremt der er Plads ledig i det for Anstalten bestemte Huus, 1 Rdlr. 15 Sølvgröschen dagligen, 10 Rdlr. preuß. Cour. ugentligen.

§. 5.

Værelse, Møbler, Huusgeraad.

For Møblerne, Binduesrunderne, Nøglerne og Huusgeraadet til et Værelse indestaaer den, som for Tiden benytter det. Enhver anrettet Beskædigelse derpaa bliver af den Dvartende strax afhjulpen paa Brugerens Bekostning.

§. 6.

Ombytning af Værelser, Møbler og Huusgeraad, hvilke alle ere betegnede med tilsvarende Nummere, kan kun tilstedes med Professor Rörtes Forevidende og Samtykke.

§. 7.

Forsigtighed med Ild og Lys er i og for sig selv hellig Pligt for Enhver. Ræsen i Sengen ved Lys er derfor ubetinget forbuden.

§. 8.

Af samme Grund maa Ingen have ladet Skydegevær, eller Krudt paa sit Kammer.

§. 9.

En Seng med Pagen maa Enhver medbringe; ellers kan samme leies i den nærliggende lille Bye Wriezen for $1\frac{1}{2}$ Rdlr. preuß. Courant maa nedligen.

§. 10.

Varme og Lys.

Wærelsets Opvarmning betales særskilt. Det hugne Brænde, hvoraf flestes findes Forraad, afgives efter Kubikkod, og beregnes efter gjeldende Brændepriiser, Bogmands- og Saugstjærers Lønnen deri indbefattet.

§. 11.

Eigesaa sørger Enhver selv for den Rysning han behøver; alt det dertil Fornødne kan faaes enten i Huset eller i Wriezen.

§. 12.

Ingen Sunde maa holdes i Huset.

§. 13.

Opvartning.

Naar Opvarterne i Huset ikke opfylde deres Pligt, ; saa maa saadant alene meldes til Professor Rörte, for at han derpaa strax kan raade Bod. Paa den anden Side tør ogsaa Betjentene vente en sømmelig Behandling af samtlige Herrer, under billigt Hensyn paa, at iblandt saa Mange kan ikke Enhver sieblikkeligen blive opvartet.

§. 14.

Familien Hartong forsyner Herrerne med det Fornødne af Frokost, Drikkevare, Lys, Brænde o. s. v. efter en fastsat Takt, som er op-
hængt i Familiens Baaning. Hvad derefter
tages maa betales enten strax, eller ogsaa ugent-
ligen, hver Søndag. Mulige Klager over de
saaledes leverede Ting's formeentlige Dyrhed eller
flette Beskaffenhed, blive at forebringe Professor
Körte.

§. 15.

Egen Opvartning.

Hvo, der vil holde en egen Opvarter for sig
alene, maa selv sørge baade for dennes Huusly
og Kost, ligesom han ogsaa alene er ansvarlig
for Tjenerens Dpførsel.

§. 16.

Medlemmernes Forhold.

Enhver maa afholde sig fra al stielende Tids-
fordriv og fra alle Legemsøvelser i Bærelset, for
saavidt saadant forstyrrer Beboerne.

§. 17.

Da Morgentimerne ved det landlige Liv
især ere kostbare og vigtige, og det er saare gavn-
ligt at staae tidligt op; saa er det nødvendigt, at
Alt kommer betimeligt til Ro om Aftenen. Hvo,
der altsaa først kommer hjem efter Kl. II, maa
i muligste Stilhed begive sig paa sit Kammer.

§. 18.

Medens Forelæsningerne holdes maa paa ingen Maade gjøres Larm og Uro, altsaa heller ingen Musikøvelser finde Sted.

§. 19.

Hvo, der agter at reise bort paa længere Tid, har at melde det for en af de Herrer Professorer.

§. 20.

Da Forbegodsets Avlsdrift vilde paa en ubehagelig Maade besværes, naar Lærestaltens Medlemmer om endog kun med Ord vilde indblande sig deri, saa maa:

- a) Ingen forstyrre Tjenestefolkene og Arbejderne i deres Forretninger, endnu mindre laste dem og vise dem til Rette; derimod staaer det Enhver frit, at underrette den, der fører Opsyndet med Avlingen, om de Uordener, som muligen kunne være begaaede af Arbejderne eller Tjendet.
- b) Hr. Livonius bestemmer stedse Tiden, da der kan gives Medlemmerne Oplysning om Arbeidet, og naar enhver Dvælse, der maatte ønskes, kan foranstaltes.
- c) Da et Fodtrin let bliver til en Gangstie, saa er det ikke tilladt at gaae eller ride paa eller over Markerne, uden Ledfagelse af Opsyndsmanden.

§. 21.

Da Akademiet ikke staaer i nogen videre Forbindelse med det herværende Forbegods, end den ovenfor omtalte, saa er det allerede deraf indlysende, at al Slags Jagt er forbudet paa den herværende Byemark.

§. 22.

Bibliothekernes, Samlingernes og Havens
Afbenyttelse.

Imod skriftlige Modtagelsesbeviser kan ethvert Medlem faae ublaant fra Læernes Bibliotheker en eller anden Bog til Brug. Det samme gjelder om enkelte Instrumenter til kemiske og physikalske Forsøg; ligesom og om enkelte Planter af Herbarium vivum.

§. 23.

Hvo, der imod Beviis har faaet noget af saadan Art tillaaes, indestaaer med Maanedskrift for det Laantes Tilbagelevering, i samme Tilstand som det er modtaget, og enhver af ham foranlediget Beskadigelse af det Laante maa han godtgjøre ved fuldstændig Erstatning.

§. 24.

Den oekonomisk-botaniske Have staaer aaben for ethvert Medlem til Beskuelse og Underretning. Kun maa Ingen egenhændigen afplukke Nogetsomhelst, eller opsamle Frø. Derimod er man gjerne Enhver til Tjeneste, naar han ønsker

at erholde Frøarter eller enkelte Planter for sit Herbarium.

§. 25.

Almindelig Bemærkning.

Løvrigt forstaaer det sig selv, at de almindelige Justits-Love for de preussiske Stater overhovedet, og isærdeleshed de, som angaae Dueller, Hazardspil o. s. v., finde fuld Anvendelse ved Læreanstalten her.

Et Par Ord i Anledning af Strandveien ved Kjøbenhavn.

Blandt alle de Dnera, som hvile paa Landmanden, er neppe nogen tungere end det Arbeide, som præsteres i Natura, og de Materialier, som leveres til nye Veies Anlæg og de Anlagtes Vedligeholdelse. Indtil tvende Miles Afstand er Bonden pligtig til at møde ved Veianlæg og Veiforbedring; og neppe gives der Nogen, som jo har een Miil til en eller flere af sine Veiparter. Er det nu et nyt Veianlæg der skal gjøres, saa er det næsten en Umuelighed for Yderen at levere de Stene, han selv mueligen eier; men han maa kjøbe dem i Nærheden af Veien, hvor de naturligviis, formedelst Concurrence af Kjøbere, stige i Prisen, hvorfor og en Enke, der ikke just eier nogen stor Gaard i Nærheden af Kallehauge, efter sin Fortælling til mig, i afvigte Sommer maatte kjøbe Steen for Mere end 100 Rbdlr. til Borningborg-Veien, og desuden præstere sit Arbeide i en temmelig Afstand fra hendes Bolig. Regner man nu, at denne i det Mindste er en Miil og antager kun 1 Vogn daglig i 4 Uger, som neppe vil være tilstrækkeligt, da en Mand med en større

Gaard, i en Egn, hvor der dog ei anlægges ny Kongevei, har fortalt mig, at han i Sommer gjorde 6 Ugers Spandage med 3 Bogne; saa indsees let, at ingen af Landets Skatter er saa betydelig, som den indirecte Veiskat, der ydes i Natura. — En Skat, der saa meget mere trykker Bonden, som han ofte, formedelst sin Gaards Drikt, Sygdom eller anden Hindring, ei selv altid kan være med; men maa overlade Heste, Bogne og Arbeide til Tjenestefolk, der stundom ere uforsigtige, saa at Heste og Bogne forðærves, stundom ikke ere flittige, saa at Arbeidet medtager mere Tid end fornødent, ja af hvilke Nogle vel endog svire og sværme eller vise anden forsætlig Utroskab; — ikke at tale om de Penges Udgifter, som Dpholdet uden for Hjemmet udfordrer mere end i Hjemmet.

Dg dog er det her ikke alene den enkelte Mand, der taber, men det er Staten, som Stat betragtet, der lider et saare stort Tab. Lad os, efter det anførte Exempel, antage, at en Landmand har 1 Miil (han har ofte 2de, men og stundom kun $\frac{1}{2}$ Miil) til sin Veipart, og at han i de 6 Uger kun gjør 30 Spandage, da Regnveir eller slikt maaskee hindrer Arbeidet 1 Dag om Ugen. Han fører hver Gang med 3 Bogne 1 Miil bort, 1 Miil hjem igjen. Det er 180 Mile, paa hvilke den physiske Kraft er opslidt uden mindste Nytte; thi havde en Mand paa selve

Stedet paataget sig Veiparten, saa havde al den Kjørsel været sparet. Hertil kommer endvidere, at den, der strax efter at der er tilsaaget, skal paa Veiarbeide, ikke lettelig drifter sig til nogen betydelig Rodfrugtavl, og om han vover det, nødes til at forsømme sine Agres Rensning i rette Tid, saa at han siden dyrker Ukrudt og driver dette til en større Fuldkommenhed. At Rodfrugtavlen endnu er saa sjelden og ubetydelig i Danmark, at vi endnu ere saare langt fra at holde det Antal Creature, som kunde holdes, at disse ikke fedes, som de kunde, at vore Kornforter endnu ere saa maadelige, fulde af Ukrudtsfrøe, og derfor optage saa ringe et Stæde paa det udenlandske Handelstov, at Jorden og frembærer Mindre, da Straasæd efter Straasæd udpomper dens Kraft, uden at yde det Gjødningsmaterial, som Rodfrugterne give, at vor Handel og Skibsfart formindskes, og mere deslige, det er for en stor Deel grundet i det Veiarbeide, som præsteres i Natura. Og dog har jeg ikke talt om den store Bekostning, som det nødvendigt maa medføre for Staten, naar den selv skal føre et saa udstrakt, og tillige saa specielt et Opsyn, som Veiarbeidet fordrer, og hvad der endnu er vigtigere, at den umueligt kan forebygge al Bestikkelse, Undertrykkelse og anden Uredelighed, som fortærer dens Marv og i Bund og Grund ødelægger dens Kraft. Hver

danſk Mand, ſom er ſin Konge tro og elſker ſit Folk ſamt Ret og Retfærdighed, maa derfor vide de Mænd Tak ſom bidrage til at indføre en anden Tingenes Orden ved Bearbejdet, og man bør offentligt, ſom i ſit Hjerte, velſigne dem for deres gavnrige Beſtræbelſer.

At Veie anlægges og at de anlagte vedligeholdes, er viſtnok priſeligt og fortjener hver Mandſ Tak; men at det ſkeer paa den for Folket og Regjeringen gavnligſte Maade, er derfor viſt ikke mindre priſeligt. Det har derfor ogsaa vakt en almindelig Opmærksomhed, Glæde og Taknemmelighed, at Strandveien fra Sluſteſter til Bellevue, efter Stiftamtmandens Hr. Kammerherre Lowzøws Forſlag og under hans jevnlige Tilſyn, ved privat Entreprife er anlagt, og ſaa ſnart tilendebragt uden at der er fordret det allermindſte Arbejde i Natura af Landmanden til det egentlige Veis Anlæg, ja, uden at det for Hartkornet medfører een Skillings Udgiwt, og høit har man priſet den kjærlige Landsfaber, ſom med en udmærket Velvillie allernaadigſt bifaldt den Contract, ſom Stiftets hæderværdige og virkſomme Befalingsmand havde ſluttet med de Herrer Entreprenører.

Hvilket Lys er ikke derved opgaaet! hvilken glad Udſigt er ikke derved aabnet for Landmanden, ja ſelv for Staten. Nu er det klart nok, at vi kunne faae Veie og vedligeholde dem for en,

hidtil maaskee uberegnelig, mindre Beføstning, end forhen.

Vel havde den virksomme Hr. Justr. Nielsen i Friderichsborg allerede for flere Aar siden givet Exemplet ved Anlæg af Veien forbi den nye La-
degaard; men deels blev dette Anlæg ikke saa almindeligt bekjendt, fordi den Vei befares af Faa, deels meente man maaskee, at sligt kun kunde udføres af en Mand, som var i Hr. Justr. Nielsens Stilling, og deels gjorde han Anlægget paa de vedkommende Bønders Begne, som betalte, efter Accord, med Penge, istedet for at præstere Arbeidet i Natura. Dog forstjener det at bemærkes: "at Bønderne, efterat Arbeidet var fuldført og af dem betalt, endnu kom og ydede Justitsraaden deres Tak, fordi han havde holdt dem frie for Arbeidet i Natura." (Hvo der kjender Bonden, veed at dertil hørte Meget, da han regner den kontante Skilling langt høiere end det dobbelt saa kostbare Arbeide).

Ikke har jeg officielle Meddelelser om Strandveien; men dog veed jeg af paalidelige mundtlige Beretninger, at Entrepreneurerne for egen Regning have kjøbt hver Steen, eller selv ladet dem opgrave og tilføre, hvorved Hr. Tracteur Bagge i Bellevue har gaaet dem meget tilhaande, og at de isvrigt uden Hjælp af Landmanden have udgravet Veien, belagt den med et horizontalliggende Læg store Stene, som slutte tæt sammen og

oventfl udgjøre en Flade, dernæst oven paa denne Flade lagt flagne Stene og derover igjen Gruus, samt betalt en Veipiqueur for det daglige Tilsyn 1 Rbdlr., imod at de have Ret til Bompengene i 16 Aar, hvilket dog atter medfører den Forpligtelse for dem: "at holde Veien vedlige i bemeldte 16 Aar." — Det hele Arbeide skal kun have kostet 36,000 Rigsbankdaler, og Bompengene i omtrent $2\frac{1}{2}$ Aar have indbragt 10,000 Rbdlr. Derimod skal det lille Stykke Ve, som er anlagt igjennem Charlottenlund Skov, have kostet 7,000 Rbdlr., skjøndt dertil ikke kjøbtes Steen, og Landmanden fik Ordre til, skjøndt ikke gratis, saa dog for en moderat Betaling, at gjøre det Arbeide, som af Hartkornet pleier at præstere.

Ikke veed jeg nøiagtigt hine Veibes Længde; dog feiler jeg vist ikke meget, naar jeg antager det Førstnævnte for en heel og det Sidstnævnte for $\frac{1}{4}$ Mil. Er denne Forudsætning rigtig, saa skulde Strandveien, for at staae lige med Veien gjennem Charlottenlund Skov, foruden Steen og det Mere, som til Transporten ic. efter Licitation vilde medgaaet, samt Betjenternes aarlige Løn, have kostet 56,000 Rbdlr. Lægge vi nu hertil hvad vi have fradraget, og betænke, at mangan Bonde havde kjørt en halv eller heel Mil til Arbeidsstedet, saa vilde en Lønne Guld vist ikke været tilstrækkelig. Dog, det er her ikke Hensigten at anstille nøiagtige Beregninger, som jeg,

af Mangel paa Data, ei kan gjøre. Derimod tør jeg vel ansøge dem, som ere i Besiddelse af disse, om at fremstille Sagen udsørligere og nøiagtigere, saa det ret maa vorde indlysende, hvilken uhyre Fordeel det vilde medføre, om alle vore Veie anlagdes og vedligeholdtes af Private, som havde entrepreneret Arbeidet. Med Glæde maatte vi betale dobbelte Bompeng, af hvilke de stærkt befarnes Veies Entreprenurer da maatte afgive en passende Deel til de mindre Befarnes Anlæg og Vedligeholdelse, med mindre de og selv havde disse i Accord. Og saaledes slutter jeg da denne ufuldkomne Anmeldelse med det Ønske: Gud velsigne Kongen og hver Mand, som tænker paa at lette Landets Byrde og fremme Folkets Vel!

Decbr. 1827.

B. S. Rønne.

Om Kardebollers Dyrkning.

(Meddeelt af Hr. Capitain Undall.)

I August f. A. havde jeg den Lykke, fra det Kongelige Landhuusholdningssekskab at modtage sammes 6te Bæger, som i Aaret 1819 blev mig tilkjendt for Kardebolleplantens Dyrkning. Ved indlagt at fremsende mit Tilstaaelses Beviis for sammes Modtagelse, tillader jeg mig tillige at aflægge min ærbødige Taksigelse herfor, med Tilføiende at det blev modtaget og vil blive opbevaret med de varmeste Følelser for det saa agtbare og heldbringende Selskab.

Jeg haaber dernæst at det med Overbærelse vil blive modtaget, naar jeg ved denne Leilighed tillader mig at meddele Selskabet en kort Underretning om Dyrkningen af denne for vort Fædreland nye og nyttige Plante.

Denne Plante er, som bekjendt, toaarig. Frøet udsaaes i Beed i Mai Maaned, hvorefter Planterne ville være tjenlige til Udplantning i Juli næstefter, som saa gaaer for sig og gives da hver Plante een Kvadratalen Jord. Skeer Udplantningen tidligere end i Juli, er man udsat for, at flere af Planterne i det første Aar skyde i Stok; i andet Fald vinder man' tillige, iforveien at kunne afbenytte Jorden til nogle Smaating. Det første Aar har man blot at iagttage Jordens Reenhol-

delse for Ukrudet, som let udføres med Hypejernet, og før Vinteren at hyppe Jorden op omkring Planterne. Det andet Aar maa Jorden ligeledes holdes reen for Ukrud, indtil Planten har skudt sin Frøskængel, da det falder noget besværligt efter den Tid at arbejde i Plantagen; imidlertid maa man dog finde sig heri, naar Planten har skudt sine Frøhuse, som egentlig er det Product, der arbejdes for. Det maa saaledes ikke tillades Planten at beholde mere end 8 à 12 saadanne Frøhuse eller saakaldte Kardeboller, da den ikke kan frembære flere fuldkomne. Indhøstningen skeer ikke paa engang, men efterhaanden som Frugten modnes, hvilket erfares ved at undersøge hver enkelt Kardebolle, førend de affjæres. Det maa nøie paasees, at Kardebollen affjæres saasnart den er moden; thi staaer den længere, blive Bollens udstaaende krumme Pige flappe, tabe deres Elasticitet og blive ubrugelige.

Tørre Sommere ere de fortrinligste for denne Avl; saaledes vare mine Kardeboller isjor udmærket gode. De have isvrigt været af forskjellig Godhed, efter de forskjellige Sommers Bestaafenhed. Kardebollen tager let Skade, naar der i Blomstertiden indtræffer Bygeveir; thi da Blomstringen varer længe ved, kan Bollen under saadan hyppig vedvarende Regn ikke tørres, og modtager da raadne Pletter, der bedærve den.

Jeg har nu omtrent i en halv Snees Aar dyrket denne Plante. I denne Tid har Plantningen kun i eet Aar lidt af Kulden. Der indtraf nemlig langt hen i Foraaret en uventet omtrent 10 Dages langvarig meget haard bar Frost; men i denne bortfrøes ogsaa alle mine Planter uden Undtagelse, og min hele Axl gik det Aar tabt.

Det er nødvendigt at Plantagen er den hele Dag udsat for Solens Paavirkning. Den mindste Skygge hindrer Planten fra at modnes hos os. Dette har Erfaringen viist mig.

Efter Indhøstningen afgive de svære Stængler af denne Plante, naar de brændes, efter først at have modtaget nogen Tørring, en fortræffelig Aske.

Min Jord, som jeg afbenytter til denne Axl, ligger paa et tørt Sted og paa en Skraaning mod Syd-Vst, der er aldeles fri for Skygge. Den bestaaer af dyb Muld. Mit Frø er af fransk Oprindelse og af en fortrinlig Art.

Foruden ovenstaaende Oplysning, tillader jeg mig endnu at tilføie, at Viborg Bye har i de senere Aar med Fordeel lagt Bind paa Dyrkningen af Kommen, der med hvert Aar er tiltaget, saavel i det Større som i det Mindre. Jeg avlede saaledes for min Part f. A. 9 Tønder. Prisen var her fra 10 til 12 Rbdlr. pr. Tønde.

Viborg d. 7de Marts 1827.

Om Hyacinthers Dyrkning paa fri Land.

(Meddeelt af Hr. Oberst d'Origny i en Skrivelse til
Landhuusholdningselskabet.)

Dyfordret af det Kongelige Landhuusholdnings-
Selskab til at bekendtgjøre min Fremgangsmaade
med Dyrkning af Hyacinter, som er lykket mig
saa godt, at den, paa en for mig smigrende
Maade, tildrog sig Selskabets Dymærksomhed,*)
har jeg her i Korthed beskrevet min Dyrknings-
maade, dog saaledes at jeg troer Enhver, som
har Lust til denne Blomsteravl og en Have med
en passende Beliggenhed dertil, vil med Held
kunne anvende den.

Men førend jeg forklarer Gjødsfningen og
Tilberedelsen af Jorden samt Plantningen selv,
vil jeg med et Par Ord beskrive Jordbunden og
Beliggenheden af den Have, som jeg har an-
vendt dertil.

Den Plads hvor Haven er anlagt og som er
beliggende omtrent 150 Alen fra Havet, havde
ikke været dyrket, men ligget til Græsning siden
1663 (førend hvilken Tid den ubentvivl ofte er
bleven oversvømmet af Høivande), da Citadellet

*) Hr. Obersten tilkjendtes i Aaret 1826 Landhuusholdningselskabets anden Medaille i Guld i ind-
bemeldte Anledning.

blev anlagt. Den er mod Vesten, Norden og Osten omgivet med en temmelig høi Vold. Jeg troer imidlertid ikke at denne Vold har nogen Indflydelse paa Hyacinthkulturen; thi hos adskillige Handelsgartnere omkring Kjøbenhavn lykkes denne Kultur meget godt, uagtet Planterne ere udsatte for flere Vinde. Da jeg i Aaret 1818 indrettede denne Plads til Have, lod jeg Jorden, som bestod af omtrent $\frac{1}{2}$ Alen Muld med et Underlag af Steen af Størrelse som en knyttet Næve, grave. Da Græstørven var vendt ned, lod jeg Renovationen af Skarnkisten i Citabellet bringe i Haven. Denne bestod af Tørveasse, Feieskarn, hvoraf Størstedelen Sand o. s. v.; heraf blev lagt et Lag af omtrent 1 Alen ovenpaa den gravede Jord, og i Løbet af $\frac{1}{2}$ Aar ved hyppig Gravning blandet med Jorden. Denne blev nu i 2 Aar dyrket først med Grønkaal og Kartofler, derefter med forskjellige Kjøkkenurter, og derpaa beplantet med Hyacinthzibler af saadanne, som om Vinteren forud vare bleve benyttede til Drivning.

Jeg vil nu beskrive Gjødnings = Middelet, Gjødfæningen, Tilberedningen af Jorden og Plantningen af Ziblerne.

I.

Jorden, hvori Hyacinthziblerne lægges, maa i det foregaaende Aar være gjødet med gammel Kjøegjødning; dog maa jeg bemærke, at jeg

flere Aar har brugt en Blanding af Koe- og Hestemøg, som forhen var henlagt i Eeg af $\frac{1}{2}$ Alen oven paa hinanden afvejlende i 8 — 10 Eeg. Denne blandede Gjødning har aldeles ikke skadet Hyacinttherne, uagtet det er imod Hollændernes Princip, hvilke blot anbefale Koejødning.

Efterat Jorden er gjødet om Efteraaret, byrter man andre Urter deri den følgende Sommer.

2.

I Begyndelsen af October, eller 14 Dage til 3 Uger førend Zviblerne lægges, graver og river man Jorden tilbørligt og inddeler den i Bede; dernæst bringes omtrent 1 Tomme fint Strandsand derpaa, som nedhakkes med en Rive, saaledes at det kommer saa dybt som Hyacintzviblerne skulle ligge. Er Jorden meget let, behøver man ikke at blande den med Sand; men naar Zviblerne lægges, maa der fyldes saa meget Sand i Hullet under Hyacinthen, som man kan tage imellem 3 Fingre. Man kan ogsaa lægge 1 Tomme tyk Strandsand paa Bedet uden at hakke det ned, derefter lægge Hyacintzviblerne oven paa Sandet i den Orden, de skulle ligge, og tilsidst fylde 4 Tommer høi Jord oven paa dem.

Har man blandet Jorden med Sand, lægger man Zviblerne i Rader paa Bedet, 6 Tommer fra hinanden paa hvert Bed, hvorefter man gjør et Hul i Jorden med Haanden og lægger Zvibelen deri, saaledes at den kommer til at ligge 4 Tom-

mer under Jorden. Dette maa skee sidst i October.

Man bør ikke lægge Hyacinthviblerne hvert Aar paa samme Sted eller i samme Jord. Først efter 3 Aars Forløb kan man igjen lægge dem i den Jord, hvor de først have ligget.

3.

Naar det begynder at fryse, især naar det er saa langt hen i Vinteren at man kan vente stærk Kulde, bedækkes Bedene, hvori Viblerne ere lagte, med Bark af 2 — 3 Tommers Høide. Under denne Bedækning kunne de taale en meget stærk Kulde. I Vinteren imellem 1825 og 1826 vare mine Hyacinter paa fri Vand udsatte for 12 Graders tør Kulde uden Snee, men dette uagtet tabte jeg ikke mere end 8 — 10 Stykker af 1000. *) Jeg har ligeledes seet at Hyacinthvibler, som vare lagte paa Glas med Vand, ikke have taget Skade, uagtet Vandet frøs til Bunden; men man maa i dette Tilfælde iagttage at optøe dem med en jevn Varme og ikke alt for pludseligt. Ogsaa maa jeg bemærke, at Blomsten hos disse

*) I den botaniske Have toge Hyacinterne i 32 Aar kun een eneste Gang Skade af Vinterkulde, men det var med Værfrost og de vare ikke dækkede. Den blomstrende Hyacinth taaler temmelig stærk Nattefrost. (Denne og de følgende Noter ere meddeelte af d. Hr. Professor i Botaniken Hornemann og botanisk Gartner Holbøll; som have haadt den Godhed at gennemsee Manuscriptet.)

Hyacinter ikke endnu var udsprungen da Frosten indtraf, men Spiren kun $\frac{1}{2}$ Tomme over Løget.

Denne Plante er overalt temmelig haardsør, og kan f. Ex. taale at oversvømmes af Strandvand. I Efteraaret 1825 bleve tvende Bede, som vare beplantede dermed i en Have ved Citadellet, satte under Vand ved indtruffen Høivande. Det salte Vand stod i 48 Timer en Alen høit over Hyacinterne, men de toge aldeles ikke Skade, ja florerede endog i Foraaret 1826 tidligere, end andre af samme Slags, som ikke havde staaet under Vand.*)

4.

Naar Hyacinterne have afblomstret, afbryder jeg Blomsterkæftet eller Stængelen, for at de ikke skulle sætte Frøe, hvilket, efter min Formening, svækker Rødblerne,**) med mindre man vil selv avle Frøe af et vist Partie, for paa denne Maade at forsøge sin Hyacint-Flor. Om dette mere siden.

*) Omkring Harlem er ved ualmindeligt høit Vand og Digebrud undertiden Oversvømmelse, men Hyacinterne tage sædvanligen ikke Skade, med mindre Havvandet staaer i lang Tid over dem.

**) Man antager ellers i Almindelighed at det ikke svækker Rødblerne at Hyacinterne ansætte Frøe. Man kan endog avle modent Frøe af adskillige sastrige Planter uagtet man har afstaaet Frøestængelen kort efter at Frøet var ansat; hvilket viser at det ikke fik Naring alene af Roden.

5.

Efterat Blomsterkæftet er afbrudt, lader jeg dem staae rolige til sidst i Juli Maaned; naar Bladene da ere for det meste visnede, maae Zviblerne optages. Man vil da finde at de for en Deel have ansat Yngel*) eller mindre Løg ved Moderløgen. Ere disse smaae Løg saa store som Hasselnødder, da pilles de fra, gjemmes paa et tørt Sted og lægges i October Maaned i et eget Bed, hvor de da, efterat have været optagne og igjen lagte, paa de angivne Tider, efter 3 Aar give gode Hyacinther, som ikke udarte.**)

Den Yngel som er mindre end en Hasselnød, lader jeg sidde ved de Moderløg, som skulle lægges i fri Land, da disse bedre vore ved Moderzvibelen, end naar de lægges særskilte i Jorden, hvor de ofte ikke have Styrke til at modstaae Winterveiret, enten degte yttre sig ved megen Regn eller stærk Kulde.

Ikke alle Hyacinther kunne formeres paa denne Maade; thi uagtet nogle Sorter frem-

*) Lybsternes og Hollændernes Brut.

***) Undertiden falde unge Løg, som ere mindre end Hasselnødder, fra Moderen, og da nyttre det ikke at lægge dem med Moderløget. De, som saaledes af dem selv løsnes af, synes ogsaa at have en saadan Grad af Modenhed, at de taale at lægges for sig. Ofte finder man Yngel, som er større end Baldnødder og som sidde saa fast ved det gamle Løg, at de ei kunne afbrydes uden at forarsage et Saar. Vil man afbryde disse, da bør det skee snart efter Optagningen, at Saaret kan læges inden de skulle plantes.

bringe megen Yngel, ere der andre, som give mindre, og nogle frembringe den sjelben.

6.

Naar Zviblerne ere optagne af Jorden, lægges de med Rodtrevlerne og de visnede Blade i en Stue.*) Efter Forløb af 3 — 4 Uger, naar Rodtrevlerne ere visnede, اسپilles disse saavel som de visne Blade, og Røgene ligge nu rolige til sidst i October Maaned, da de paa nye lægges i Jorden. I Løbet af et Aar ligge saaledes Hyacinthzvbler 9 Maaneder i Jorden og 3 Maaneder over Jorden.

7.

Hyacinthzvbler, som skulle drives om Binteren i Potter for at hensættes i Værelser, kunne allerede lægges i Midten af September Maaned. Efter min Erfaring er det ikke rigtigt at drive dem saa stærkt at de blomstre meget tidligt; thi Røgene tage Skade deraf, da de derimod langt fra ikke lide saa meget naar de drives med Maade.

I Almindelighed lægger jeg Zvibler, som skulle drives, i Midten af October. De lægges i let Jord med noget Strandsand under Løget, hvilket ikke maa ligge dybere end at Toppen deraf knap er bedækket med Jord.

*) Hollænderne lægge de optagne Røg i fri Luft med en ringe Bedækning af Jord, hvor de blive liggende 14 Dage til 3 Uger, i hvilken Tid Bladene og Rodtrevlerne visne, og først da blive de bragte i et luftigt Rum.

Potterne hensesættes nu i Haven*) saaledes at de ere udsatte for Luftens og Regnens Indflydelse. Her forblive de indtil det begynder at fryse een til to Grader, eller til først i December, da de bringes i et koldt Bærelse, hvor de vandes efter Omstændighederne 1 à 2 Gange om Ugen. Saavidt jeg har erfaret er det ligegyldigt enten man vander fra oven eller fra nedem.

14 Dage efter at Potterne ere tagne ind fra Haven, kunne de sættes i et varmt Bærelse.

Naar Blomsterknobben er skudt frem, maa de have mere Vand; derimod maa Vandingen mindskes naar Blomsten er udsprungen. Kan man, efterat Blomsterne ere udsprungne, holde Hyacintherne i et kjøligt Bærelse, da blomstre de vel 14 Dage længere end i modsat Tilfælde.

De fleste enkelte Hyacinther kunne taale at drives temmelig stærkt,**) men med de dobbelte,

*) Det er bedre at Potterne, med de til Drivning plantede Hyacinther, nedgraves i Jorden, hvor de have en naturlig Jugtighed og altsaa ikke behøve at vandes. En anden Fordeel ved denne Behandling er den, at de fine Rødder, som Løget driver, da ikke have den op af Jorden, hvilket ofte er Tilfældet naar Potten staaer oven paa Jorden. Disse unge Rødder ere overmaade skjøre og det gaaer ikke an at trykke Løget ned, da man derved vilde knuse Rødtrevlerne, ligesom det og er et meget vanskeligt Arbejde at omplante dem uden at beskadige Rødderne.

***) Ikke alle Sorter Hyacinther kunne taale at sættes strax i Varme. Der gives Sorter, som kunne drives til at florere ved Juul og Nyeaar, s. Gr.

især de meget fyldte, maa man gaae vaersomt tilværks; thi ellers visne de i Toppen eller blive til Krøblinge.

8.

Hyacinther, som om Vinteren have blomstret i Potter, maae hensættes med Potterne i fri Luft og jevnlig vandes, isald der ikke kommer tilstrækkelig Regn indtil Bladene ere visne, da man ikke mere maa vande dem. De tages ud af Potterne naar Zvibler af fri Land tages op af Jorden, og behandles da som disse.

9.

Hyacinthzvibler, som om Vinteren have floreret i Potter og altsaa ere fordrevne, kunne samle saa gode Kræfter ved at ligge 2 — 3 Aar i fri Land, at de efter der Tid igjen kunne bruges til at drive i Potter. *) Dette veed jeg af Erfa-

Enk. blaa Vroege Imperial og Gallas, Enk. hvid Imperial og Premier noble, Enk. rød aimable Rosette og Thalia; Dobb. blaa Passetout og Perle pyramide, Dobb. hvid Comtesse de Degenfeldt og Dageraad, Dobb. rød Hugo Grotius og Floras Rosenkrans; og andre, som ikke taale at drives førend i Februar og Marts Maaneder, s. Ex. Enk. blaa Graaf Brandt og Lucian, Enk. hvid Favorite blanche og Noble de Venise, Enk. guul Kroon van Oudan og Sceptre d'or, Enk. rød Cupido og Diana, Dobb. blaa Koning purpur og Roi Magor, Dobb. hvid La riante og Princesso Louise, Dobb. guul Chrysolore og L'or vegetal, Dobb. rød Bonnet og Rouge charmante.

*) Denne Restauration eller Fornyelse af drevne Hyacinthzvibler er ikke antaget af Hollænderne.

ring; thi jeg har Hyacinther, som ere 2 Gange
drevne i Potter og 2 Gange ere fornyede i fri
Land. De maae da, ligesom andre Hyacinth-
zibler, tages ud af Jorden fra sidst i Juli til
sidst i October.

Central=Oekonomie=Comptoir i Altona. *)

Følge de Forbindelser, jeg har indledet med vedkommende Regjerings=Autoriteter, Administrationer og Godsbestyrere i alle tydske og preussiske Stater og Provindser o. s. v., kommer jeg til Kundskab om alle offentlige og private Godser, Domainer, Gaarde o. s. v., som nu eller siden ere underhaanden at faae tilkjøbs eller i Forpagtning, og betimeligen meddeles mig de derover forfattede authentiske Beskrivelser og Taxationer, samt Vilkaarene for deres Afhændelse eller Bortforpagtning. Paa Grund heraf kan jeg altsaa overalt forskaffe dem, der ønske at kjøbe eller forpagte Landeiendomme, et saa stort og saa fordeelagtigt Udvalg deraf som det er muligt. De Lysthavende ville derfor i alle forekommende Tilfælde behageligen henvende sig til mig, saa meget mere som det høist Fordeelagtige og Ønskelige i et saa talrigt Udvalg er aldeles indlysende, hvortil kommer at der, som bekjendt, ikke gives et eneste Etablissement, som, med Hensyn til Udstrækning i Virkekreds og Paalidelighed i Forretningers Besørgelse, kunde sammenlignes med

*) Indrykket efter Forlangende.

mit landoekonomiske Comptoir, samt at de saakaldte Gods-Commissionairers Virksomhed almindeligviis ikke er andet end et grændseløst paa Pengegridfthed beregnet Windmagerie, hvorom saa mange faktiske Beviser ere i mine Hænder.

Blandt de mangfoldige Godser og Gaarde af enhver Størrelse, som jeg fra de fleste tydske og preussiske Stater og Provindser har modtaget Commission paa at afhænde, vil jeg for Dieblifket alene gjøre Liebhabere opmærksomme paa et Riddergods i Mellem-Tydslands frugtbarste og skønneste Egn, med en meget fordeelig Besiddenhed for Mark- og Skov-Produkters Uffættning og som formedelst Familieforhold er tilfald paa særdeles billige Vilkaar. Til dette Gods høre 5 Aulsgaarde. Det er lovmæssigen taxeret til en Værdie af 433,143 Rdlr., men vilde blive afhændet for omtrent det Halve af dette Beløb. Den specielle Vurdering er som følger: Godsets Rettigheder: 1800 Rdlr., Fæste-Udgifter i Penge 13,531, i Korn 4,743, stigende og synkende Indtægter 5,944, Flod-Fiskerie 107, Marker 96,120, Damme eller Parke 4,825, Wiinbjerge 1,700, Haver 4,906, udyrket Eiendomsland 12,770, Enge og Græsgange 55,688, Græsningret 15,080, Skove 118,867, Bryggerie 2,500, Brænde- viinsbrænderie 2,600, Teglbænderie 3,500, Jagtrettighed 2,100, Hoverie og andet Pliktarbeide 28,393, Bygninger 39,654, og det forhaandenvæ-

rende Inventarium 18,273 Rdlr. De aarlige Afgifter af dette Gods beløbe sig neppe til 1000 Rdlr. Godset er for nærværende Tid bortforpagtet for 12,000 Rdlr., med Undtagelse af Skoven, som Eieren har forbeholdet sig, og som efter Fradrag af alle Omkostninger giver i reen aarlig Indtægt 4,500 Rdlr. Desuden ere ikke indbegrebne under Forpagtningen nogle Parceller, som indbringe 500 Rdlr. Følgelig afgiver Godset nu en aarlig reen Indtægt af 17,000 Rdlr.; regnes disse som 4 Procent af en Capital, saa bliver den sande Værdie 425,000 Rdlr. Desuden kan Kjøberen endnu overlades tvende andre Skove. Da dette Gods ligger i Nærheden af en seilbar Flod og ikke langt fra en stor Stad, saa vilde isærbeleshed Skovene meget let og fordeelagtigt kunne gøres i Penge.

Mine Forhold til Eierne af et stort Antal af de fortrinligste forædlede Merino-Schæferier i Sachsen, Schlesien, Pommern, Thyringen, Franken, Neumark, Uckermark, Mecklenborg, o. s. v., saavelsom mine Forbindelser med en Mand, som ved i mange Aar at beskæftige sig med Faareavl, har erhvervet grundige Indsigter i dette Fag, og som hvert Aar bereiser hine Schæferier, sætte mig i Stand til at kunne levere finuldede Springvædre og Moderfaar, af bedste Electa indtil Tertia=Sort, til en betydelig lavere Priis, end den, man selv kan erholde dem

for umiddelbart fra Eierne. Paa Grund heraf ville alle de, som agte at anlægge forædlede Schæferier, eller at udvide eller forbedre saadanne, behageligen saasnart muligt henvende sig til mig, og de kunne være overbeviste om den bedstmulige og den hurtigste Udførelse af deres Commissioner. De Faar og Bædre, som bestilles med Opgivelse af den Slags, som attraaes og som, hvis det ønskes, kan ordineres efter de Uldprøve-Kort, hvoraf jeg er i Besiddelse, blive, imod en noget høiere Priis, afleverede i hvilken som helst Egn uden Omkostninger.

Godseiere, som nu eller siden ere fændede at afhænde Godser eller finuldede Faar og Bædre, ville behage, saafremt det ikke allerede maatte være skeet, snarest muligt at underrette mig derom, og derhos meddele mig veiledende Oversigt over Eiendommene tilligemed de billigste Vilkaar for Salget og for den contante Udbetaling, for at jeg snarest kan virke paa bedste Maade for Afhændelsen. Blandt det store Antal af Mænd, som ønske at kjøbe Godser og som fra alle tydske Stater have derom henvendt sig til mig, gives der mange, hvis Ønsker ikke ganske ere tilfredsstillende ved de hidtil i Forslag bragte Eiendomme, hvorfor der er rimelige Udfigter til at andre Godser kunne skaffes solgte. — Iøvrigt er det en Grundsætning for Forretningens Besørgelse ved mit Comptoir, at Navnene paa de Godser, der

ere tilfals og paa deres Eiere, saavel som den næiere Underretning om hines Belliggenhed, først da meddeles, naar Nogen, i Anledning af de modtagne Beskrivelser o. s. v., har bestemt erklæret sig tilbøielig til Kjøbet af denne eller hiin Eiendom. Dgsaa bliver det gjort enhver Lysthavende til Pligt, at iagttage den samvittighedsfuldste Sæthed imod Uvedkommende i Hensyn til de Efterretninger, Beskrivelser, Overslag o. s. v., som ene og alene til hans egen private Brug meddeles ham igjennem mig. Paa denne Maade bortfalder naturligtviis enhver Frygt for en ikke billiget Offentlighed af Eierens Tilbøielighed til Afhændelsen, og de Lysthavende ville ikke mistynde en saadan pligtmæssig Omsorg.

Ifølge de fra mit her omtalte Commissions-Comptoir fæete almindelige Kundgjørelser, have ogsaa mangfoldige praktiske, videnskabeligen dannede og meget anbefalelsesværdige Landmænd (tildeels med mangeaarig Praxis) fra de fleste Stater og Provindser i Tydskland, Preussen o. s. v., henvendt sig til mig for ved foresaldende Vacancer at bringes i Forslag til Ansættelse i Landboefaget som Gods-Inspecturer, Forvaltere og Dypebørselsbetjente. Da det er noksom bekjendt hvor meget en duelig, indsigtsfuld Dekonom kan forbedre Agenes og Engenes Cultur og forsøge en Eiendoms Udbytte i Produkter og Penge, saa ville Godseiere og Forpagtere vist ikke und-

ladé at benytte denne meget gunstige Veilighed til at erholde de muligst indsigtsfulde Inspecteurer, Forvaltere o. s. v., ved eget Udvalg efter de, hine Tjenesteføgende meddeelte Bidnesbyrd, som i Afskrift kunne erholdes hos mig. Løvrigt anbefaler jeg mit Comptoir ogsaa til Udførelsen af alle mulige Commissioner i andre oekonomiske Anliggender. Alt hvad der tilsendes mig, udbedes naturligviis frankeret.

Altona ved Hamborg.

Dr. Binge,

Ordres-Medlem, ordentligt og corresponderende
Medlem af adskillige landoekonomiske, patriotiske og naturvidenskabelige Selskaber.

I n d h o l d.

	Pag.
Om Midlerne til at hæve Sæden til at blive bedre Handelsvare, ved Hr. Sølieutenant Tetens.	113
Hr. Pastor Rützows Beretning til Landhuusholdningssekskabet om hans Sommerstaldfødring og om hans Avl af Lucerne; m. v.	125
Kort Veiledning til Opelsning af det vilde Fyrretræ (<i>Pinus sylvestris</i> , Linnée) paa en simpel og ubekostelig Maade, passende for udyrkede og til al anden Vartavl uskiktede Egne; ved F. A. Hubert, Godseier. Oversat af Hollandsk. . .	147
Det Kongelige preussiske Agerdyrknings-Akademie paa Mdglin; dets Formaal, Indretning og Bestyrelse.	196
Et Par Ord i Anledning af Strandvejen ved Kjøbenhavn, ved Hr. Pastor B. F. Rønne. . .	222
Om Kardebollers Dyrkning, meddeelt af Hr. Capitain Undall.	229
Om Hyacinthers Dyrkning paa fri Land; meddeelt af Hr. Oberst d'Origny i en Skrivelse til Landhuusholdningssekskabet.	232
Central - Dekonomie - Comptolt i Altona, oprettet af Dr. Binge.	242

Til Læserne.

Opfordret af Herr Statsraad Collin og Herr Kammerraad Drewsen til i deres Sted at fortsætte Udgivelsen af "Nye landoekonomiske Tidender," har jeg paataget mig dette hædrende Hverv i Forventning om, at indsigtsfulde Landmænd saavel som andre agtede Medborgere, hvem vort Landvæsens Fremme ligger paa Hjertet, velbilligen række Haanden til at gjøre dette Tidskrift ligesaa indholdsrigt som det hidtil var, ved at meddele mig passende Bidrag dertil; thi uden saadan Bi-

stand, isærbeleshed af Mænd, som have
Leilighed til at samle Erfaringer, der
kunne være vigtige og interessante for
Agerdyrkere, vil jeg ikke, selv med
min bedste Villie, blive i Stand til
at fremme Skriftets Diemed saaledes
som jeg ønskede.

Kjøbenhavn, i Januari 1828.

Hald,

Secretair ved det Kongelige Land-
huusholdningselskab.

Om Smørrets Behandling.

(Med en dansk Landmand udbraget af forskjellige Afhandlinger, indførte i "Neue Landwirthschaftliche Hefte, herausgegeben von der Central-Administration der Schleswig-Holsteinischen patriotischen Gesellschaft. Zweites Heft. Hamburg 1827.")

Central-Administrationen for det Slesvig-Holsteenske patriotiske Selskab, udsatte for nogle Aar siden 20 danske Ducater for den bedste Besvarelse af det Spørgsmaal: "Hvad kan man gjøre for at bringe det holsteenske Smør til at blive bedre Handelsvare, fornemmelig med Hensyn til Forsendelse til fjerne og varme Lande."

Da dette Spørgsmaal indkom flere Afhandlinger, iblandt andet een, i hvilken Forfatteren, Cornelius de Vos, er gaaet ud fra at betragte nedensaaende Hovedbetingelser, som Oversættelsen og vil følge i Udtoget af fornævnte Afhandlinger.

- 1, Keenlighed.
- 2, Smørrets Behandling.
- 3, Hensigtsmæssige Soustager.
- 4, Den rigtige Thara.

I. Reenlighed.

Denne er den første og nødvendigste Betingelse, uden hvilken aldrig kan tilveiebringes Smør af fortrinlig Godhed, eller saadant, som godt kan holde sig. Utsaa hverken af det Slags, som i Engeland fortjener Navn af sine flavor'd, eller saadant Smør, som kan holde sig paa en Reise til Ostindien.

Det er almindeligen bekjendt, hvor let Mælk og Smør tager Skade af urene Kar, urene Hænder, uren Lugt og overhovedet af enhver uren Behandling. Fornemmelig denne Mangel maa man tilskrive, at det jydsk Smør har tabt saameget af sin Credit i Handelen, at det neppe gjælder $\frac{2}{3}$ af hvad der betales for det Hollandske og Holsteenske, ja, at man ei engang vil give det Navn af Smør, men kalder det Smørelse (Schmier). I Engeland skal man kun bruge det til at indgnide skabebe Faars Uld med. Behandlede man i Sylland Smørret reenligt, og slog det hen i gode Foustager, istedetfor at det nu ofte hensættes i smudsig, sønderrevne, linnede Pjalter, vilde det vinde i Ugtelse, thi hverken Syllands Jordbund eller jydsk Dvæg har nogen Skyld, da Smørret i sig selv er godt skikket til at holde sig. Og kun den skjodesløse og uordentlige Behandling maa det tilskrives, at det jydsk Smør staaer i Prisen 20 til 30 pCt. under det Holsteenske. Hvo kjender ikke den almindelige Skik hos den danske

Bonde, at Mælken sættes paa Hylber under Loftet i Stuen, hvor Familien opholder sig, hvor man ofte træffer Tobaksrøg og andre Dunster, som give Fløden Afsmag. Langt anderledes forholder det sig hos Landmanden i Holland. Her er selv Køestalden saa reen, at den ialmindelighed tjener Eieren til Spise- og Kaffe-Stue. Dette er fornemmelig Tilfældet i Nordholland. Staldens Indretning er gjerne der som i det Holsteenske, dog altid saaledes, at der gaaer en bred Gang midt igjennem den, som er belagt med Klinker. Paa nogle Steder er Grevningen, bag Dvæget, muret af Klinker, saaledes at Urinen har Afløb. Denne Kende vaskes og skures ofte med frisk, koldt Vand. Dvægets Krybber ere undertiden af glasfereede Teglstene, og, da man deri kan pumpe det fornødne Vand til Vanding, og igjen lade det afløbe, komme Køerne ikke ud af Stalden, og undgaae derved at mishandles, naar de ellers skulle drives ud og ind. Midt om Vinteren staae Køerne paa Hestegjødning, paa det de kunne staae og ligge blødt. For Keenligheds Skyld staae de forresten temmelig høit. Gjødningen bliver udført flere Gange om Dagen, Køerne ofte striglede og børstede, Halerne bundne i Beiret med tynde Baand, Øverne slittigen vaskede o. s. v. Naar Dvæget kommer paa Græs, bringes det en Tidlang i Stalden om Natten, hvor det behænges

med Dækkener, naar Luften er raa og kold; det samme skeer om Efteraaret.

Som Beviis paa hvor reenlig man i Holland holder Dvægstalden, anfører en Forfatter, at han saae saavel Bonden, som hans Karle tage Skoene af, og gaae i Stalden med bare Fødder eller paa Hofesokker.

Alle Kar, saavel til at opbevare Mælken, som hvad der hører til Kjerneingen, bør holdes saa rene som muligt. I Holland er det Skik, at saasnart et Kar, fornemmelig af Træ, har været brugt, bliver det strax vasket med varmt Vand (som man altid har ved Haanden i indmurede Kjedler) paa det intet Syrligt skal sætte sig i det. Messingkar blive skurede med Sand, og Alt derefter skyllet to til 3 Gange med koldt Vand, derpaa sat til at tørres i fri Luft i Solen, og gjemmes saa siden i Kjedderen, eller andet reenligt Kammer, til man igjen bruger det. Som de Kar, hvori Mælken opbevares, bør være rene, saaledes er det samme og Tilfældet med Malkespandene. Hvis disse indeholde endog den mindste Syre, hjælper det ikke om Mælkebøtterne holdes nok saa rene.*)

I Holland klæde Fruentimmerne sig om, naar de have været ved noget Arbeide, som kunde give Smørret Affmag, de vasse Hænder og Ansigt,

*) Nogle tilraade at male Mælkebøtterne med Olie, og for at denne ikke skal springe af, maa Malingen gjentages hver Winter.

illegemaade Koens Over før de malke. Efter en Forfatters Forsikkring, skulle Fruentimmerne i Holland holde sig fra at malke Køerne i den Tid da de have deres Periode, hvortaf han formoder at den Skik har, i nogle Egne, sin Oprindelse, at Mandfolk besørge Mælkningen. I store Hollænderier af flere Hundrede Køer vilde det være umuligt at fritage Pigerne fra at malke til visse Tider; ogsaa mener en anden Forfatter, at hvad ovenfor er sagt, er mere grundet i Fordom, end i noget Virkeligt. Ogsaa Reenligheden og Indretningen af den hollandske Mælke- og Smørkjelder bidrager ikke lidet til hiint Smørs friske Lugt, søde Smag og Evne til at holde sig. Disse Kjeldere ere ikke dybt i Jorden; Skjøndt man almindeligen gaaer kun ned af tre eller fire Trin, holde dog Kjelderne gjerne 7 Fod i Høide indvendigen*), og have en stærk Hvælving istedetfor Loft af Brædder, hvorigjennem der ofte falder Støv. Kjelderens Ydervægge ere i Almindelighed to Steen tykke, for at holde den varme Luft ude, og det med Muursteen belagte Gulv, som dagligt skylles et Par Gange med koldt Vand, er saaledes indrettet, at dette Vand kan igjen løbe af i en Rende gjennem een af Væggene. Alt dette skeer for at forsøge Kjøligheden og frisk Luft i Kjelderren. Fruentimmerne have den for deres

*) I Holsteen ere Mælkestuerne i Almindelighed 12 til 14 Fod høie.

Sundhed stemme Skif, at gaae med Hosesokker paa det kolde Gulv i Kjelderren. I disse Kjelderere ere almindelige Binduer anbragte til tvende Sider for at befordre Træk, men saasnart Atmosfæren bliver varm, blive disse ombyttede med Binduer af Stramai, for at forhindre Besøg af Fluor. Om Dagen blive de anbragte Binduesflodder tæt tillukkede, og staae kun aabne fra om Aftenen til Solens Dpgang. Om Dagen blive kun saa mange Binduesflodder oplukkede, som behøves for at see for sig, naar man arbejder paa Stedet.

2, Smørrets Behandling.

Som en Omstændighed, der meget bidrager til det hollandske Smørs Godhed og Evne til at holde sig, anseer een af Forfatterne dette for vigtigt: at de egentlige Smørfabrikanter lade næsten alle deres Køer staae golde om Vinteren, og malke kun da to eller tre Køer, for at have det Nødvendige til Huusholdningen. De øvrige, som i Almindelighed lades til Tyren i Juli Maaned, fælve i April eller Begyndelsen af Mai, og det er da begribeligt, at saadanne Køer, som nylig have fælvet, give det bedste Smør af Udseende og Evne til at holde sig; ligesom og at Evresmørret maa være langt bedre af Køer, som kun have været drægtige i to Maaned, end af saadanne, som malles indtil kort før de fælve. De hollandske

Bønder passe nøie paa, at saasnart en Koes Mælk ikke er fuldkommen god, eller Dyret synes at være sygt, dets Mælk da strax skilles fra de øvrige. Saasnart en Koe er malket og Mælken besundet feilsfri, sies den igjennem en fiin Haarsie i veifortinnede Messingkander, af hvilke der i ethvert stort Meierie altid staae flere tilrede paa Malkepletten. Disse Kander ere temmelig store, holde i Almindelighed 3 Spande Vand og have et Metallaag. Før end dette sættes paa, lægger man rene Klude paa Kandens Åbning, som da med Laaget trykkes ned, saaledes som man pleier at lukke et Dreho- ved eller et Anker med Spunds og Klub uden at affjære den sidste. Paa denne Maade holdes Kanden fuldkommen tillukket, saa intet kan spildes. Disse fyldte Kander bæres eller kjøres til Gaarden, og sættes i 2 Timer i koldt Vand til Halsen, hvorved al Syrlighed holdes fra Mælken*); først efter den Tids Forløb bringes Mælken i Kjelderer, hvor Leerkar (liig de i Holsteen brugelige) staae opstillede paa Gulvet for at modtage den. Mælken lader man staae i 24 til 30 Timer,

*) Oversætteren troer ikke at saadant feer for at hindre Syrlighed, thi Karrene ere jo fulde og tillukkede. Derimod har det kolde Vands Brug snarere den Nytte, at Mælken faaer en passende Temperatur, før den bringes i Botterne. I danske Meierier bruger man ofte at komme noget koldt Vand i hver Siebøtte sårend Mælken sies deri.

derpaa bliver Fløden affkummet med en Ske, som har mange Huller, og derefter bragt i Kjernen; hvor den Kjerne paa almindelig Maade indtil Smørret har faaet sin behørig Fæstthed. Man bruger i Almindelighed Hestekjerner. Jo sødere Fløde man Kjerne, jo finere bliver Smørret, og jo bedre holder det sig. Det er ganske mod een af Forfatterens Erfaringer at suur Fløde giver mere Smør end sød, hiin samles vel hurtigere ved Kjerningen, men giver ei saa godt Smør, og saa taber dets Farve sig hurtigere end Smør af sød Fløde, som baade beholder sin Couleur og bliver fastere. Jo længere (siger en anden Forfatter) Mælken kan staa uskummet, jo bedre og tykkere bliver dens Fløde, og desto visere er det, at Mælkebøtten er godt reengjort. I varmt Veir maa man ikke sie for megen Mælk i hver Bøtte, da den ellers holder sig længere varm, og taber i Fløde; ogsaa er det ikke godt at sætte flere Bøtter paa hinanden, men det er bedst, i varmt Veir, at Bøtterne staae hver for sig paa Gulvet, som dagligen bør vaskes. Man gjør bedst i at kjerne dagligen, eller i det mindste hver anden Dag om Sommeren. I Holland skal man af Mælken tage to Slags Smør, af hvilke det sidste sælges som anden Sort, der hverken er saa lækkert af Smag, eller saa godt som det første. *) Smørrets videre

*) Forfatteren har ikke videre omtalt, hvorledes denne Sortering skeer.

Behandling i Holland beskrives saaledes: saasnart det er samlet i Kjernen, optages det med en Skee, hvori der er Huller, og hvoraf man lader Kjernerne mælken løbe, lægger derpaa Smørret i en Bøtte med reent Brøndvand (jo koldere jo bedre), hvori man vasker og ælter det, saalænge indtil det sidste Vand bliver fuldkomment klart. Man helder da Vandet af, og gjennemskærer Smørret med en reen Kniv i alle Retninger, indtil ingen Haar blive tilbage paa Kniven. *) Derpaa tilsættes Saltet, hvormed Smørret æltes saa længe indtil det er fuldkommen vel blandet, hvorpaa Smørret flæses i smaae Foustager, som helst er af den Størrelse, at man kan fylde en Foustage med een Kjerning. . . . . Efteraars-Smør, til Winterprovision, conserveres saaledes i de hollandske Huusholdninger: man tager det øverste Baand af Smørtønden, stikker med en Skee $\frac{1}{4}$ Tomme af Smørrets Overflade, og helder derpaa en Saltlage, som er saa stærk, at et Æg svømmer deri, saaledes, at kun et Stykke af Skallen, til en Fireskillings Størrelse, er kjendelig. Førend denne Lage kommes paa Smørret, er det dækket med et reent og fiint Stykke Linned, som er noget større end Tønden, for at hindre, at intet Støv skal komme til Smørret. Smør, gjemt paa denne Maade, taber til næstfølgende Sommer intet af sit Værd, og naar

*) I danske Meierier bruger man til dette Arbejde en Kniv af Træ.

man, i Slutningen af April, eller Begyndelsen af Mai, er sparsomt forsynet med Græsmør, har man æltet saadant aargammelt Smør ud i Vand, for at fjerne det fra Saltet, og da fundet det lige saa velsmagende som godt Græsmør.

I en anden Beretning om det hollandske Smørs Behandling, som i det Bæsentlige stemmer overeens med Forestaaende, anføres, at man i hiint Land altid bruger godt fint Salt, dog aldrig for meget, til Smørret, som i 2 til 3 Dage efter hinanden arbeides igjennem dermed, indtil der ikke bliver mindste Spoor tilbage af Mælk eller Saltlage. Det Salt, Hollænderne bruge, raffinere de selv af Søvand og Steensalt, og alene den lille Bye Harlingen har 12 saadanne Rafinaderier. Medrette spørger Forfatteren, hvorfor ei Danmark kunde have lignende, der vilde spare betydelige Summer, som nu gaae ud af Landet. Formuende Familier i de hollandske Kjøbstæder pleie i Almindelighed at bestille deres Huusholdningsmør for hele Aaret i Juli Maaned hos befjendte Landmænd, med den Betingelse, at, dersom det, inden et Aars Forløb, faaer nogen Afsmag, skal de skaffe andet, eller give den modtagne Betaling tilbage. Saavidt om Smørrets Behandling i Holland.

Om de Maader, hvorpaa man i andre Egne behandler denne Artikel indeholder forskjellige Afhandlinger følgende: Een Forfatter, som har be-

tegnet sit Skrift med Bogstaverne C. U., bemærker meget rigtigt, at Smør tager Skade af at behandles af varme Hænder, og foreslæer i den Henseende et Redskab, som han kalder en Smøræltter (Butterkneiter), hvis Form han beskriver at være en langagtig Kugle, omtrent 9 Tommer i største Omkreds, og 12 Tommer i den længste Diameter; den skal løbe bredt til foroven, og være ægformig spids forneden, den skal have et to Tommer tykt og 20 Tommer langt Skaft, og være forsynet med Risler, som en Zitronpresse, Med dette Instrument, siger han, lader Smør sig hurtigt og reensligt bearbejde. *)

En anden Forfatter raader, at naar Smørret er taget af Kjernen, skal man med Hænderne trykke det sammen til et Stykke, paa det Mælken kan blive aldeles skilt derfra, hvorefter man blander det med det fornødne (?) Salt, og lader det saaledes staae i 12 til 14 Timer, paa det Saltet kan smelte og ret blande sig dermed.

En tredie Forfatter siger: at adskillige, som forestaae Meierier, handle deri urigtigt, at de tørre Saltet, og ælte det haandsfuldsviis i Smør-

*) En Recensent antager dette Redskab for aldeles uanvendeligt i store Meierier.

Oversf. Anm. Da Menneskets Udbunstning indbeholder en Syre, er det begribeligt at Smørret kan tage Skade af at komme i Berørelse med Hænderne. Oversætteren mindes at have læst, at man i Irland slæer Smørret med et Stykke fladt Træ.

ret, hvorved Saltkornene blive uopløste, blande sig ikke med Smørret, og efterlade tomme Uabninger i det. Istedetfor saadant bruger denne Forfatter at opløse saamegen (Byneborger) Salt i Vand, at det danner en Luge, som kan bære et Æg. I denne lader han Smørret ligge i 24 Dimer, og gjennemælder det dermed. I Derpaa øser han en Deel af Lugen paa Bunden af den Foustage, hvori Smørret skal staaes og forsendes, paa det at det stedse kan være omgivet af Salt, da det derefter vilde holde sig godt under Transporten. I en fjerde Afhandling siges, at man tkl 32 Pund Smør tager 1 Kande af det bedste Salt. Et femte Skrift indeholder følgende: Naar man maa kjerne længe, og saadant ikke har sin Grund i Meierierebskaberne, skal man give Kjerne Syrer og Brændenelder i lige Dele at æde. Eller og: man skal komme en Spisestee fuld Biincæddike eller Brændeviin i Kjernen. Brændevinen hjælper fornemmelig i varmt Veir, da Smørret let bliver stummende. Smørrets Samling i Kjernen skal og befordres ved at tilsætte noget nymalket Mælk.

Vil man give Smørret en fin gul Farve, lægger man, Aftenen forud, en liden Priis Safran i en linned Klud i Fløde og trykker den den følgende Morgen stærkt ud i Smørret. *)

*) Oversfatteren veed, at man hertilands bruger Burgemaie, kogt i usaltet Smør, som man godt

Samme Forfatter anbefaler Engælænderen Andersons Raad at bruge en Blanding af 2 Dele Salt, 1 Deel Sukker og ligesaameget Salpeter, af hvilken man tager 2 Lod til hvert Pund, og ælter i Smørret, naar det er reent udvasket, hvorefter det maa staae en Maaned førend det bruges. *)

I Anledning af det Smørs Behandling, som skal forsendes til varme Lande, siger Forfatteren: man skal sætte Smørret paa Kulild til det skummer, naar da Skummet er aftaget, og den tilbageblevne Deel er hældet klar fra Bundfældingen, tøver man med Saltningen indtil Smørret er igjen noget affjølet og begynder at styrkne. Herpaa tager man, efter Karrets Størrelse, saameget grovt Kjøffensalt (?) til Tilføetning som behøves, rører saadant omhyggeligen i Smørret, og ælter det lidt igjennem dermed. Tilføettes Saltet tidligere, synker det for meget, og den øverste Deel af Smørret vil da ikke holde sig, men meget let blive skimlet, og faae en slem Smag. Paa forestaaende Maade fordeles Saltet sig overalt i Smørret, som saaledes skal være godt flippet til at forsendes. Naar det kommer an paa ei alene at tilveiebringe det største Quantum, men tillige det meest velsmagende Smør, er det af høieste Vig-

skummer, og hvoraf man tager til at blande i det Salt, som bruges til Smørrets Saltning.

*) See videre herom i Oluffsens Annaler.

tighed at træffe det rette Dieblif til at affkumme Fløden, der, som bekjendt, udvikler sig af Mælken ved Luftens Virkning. Da nu Luften er underkastet mange Forandringer, saa bliver ogsaa Diebliffet til Flødens Affkumning derefter bestemt. Her er det, at en duelig og erfaren Meierskes Die, og den rette Prøve*) paa den affiede Mælk skal vide at tilveiebringe Smør af gode Egenflaber.

I hvor fuldkommen end en Meierske er, er det dog umuligt for hende at skaffe eens gode Vare paa een og samme Aarstid, da saadant bliver afhængigt af mange Bionstændigheder, blandt hvilke vi blot ville anføre, hvor let Luften forandrer sig om Sommeren i Tordenveir, og hvor rimeligt det er, at Mælkens Betskaffenhed forandres eftersom Nvæget, paa store Gaarde, drives paa forskjellige Græsgange. — Til Smørrets Udvasfning raader denne Forfatter, at bruge filtreret Vand, og siger, at jo hurtigere en Meierske forstaaer det Haandgreb at skille Smørret i Truget fra Kjernemælken og Vandpartiklerne, jo vislere er man paa, at Smørret bliver godt, da Erfaring lærer, at det

*) Hvilken Prøve er den rette? — I nogle danske Meierier kummes man Fløden, saasnart den ikke klæber ved Fingerspidfen; i Andre naar Fløden danner Rynker paa Overfladen naar den flydes af, i atter Andre holder man for, at Fløden skal kummes saasnart Mælken begynder at sætte Bundfald. Det sidste er efter Oversætterens Mening det Rettefte.

bliver fedtet (schmierig) ved at behandles formeget med Hænderne.

3, Senfigtsmæssige Foustager til Smør.

I det egentlige Holland, hvor det fineste Smør tilberedes, saasom i Eggen af Delft, Leyden og hele Sydholland, tør, ifølge en af Provindsialstaterne i 1818 forfattet og af Kongen bekræftet Forordning, intet andet end Egetræ bruges til Smørtræer: det maa være tørt, godt spaltet, fri for Splinter, Barkknaster og Drmestik. Kun Foustager af saabant Træ maae af vedkommende Betjente (Keurmesters) gives Brænde som tjenlige til Smørtræer. Naar disse ere nye, maae de først fyldes med hedt, og derefter med koldt Vand, indtil al Træs mag er udtrukket, og Smørret paa ingen Maade kan antage den. Nogle Haandsfulde grovt Salt, sat til det kogende Vand, befordrer denne Udlubning meget, isærdeleshed naar dette bliver gjentaget, og det kan inprægnere Træet med Saltdele, som bidrage til Smørrets Conservation.

I Egne af Neberlandene, hvor man bruger Bøgetræ til Foustager, er Smørret mindre i Priis, og holder sig mindre godt end det Hollandske. I det egentlige Holland bliver det meste Smør slaget i Ottinger, som ikke veie mere end 42 til 46 Pund. I saadanne smaae Foustager af godt Egetræ holder Smørret sig ulige bedre end i de

store, som rumme 100 til 200 Pund. I disse bliver Smørret tidligere harsket, bittert og fedtet, da Massen er for stor. Fordi endvidere de hollandske som og de vestfrisiske og grønninger Foustager ikke ere tykke nok i Træet, løber Lagen af, og Smørret forbæres, da Foustagerne ikke ere saa fast sammendrevne, som de smaae Egfoustager, hvori, som forhen sagt, de hollandske Fruentimmer komme Saltlage for at conservere Smørret, hvortil Foustager, som ere af Bøg og utætte, ikke ere skikede.

At store Foustager ikke ere saa tjenlige til at conservere Smør i, er beviist derved, at Hollænderne, som forhen sendte Smør i Dtinger af 42 til 46 Punds Vægt til Ostindien, bruge nu $\frac{1}{2}$ Tønder af 20 til 22 Pund, som blive pakkede i Dtinger, fyldte med grovt Salt, og skal saadant Smør conserveres bedre paa Transporten til Batavia end de forhen brugelige større Foustager, skjøndt disse bleve sendte i Kasser med Salt.

Hollænderne, siger en anden Forfatter, bruge godt hvidt Bøgetræ til deres Smørfoustager, hvilke de sørge for blive godt forfærdigede og belagte med asbarkede eller hvide dobbelte Baand, og gjør denne Forfatter endvidere følgende, paa Erfaring byggede, Forslag til at forsende det hollandske Smør til varme Lande. Man tage smaae rene med hvide Baand næsten heelt belagte Foustager, som rumme netto 25 Pund Smør, eller

man flaae det i Steen- eller stærkt glasserede Leerkrucker, og tilbinde saadanne med Blære. *) 2) Disse smaae Foustager eller Krucker pakke man i store Drehoeder, omtrent som tomme Kaffefade, fylde de tomme Rum med grovt Salt, og tilflaae Fadene omhyggeligt. Heri vil Smørret holde sig kjøligt, og Saltet kan sælges paa ethvert Sted hvor Skibene lande. 3) Ved Smørrets Fabrication ælte man omtrent 1 Pund fiint rafineret Sukker i 100 Pund Smør. **) Dette er en irlandsk Methode, hvorved Smørret ikke alene faaer en behagelig Smag, men vinder ogsaa i Evne til at holde sig.

I Irland er det forbudt at benytte det Ved, som findes i Tørvemoser, til Smørfoustager. Til Smørsaltning skal man der bruge rafineret Salt fra Chesshire eller fiint stødt Salt fra St. Ybes. Der ere fire Sorter irlandsk Smør, som bestemmes efter Nuancerne af beskikkede Smagere (Tasters); andre Betjente ere ansatte til at paabrænde Smørfoustagerens Vægt og Indhold; en Indretning, som er Handelen til Byrde og Hinder i den

*) Engländeren Anderson fraraader at sætte Smør i Steen- eller Leerkrucker, da Smørret vil, efter hans Mening, faae Smag af Krukken. I Fyen har man den modsatte Erfaring, og da man ikke kan faae danske, bruger man saavel engelske som hollandske Leerkrucker til deri at hensette det fineste Huusholdningsmør. Overs.

**) Om det er foruden den almindelige Tilfætning af Salt omtaler Forfatteren ikke.

Grad, at man haaber den vil blive forandret efter Motion i Parlamentet.

Efter Sir Parnells Bemærkning i Underhuset den 15de Marts 1825, var Handelen med irlandsk Smør stegen til saadan Høide, at man anslog den aarlige Udførsel til en Værdi af 3 Millioner Pund Sterling, og denne Handel var saameget mere vigtig, som den fornemmelig bliver drevet af de mindre Jordbrugere og af Kræmmerne. Ved den betydelige Udførsel maa et Antal af omtrent 700,000 Foustager blive underkastet Smørgernes Undersøgelse, der, som man let begriber, giver Anledning til megen Bestikkelse og mange Udpræskninger. For at smage en Foustage, betales vedkommende Betjent 2 engelske Pénninge, som Sælgeren lader sig igjen betale af Kjøberne, men Omkostningerne for at veie og brænde Foustagerne icke stige ofte til 5, 7, ja selv til 25 engelske Pénninge for Fadet, hvilket Tab den stakkels Landmand maa bære, for hvis Regning Smørret sælges. I Staden Cork maa intet Smør bringes til Torvs uden i Fjerdinger, som ere forfærdigede i denne Bye, saa at hele Provindsen Múnster maa der lade de Foustager forarbeide, hvori man vil bringe Smør til Salg.

Smørtønder maae være godt gjorte, saa ingen Luft kan trænge ind mellem Staver og Krøs;

istebetfor Jernsøm bruges Træpinde til at hefte Baandene, da Jern opløses af Saltet, og skader Smørrets gode Smag.

Nye Foustager til Smør blive, efter een Forfatters Beretning, først fyldte nogle Dage med koldt Vand, derpaa kogte i Bøttekjedlen, atter igjen i nogle Dage fyldte med koldt Vand, derefter anden Gang kogte i temmelig stærkt saltet Vand, og saa tørrede. Skulde de være for tørre til den Tid de skulle bruges, bløder man dem igjen med koldt Vand, tørrer dem atter, bløder dem med klar Smørlage, og river dem inden i med fint Salt, saa stærkt at dette smelter. Den samme Forfatter har fundet det hensigtsmæssigt at tilflaae Smørfoustagerne, og vende dem hver fjortende Dag, saalænge man har Smørret staaende.

Smørfoustagernes Størrelse, og det Bedes Tykkelse, man bruger dertil, har uden Tvivl vigtig Indflydelse paa Smørret.

Man har været af den Mening, at Smør holder sig bedre i hele end i halve Tønder. Jo større Antal Dvæg man holder, jo større kunne, efter denne Forfatters Tanker, Foustagerne være. De maatte, efter ham, bestaae af $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ Tønde, og indeholde 130, 90 og 60 Pund Smør.

I tørt Bøgetræ holder Smør sig vist ligesaa godt som i Egetræ, kun maae Foustagerne være forfærdigede med større Nøiagtighed.

Til Smørrets Conservation anseer en Forfatter følgende at være Hovedmomenter: 1) At man anvender den største Opmærksomhed paa, at Træ, som skal bruges til Smørfoustager, befries saa meget muligt fra dets eiendommelige Saft ved Ubludning ic., fordi der, i modsat Fald, maa nødvendigvis ved denne Saft opstaae en Gjæring i Smørret. For nu at være ganske sikker, foreslaaer han at forkulle Foustagerne noget indvendigt, hvilket han ogsaa mener bør foretages med Bunden og Laaget. Efter Forkullingen maatte Foustagen igjen renses med Vand, for, saameget muligt, at forhindre at Staverne ei skulde smitte, og skulde saadant ikke lykkes aldeles, vilde det dog være let at rense det ved Staverne klæbende Smør fra den Smule uskadelige Kulstøv, der altid er at foretrække for den grønne Skimmel, som kun for ofte viser sig ved Staverne.

2) Da det, ved Smørrets Bevaring, kommer an paa at undbrage det fra den ydre Lufts Virkninger og Forandringer saameget muligt, saa følger deraf, at man maa anvende den største Omforg for at faae Foustagerne tætte. Forfatteren holder sig tillige overbevist om, at det bedste Mid-

del til at conservere Smør, som sendes til de varme Egne, vilde være, at sætte det i en dobbelt Foustage, og fylde det Rum, som bliver mellem begge, med fint stødt Kul.

Endelig raades at udlaage, i stærk Saltlage, de Foustager, hvori man vil forsende Smør, der dog, som Forfatteren mener, bedst vilde conserveres i solide Smørkrukker.

Gamle brugte Smørtønder skulle, efter en erfaren Huusmoders Forsikring, være tjenligere til Smørs Conservation end nye, naar de kun vel reengjøres, og gnides i alle Hjørner og Kanter med Salt.

4, Den rigtige Thara.

Mangel paa saadan skal være blandt de Aarsager, der nedsætte det holsteenske Smør i Priis, hvilket man ikke heller kan undre sig over, da en Kjøber skal, ved Sælgerens Bedragerie, kunne tabe indtil 16 Pund paa $\frac{1}{2}$ Tønde.

Hollænderne slaae endog 1 Pd. af paa Thara for Saltlagen, og saavel dette, som Smørrets Godhed, er Aarsag i at dette Lands Smør betales paa fremmede Markeder, især i England og Spanien, 10 til 15 pCt. dyrere end det holsteenske.

For at skaffe rigtig Vægt ere flere Foranstaltninger bragte i Forslag: Først maatte man, siger en Forfatter, ansætte beedigede Betjente i de Districter, hvor det meste Smør produceres, disse skulle indbrænde den rigtige Thara paa hver Smørfoustage, og desuden Karstallet og Betjentens Navn, paa det man kan holde sig til ham. Denne Control skulde Ufsenderen betale.

For det andet maatte saadanne Betjente ikke alene gøres ansvarlige for Tharas Rigtighed, men og desuden straffes naar Thara blev befundet at være urigtig.

For det tredje maatte denne Tharas Paa-brænding ikke skee førend Smørfoustagerne havde ligget 24 Timer i reent Vand, da der ellers ufeilbarligen vilde indløbe Urigtigheder med Thara, dersom Foustagen blev mærket naar den var tør, og Smørfabricanten siden lod den indsuge Saltlage.

For det fjerde maatte det gøres Toldbetjentes til Pligt, ikke at lade noget Smør passere, som ikke befandtes at være i rigtig brændte Foustager. Naar da vedkommende Betjente ei maatte brænde andre end smaae Egefoustager af godt Træ, saa vilde det paabrændte Mærke tillige sikke for Foustagens Godhed. De, som vilde følge disse Regler, mener Forfatteren, skulde kunne faae 2 β . (Schlesvig-holsteens β) mere for Pundet, ved saale-

des at give Kjøberne Sikkerhed for Smørrets Godhed og rigtig Thara.

En Anden foreslaaer en reisende Controlleur til at mærke Smørret efter dets forskjellige Godhed, og til at paasec Tharas Rigtighed.

En Tredie bringer Følgende i Forslag: 1) Enhver Smørproducent, som sender Vare ud af Landet i Foustager, skal forsyne sig med et Brændejern eller Stæmpel, som indeholder hans og hans Bopæls Navn, desuden et almindeligt gjeldende Tegn paa Smørrets Slags og Aarstallet. Paa de fleste Godser er, efter denne Forfatters Beretning, saadan Indbrænding allerede brugelig; Forpagterne sætte deres Navn paa Foustagerne, fordi de skifte Dphold, og hvor Eierne selv bestyre Meieriet, indbrænder man Godssets Navn.

2) Efter Forskjelligheden af Smørret, som Producenten forsender, skulde han have flere forskjellige Stæmpel, til at nummerere det med. Man skulde i Handelen have prima, secunda, tertia eller maaskee flere Sorter.

3) Med disse hans Stæmpel skulde Smørproducenten gjøre Dvrighederne og Toldstederne, som Smørret passerer, bekjendte.

4) Uden saadanne indbrændte Stæmpler, skulde ingen Foustager med Smør kunne blive expederede paa Toldstederne.

5) Ved et Lovbud skulde en tilstrækkelig Thara for Smørtræer af forskjellig Størrelse, iligemaade Stavernes og Bundtræernes Tykkelse og Jevnhed bestemmes.

6) Enhver Forsømmelse eller Forseelse mod disse Lovbud, skulde første Gang have Smørrets Confiskation, og desuden en bestemt Mulct til Følge, som ved næste beviiste Mislighed skulde fordobles, og tredje Gang skulde Lovbudets Dvertræder tillige straffes med Bekjendtgjørelsen af hans Navn.

Forfatterne til de, i Anledning af Priissspørgsmaalet, indkomne Skrifter, ere ikke enige om, hvorledes Controllen med rigtig Thara bedst kan bestemmes. En mener, at man med Tillid til Enhvers Uretfærdighed kan vente megen Nytte af et Stæmpels Brug. En Anden vil, at de behørigt stæmplede Smørfoustager skulle passere Toldstederne frit og uden Skriverpenge. De ustæmplede derimod burde paalægges en høi Told. Desuden skulde der være beedigede Inspecteurer eller Controlleurer, som skulde reise om til Meierierne, undersøge Stavernes Tykkelse i Foustagerne og Smør-

rets Bonitet, og skulde de stæmple saadant, som befandtes at være god Vare. *)

Om Thara i Handelen siger en erfaren Sagt-
tager følgende: Thara er en uvis Gjenstand. Kjø-
berne bør ikke bedrages af Producenterne, men det
træffer dog ikke altid at Vægten er rigtig; naar
man har taget vaadt Træ, saa trækker Luften Fug-
tigheden til sig, og forandrer Træets Vægt. Ta-
ger man derimod ganske tørt Træ, saa trækker
igjen Træet Fugtighed fra Smørret, Smørret bli-
ver for tørt, og taber i sin Vægt. Raadeligst
vilde det være at vælge nogenlunde tørt Bøgetræ
til Smørtønder.

Overveier man, at til en Foustage, som rum-
mer 90 Pd. Smør, behøves 17 Pd. vaadt Træ,
som om Sommeren taber i det mindste $2\frac{1}{2}$ Pd.,
saa følger deraf, at Producenten taber $2\frac{1}{2}$ Pd. paa
Vægten naar man har valgt tørt Træ. Istedetfor
8 Baand tilraades at lægge 10 Baand paa hver
Foustage, og at befæste disse med Træpløke; men
denne Forbedring koster Producenten 2 à 3 fl.
Schlesvig-Holsteens fl. pr. Foustage, hvorledes skal
han igjen faae disse godtgjort? -

*) Mon dette ikke vilde lede til Bedragerie, til vil-
kaarlig Behandling og alle de billige Klager, som
Irlanderne føre over de i den Anledning ansatte
Smørsmagere. Overs.

Til $\frac{1}{2}$ Tønne med 10 Baand vil Træet saaledes veie 29 $\frac{1}{2}$ Pd. Til $\frac{1}{4}$ Tønne 19 $\frac{1}{2}$ Pd. Til $\frac{1}{8}$ Tønne 13 Pd. Naar da Træet blev veiet, dets Vægt mærket paa Foustagerne, og der, efter Smørpriserne, blev godtgjort for $\frac{1}{2}$ Tønne 7 Pd., for $\frac{1}{4}$ Tønne 4 $\frac{1}{2}$ Pd. og for $\frac{1}{8}$ Tønne 3 Pd., saa kunde Kjøber og Sælger være tilfredse.

Forfatteren holder det for sikkert, at Smørfoustager bleve betalte med rede Penge, og Betalingen bestemt saaledes: for $\frac{1}{2}$ Tønne 2 Mk. til 2 Mk. 4 β ., for $\frac{1}{4}$ Tønne 1 Mk. 6 β . til 1 Mk. 8 β . og for $\frac{1}{8}$ Tønne 14 til 16 β . (alt Schlesvig-holsteenskt Mynt) men Foustagerne's Vægt maatte da være anbragt paa Træet, og man vilde da hverken behøve Straffe- eller Politie-Anordninger i denne Henseende.

Med Hensyn til Irregulariteten med Thara, foreslaaer endnu en Forfatter: at Smørsælgerne skulde godtgjøre Affsenderen en bestemt Summa for Foustagen, hvorimod Affsenderen burde være pligtig til, nøiagtigt at angive enhver Foustages Thara- og Nettovægt. Fandt Kjøberen, at Affsenderen havde angivet urigtig Thara, maatte Kjøberen være berettiget til at decourtere i Betalingen. Den redelige Affsender vilde da nok angive Vægten paa Troe og Love, fordi han i modsat Fald vilde savne Kjøbere.

Oversætteren kan ikke slutte forestaaende Ud-
 tog uden at yttre det Ønske, at dog et af de Sel-
 skaber i Danmark, som har Videnskabelighed til
 Formaal, vilde anvende hvad det formaaer til at
 bringe det Spørgsmaal paa det Rene: hvorledes
 Mælk bør, efter nu gjeldende chemiske og physiske
 Principer, behandles, for at tilveiebringe fortrinligt
 Smør og Ost. — Denne Undersøgelse ligger lige-
 saa lidet som Farvekunsten udenfor Videnskaber-
 nes Sphære, og for det fattige Danmark gives
 for Tiden neppe nogen vigtigere Gjenstand, da
 Udførselen af Smør har i de senere Aar beløbet
 sig til 50,000 Tønder, som, uagtet en stor Deel
 af Varenes flette Credit, dog kan anslaaes til $1\frac{1}{2}$
 à 2 Millioner Rigsbankdaler.

I Anledning af hine Forslag angaaende Smør-
 foustager og den rigtige Thara, har en dansk Ju-
 stits-Embedsmand meddeelt følgende Bemærk-
 ninger:

Det er saare vanskeligt at sætte Skranke for
 den menneskelige Begjærighed, og end vanskeligere
 at overholde de Love, som sigte til at forebygge
 Bedragerie i Handel og Wandel. En Dør lukkes,
 men Kløgt opfinder et Hul ad en Bagdør, og det
 Onde, som skulde hæmmes, udøves derigjennem
 med større Kraft og Sikkerhed, end om intet For-
 bud havde været givet Lovs Kraft. At rigtig

Maal og Vægt hævdes og paasees i Handel og Wandel, er ved Forordningen af 10 Januari 1698 i Almindelighed befalet, og i sammes 4de Capitels 15de Artikel er bestemt, at Smørtæer skulle være af Størrelse som Oltræer og holde 136 Potter. Men da Kjøbenhavns Magistrat i 1751 forstillede, at Smør og Sæbe altid folgtes efter Vægt, af 14 Lpd. til Tønden, og at denne aldrig kunde svare til det Maal af 136 Potter, men udfordrede et større Quantum Smør, saa udkom Rescriptet af 2 Juli 1751, hvorved en Tønde, uden Hensyn til Maalet, blev bestemt til 14 Lpd. reent Smør. Desuden er det ved Forordningen af 24 September 1723 befalet, at ingen Smørtæer maae bruges i Handel, med mindre de ere forsynede med Justerings-Mærke, og et Rescript af 9 August 1782 for Fyen bestemmer, hvorledes det skal anbringes; ligesom det og ved Forordningen af 9 Juni 1719 er paalagt Bødkerne i Almindelighed at sætte deres Mærke og Bopæl paa de Foustager af alle Slags, som skulle bruges i Handel. Om Thara finder jeg intet i Lovgivningen, førend Placaten af 2 October 1758 §. 3, og Consumtions-Forordningerne, hvilket formodentlig har sin Oprindelse derfra, at den Handlende har indseet, at han maatte have Godtgjørelse for Træ og Emballage, der hverken af Sælgeren, hvor Vægt findes, fordres, og som heller ikke for de Kongelige Paabudde kan ansees og beregnes som virkelige Vare-

Artikler. Der er saaledes, saavidt jeg veed, ingen Iovbestemt Thara for Smørræer, men slikt beroer for det meste paa privat Forening, og medens jeg boede i Kjøbenhavn, maatte jeg nøies med de Pund, som Sælgeren vilde tilstaae mig; hvilket, naar Smørret iøvrigt var godt, sjeldent kom i Betragtning. Men, fra Holsteen var Beregningen anderledes, end fra Laaland, Langeland og Fyen. Af de foreslagne Midler tør jeg ligesaalidet anbefale Smørtragere, som beedigede Justeers Mestere, og endnu mindre Bestemmelserne for prima, secunda og tertia Sorten. Thi Inddelingen er vilkaarlig, og beroer paa Smagen, der igjen afhænger meget af Veltningen, Pakningen og Saltningen, samt paa Smørrets Drøielse, og en bestemt Vægt for Thara er underkastet Ufvingelse, som ei er ubetydelig, efter den Maade, Smørræerne behandles paa, da nogle lade dem udbløde i 12, andre i 2 à 3 Gange 12 Timer, der baade forøger Vægten, og vist nok paa Smørret selv ei er uden Følge; at man derimod ei bør betale Træ som Smør er sandt, og den største Forsigtighed, jeg i denne Henseende kan tilraade, er denne, at Bødkeren foruden sit Navn bør tilføie Træets Vægt, naar det er færdigt; at Vorigheden, som er berettiget til at justere det, paaseer, ved at kontrollere Maalet, og tilføie Justeers-Mærket, at den ansførte Vægt er rigtig, og at Foustagen, Fjerdingen eller Halvtønden svarer til det danske

Maal, og at Hovedgaardene, som have egne Bødkere, foreskrives og underkastes det samme, som for Bødkerne i Almindelighed er befalet. Naar da Rummet og Vægten, i Træets oprindelige Tilstand, er vis og bestemt, kan Differencen siden kun blive ubetydelig, og herved forebygges Klager som disse: at Smørret bedærves fordi Staverne ere for tynde eller tykke, og Handelsmanden vil da nok paasee Fougtagernes Styrke, hvad enten der behøves 6, 8 eller 10 Baand, hvilket meget maa beroe paa, hvor Varene skulle forsendes. At foreskrive Lart for Bødkerne er ligesaa daarligt; thi ved Skovene kan for 12 β . forfærdiges en Fjerding, som i Byerne koster det dobbelte, og hvor Egetræ ei have, faaer man vel bruge Bøgetræet, og Vægtens Forskjellighed i denne Henseende bør der da ogsaa tages Hensyn paa. Efter mit Skjøn er det at begynde bag fra ved Vare-Forædlingen at uleilige sig med Love for Indpakningen, istedet for, at der burde gives Veiledning i de Haandgreb, og den Fremgangsmaade, som er nødvendig, for at Producenten kan bringe sin Vare-Artikel til den muligste Fuldkommenhed.

Et flygtigt Blik paa Rapsavlen.

De sidste 10 Aar har viist os, at Rapsen er en Plante, der lykkes meget godt paa vore Aagre, gjennemgaaer vore sædvanlige Vintre uden at fryse bort, og der, saaet i rette Tid, i velbehandlet og kraftig Jord, giver Afgrøder, der intet lade tilovers at ønske. Den Fordom, at den kun kunde lykkes i Marssken, er vejet, og Sjælland, Fyen og Jylland frembringe alt i flere Aar ikke alene den Raps, der forbruges i Landet, men endogsaa betydeligt til Udførsel. Ingen Sæd kan give Landmanden en saa stor Fortjeneste, som en vellykket Rapsafgrøde. Naar 20 Tdr. pr. Tde. Land antages at være en overordentlig Høst, men at 15 Tdr. er det almindelige, og Gjennemsnitsprisen regnes til 7 Rbdlr., saa kan en jevn Hvedeafgrøde kun give det Halve. Rigtignok er undertiden Rapsen falden til 5 Rbdlr. pr. Tde., men i denne lave Priis holder den sig i Almindelighed ikke længe, og jeg tør paaastaae, at den ligesaa ofte er i 8 Rbdlr. Paa Ufsætning fattes sjældent, da her som oftest, naar Priserne ere moderate, er fremmed Ordre, og Brugen af Napolie til Belysning,

har i de senere Aar saa stærkt udbredt sig, at den inden søie Tid, for en Deel, vil træde istedet for Eysene, og Rapsen sølgelig derved blive mere uundværlig. Dgsaa bør erindres, at Rapshesten falder paa en Tid af Aaret, da Landmanden behøver Penge, for at kunne bestride sine Udgifter ved den efterfølgende Sædehest, og saaledes ofte kommer ham meget tilpas.

Men uagtet Rapsavlens synes at være fordeelig, og i de senere Aar meget stærkt har udbredt sig, hører man dog mange Indvendinger imod den. Man siger saaledes: Rapsen kan kun saaes i Brakmarken, og maa sølgelig ansees som 2 Aars Afgrøde; den fordrer kraftig Jord; vil have Gjødning; lykkes mindre godt paa sandede Marker, og udtærer Jorden. Den giver intet Foder, thi dens Straae er ikke tjenligt til Føde for Kreaturerne, og kun den, der har fuldkommen Markfred, kan befatte sig med Rapsavl.

Rapsens egentlige Plads er vistnok Brakmarken, men det er aldeles ikke nødvendigt, at den skal følge efter reen Brak, thi efter grønt afhugne Bisker, naar de kun have staaet fuldkomment sluttede, har jeg seet mange udmærkede Rapsafgrøder; og om det maaskee har været Tilfælde, vover jeg ikke at afgjøre, men sjeldent saae jeg Rapsen efter Bisker blive angreben af Insecter, Larver, ic.

Vil man ansee dette som 2 Aars Afgrøde, saa kunde man ligesaa godt sige dette om Vinter-

sæden, der følger efter Brakken. Den rene Brak er, naar man ikke vil avle Brakfrugter, et nødvendigt Onnd, der ikke maa regnes Rapsen til. Men Rapsen er den bedste Forløber for Vintersæden, og den Hvede eller Rug, der, som en Følge af Rapsens tidlige Høst, betids bliver saaet, kan fuldkommen staae ved Siden af Brakvintersæden. Naar Rapsen er groet godt til og har staaet fuldkommen sluttet, efterlader den Jorden i en meget reer og skjør Tilstand, og jeg har hørt Ukyndige sige: At det bedste Beviis for, hvor udtærende Rapsen maa være er det, at der ikke groer et Græsstraae under den, hvilket da ligesaa godt kunde siges om Kartoflerne.

Men Rapsen fordrer kraftig Jord! Dette kan ikke nægtes, og paa udmagrede Marker kan der kun, ligesom af alle andre Sædearter, frembringes ringe Afgrøder. Paa sandede Jorder kan den, naar disse kun ere i nogen Kraft, ret godt groe til, og jeg har ikke sjelden seet fortrinlige Afgrøder paa sandmuldede Jorder. Rapsen, der saa tidlig paa Aaret tilendebringer sin Vegetation og der med sine brede Blade skygger Jorden, og trænger dybt i den med sin Pælerod, er ikke engang saa meget udsat for at lide af Tørken, som de øvrige Sædearter. De kraftige skjørlerede Jorder ere de meest passende for Rapsavl, men den kan lykkes meget godt paa enhver Jord, der er i Kraft, naar den kun ikke lider af Fugtighed. Den

Paastand, at den er meget udtærende for Jorden, synes aldeles ikke i de efterfølgende Afgrøder at vise sig grundet, thi Vintersæden lykkes fortrinlig efter den, og den rugende Skygge, som Rapsen ligesom Kartoflerne meddeler Jorden, giengiver denne vist nogle af de Kræfter, den udbrager. Igjennem dens brede Blade henter den ogsaa af Luften ikke ubetydelig Næring.

Men Rapsen giver intet Foder, siges fremdeles, og dette synes at være en af Hovedaarsagerne, hvorfor Mange hidtil have unbladt at avle Raps, da de paastaae, ikke at kunne undvære saa megen Halm. En Landmand, der beskæftiger sig med Brakfrugtavl og hør hvem Halmen er afringe Værd, som Foder, vilde ikke have lagt megen Vægt paa denne Mangel ved Rapsen; men der, hvor Halm og lidt Høe er Alt, hvad man har at byde Kreaturerne Vinteren igjennem, kan Rapsfoderet rigtignok ikke træde istedet for Halmen. Dog maa jeg, naar paastaaes, at Rapsfoderet er ganske ubrugeligt, være af modsat Mening. Til Strøelse kan det fuldkommen saa godt som Halmen bruges, og anvendt hertil vil Møddingen faae en betydelig Tilvæxt, thi Rapsen giver Mængde af Straae. Skulperne, hvoraf faaes en betydelig Deel, ædes baade af Heste, Køer og Faar; og den Landmand, der i Sommeren 1826 havde bragt sine Raps-skulper i Huus, vilde vist ikke have fortrydt dette Ar-

beide. De fineste Dele af Straaet ædes ogsaa af Faarene.

Overalt hvor Halmen anvendes til Dækning, kan Rapsfoderet ligesaagodt bruges, f. Ex. ved Kartoffelbatterier, og anvendt hertil fristes man da ei til, hvad ellers ofte er Tilfælde med Halmen, at gjøre dette Dække for tyndt, der da undertiden har til Følge at Kartoflerne fryse. I Egne hvor der er Mangel paa Ildbrand, vilde Rapsfoderet nok kunne anvendes til at gjøre Ild med, eller hede Bagerovne, ligesaa godt som hertil bruges tørret Kogejødning eller Halm. Det kan derfor paa ingen Maade billiges, at opbrænde Rapsstraet paa Marken, saa meget mindre, som den Afke, det efterlader, er saare ubetydelig, og man, ved at have anvendt det til Strøelse, vilde have vundet en ikke ubetydelig Deel Gjødning.

Uden fuldkommen Markfred er det ikke at tænke paa at avle Raps, men jeg kan her ikke undlade at opkaste det Spørgsmaal, hvilken Forbedring i Voldsbruget er udførlig uden Fred paa Markerne? Ikke engang den simple Ting, at saae Vintersæden tidlig, lader sig da gjøre, fordi en saadan Mark, der, ligesom Rapsen, tilbyder rigelig Føde for det omvankende, til sig selv overladte Dvæg, i meget kort Tid vil være total ødelagt. Jeg er imidlertid af den Mening, at den Landmand, der med Bestemthed overtøyer sine Raboer om, at det er hans Alvor at han vil have Fred,

og paa ingen Maade taaler Ufred, maa komme til Maalet; ogsaa er jeg overtydet om, at et Hegn vel kan bidrage til, men aldrig fuldkommen forskaffe Fred, thi det halvvilde danske Faar respec- terer intet Hegn. I større Forlegenhed ere de Landmænd, der boe i Egne, hvor Wildtet fredes, og hvor det da ogsaa sædvanligt ikke engang er tilladt, at holde en løs Hund, der kunde skaffe Fred paa Rapsmarken. Paa saadanne Steder er det som oftest spildt Arbeide at saae Raps; thi den taaler aldeles ikke at afbides, hverken paa blød eller frossen Jord, og man vil finde, at de Planter, der, uagtet de ere afbidte, dog gaae Vin- teren igjennem, kun give svage Sidekud, der ikke kunne frembringe lønnende Afgrøder.

Efter saaledes at have mødt de vigtigste Ind- vendinger imod Rapsavlens, vil det ikke være uhensigtsmæssigt at henpege paa enkelte Dele af denne Plantes Dyrkning. De, der alt i en Række af Aar ere Rapsdyrkere, ville intet Nyt finde heri; men kun for dem, hvem Rapsen hidtil var frem- med og som ved dens Dyrkning let kunde gjøre Feilgreb, der siden afftrække dem, ere altsaa disse Linier nedskrevne.

Skjøer og i alle Maader vel behandlet, maa den Mark være, der er bestemt til at modtage Rapsfrøet. Hvormange Pløininger der ere nød- vendige, kan ikke bestemmes; dette maa det øvede Die ikke længe være i Tvivl om. Saaeningen bør

fke først i August, og senere end midt i denne Maa-
 ned burde ikke saaes; thi Erfaring har lært, at
 den sildige Raps aldrig giver saa riig Afgrøde,
 som den tidlige, og at nok saa kraftig Jord ikke
 kan erstatte en tidlig Saaening. Paa samme
 Maade som Kløverstrøet udstrøes ved kun at gribe
 med 3 Fingre, saaes ogsaa Rapsen. At dette Ar-
 bejde kun betroes en duelig Saaemand er en Selv-
 følge, og, efter Strøets forskjellige Godhed, bruges
 fra 6 til 10 Pund pr. Tønde Land. — Jeg tør her
 ikke forbigaae, at Rapsen, sammenlignet med de
 øvrige Sædearter, følgerlig har det Fortrin, at dens
 Udsæd er saa ringe, at den næsten ikke kommer
 i Betragtning. Efter Saaeningen maa der ikke
 spares paa Vandfurer; thi det er ligeledes bragt
 i Erfaring, at Rapsen paa ingen Maade taaler
 staaende Vand paa Ugeren, og at en i Efteraaret
 meget lovende Afgrøde kan saaledes, naar der ikke
 er sørget tilbørligt for Vandets Afløb, gaae tabt.
 Er Rapsen opkommen, saa maa der holdes et
 vaagent Øie med den, thi undertiden indfinde
 Jordlopperne sig i saadan Mængde, at de ødelægge
 hele Afgrøden. Man maa da strax, inden det er
 for sildigt, saae igjen. Ikke sjelden indskrænker
 Jordlopperne's Graadighed sig til Pletter i Mar-
 ken, og over disse kunde man, dersom Jorden ikke
 er for bindende, lade Exstirpatoren drage, for saa
 hurtigt som mueligt at saae dem besaaede igjen.
 Har Rapsen først saaet det tredie Blad, har den,

ligesom de øvrige Kaalarter, intet mere at frygte af Jorblopperne. Men skulde der uheldigviis hen paa Efteraaret indfinde sig Larver paa Rapsen, hvilke dog kun i Almindelighed angribe den pletteviis, saa maae disse bare Steder, da det nu er for sildbigt at saae, beplantes. Dette Arbeide, som Mange ville ansee for uoverkommeligt, er langt fra at være saa besværligt, eller langsomt, som man ofte indbilder sig, og kan meget godt forrettes af Fruentimmer og Børn. Rapsen synes ogsaa ganske at egne sig til Plantning; thi den er i saa høi Grad begavet med Livskraft, at jeg efter Plantningen har seet den vente paa Regn i 4 Uger, ja endogsaa i 14 Dage ligge ovenpaa Jorden, uden at døe. I Belgien er det ikke usædvanligt at plante Raps, og hvor dette lader sig udføre, har man den store Fordeel, at man kan tage Rapsen efter hvilken foregaaende Sæd, man finder for godt, og at den, plantet i Rader, ligesom Kartoflerne, kan faae den Behakning, der skal være den saa særdeles gavnlig og hvorved den vist vil frembringe et Frøe, der i Qualitet staaer langt over det af bredsaaede Afgrøder.

Finder man hen i September Maaned, at Rapsen enten har lidt saa meget af Insecter, eller af andre Aarsager er saa ringe, at det ikke vil lønne Umagen at lade den staae, da er det endnu tidnok at pløie den om og besaae Marken med Vin-

tersæd, og noget Arbeide, som man har gjort for-
gieves, er da det hele Tab.

Rapsen bør hugges naar Sjernen for en
Deel har faaet Couleur. Jeg troer, at de fleste
Rapsavlere her i Landet, af en utidig Frygt hugge
for tidligt. Ikke er det min Mening, at den skulde
staae saalænge, at man kunde risikere den ved
Hugningen faldt af; men den Raps, der hugges
grøn, faaer aldrig det rigtige sorte, lidt i det blaa-
lige faldende Udseende, der tyder paa fuldkom-
men Modenhed og som den kyndige Oliemøller
sætter saa høi Priis paa; den bliver rød, og om
den forresten er storkjernet, kan den dog sjelden
maale sig med den mindre Raps, der har opnaaet
den rigtige Modenhed. — Seglen bruges paa
mange Steder til at skjære Rapsen med, men da
vore Folk ere aldeles ukjendte med dette Redskab
og dets Brug, saa er det hensigtsmæssigt at bruge
Leen, med hvilken der udrettes meget mere Ar-
beide i lige Tid.

Naar Skulperne ere saa tørre, at de ved
at trykkes imellem Fingrene springe op, da maa
Rapsen tørstes, og dette skeer som bekjendt paa
Marken, enten paa et Seil eller paa et Brædelad,
og man kan enten betjene sig af Pleilen, eller lade
Heste, som Skoene ere brækkede fra, træde den
ud. Bruger man Heste, da bør man have to Lad,
saaledes at de kunne gaae fra det ene til det an-
det, der meget bidrager til at Arbeidet gaaer fra

Haanden. Tærffning paa Eoen medfører den Ubehagelighed, at en Deel Kjerner knuses, og disse blive siden, naar Frøet er lagt i Bunke, mugne.

Naar Frøet er renset og lagt paa Loftet, forbrer det meget Tilsyn og Opmærksomhed, især dersom det er høstet i et vaadt Aar; thi da er det meget tilbøieligt til at tage Varme. For at forebygge dette, kunde man, naar Veir og andre Omstændigheder tillade det, paa en varm Soelbag sprede Kapsen paa Seilet for at tørres; men dette lader sig ikke let gjøre med store Partier. En anden Maade, der fører til samme Resultat og der er en Deel lettere at udføre, bestaaer deri, at man strax efter at Kapsen er bragt paa Loftet, sætter den sammen i pyramidebannede Bunker paa omtrent 10 à 20 Ldr. for at faae den til at svede, og lader den saaledes staae indtil den har taget Varme. At herved maa iagttages den største Forsigtighed, er indlysende, og Varmen kun drives til en jevn Grad, da man ellers let staaer Fare for, at Kapsen bliver muggen. Bunkerne maae derpaa ufortøvet kastes, udbredes og røres saalænge, indtil al Varme er forsvunden. Viser der sig mugne Klumper i Frøet, saa maae disse slaaes fra hinanden med en Rive, og saa længe det ligger tyndt paa Loftet, er dette Redskab meget tjenligt til at røre og bearbejde Frøet. Behandlet paa denne Maade, bliver Kapsen ikke let varm igjen,

og antager et mørkere Udseende, der gjør den til bedre Handelsvare.

At slutte disse Linier uden at nævne Rapsen som Foderplante i grøn Tilstand, var ikke at lade den vederfares Ret; thi som saadan betragtet, giver den det allerførste Grøntfoder, der, hvor Dvæget staldfodres, er af største Bigtighed. Den er saa tidlig, at naar Rugen er tjenlig til at hugge, den netop kan afløse Rapsen, som da alt i en Tid har været stor nok til at benyttes. Bestemt til Foder, bør Rapsen saaes noget tykkere end sædvanligt, for at faae finere Stængler.

Om Kummendyrkning.

Den Maade, hvorpaa Kummen dyrkes i det Preussiske, i Omegnen af Halberstadt, i en Omkreds af flere Mile, hvor næsten enhver Bonde dyrker denne Plante, er saa afvigende fra de theoretiske Anviisninger, der hidtil ere komne mig ihænde, at jeg (da jeg formener at Behandlingsmaaden der, hvor Planten dyrkes i det Store som Handelsartikel, snarere maa antages for den rigtige, end den ved andre smaae Haveexperimenter anvendte), her vil nedsette, hvad jeg paa min Reise i Sommeren 1824 selv var Vidne til, og de Oplysninger, jeg indhentede hos praktiske Landmænd i bemeldte Egn, Kummendyrkning vedkommende.

Saa tidlig som mueligt tilsaaes et velgjødet Havebed med Kummen, hvorefter Planterne til St. Hansdag vil have den passende Størrelse til Udplantning. Naar Jorden er vel tilberedt, enten ved flere Pløininger, eller ved en Pløining efter Staldfoder, skrides til Udplantning imellem St. Hansdag og medio Juli. Planterne affortes

foroven og nedem — de fine Trevlersødder — for- end Udplantningen, og sættes i en Afstand af 6 à 8 Tommer fra hinanden, og har man forsik- kret mig, i et velbehandlet Jordsmøn ingen Ban- skelighed at være underkastet ved at holde dem rene, da een Skuffling næsten altid er tilstrække- lig, hvilket jeg ei heller kan drage i Tvivl, da jeg i en saa betydelig Omkreds ikke saae 3 mis- lykkede Rummenafgrøder.

I meget vaade Aargange er Planten udsat for at afbides af Orme, hvilket dog hyppigst finder Sted i stærke Jorder — Egnen omkring Halber- stadt er noget let — og denne Mislighed er den eneste Banskelighed, der afholder Enkelte fra at dyrke denne saa meget lønnende Plante.

Paa Hjemreisen, de første Dage i Juli Maa- ned, saae jeg saavel Udplantningen som Høsten. Det første Arbeide skeer her ved gjensidig Assisten- ce, og et Par Tønder Land ere saaledes i en Hast beplantede. Planten høstes paa følgende Maade: — Naar Frøet er saa modent, at det lader sig løs- ne fra Frøhuset ved en let Gnidning, ruffes Plan- ten ligesom Hør, og sættes i Hob, et Halmbaand flaaes derom, og lidt Jord kastes op for Endene- gene, for at Vinden ikke skal omkaste Hoben.

Nogle Dages Soelstin er da tilstrækkeligt for at fuldende Modenheden, og Frøet afbankes da paa Stedet liig Rapsæd.

Grøn Gjødning.

Enhver tænkende Landmand er overbeviist om den betydelige Indflydelse, som en i fuld Væxt nedpløiet Sæd har paa ethvert Slags Jord, og som viser sig, i Særdeleshed paa lette Jorder, alt i det næstfølgende Aar i yppigere, betydeligt stærkere Afgrøder, og paa stærkere Jorder som en længe vedvarende Forbedring.

I Almindelighed er til dette Maal saaget Boghvede, Spergel og, paa adskillige Steder, Bikker i Brakmarken eller som Mellemfæd, som i Blomstertiden blev tromlet og nedpløiet. — Enhver, der brugte denne Methode, fandt sig belønnet ved rigere Afgrøder; men man troede alligevel, at den spildte Sæd, og et Aars Tab af denne saaledes afbenyttede Mark ikke lønede tilstrækkeligt de havte Omkostninger. Desuden er saavel Spergel som Bikker og Boghvede i et tørt Foraar, i Særdeleshed i mager Jord, alt for meget udsat for at blive standset i deres Ungdoms-Væxt, saa at selv efter siden indtræffende Regn den engang svagelige Plante aldrig opnaaer nogen betydelig Fuldkom-

menhed, altsaa baade Sæd og Arbeide er næsten spildt, og affkræfter den, der har seet sit Haab saaledes skuffet, fra videre Forsøg. Men Gjødningens Formerelse, som er alle Landmænds Diemed, og Aren, hvorum alle vore Meliorationer dreie sig, er alt for vigtig, til at vi skulde lade den undgaae vor Dymærksomhed; man maa derimod stræbe at søge sikkrere og større Planter, hvis Frø er mindre kostbart, og hvilke man kan afbenytte uden derfor at tabe et Aars Afgrøde, kort sagt, at fuldkommengjøre dette System i sig selv, saa at Enhver under alle Forholde kan deeltage i de Fordele, det yder, uden at anvende betydeligt mere Arbeide, som ellers vilde være nødvendigt, og uden at spille Boghvedens eller Vikernes saa kostbare og ofte uundværlige Sædekorn.

Den Plante, som opfylder alle disse Betingelser i temmelig fuldkommen Grad og med bedre og sikkrere Virkning end foranførte Værter, er Vinterraps, saaet blandt Vaarkorn. *) Da Raps er

*) Et Tilfælde ledte mig paa denne, i mange Henseender saa fordeelagtige Idee, da Folkene ved at saae Boghvede paa en Tid jeg var travarende, fyldte Sæden i Sække, hvori der havde været Raps, uden først at rense dem. Da Boghveden blev høstet, stod paa flere Steder Rapsplanter, hvilke, undertrykkede af hiin, ikke kunde groe i Veiret, men havde sat en Mængde Sidekud, som, saasnart de fik Luft, opnaaede en ualmindelig Størrelse. Jeg gjorde derefter adskillige Forsøg med at saae den blandt forskjellige Slags Vaarkorn,

en Vintersæd, spirer den rigtignok tilligemed Vaarkornet, men holder sig, efter sin naturlige Tilstand, meget tilbage i sin Væxt, bliver derfor snart overvoren af samme, og næsten aldeles undertrykket. Saasnart Vaarkornet er høstet, groer den tæt og hastig i Veiret, som enhver Plante, der er holdt tilbage og faaer Luft, og efter saa Ugers Forløb er Marken tæt overtrukken.

Uf Vaarkornet er Bladsæd meest passende til dette Experiment, og iblandt den Vikkeblanding, til Grønsfoder eller Høe, Boghvede og Spergel de fortrinligste; thi Urter vilde aldeles gvæle Rapsen, og tillige vilde man skade Planterne meget ved Høstningen. Vil man anvende den i den med Bladsæd til Høe eller Sommerstaldfodring besaaede Brakmark, saa har den sin bedste Stand blandt tidligsaaede Vikker; thi naar Rapsen bliver

og saa de ønskede følger. Jeg holder det derfor for min Pligt at offentliggjøre dette mig ved en Hændelse til Deel blevene simple, men betydelige Forbedrings-Middel, til mine Medmenneskers Vel. Flere Landmænd, jeg mundtlig meddeelte denne Plan, har viist mig Tak derfor og lovet mig at følge den, og jeg haaber det samme af Andre. Jeg vil ikke paastaae, at denne Methode er aldeles ny eller fremmed, thi der kan gjerne være flere Landmænd, som tilfældigviis have gjort en lignende Opdagelse, eller som Erfertanke har ledet paa samme. Imidlertid er den ikke almindelig, thi alle Landmænd, jeg hidtil har kjendt, har den været fremmed, og jeg veed heller intet Sted, hvor den er offentliggjort; derfor troer jeg ikke, at det vil være oversflødigt at meddele den her.

saaet i Marts Maaned, gaaer den alt i Enden af August, i Særdeleshed paa let og ny gjødsket Jord, i Blomster, og da man pløier den ned kort førend samme Tid, saa er man endnu i Stand til at give Jorden et Par Overage med Plov og Harve, for at ødelægge det i den skjøre og vendte Jord fremspirende Ukrudsfrø. Denne Fordeel taber man, naar man saaer Rapsen blandt sildigere Sæd, som Boghvede, Spergel, og sildigere Vikker, da den, saaet i Begyndelsen af Juni Maaned, neppe opnaaer sin Fuldkommenhed indtil man maa begynde med Vintersæd, og i det mindste maa pløie Rapsen ned et Par Uger førend man kan see at den begynder at gaae over i Forraadnensens Tilstand, hvilken man ogsaa kan befordre ved at lade følge en tung Tromle efter Pløiningen. Denne maa være saa dyb som muligt, og den nogle Uger efter følgende Sædepløining meget grund, paa hvilken Maade de vendte Rødder og de efter første Pløining fremragende Toppe og Blade bedst blive ødelagte. — Skal derimod ikke saaes Vintersæd i selv samme Mark, saa er en dyb Pløining kort før Blomstertiden tilstrækkelig, og man finder herefter om Foraaret selv den seieste Leer ualmindelig skjør og god at behandle. — Ogsaa blandt Halmæd, Byg og Havre, er denne Forbedringsmaade meget anvendelig, men det eneste man risikerer herved er, at naar ved en tør og kold Forsommer Halmæden bliver sat tilbage,

Rapsen ved den almindelige Midsommers Regn faaer formegen Fremgang, saa at man ved Meiningen afflaaer tilligemed Kornet en stor Mængde af Rapsens Sideblade, som den skyder førend den voxer i Veiret, og gjør det meget vanskeligt at faae Kornet tørt; men at den aldeles overvoxer Kornet, tør man ikke befrygte, og for at sikke sig endnu mere derimod, saaer man Rapsæden først efter at Baarkornet er løbet op, og tromler det ned med en let Tromle, hvilket i Særdeleshed er at anbefale paa lette Jorder, mindre paa Leer, men aldeles uanvendeligt paa Tørvebund, hvor Rapsen maa saaes tilligemed Kornet. — En Hovedbetingelse herved er, at Kornet strax bliver bunden og sat i Hobe efterat det er meiet, thi naar det ligger paa Skaar og vaadt Veir forsinker dets Tørring, bliver det af den stærk voxende Raps aldeles overgroet, og dets Tørring bliver meget vanskelig. Ei heller moden Boghvede maa man lade ligge paa Skaar, da de længe undertrykte Planter nu skyde dobbelt stærkt. Ved Bladsæd, høstet i Blomstertiden, har det mindre Vanskeligheder, da Rapsens egentlige Voretid ikke er bleven standset, og den umodne Halm bedre taaler at røres end Kornet. — Blandt Vintersæd *) har jeg

*) Under Vintersæd forstaaer jeg her alle mulige Slags, som saaes om Efteraaret, Hvede, Rug, Byg, Raps, som skal høstes moden m. m., og ved dem alle holder jeg Fremgangsmaaden for lige anvendelig.

endnu ikke forsøgt at saae den, men jeg tvivler slet ikke paa, at det kan lade sig gjøre, naar man saae Rapsen meget tidligt om Foraaret, naar Jorden begynder at tse op, i hvilken Tid man med Held kan saae Kløver, og det tungere Rapskorn vil vist endnu bedre forene sig med Jorden, end det lettere Kløverfrø, og da Vintersæden strax om Foraaret begynder at gaae i Veiret, maa Rapsen naturligtviis blive tilbage, indtil Kornet er høstet, da den saa udbreder sig og, nedpløiet, meddeeler Jorden Kraft til de følgende Afgrøder.

Denne Fremgangsmaades Fordele ere betydelige; foruden at den yder Gjødning, ved hvilken man er i Stand til at fordybe Jordmonet, skjønner den den tungeste Leer betydeligt, og ved den under visse Forholde længe vedvarende Skygge, raadne i Brakmarken de seieste Tørv under samme, og tabe deres Livskraft, hvilket ofte ikke er Tilfælde med Bikker og anden Baarbladsæd, som let flaae feil; og selv naar disse ere maadelige, og vilde have skadet Jorden meer end forbedret den, saa kommer Rapsen strax efterat de ere høstet, tæt og kraftig frem, og er, saaet om Foraaret, aldeles sikker, da selv i de tørreste Aaringer Regnen ved Midsummerstid eller kort efter Sanct Hans-Dag aldrig pleier at udeblive, hvilken Tid er meest gunstig til Rapsens Væxt, og Planten lider ubetydeligt af den længe vedvarende Forars-Tørke. — At Raps, benyttet til den her

foreflaaede Anvendelse, maa saaes tykt, ja næsten ikke kan saaes for tykt, er en Selvfølge. En halv Skjeppe pr. Td. Land er tilstrækkelig, men det gjør ingen Skade naar man tager noget mere, da den tæt staaende Raps giver et større Quantum Blade, og, da den ene Plante varmer den anden, altid skyder stærkere end den tyndt saae; da Planterne tillige, ved at dække Jorden, holde den til deres Fremgang nødvendige Vædske længere i samme, og man ogsaa maa gjøre Regning paa, at en Deel Planter blive ødelagte ved Høsten. — Om Rapsen end paa mager Jord kun opdaer en Alens Høide, eller maaskee endnu noget mindre, saa er dette Quantum altid en ikke ubetydelig Gjødning, naar man tænker sig, at denne tætte Afgrøde skal forvandles dertil paa den Plet, hvor den staaer. Efter en ikke udmærket god Boghvede- Sæd, som blev nedpløiet, saa jeg de følgende Afgrøder yde det tredobbelte mod de Dele af Marken, hvor Boghveden var høstet, og at en Rapsæd i fuld Væxt overgaaer Boghveden betydeligt med dens tykke Stilke og større Blade, maa nok Enhver tilstaae, der kjender begge Dele. — Denne Gjødningsformerelse er af alle mig bekjendte den mindst bekostelige, og en meget anvendelig Maade til at sætte nye opbrudte Jorder i fuld Kraft paa nogle Aar, da man næsten kan anvende samme hvert Aar, og skifte med Gulebødder blandt Halmæd, hvilke rigtignok ikke

opnaae der nogen udmærket Fuldkommenhed; men, tæt saae og ved Frostens forvandlede til Gjødning, altid meddele Jorden mere Kraft. — Er Driftens Indretning saaledes, at der brækkes efter Græsning eller Kløver, kan man om Efteraaret med Fordeel saae Kaps alene i den vendte Grønfure, (i Særdeleshed naar Jorden ikke er alt for stærk, og den i det seneste bliver pløiet og saaet ved Enden af August) og pløie den ned om Foraaret i Mai Maaned, da saa Græskorpen for en Deel er raadnet, i Særdeleshed naar Kapsen stod tæt, og derpaa kan Jorden enten brækkes eller tilsaaes med Boghvede, Vikke, Spergel ic., og, om man vil, med Kaps.

Bed at forbyde Pløiningen tilstrækkeligt, tør man ikke befrygte, at disse mange Gjødnings-Surrogater give Leiesæd, som desuden ikke er saadan en Ulykke, som mange ansee den for, men man kan saavel i de tørreste som i de vaadeste Aaringer gjøre Regning paa rigere Høst. Sandjorden faaer tilstrækkelig Kraft til de Afgrøder, der fordres af den; Leerjorden taber en betydelig Deel af sin ofte saa skadelige Klæbrighed, hvormed tillige forenes den Fordeel, at Mulden forsøges; Landmanden bliver sat i Stand til at saae Handelsværter uden Tab, og kan, om ingen andre Hjælpemidler staae ham til Tjeneste, med grøn Gjødning, forenet med Mergling, opnaae Jordens høieste Kultur,

At faae Vinterraps om Foraaret i Brakmar-
ken uden anden Sæd, er ikke at anbefale, da der
tillige med Rapsen spirer en Deel Ukrud, hvilket
modnes førend Rapsen rigtigt begynder at skyde,
og desuden bliver Marken paa denne Maade kun
enkelt afbenyttet, hvorimod man ellers kan glæde
sig til en dobbelt Høst.

Vil man endnu af den grønne Raps drage
en ganske klæffelig Pengeindtægt, — men hvor-
ved rigtignok Jorden maa savne endeel af det
den tiltænkte Gjødningsstof, — saa kan man med
betydelig Fordeel fede Køer, Stude og Faar der-
paa, da intet Grønfoeder fedes stærkere og snarere,
end Raalarterne, og disse Dyr, tørede eller sol-
dede i Rapsen nogle Uger førend den gaaer i Blom-
ster, hensesættes i den største Overslødighed og ville
tage meget stærkt til. Paa en Td. Land, hvor-
paa Rapsen staaer godt og tæt, kan i det mind-
ste fedes 4 Køer eller 3 Stude, og naar man ogsaa
saa kun profiterer i det allermindste 2 Rbd. paa
hver Koe, altsaa 8 Rbd. pr. Td. Land, saa var
hermed alt meer, end de ved sammes Mergling
forefaldne Omkostninger betalt. 2 Rbd. ansætter
jeg her kun, for ikke at gjøre Beregninger, som
kunde synes Noget usandsynlige; jeg veed nok at
det er for lidet, og at man selv i disse flette Ti-
der, og under nærværende lave Kornpriser kan
vinde meget meer, ja jeg kjender Exempler paa at
magre Køer følges efter 10 Ugers Raalsfodring

med 14-16 Rbb. Fordeel; det kommer an paa Tidssforholdene, om denne Indtægt ikke overgaaer den, Jorden ellers vilde yde. Jorden faaer jo ogsaa Gjødningen igjen, endstjøndt en Deel af denne, ved Fordøielsen alt for meget opløst, bliver den berøvet ved Luftens og Solens Indvirkning. Men derimod maa man ogsaa antage, at den her faldende Gjødning bidrager meget meer til Jordens Frugtbarhed, end Dyrenes Excrementer, som falde paa Græsmarkerne, da den efter Rapsen temmelig tyndt flydende Gjødning let trænger ind i den bløde Jord, som under Skyggen holder sig porøs, og snart bliver dækket af Rapsens nye fremkommende Sideskud. Desuden blive endnu Rødderne, og en Deel af de tykke Stilke in natura tilbage, hvilke udgjøre en ikke ubetydelig Deel af Planternes Gjødningskraft.

Den grønne Gjødnings Virkning kan saavel rationel som empirisk bevises for dem, der endnu tvivle herom. Enhver Landmand er overbevist om den Forskjel, der er mellem Halmgjødning og Høegjødning. Halm eller Høe er først Gjødning, naar samme er aldeles gaaet over i Forraadnelse, og dens Kraft er lige stor, om Forraadnelsen er befordret ved Fordøielsen, eller er frembragt ved Tidens Længde. For at overtyde sig derom, kan man gjødste to Ugre ved Siden af hinanden, en med almindelig saakaldet Gjødning, og den anden med Høe, hvilket maa

have opnaaet Gjødningsens Forraadnelses Tilstand, og man vil snart overbevise sig om Sætningens Rigtighed, og endnu bemærke, at Fordeelen er overveiende paa Høets Side, og da vel enhver veed, at det grønne Hø er kraftigere end det tørre, saa følger deraf at hiint har frugtbare Indslydelse paa Jorden, og raadner snarere end dette, da det ikke er haardt, men en fin vædskeriiig sammenhængende Substanz. Empirisk vil jeg kun anføre et eneste Exempel, for ikke at blive vidtløftig og opholde mine Læsere med Ting, om hvis Virkning de fleste af dem vist have havt mange Leiligheder til at blive lige saa godt overbeviste, som jeg. Paa en temmelig reen Brakmark blev paa nogle Ldr. Vand kjørt Svinemøg, hvori af Uforsigtighed var kommen en stor Mængde Agerkaalfrø. Gjødningen var tyndt og ligeligen spredt over hele Marken, men der, hvor Svinemøget var kommen hen, kom saa meget Agerkaal op, at den ene Plante neppe havde Rum for den anden. Da Agerkaalen stod saa tæt der, og paa andre Steder kun enkelte Planter, lod Eieren den staae til Blomstertiden, og pløiede imidlertid den øvrige Deel af Marken. I sin fulde Bært blev Agerkaalen tromlet og nedpløiet, og efter denne Tid har disse Agre i en heel Omgang mellem 3 og 4 Fold meer end de øvrige. Agerkaalen viser sig her ganske fordeelagtig som grøn Gjødning, men imidlertid kan man ikke anbefale

at faae den til denne Brug, da Jorden let bliver endnu mere opfyldt med dette skadelige Ukrudt, mod hvis Udelæggelse Landmanden aarlig maa kjæmpe, og der er kun faa Steder, hvor Kampen er endt. — Grøn Gjødning, anvendt paa denne her foreslaaede Maade, er den letteste Gjødningsformelse, Landmanden kan ønske, da den intet koster, uden den Smule Udsæd, og naar Jorden virkelig i sig selv er mager, kan den ved sammes Hjælp bringes til en høi Kraft; thi man kan altid med den ene Sæd gjødffe den anden, og efter hver Sæd med Fordeel fordybe Pløiningen. For Ex. i Brakmarken, Rikker med Kaps, derefter Vintersæd med Kaps, Byg med Gulerødder, hvilke ogsaa kunne betale sig, hvad enten de ædes af Sviin paa Stedet, eller ved Frosten gaae over i Forraadnelse, og derved bidrage betydeligt til Gjødningens Formerelse. Ogsaa er Kaps at anbefale blandt Byg, men som foransørt er det forbundet med nogle Vanskeligheder. Efter Byg Grønfoder med Kaps eller Roer, og derefter Havre eller Vintersæd med Kløver, Raigræs, Havregræs o. s. v. Ved flig en Dmgang vilde selv den magreste Jord tiltage betydeligt i Kraft, da paa denne Maade den ene Sæd gjødffer den anden, og om Jorden ogsaa virkelig var saa udmagret, at det blandt Kornet saae Gjødnings-Surrogat den første Gang kun opnaaede $\frac{1}{2}$ Alens Høide, saa vilde dette, tætslaende og nedpløiet,

alt bidrage saa meget til Jordens Forbedring, at den næstfølgende Sæd blev dobbelt saa god som ellers, og den deriblandt saaede Raps vilde opnaae en betydeligere Størrelse, og ved flere Afgrøder vilde Jorden vinde, hvorimod den ellers taber.

Ufribigt gives der endnu flere Planter, som ere meget anvendelige til dette Maal, men jeg foreslog denne, fordi et Tilfælde ledte mig til samme, og jeg ønsker nu denne Plan nærmere overveiet af tænkende Landmænd, som ubentvivt ville stræbe at forbedre den meer i sig selv; thi jeg finder den med al dens Indskrænkethed betydelig nok, til at kunne værdises Dymærksomhed, ja, naar det her givne Wink følges af Mange, vil det maaskee bidrage en Deel til Agerdyrknings Forbedring, da Methoden, med ringe Omkostninger, sætter selv den Uformuende i Stand til at høste det dobbelte af sit Arbeides Sveed, og rigere Høst giver Capitaler til nye Forbedringer, hvorved omsider det Fuldkomneste kan opnaaes. — Thær regner en nedpløiet Boghvedesæd, i Henseende til dens Gavn for Jorden, lige med 6 Læs Gjødning a 36 □ Fod, eller omtrent 24 smaae danske Bønderlæs; men at en god Rapsæd, nedpløiet kort før Blomstertiden, er i Virkning en halv Gang bedre end Boghveden, deri er vel enhver enig med mig; mig synes endog, at Thær har angivet Boghvedens

Virkning for ringe, naar man tænker sig den tætte Afgrøde, som skal nedpløies, og som, skjøndt den i forraadnet Tilstand udgjør et betydeligt mindre Quantum, dog altid maa give meer end en tynd Gjødning paa 6 store Læs pr. Td. Land. Reiders Mening, at grøn Gjødning kun gavner den lette Jord for et Aar, og den stærkere lidt længere, kan jeg ikke tiltræde, men holder den for ugrundet; at saadan Gjødning virker strax paa næste Aar, derom er jeg fuldkommen overbevist.

Skrevet paa Falster.

C. M.

Om Mergel.

Denne Rigdomskilde er aaben næsten for hele Danmark, ja muligen overalt; thi man har grundet Aarsag til at formode, at ikke blot alle danske Provindser, men sandsynligviis hele Europa, og maaskee hele Jordkloden, i en større eller mindre Dybde under Jordskorpen, indeholder den Slags Jordblanding, som vi tillægge Navnet Mergel.

Denne fra den algode Fader os anviste Kilde til Overflod, er desværre i den største Deel af Danmark lidet anvendt, paa adskillige Steder endog miskjendt og hos mange er den Fordom endnu herskende, at Mergelen gjør en riig Fader, men en fattig Søn.

Alt flere Aarhundreder tilbage har Mergelen været bekjendt hos forskjellige Nationer, og en Gjenstand, der tiltraf sig de tænkende Landmænds Opmærksomhed. Ofte saae man nyttige, og undertiden skadelige Virkninger af samme, og Sagen blev længe tvivlsom. Man merglede rigtig nok, som bekjendt er, i Frankerig, England, Tydskland og flere Steder, men altid kun i smaae

Quantiteter, af Frygt for dens skadelige Følger. Paa denne Maade var hele Mergelkunsten næsten gaaet over i Forglemmelse, da et Tilfælde bragte den i de nyere Tider i Erindring, til Menneſkehedens Vel. — En Bonde i Provſtiet Preeh ved Kiel gravede en Brønd, og for at ſkille ſig ved den deraf opkaſtede Jord, udbredte han den paa en Brønden nærliggende Ager. Næſtfølgende Sommer ſaaede han Havre derpaa, og forundrede ſig over den fortrinlige Væxt, der viſte ſig hos Sæden paa den Deel af Ageren, hvor den fra Brønden opkaſtede Jord var henført, og hvor Havren havde opnaaet en Høide af mere end halvtredie Alen, medens den ſtod uſfelt, neppe en Alen høi, paa de andre Steder. Han underſøgte Tingene næiere, og fandt, at paa den Deel af Ageren, hvor denne, paa en viſ Dybde i Jorden liggende lyſe, kalkblandede Leer var ſpredet, havde denne gode Virkning viiſt ſig, hvorimod den tæt under Overfladen liggende gule, ingen Kalkdele indeholdende Leer hidtil kun havde viiſt ſkadelige Følger, hvilket ogſaa Erfaringen ſiden efter har ſtafæſtet.

Bonden gjorde nu flere Forſøg, og blev meer og meer overbeviiſt om denne kalkagtige Leers, eller den ſaakaldte Mergels fordeelagtige Virkning. Andre Bønder fulgte hans Exempel, og det varede ikke længe, førend alle Provſtiets Bønder merglede deres Jorder.

Men de kjendte kun Mergelens nyttige Følger, ikke de Tilfælde, i hvilke den ogsaa bliver skadelig. De troede nu ved Mergelens Hjelp aldeles at kunne undvære Gjødningen. Desaaarsag folgte mange deres fraFodringen undværlige Halm, og blev ved at mergle selysamme Jorder flere Aar efter hinanden. De første Aaringer blev Kornet ved at forbedre sig, men snart tog det af, og nogle, som troede, at Aarsagen til Kornets Formindskelse laae deri, at de endnu ikke havde merglet stærkt nok, vedbleve at fordobble Qvantiteten, og saae, at Jorden desuagtet faldt tilbage i en aldeles kraftløs Tilstand, og næsten ikke var istand til at frembringe hverken et Græsstraa eller en Ukrudsplante, og det i samme saaede Korn kom neppe til at spire førend det forgik igjen. Man begyndte da at tænke rigtigere over denne Gjenstand, der nu havde vaakt almindelig Opmærksomhed, anstillede sammenlignende Forsøg, og kom da endelig saa vidt, at man kunde gaae til Værks med Sikkerhed. Man indsaae da, at man ikke kunde betragte Mergel som Gjødning, (endskjøndt man i Almindelighed giver den Navn af mineralisk Gjødning), men alligevel som et Jorden i høi Grad forbedrende Surrogat i Gjødningens Sted. — Thi Gjødning giver Planten umiddelbar Næring, men selv i den meest udmagrede Jord ere Næringsdele tilbage, som uden Mergelens Hjelp aldrig vilde vorde Planterne til Nytte, men som,

opløste ved samme, meddele Jorden Kraft til nye Afgrøder. — Man er istand til, at høste efter Mergelen uden Gjødning flere yppige Afgrøder paa den meest udpiinte Jord, men naar man vebbliver at dyrke Jorden, og tage mange udtærende Afgrøder uden Gjødning efter hinanden, saa falder Jorden omsider tilbage i en aldeles kraftløs Tilstand, og man kan nu i Sandhed sige, at den er udmerglet, i Særdeleshed naar man paaførte en overdreven Mængde.

Men ved en rigtig og hensigtsmæssig Fremgangsmåade, kan man bringe den magre og daarligere Jord til en høi Frugtbarhed, da de efter Mergelen følgende rigere Afgrøder, hvilke forholdsviis endnu meer udmærke sig i Halm end i Korn, sætte En i Stand til at gjøde stærkere, end det ellers vilde være muligt. Stærkere Gjødning giver bedre Afgrøder, og disse fylde igjen Møddingen; det ene følger af det andet, og Jorden stiger, ved en ellers rigtig Behandlingsmåade, altid meer og meer i Cultur. Der, hvor man kunde høste det 7de Korn af Hvede førend Mergelen, kan man sikkert vente at faae efter samme det ellefte. I Særdeleshed viser den hastig Virkning paa lette sandede Jorder, hvor desuden enhver Forbedring yttres sig snarere, men er mindre vedholdende, og fordelagtigt er det, at bringe stærk Leermergel paa lette Jorder.

Der gives Mergel af mange forskjellige Farver og Bestanddele; lyseguul, mørkeguul, blaa, graa, grønagtig og flere; desuden har man stærk-leret, sandblandet og reen Sandmergel, Kridt og Kalkmergel. Alle disse Sorter kan man let skjelne fra andre lignende Jordarter, derved, at naar man slaaer Skedevand paa dem, opbruse de liig kogende Vand. Naar Mergelen er meget kalkrig, viser sig selv samme Virkning, skjøndt i mindre Grad, naar man hælber Edike derpaa. —

Efter anstillede comparative Forsøg, som jeg har været Vidne til, har jeg fundet, at 250 Læs a 8-10 Cubikkod pr. Td. Land, har været den meest passende Mergling for gode Jorder; for ringe Jorder var det alt for meget, og jeg har bemærket, at efterat der var taget et Par Afgrøder deraf, viste sig en temmelig betydelig Afgang paa de efterfølgende.

Det er et aldeles urigtigt Princip, at mergle de magre Jorder stærkt, og de kraftige svagt, thi Mergelen tjener kun, som foransørt, til at opløse de slumrende Næringsdele i Jorden, og den Jord, som indeholder faa, kan derfor kun taale en svag Mergling, paa omtrent 200 Læs, med mindre man er istand til at anvende Gjødning enten strax eller efter at man har taget 1 eller 2 Afgrøder. Jorder derimod, som indeholde gammel Kraft, kan man gjerne give en stærkere Mergling, i det høieste henimod 300 Læs, og man kan uden Gjød-

ning med Sikkerhed tage 3 eller 4 Afgrøder. Kan man derimod gjøde med det samme, er man fuldkommen istand til at faae Handelsværter, som Raps, Senop m. m., der altid give den høieste rene Gevinst, hvorpaa al vor Bestræbelse gaaer ud, og som igjen anvendes til Jordens Forbedring.

Merglingen kan skee paa enhver Tid af Aaret, men man gjør bedst i at indrette det saaledes, at Mergelen kan ligge en Winter paa Jorden og skjønnes, thi naar den er opgraven, er den i Almindelighed meget haard, og naar den ret udtørres, bliver den som en Steen. Naar den derimod har ligget Winteren over, har faaet Frost, eller flere Gange Regn, og igjen er bleven tør, er den løs, og meget let at udsprede paa Ageren. Den meest passende Tid at mergle er derfor medens Marken ligger til Græsning, ogsaa fordi man da ikke lettelig bliver forstyrret i sit Arbeide, hverken af Frost eller Regn, og Kjørselen paa Grønsvær altid er lettest. I fugtigt Veir derimod skjære Bognene eller Karrerne dybt i den pløiede Jord, hvilket gjør Arbeidet meget besværligt, ja undertiden næsten umuligt for Hestene, og i stræng Frost risikerer man at brække Tøiet i Stykker paa den ujævne pløiede Jord. Vil man altsaa mergle paa Græsjord, bør det skee om Efteraaret og Winteren, naar man vil opbryde Marken til næste Efteraar. Man gjør da bedst i strax om Foraaret at udsprede Mergelen, for at

Græsset ikke skal blive qvalt paa de Steber hvor Hobene ligge. Græsgangen bliver for dette Aar meget forbedret, og er den for 2 eller 3 Aar siden lagt ud med Kløver, kan man endnu vente at faae en meget betydelig Slæt. Græsset overvorer, efter flere Ugers Forløb, Mergelen saa stærkt, at der tilsyneladende slet ingen Spor bliver tilbage af den, og man kan nu med Sikkerhed pløie den ned om Efteraaret. Den første Pløining maa være meget grund, den anden dybere, paa hvilken Maade Mergelen bedst bliver blandet med Jorden, hvilket er ganske nødvendigt, naar man vil vente at have udmærket Nytte af samme. — Vil man derimod mergle paa Brakmarken, saa er det bedst at opkjøre Mergelen af Graven om Efteraaret og Vinteren, og lade den ligge i en Hob, for at fryse ud, og dernæst om Foraaret og Sommeren bringe den paa Ugeren *). Man kan ogsaa uden Skade kjøre Mergelen op om Sommeren, og efter nogle Ugers Forløb pløie den ned, men da holder det meget haardt at fuldføre dens Pulverisering, naar ikke i denne Tid Regn og Tørke afverle hyppigt,

*) Denne Methode er meget ynket af mange tænksomme Landmænd, og det er unægteligt, at den har sine Fordele, men Arbeidet herved bliver besværligere, fordi man maa læsse dobbelt, hvilket man imidlertid gjerne undgaaer. En Hovedbetingelse herved er, at Hoben ikke maa være større, end at den kan blive godt gennemtrængt af Frostens, ellers er en Deel af Mergelen meget sei om Foraaret.

hvorved for en Deel Mergelens Partikler skjæres
 og adskilles, hvilket man bedst kan befordre ved
 Rundharvning. — Mergelens Pulverisering er en
 Hovedsag, da Mergelen alene kan virke paa Jor-
 den, naar den som Støv inderligen kan forene
 sig med samme, hvorimod den slet ingen Nytte
 gjør, saalænge den ligger i Klumper. Ved Mer-
 gelens Nedpløining maa man være meget forsig-
 tig; denne maa ikke skee i Regnveir, eller medens
 Mergelen er vaad, i hvilket Tilfælde den bliver
 liggende i Jorden som en død uopløselig Masse.
 Et paafaldende Beviis herpaa saae jeg engang, da
 der, medens jeg var beskæftiget med Mergelens
 Nedpløining, faldt en Skyregn om Middagen,
 og jeg desuagtet fortsatte Arbeidet om Eftermid-
 dagen; men der blev sidenester altid daarligt Korn
 paa disse Agre, hvilket ogsaa er blevet iagttaget
 af mange andre Landmænd ved forskjellige Leiligh-
 heder. I Særdeleshed maa man tage sig meget
 iagt hermed, naar Mergelen er fjørt paa Jorden
 kort førend den skal pløies ned; har den derimod
 ligget udspreedt en Sommer og en Winter over,
 risikerer man intet, om man endog nedpløier
 den lidt fugtig, endskjøndt det egentlig er bedre,
 naar man kan træffe Tiden da den er rigtig ud-
 tørret.

Paa stærke Jorder finder man i Almindelig-
 hed Leermergel, og paa lette Jorder Sandmergel.
 Det var i Grunden bedre, naar det var omvendt,

thi det vilde for mange stærke Leerjorder være meget velgjørende, naar de ved en Tilfætning af Sand tabte noget af deres Klæbrighed, og for Sandjorder, naar de ved en Leerblanding kunde bindes lidt meer, for desbedre at kunne modstaae Tørke og Vind. Disse Tilfælde ere sjeldne, men det er aldeles urigtigt, som Mange paa staae, at det kun er til Skade at kjøre Leer paa Leer og Sand paa Sand. Leermergel paa Leerjorder er af stor Virksomhed, endstjøndt Sandmergel unægteligen vilde være bedre der, og selv den meest bindende Mergel skjærer den stærkt lerede Jord, naar hiin har været rigtig udfrosen, ligesom den binder et usammenhængende Jordsmon. Næsten paa alle Hedejorder finder man Sandmergel, som sædvanligt er af graa Farve, temmelig grov-gruset, og ofte indeholder mange Flintesteen. Den er ogsaa paa Sandjorder af stor Virksomhed, og bringer den til en udmærket Frugtbarhed. Paa en meget sandet og mager Mark, hvor Afgrøderne neppe betalte Udsæden og Arbeidet, saae jeg, efter en Mergling af 230 Læs Sandmergel pr. Td. Land, uden Gjødning, Rug, som gav det 12te Korn og opnaaede en Høide af 3 til 3½ Alen, fortrinligt Byg og god Havre. — Under Mosejord almindeligen, undertiden og under høie Jorder finder man den foranførte blaa Mergel. Den er meget haard, og indeholder sædvanligt mindre Kride og Kalk, end den gule; men den er mere

vedholdende i sin Virkning, og gamle, erfarne Landmænd paaftaae, at have sporet denne næsten i 40 Aar. Virkningen af almindelig guul Leermergel kan man spore i 20 til 25 Aar, efter hvilken Tid man med Fordeel kan gjentage at mergle dermed. Sandmergel holder sig kun 12, i det høieste 15 Aar, ifald nemlig Merglingen var meget stærk.

Mergelen viser sin forbedrende Indflydelse paa alle Slags Jorder, ogsaa paa Mosejord, hvor man i Almindelighed kan erholde stærk Leermergel, som binder den her ofte alt for løse Overflade. Af alle Slags Jorder taaler Mosejord den stærkeste Mergling, henimod 400 Pæ, da den egentligen alene bestaaer af Vegetabilier, og den tunge Mergel desuden snart synker i den porøse tørveagtige Bund. — Ogsaa paa Jorder, som indeholdt overflødig Kalk og Kride, og som besaarsag frembragte maadelige Afgrøder, har jeg seet Mergelens velgjørende Virksomhed. Den i Overfladen værende Kalk har ved Luftens lange Indvirkning tabt sin Kraft og er til Skade for Jorden, da den ved sin Tørhed kun befordrer dens altså for hastige Udtørring, og standser Vegetationen.

Mergelens Fordele ere store og uberegnelige, og ingen Jord, hvor hiin kan erholdes, bør kaldes daarlig, skulde Mergelen ogsaa søges paa 6 til 7 Alens Dybde. Til de Fordele, den yder,

hører endnu Jordens fuldkomne Rensning fra alle mulige Ukrudsarter, hvilken uden Mergling næsten ikke kan tilveiebringes selv med den største Anstrængelse. Mergelen bringer med sin skarpe, opløsende Kraft, og en ellers fornuftig Brakning, alt i Jorden liggende Ukrudsfrø til at spire, ødelægger de ved Plov og Harve overskaarne Ukruds-rødder og beriger Jorden med dem som Gjødning. Et Beviis paa at den særdeles egner sig til at rense Jorden er, at Holsteen førend Merglingen var plaget lige saa stærkt som Danmark med Ugerkaal og Sanct-Hans-Urter, men efter den Tid ere de sidste aldeles blevne ødelagte, saa at det er en stor Sjældenhed at see en enkelt Plante; Ugerkaal derimod sees man endnu hist og her, af den naturlige Aarsag, fordi man frygter denne Plante mindre, end Sanct-Hans-Urten, og Mange af Skjæbessløshed ikke lægge sig efter at have reen Sæd; ei heller er Frøet, i Særdeleshed det Slags, som sidder i haarde knudrede Bælge, saa let at skille fra Sæden, som det fine Sanct-Hans-Urtefrø. — Ingen ved Kulsbruget udlagt Capital bærer større Renter end den, der anvendes paa Merglingen. En tynd Mergling overgaaer en stærk Gjødning i mange Henseender; man erholder aldrig saa mange Fald efter en Gjødning, som efter en Mergling, og dennes Birkning spores desuden meget længere. Det efter Mergelen fremvoksende Korn er altid høiere og

mere stivstraet, end efter Gjøbningen, man risiferer ikke saa let, at det gaaer i Leie og kun giver Halm istedet for Korn. Af en Kløverplet kan man vente det Dobbelte efter Merglingen, end førend samme, og naar Jorden ikke er alt for uskiftet til at bære Kløver, slaaer denne næsten aldrig Feil.

Mergel, lagt paa mosbegroede Enge, er af stor Virkning, i det den fortærer Mosset, og danner en ny og kraftig Græskorpe. Dette Arbeide forrettes bedst om Efteraaret, Mergelen spredes strax, og jevnes om Foraaret med Harpen. 300 Pæs pr. Td. Land er tilstrækkeligt paa Engbund af saadan Beskaffenhed; er Mergelen meget leret, og Sommeren tør, vil i det første Aar ingen synderlig Forbedring spores, men i andet, tredje og følgende Aar faaer man sit Arbeide betalt med Renters Rente. — Saa forbedrende Virkninger Mergelen viser paa alle Slags Jorder, saa skadelige har jeg hidtil seet af den gule og blaa seie Veer, som man ofte finder, førend man naaer Mergelen. En fortrinlig god Mark, som af Ukyndighed var bleven overlagt med denne Jordart, bar, selv efter paafulgt ordentlig Mergling, kun maabelige Afgrøder og næsten intet lykkes der til nogen Fuldkommenhed, Kløver undtagen. Jeg troer i det Hele at have bemærket, at denne Veerart har en meget betydelig Indflydelse paa Kløveren, og fremmer dens Væxt ligesaa stærkt, som den skader andre Planter. Paa en

Mark, som blev merglet, blev til et Forsøg en Td. Land paaført den gule seie Leer, og i denne Mark saaeet Havre med Kløver. Havren var udmærket god over hele Marken, undtagen der, hvor den seie Leer var fjørt hen, og hvor Havren neppe var værd at høste. Næstfølgende Sommer leed Kløveren meget af den langvarige Tørke, men der, hvor Leret var lagt, var Kløveren saa stærk, at den satte Enhver, der saae den, i Forundring; Bladene og Stilkene vare saa store, at man næsten ikke skulde have anseet dem for Kløverplanter. Det paafølgende Aar var det selv samme Tilfældet. Paa en anden Mark, hvor et lignende Experiment var foretaget, viste sig samme Virkning, men da Marken efter 6 Aars Græssteie blev opbrudt og tilsaet, slog Boghveden der aldeles Feil, og efter en stærk Gjødning blev der kun maadelig Rug, ligesom sidenefter ringe Byg og Havre. Endskjøndt det synes, at den seie, fittede Leer har en meget stor Indflydelse paa Kløverens Vegetation, kan det aldrig falde Nogen ind at afbenytte den dertil, da den Skade, den virker paa de andre Afgrøder, alt for meget overveier denne Fordeel. Man kan derfor ikke anbefale den, tværtimod kun advare imod den, paa det at ingen, ved de glimrende Følger, den viser paa Kløveren, skulde forledes til at bruge den.

Mergel-Gruberne lægger man af tvende Aarsager paa to forskjellige Steder. Enten, naar

Marken er bakket, paa dens høieste Punct, for at lette Arbeidet, da man i dette Tilfælde altid kjører med fuld Vogn ned ad Bakke, eller ogsaa paa det laveste Sted, for siden efter at kunne afbenytte Gruberne som Vandsteder. Det sidste er altid at foretrække, endskjøndt det forløger Arbeidet betydeligt at kjøre med Læs mod de høiere Steder; men den Fordeel, at være forsynet med udtømmelige Vandsteder, er for Landmanden af saa stor Vigtighed, at man alene for disses Skyld burde see sig opfordret til at mergle. — Grubernes Størrelse retter sig naturligviis efter den Flade, man vil mergle, men dersom man har i Sinde at afbenytte dem sidenefter som Vandsteder, gjør man altid vel i, at undersøge Bunden paa en Alens Dybde, naar man er isærd med at grave. Thi ofte, og næsten i Almindelighed, træffer man under Mergelen Sand, hvorigjennem Vandet synker, og sporer man dette, bør man lade en Alen Mergel staae, der kan holde Vandet, og man maa i dette Tilfælde heller gjøre Gruben bredere. — Kridtmergelen er meget haard, og maa derfor hakkes og brækkes op med Jernstænger; Kalkmergelen er porøs, blødere, og lader sig grave med en Spade. For lettere at kunne læsse, affætter man i Gruben en Bænk af $1\frac{1}{2}$ til 2 Alens Høide, hvorfra man afbrækker Mergelen i store Stykker. Mange gjøre Bænken paa 4 til 5 Alen, for at kunne bryde større Klum-

per af, men dette er farligt, da Folkene, som omgaaes dermed, sjeldent ere saa forsigtige, som de skulde være, og den høie Bænk undertiden skrider ned af sig selv, og let kan beskadige dem. Kjørseleu forrettes lettest med tohjulede Karrer, som efter deres Størrelse trækkes af 1 eller 2 Heste; disse Karrer kan lettest vendes og rykkes baglænds ind i Gruben, hvilket er nødvendigt naar man har Bænke paa over 1 Alens Høide. Den Jord, der maa ryddes bort, førend Mergelen naaes, er det bedst at lægge i en Hob, i nogle Alens Afstand fra Gruben, fordi den, naar man lægger den paa sammes Rand, trykker Kanten, saa at den skrider ned, hvorved Arbeidet forstyrres og det til Banding bestemte Hul igjen fylbes.

Saa mangfoldige Merglingens Fordele ere, saa ubetydelige ere de dermed forbundne Omkostninger, hvilke imidlertid affkrække Mange, som betragte disse fra en urigtig Synspunct og derfor holde dem for meget betydeligere, end de virkelig ere. I disse Tider, da Kornpriserne ere lave, og følgelig Menneskehænders Arbeide er mindre kostbart end ellers, kan man næsten i hele Danmark faae hundrede Læs Mergel læsset for 1 Rbd. Sedler. Halvtredie Hundrede Læs ere, som foransført, en passende Mergling for gode Jorder, altsaa vilde Læsningssomkostningerne pr. Td. Land være $2\frac{1}{2}$ Rbd. eller 1 Species Slesw. Holst. Courant. Naar Veien ikke er alt for lang,

Kan man i det Hele taget mergle 1 Td. Vand i 2 Dage med 3 Karrer, om Sommeren noget meer, om Vinteren noget mindre. Til 3 Karrer behøver man 2 Dreng, da den ene Karre bliver staaende i Gruben og læsset, medens de andre kjøre. Halvborne Dreng til dette Arbeide erholder man for 1 Mk. eller 4 Sk. Courant daglig, og paa mange Steder for endnu mindre. 2 Dreng i 2 Dage udgjør 4 Rbmkr. Hestens Arbeide kan man ikke regne for noget bestemt, da det ikke er rede Udlæg, og man enten mergler paa en Tid, da de ere undværlige ved det øvrige Avlsbrug, eller i modsat Tilfælde kjører nogle gamle Heste dertil, hvis Underholdning koster ubetydeligt, da de om Sommeren maae søge deres Føde i den Mark, man mergler, og om Vinteren hjælpe sig med mager Kost, Halm, lidt Hø, Avner o. s. v.

Karrerens Bedligeholdelse med Tjære, smaae Reparationer og Seletøi, kan man i det høieste regne til 3 Rbmkr. pr. Td. Vand; hvilket gjør i alt

Læsningsomkostninger . . . 2 Rbd. 3 Mk.

2 Dreng i 2 Dage . . . = — 4 —

Karrerens Bedligeh. m. m. . . = — 3 —

Altsaa 3 Rbd. 4 Mk.

for at mergle 1 Td. Vand, Heste-Arbeid ikke iberegnet. Naar der altsaa kun voxer 1 Td. Rug mere efter Merglingen, saa er dette, af Mange saa frygtede Udlæg alt betalt, og der, hvor man

har Sandmergel, bliver det endnu mindre betydeligt. —

Den letteste Maade at faae Arbeidet fuldført er ellers, at accordere med Folk, som besørge Pænsningen, Kjørselen, samt Redskabernes og Hestenes Bedligeholdelse. Under disse Omstændigheder er det rene Udlæg vel noget større, men man gaaer sikkrere til Værks, da man hverken behøver at sørge for Hestenes Anskaffelse, eller for Bognenes eller Karrernes Bedligeholdelse, hvilke ofte beskædiges, da Folkene af Uagtsomhed ikke omgaaes forsigtigt med fremmed Gods, hvilket de bedre iagttage, naar de selv skulle vedligeholde det. I saa Fald kan man faae 100 Pænskjørt i det høieste for 2 Rbd., hvilket udgjør 5 Rbd. pr. Td. Land, endnu altid en ubetydelig Udgiwt i Forhold til Udbyttet efter Merglingen.

Arbeidet med Bortskaffelsen af den øverste Jord, som man er nødt til at rydde tilside, før end man naaer Mergelen, kan man lette betydeligt, ved at pløie Jorden, og lade Ploven følge det i Kiefewetters: Practisch oeconomische Bemærkungen auf einer Reise durch Holstein, Schleswig u. s. w. 1807, afbildede Muldbræt, hvilket ogsaa alt er blevet temmelig bekjendt i Danmark. Den almindelig brugelige Smalle Plov er hertil bedst tjenlig, da en Hjulplov ikke længer griber i, naar Hullet begynder at blive 1 Alen dybt, hvorimod man med den engelske Plov kan trænge over

3 Alen ned i Jorden. Paa denne Maade forretter man med 3 Mennesker, 2 ved Muldbrættet, 1 ved Ploven, og 4 Heste meer i een Dag, end med 2 Bogne og 4 Mennesker i 6 Dage. Ploven følger Muldbrættet og Muldbrættet Ploven igjen, indtil Pløiningen for Dybdens Skyld bliver alt for besværlig. Naar Mergelen ligger høit, og ikke er alt for fast, kan ogsaa den pløies paa foranstøttede Maade. Ved den haarde Kridtmergel er denne Fremgangsmaade vel meget besværlig, men ved den porøse og blødere Kalkmergel i nysnævnte Fald meget anvendelig. Unskeligt var det, om alle vore Landmænd vilde overvinde Fordommene mod Merglingen, og mindre frygte de dermed forbundne Omkostninger, for at kunne tage Deel i alle de Fordele, den yder dem, der afbenytte samme rigtigt. Gode Jorderes Indtægt forsøges sikkert $\frac{2}{3}$ Dele, og maadeliges meer end det dobbelte. Sjældent slaaer i de tørreste Aaringer nogen Sæd fejl, og i de vaadeste kan man altid med meer Sikkerhed regne paa en god Høst, da, som alt er sagt, Kornet paa merglede Jorder altid er meer stivstraaet og ikke let gaaer i Veie. Alene den store Fordeel, som rigtignok kun de nyde, der have Leerbund, at være Eier af uudtømmelige Vandsteder, opveier næsten alle ved Mergling forefaldende Omkostninger. Hvor strækelig Vandmangel er, føler man først der, hvor Trangen ret er forhaanden.

Maatte derfor disse Linier, der ere skrevne med det varmeste Ønske for vort ædle Erhvervs Fremgang til Fuldkommenhed, svare til deres Hensigt, og formaae vore driftige Landmænd til Afbenyttelsen af denne os fra den algode Gud anviste Kilde til at skaffe Overflod af Velstand, og Velstand af Armod. Maatte derfor de, som endnu ikke have prøvet og erkjendt denne Sætnings Rigtighed, blive ledebe til at lade orthodore Fordomme fare, og forsøge, om end først i det Smaa, det, der synes deres Principer modstridende, og ikke lade sig affrække af det første, maaſkee mislykkede Forsøg, hvorpaa nogle Timers Regnveir, som foransført, eller et andet tilsyneladende ubetydeligt Tilfælde kan have stor Indflydelse; men blive utrættelige i deres Anstrængelser, indtil Erfaring ogsaa har overbevist dem om Vigtigheden af det, der alt længe har været andre Nationers Velstandskilde. Jeg troer ogsaa at have givet en liden Beilehning for dem, der ønske at afbenytte Mergelen, hvorved de kunne undgaae de sædvanlige Misgreb, og sikkert naae det tilsigtede Maal, naar de nøie følge de givne Vink.

Skrevet paa Falster.

C. M.

Om Hedemosers Opdyrking.

Foranlediget ved det af Hr. S. S. Blicher i 4de Bind
1ste Hefte af nye landoekonomiske Tidender skrevne Stykke:
Om de jydskes Hedemosers Opdyrking.

Næsten ingen Jord betaler lettere, bedre, og med mindre Anstrængelse sin Dyrrers Sved, end Mosejord, men den forlanger frem for alle andre Jorder en ganske egen Behandlingsmaade. Den urigtige Fremgangsmaade ved dens Opdyrking, og de deraf flydende slette Følger, have givet Anledning til den almindelige Fordom, man i saa mange Egne har derimod. Det er et harmeligt Syn, at see Mennesker rage i tørre Lyngbakker, i næsten flyvende Sand, som sparsomt lønner sine Dyrrere, og ofte lader dem arbejde aldeles forgjæves, medens Moser ligge tæt derved, som, med mindre Anstrængelse, vilde lønne Arbeidet med 8-10 ja undertiden flere Fold, og overflødigen forsørge den, der nu med sine knappe Indtægter neppe er istand til at opholde Livet. — Mosejord kan opdyrkes og bringes til Frugtbarhed med sine egne Productioner, uden at faae nogen Hjælp af animalisk, vegetabilisk eller mine-

ralsk Gjødning, endskjøndt den vel dermed snarere
 ophjæpes, og dens Dybrkning er ikke forbunden
 med større Omkostninger, end Lyngbakkernes.
 Hovedsagen ved Mosejords Dybrkningsmaade er:
 lidt og dyb Pløining, en god Tromle og en let
 Harve. Det, som gaaer foran alt dette, er Mo-
 sernes Udtørring. De maae gennemskjæres med
 brede Hovedcanaler, hvorfra mindre Landgrøs-
 ter kastes, paa det at Moserne aldeles befries fra
 deres overflødige Vand. Hovedcanalernes An-
 læg med Spade og Skovl er temmelig bekostelig,
 men man kan lette dette Arbeide betydeligt ved
 adskillige til Localet og Omstændighederne pas-
 sende Redskaber. Efterat Tuerne paa det Sted,
 hvor Hovedgrøsten skal gaae, ere affkaarne, be-
 gynder man at bruge Ploven, vender fra sig om
 paa Bredden, Grøsten skal have. Efter Ploven
 lader man følge det i forrige Stykke (om Mergel)
 omtalte Mulbræt, som man, efter at det er
 fyldt, lader gaae over Grøstens Kant, og da
 udtømmer. Paa denne Maade kan man arbeide
 flere Alen dybt, og forrette i en Dag 6 Gange
 saa meget, som med Menneskehænder. For ikke
 at beskadige Grøstens Kant for meget, maa man
 paa hver 20-30 Favnes Afstand kjøre ned ved et,
 og op ved et andet Sted, da man ikke godt kan
 vende i Grøsten. Disse Steder maae, naar man
 vil have Canalen ret ordentligt anlagt, siden be-
 dre eftersees, ligesom hele Grøsten maa affstikkes

med en Spade, og oprensnes med en Skovel. Dette Arbejde er paa en fast Jordbund nødvendigt til Grøstens længere Varighed, men i Lørbund er det næsten overflødig, da de fleste Moser ere af den Beskaffenhed, at en deri anlagt Grøst falder sammen, efter at have staaet en Vinter, og igjen trænger til Oprensning, hvilken da let kan foretages med Muldbræt. I Lørbund, Engbund undtagen, hvor Græsstorpen holder Grøstens Kant, kan man aldrig vente Stabiliteten at have en smuk regelmæssig Grøst, og allermindst en Hovedcanal, som ved Vinterens og i Særdeleshed Foraarets stærke Vandløb bestaaes meget meer, end Sidegrøsterne. Man kan kun vente at have en Fordybning i Jorden, som dog kan være tilstrækkelig til at aflede det overflødig Vand, og altsaa opfylder sin Hensigt ligesaa vel som den smukkeste Grøst, om den end har den Feil, at den borttager noget mere Jord, end hiin, og mangler Ziirlighed. Til Grøstens Anlæg er den almindelige engelske Svingplov den hensigtsmæssigste, da en Hjulplov ikke kan følge Kanten af Grøsten uden store Vanskeligheder, især naar man kommer $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen ned i Jorden. Svingploven gaaer let og sikkert i Lørbund, og naar den ikke træffer alt for mange Steen, kan man ogsaa anvende den paa Leer- og Sandjord. Det følger af sig selv, at disse Grøster i det allermindste maae være 3 Alen brede, da man ellers

ikke kan arbejde deri med Redskaberne. For at hæve den Vanskelighed ved Pløiningen, at den ene Hest gaaer i Grøften og den anden udenfor og at denne sidste gaaer ustadigt, forstyrrer Plovens regelmæssige Gang, og skyder Grøstens Kant ned, maa man spænde 2 eller 3 Heste foran hinanden, saaledes at den bageste gaaer mellem 2 Kjæder eller Reeb, hvilken Maade i Frankerig ofte anvendes ved Fragtvogne. Besparelsen ved Grøsters Anlæg paa denne Maade, istedetfor ved Menneskehænder, er betydelig, og her er næsten selsamme Forskjel, som mellem at pløie og grave en Uger, og man har tillige den Fordeel, at Jorden med det samme kan skaffes tilstrækkelig langt fra Grøften. Smidlertid kan dette Arbeide kun foretages i en tør Sommer, da man ellers vilde ødelægge Hestene i den bløde Mosebund. — Naar Mosens Udtørring er tilendebragt, maae Tuerne affjæres, isald de ere saa store, at de hindre Pløiningen. Tuernes Affjæring med Halle og Spade er meget seen, og udfordrer megen Kraftanstrængelse; ved dette Arbeide kan man derfor lettere betjene sig af en egen dertil indretted Svingsplov med tresket Skjære, som tager fat under Tuerne, og deels skjærer, deels river dem af i Bunden, hvor de almindeligen have de svageste Rødder. De omvendte Tuer blive liggende paa Stedet, og naar de ere halvt tørre, sætter man dem i langagtige Høbe, i nogle Favnes Af-

stand fra hinanden, i Forhold til Hobenes Størrelse og Tuernes Mængde. Ved at sætte Hobene, lægger man først et Lag Tuer ganske tæt ved hinanden, med Græssiden vendt mod Jorden. Derpaa lægges de andre Tuer saa løst som muligt paa hinanden for hurtigere at kunne tørres ved Lufttrækket. Er dette skeet, sætter man Ild paa hver Kad fra den Ende hvor Vinden blæser. Denne Brændings-Methode er mindre farlig end de almindelig brugelige. De løse aldeles tørrede Tuer brænde let, men naar Ilden naaer dem, der ligge tæt ved hinanden med Græssiden mod Jorden, og som, dækkede af de andre, have beholdt en Deel af deres Fugtighed, begynder den at standse, og Opsynsmanden maa da passe paa, at bortskaffe disse Tuer naar de ere halvt opbrændte, at Ilden snart kan slukkes. Derved blive rigtignok enkelte Tuer tilbage, men de gjøre aldeles ingen Skade, og raadne snart. Men vil man aldeles skilles ved dem, kan man ogsaa sætte dem i Hobe og brænde dem, hvorved man imidlertid maa være meget forsigtig.

Ved en saadan Mosebrænding maa der Dag og Nat være Opsyn, da Ilden let angriber Jorden, naar det underste Lag Tuer ikke skaffes til Side førend de ere heelt opbrændte; thi Ildens Varme tørrer Jorden, og uden at man mærker det, forplanter Ilden sig langsomt ned i Jorden, og brænder store Huller deri, som sidenester, til-

dækkede med Aske, blive farlige for Mennesker og Heste. Forsigtighed er en Hovedbetingelse for dette Arbeides heldige Udfald.

Brændingens Virkning er betydelig, og man er i Stand til at tage flere hyppige Afgrøder derefter, men man gjør vel i, om muligt, at give Jorden noget mineralsk eller ogsaa grøn Gjødning, da den animalske først kan vindes ved Hjælp af Afgrøderne. Naar Asken er udbredt, maa man første Gang nedpløie den saa grundt som muligt, hvorpaa man lader følge en dybere Pløining. — Kan Mosens Brænding og Pløining fuldendes til Udgangen af Juni eller Begyndelsen af Juli Maaaned, er det altid Uleiligheden værd, at tage en Afgrøde samme Aar, eller rigtigere, at saae noget deri til dens Forbedring. Hertil ere alle kaalagtige Planter tjenlige, da de paa Mosejorder opnaae en ualmindelig Størrelse, og enten grønne nedpløiede, eller fortærede paa Stedet betydeligen formere Jordens Kraft. Hertil passer sig ganske godt Sommerraps, som, skjøndt sildigt saaget, dog opnaaer en Slags Fuldkommenhed, og under hvis tætte Skygge de i Jorden tilbageblevne seie Rødder snart gaae over i Forraadnelse; selv disse meddele da ogsaa Jorden noget Næringsstof. Lader man Rapsen fortære paa Stedet af Malkeqvæg, giver dette megen Mælk, men som formedelst dens modbydelige Smag er ubrugelig for Mennesker, hvorimod den kan benyttes

til Sviin. — Alle Slags tidlige Roer, Gulerødder, og tidligmodne Kartofler, ere meget anvendelige i samme Hensigt, og give, hvad enten de fortæres paa Stedet af Sviin, som blive temmelig fede derved, eller de raadne i Jorden ved Frostene, et meget betydeligt Gjødnings-Quantum. — En dyb Pløining er, som alt foranført, en Hovedbetingelse ved Mosejordens Dyrrkning, thi paa ingen Slags Jord har Solens Varme, og vedholdende Tørke saa skadelig Indflydelse som paa den, og den dybe Pløining, saalænge man ikke naaer skadeligt Sand, eller seigt Leer, er ikke fordærvelig for Mosejord, saaledes som for høie Jorder, hvor man ofte pløier ufrugtbar Jord op, hvorimod Tørven næsten altid er bedre og kraftigere, jo dybere man kommer ned. Paa grundtpløiede Moser seer man ofte, at Baarkornet overgaaer alt andet naar det kommer op, men at det henvisner efter nogle Ugers Tørke, og naar denne vedvarer lidt længere, forsvinder det aldeles. Dette kommer af den meget naturlige Aarsag, at Sædekornet i den løse Jord let kan udvikle sig, men den tynde porøse Skorpe er snart udtørret, og da det ikke kan trænge med sine fine Rødder ned i den haarde seie Bund, standser Vegetationen, og naar ikke snart Fugtighed ovenfra forfrister den, hendsør Pladen aldeles. — En anden Hovedbetingelse ved Mosejords Dyrrkning er, at der harves libet; thi ved megen Harvning blive Jordens

løse Partikler aldeles adskilte, og de ere ikke af den Besskaffenhed, at Regnen forener dem igjen som andre Jorders. En nogenledes stærk Blæst bortfører dem fra Plantens Rod, betager Planten en Deel af dens Næring, og kaster den omkuld. Hvad ellers Harven udretter maa man paa Mosejord tildeels overlade Naturen at iværksætte, idet man, efter at Ploven har vendt Jorden, saaer en passende Bladsæd deri, under hvis Skygge den gaaer over i Forraadnelse, og, uden at blive til Støv, omskabes til en løs, men sammenhængende Masse, som Ploven kan bearbejde uden stor Kraft-Anvendelse. Naar Jorden paa denne Maade er bleven skjernet, gaaer man sikkest til Værks, ved at nedpløie grundt alle Afgrøder saavel Vinter- som Sommerkorn, og selv samme Dag lade følge en tung Tromle efter Pløiningen, for at Jorden kan sammenpresses og beskyttes noget meer mod Tørens skadelige Indflydelse. Man behøver ikke at frygte for, at Jorden vorder for haard; thi den engang vendte løse Tørv bliver aldrig saa fast, at jo Plantens fine Rødder kunne drage Næring deraf. Tromlingen bør skee strax, thi efter at Kornet var løbet op, har jeg fundet den skadelig, ja selv ødelæggende, da Tromlen knækker den unge Plante ved sit stærke Tryk i den løse Jord.

Det er meget urigtigt at tage stærk tærende Afgrøder af Mosejorden strax naar den er opbrudt. Hvede og Raps groe fortræffeligt her, men

ved to saabanne Afgrøder er Jordens Kraft fortæret, og disse Afgrøder ere ikke tilstrækkelige til at gjengive den fornødne Gjødning. Tvertimod bør man i Førstningen saa libet som muligt tage ud-tærende Afgrøder deraf og altid søge at give Jor-den nogen Gjødning til hver af disse. Følgende Sædfølge troer jeg med Ret at kunne anbefale til dette Maal. Er Brændingen skeet sildigt om Sommeren, saa at det besaarsag var umuligt at tage en Afgrøde samme Aar, saa nedpløies Afsen om Efteraaret saa grundt som muligt, om Foraaret derimod saa dybt som Ploven kan naae, og man saaer enten Billehavre eller Boghvede, den første til Staldfodring eller Høe, den anden til at modne, og mellem begge Dele Vinterraps. Da Rapsen som Vintersæd holder sig tilbage i Vært, bliver den snart overvoren af Baarkornet, men naar dette er høstet, opnaaer den, i Særdeleshed i Mosejord, som en kaalagtig Plante, en ualmin-delig Størrelse, og vil om Efteraaret gaae i Blomster. Kort før Blomstertiden nedpløier man den, efter forudgangen Tromling, eller driver Kreatur-er derpaa til Fedning, hvorved man altid kan faae en ganske betydelig Pengeindtægt, og hvor-ved Jorden, til Erstatning for Rapsen, saaer ani-malsk Gjødning. Naar Rapsen er afædt, saa er Vinterpløining overflødig, og er det muligt at mergle, da er det bedst at benytte denne Tid der-til. Arbeidet vil lattes hvis der indtræffer lang-

varig Frost. Er derimod Rapsen nedpløiet, saa bliver Merglingen besværligere, og man kan alene lette den noget ved gjentagen Tromling, hvilken dog ikke giver Jorden den Fasthed, som en heel Sommers Hvile. Det andet Aar saeer man Havre, som rettest nedpløies grundt, og efter at Furene ere løsnede lidt med en let Træharve, saeer man Gulerødsfrø ovenpaa, og nedbringer det med en temmelig tung Tromle. Havren overvorer snart Gulerødderne, som kun danne smaa Skud over Jorden, men opnaae en betydelig Størrelse under Jorden, og udbrede sig meget i Toppen, naar Havren er høstet. Naar de have naaet deres Fuldkommenhed, pløier man dem op, og lader dem fortære paa Stedet af Sviin, som blive federe derefter, end af nogen anden Slags Koer. Paa denne Maade saeer man dobbelt Indtægt i eet Aar af selv samme Jord, og gjengiver den endnu meer end man har taget deraf. Foruden Svinesmøget erholder den ogsaa vegetabilsk Gjødning af de mange levnede Blade.

Det tredie Aar saaes Byg*) som godt taaler at nedpløies, og naar da en let Harve er gaaet en Gang over Jorden, saeer man en Blanding af

*) Det vil neppe være nogen af mine Læsere paa-faldende, at jeg her lader følge to Palmfrugter efter hinanden, da det paa Nøsejord aldeles ikke er nødvendigt at lade Blad- og Palmfæd afvele; desuden ere Gulerødder, ligesom Raps blandt Palmfæd, altid at ansee som en Bladfæd.

franskt Raigræs, almindeligen bekjendt under Navnet Havregræs, engelskt dito, og Eng-Rottehale, hvilke 3 Græsarter egne sig ganske fortrinligt for Mosejorder. Da Havregræs vorer meget høit, og man alt tidligt om Foraaret kan tage en Slæt deraf, saa holder det det engelske Raigræs og Eng-Rottehalen tilbage, hvoraf man i Juni Maaned, efter at det første er høstet, kan tage en betydelig Slæt, og ifald Jorden er kraftig nok, en Efterflæt af begge Dele. Det engelske Raigræs giver kun lidet for Leen, men tætter Bunden desmere, Havregræsset giver kun Foder; Eng-Rottehalen opfylder begge Dele i temmelig høi Grad og er tillige en af de behageligste Foderurter for Dvæget; Havregræsset bliver saavel af Heste som Dvæg fortæret med megen Graadighed. — 12 Pd. Havregræs-, 8 Pd. Rottehal:- og 5 Pd. engelsk Raigræs-Frø er en passende Tilfaaening for en Lønde Land Mosejord.

Saaledes er Mosen nu forvandlet til kunstig Eng, og det beroer paa Omstændighederne, hvorlænge den bestemmes til Slæt eller Hvile. Det bedste er, ikke at lade den ligge længere end 3 til 4 Aar, efter hvilken Tid den begynder at tabe sig naar den ingen Hjælp faaer.

Da Jorden er udlagt til Græs i fuld Kraft, kan man endnu tage nogle Afgrøder deraf, førend den faaer Gjødning. Man pløier derfor meget tidligt om Foraaret, tromler den vendte Jure, og

faaer en Bladsæd beri, efter Omstændighederne enten Vikkeblanding til Staldfodring med Raps, eller graae Urter til Modning, hvilke maae saaes alene, da de altid gaae i Leie, og man ved at meie vilde skjære Rapsplanterne for tæt af i Bunden. Under Bladsædens Skygge raadner Græsflorpen tilstrækkeligt, og Jorden er forberedet til Vintersæd, hvorefter gjødfkes, og istedet for Brakning saaes en Bladsæd, Vikkeblanding eller Boghvede, efter de forskjellige Forholde, og til Gjødnings Formerelse, som foransørt, Vinterraps.

Efter det her foreslaaede, eller et lignende Sædkifte er Jorden sat i frugtbar, kraftfuld Stand, og kan ved Møddingens Hjælp give nye Afgrøder. Saaede man derimod strax efter Jordflorpens Forbrænding Vinterkorn, Urter og Havre, hvilket er temmelig almindeligt, eller ogsaa Raps at høste moden, samt Hvede og Havre, og udlagde derpaa Jorden til Græs, saa blev Engflættens og Græsgangens maadelig, da Jordens Kraft var fortæret; naar den atter blev opbrudt, vilde den kun give daarlige Afgrøder, og en svag Gjødning var ei istand til at give Jorden den fornødne Kraft, og de forhen svage Afgrøder vilde vedblive at forringes meer og meer. Den foreslaaede Drift kan og let forvandles til Bexeldrift med Staldfodring, i Særbeleshed i anden Omgang, da den engang kultiverede og frøstige Jord

bedre passer sig til dette System, end den raa hidtil udyrkede Mosejord.

Gammel suur England kan omtrent paa selv samme Maade forvandles til riigydende Kornmark og yppig Eng. Græsstorpens Brændning er just ikke at anbefale her, da den er forbunden med flere Vanskeligheder og Omkostninger end Tuernes, hvilke allerede Nødvendighed byder at skaffe til Side før Ploven kan bruges. Er det muligt at erholde Mergel, saa er det bedst, at mergle Engen, medens den endnu ligger i Græs, da det i den løse Tørvejord er meget vanskeligt at faae Mergelen pulveriseret, om man end harver nok saa meget, i hvilket Fald Jorden desuden bliver alt for løs. Har Mergelen derimod ligget et Aar eller noget længere paa Græsstorpen, er dens Pulverisering let fuldført. — Engbunden bliver pløiet i 8 til 10 Tommers Dybde, eller endnu bedre, hvis Engen er af den Beskaffenhed, at den kan pløies grundt, med 2 Plove i selvsamme Fure, af hvilke den første vender Græsstorpen, og den anden, som følger efter, dækker den med løs Jord. Derpaa saaes Vikkeblanding, som meies grønt, samt Vinterraps. Under denne tætte, længe vedvarende Skygge, (da Rapsen skyder op, naar Vikkehavren er høstet, og dækker Jorden til sildig om Efteraaret) tabe Græsroddeerne deres Livskraft, og Græs og Mos forvandles til Gjødning. Naar Rapsen næsten har opnaaet sin Fuldkommenhed,

driver man Kreaturer derpaa, hvilket har en meget velgjørende Virkning paa Jorden, idet den vendte, næsten raadne Fure nu bliver traadt meer og meer i Stykker, og da Jorden ligger upløiet Vinteren over, bliver Forraadnelsen fuldbendt, saa at Ploven kan vende Jorden til næste Foraar uden betydeligt Arbeide.

Ufgrøderne kunne være de samme som for Mosejord er foreslaaet, og man kan, efter de forskjellige Forhold, vedblive at dyrke dem, eller, som foroven anført, igjen lægge ud til Græs; og istedetfor en daarlig Slæt, som neppe betaler Høstarbeidet, erholder man da Ufgrøder af en feed og rigelig lønnende Eng. Med enhver Engbund, hvis Udtørring var mulig, og som ikke i det mindste ydede 2 Pæs Høe, à 600 Pd., pr. Tønde Land aarlig, burde denne Forbedring foretages, da Viskelblendingen i det første Aar, derpaa Kornafgrøderne, og siden den nye forbedrede Græsbund, vilde to til tre Fold erstatte den forrige aarlige Høeslet og rigeligen betale det anvendte Arbeide. Derimod seer man ofte til sin store Uergrelse vidtløftige Enge, undertiden ligesaa store som en Eiendoms øvrige Areal, hvilke neppe give $\frac{1}{3}$ Pæs saft- og kraftløst Høe pr. Tønde Land. Istedetfor at hæve Gaardens andre Jorder til større Frugtbarhed, lade de denne, tilligemed deres egen Forringelse, altid meer og meer aftage, medens de, hensigtsmæssigen dyrkede, blive den sikreste Støtte

for Markens stigende Forbedring. Og alt, hvad der hindrer saadanne usle Enges Opdyrking, er den saa almindelige Troe, at man ikke kan undvære et par Læs daarligt Høe der, hvor man istedet derfor kan vente at faae 10' 12 Læs Vikkehøe, eller endnu en større Qvantitet Korn, som foruden at give noget i Pungen ogsaa bidrager betydeligt til hele Aalsbrugets Forbedring. — Maadelige Enges Opdyrking egner sig for ethvert Agerbrug, men i Særbeleshed for Frugtvereldriften, da mange Foderurter, Roer, Kartofler og Kaalearter altid der yde et sikkrere og større Product end paa Agerjorder, og gode Afgrøder af disse Værter er den Grundvold, hvorpaa hele Jordbrugets Held berouer. — Det var derfor ønskeligt, at Enhver, der eier slige Jorder, vilde forlade almindelig Fordom og bekjæmpe den ængstelige Frygt for deres Opdyrking. Mange erkjende den seie Græsfforpes Opløsning ved reen Brak, for hvad den virkeligen er, et Arbeide, der fordrer megen Kraftanvendelse. Men reen Brak er her ikke alene unyttig og unødvendig, men endog skadelig, da man med Ploven og Harven kun opnaaer at forvandle en Deel af Jorden til fiint let Støv, som enhver Vind bortfører, hvorved Planterne blottes, og den anden Deel til tørre livløse Tuer, som ved at gjøre den allerede aabne Jord endnu mere porøs, befordre dens alt for hastige Udtørring. Ved at

befaae Jorden med en passende Bælgfrugt og med Raps, forvandler man derimod Græsstorpen til nyttig Gjødning, beriger hele Avlsbruget med en god Deel Billehøe, Eieren med Indtægten af de fedede Kreaturer, Jorden med animalisk og vegetabilisk Gjødning, og omskaber hele Agerstorpen til en Substanz, som, porøs nok til at bane Planterne Bei til at faae fornøden Næring, tillige besidder den nødvendige Fasthed til at holde dem opreiste. — Forresten bør man her følge de selv samme Regler, jeg anførte ved Hedemosernes Dybdyrkning: lidt og dyb Pløining, Brugen af en let Harve, en god Tromle, og endelig Nedpløining af enhver Sæd, hvis Frø taaler den stærke Jordbedækning.

Hvad isvrigt det Forslag angaaer, som Hr. Blicher i den ædleste Hensigt gav, troer jeg neppe, at det vilde have de tilsigtede Følger, thi Folk af den der foreslaaede Klasse, nemlig unge uerfarne Mennesker, ere sjelden gode Agerdyrkere, og vilde allermindst være det der, hvor der skulde gøres noget nyt, som hidtil ikke er almindeligt, og hvorimod forældede Fordomme have saa mange afskrækkende Grunde. Kun under strengt Opsyn af virkelig duelige Landmænd, som lagde Driftsplanen, og nøie vaagede over at den blev fulgt, vilde den foreslaaede Plan være udførlig. Folkene vilde snart indsee deres eget Vel, og Andre, opmun-

trede af hines forbedrede Deconomie, vilde snart følge Exemplet; en Mosegaard vilde da reise sig ved den anden, og vække hos Mange det Wnske at træde i de Førstes Fodspor.

Streven paa Falster.

C. III.

Jagttagelser, betræffende Virkningen paa Huusdyrene af Fodring med Boghveden og dens Straa.

Med inderlig Glæde modtager den praktiske Landmand og Fædrelandsvennen den længe savnede Fortsættelse af Nye Landoeconomiske Tidende i 6te Bind's 2det Hefte; thi dette Skrift indbefattede hidindtil, ligesom i et Archiv, de fleste Resultater af vore praktiske Landmænds Erfaringer og Bemærkninger, Landoeconomien betræffende, og det saavel af Lave som Høie, saavel af Lægfolk som af Lærde, og hvor Hver, der blot er i Stand til at opfatte og meddele sine Tbeer forstaaeligt, tyede hen, for at offentliggjøre hvad han troede, at kunne fortjene Dymærksomhed eller vorde gavnligt for det Almindelige; hertil kommer ogsaa dette, at mangfoldige tænkende Bønder, der benytte, skjøndt med gavnlig Vaersomhed, de nyere Dpdagelser og Fremskridt, der gribe ind i deres Sag, nu med stor Videbegjerlighed hige efter, ei alene ved Beskuelsen af opstillede Exempler og Forsøg, at overtydes om Gavnligheden af de anpriste Forbedringer, men ogsaa ved Læsning af

landoeconomiske Skrifter, at udvide og berige de vaagnende Ideer.

Jeg siger: med gavnlig Daersomhed benytte mangfoldige tænkende Bønder sig af de nyere Opdagelser og Fremskridt; thi de saae saa Mange, med umaadelig Gribfthed at omkalfatre Landeieendomme, baade de store og de smaae, og ikke sjældent skabte idel Virvar, der i utroelig Hast endte med en skrækkelig Tilintetgjørelse af betydelige Kapitaler og mange Familiers hele timelige Velvær. Dog — saaledes gaaer det jo i Almindelighed med al menneskelig Fremskriden til Fuldkommenhed; saa saare Mange overile sig, især i Begyndelsen, drevne dertil ikke saameget af uædle Motiver som af en fremstræbende Land, skjøndt de i alt Andet, som ikke kommer i Berørelse med deres Yndlingsstilsøieligheder, vel vide, at Overilelser ere skadelige. Hvis Barnet ikke lærer at krybe, førend det vil prøve at løbe, maa det som oftest ved Fald og Stød lære Forsigtighed ved at gaae. At mange indsigtsfulde, tænkende Landmænd, der, udrustede med Energie og Erfaring, foretog deres landoeconomiske Operationer med Overlæg, alligevel, formedelst uheldige Tidsomsfændigheder — de uheldsvangre Følgesvende for vindskibelige Statsborgere af langvarige Krige — altfor ofte maatte bukke under, er i Sandhed højlig at beklage, ikke alene med Hensyn til Tabet af deres lysende Exempel, men ogsaa med Hen-

syn til det affrækkende Varsel, Mangfoldige toge deraf.

Mine landoeconomiske Foretagender hidindtil gif forstørstedelen ud paa Forsøg, for at overtyn- des, saavidt muligt, om Gavnligheden af de mange anpriste Forandringer ved Agerdyrkingen; thi Erfaringen havde viist mig, og lærte vel ogsaa Enhver, der har traadt sine Børneskoe, at man bør gaae frem med Vaersomhed, naar man afviger fra den slagne Landevei.

Følgende Resultater af mine Forsøg og Bemærkninger, jeg herved tager mig den underdanige Frihed at tilstille Det Kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab, ønsker jeg, maatte betragtes som et lidet Bidrag, Staldfodringen betræffende, deels til Stadfæstelse paa de af flere allerede tilforn fremsatte saare vigtige Erfarings- sandheder, deels til Advarsel mod Feilgreb og deraf flydende Tab, der ikke sjældent tilbageholdt Mange fra Erkjendelsen af disse Sandheder, hvis Antagelse og Efterlevelse i Almindelighed ville have de meest velsignede Følger for Fædrelandet. Ibet jeg nærer det grundede Haab, at de Mange, der i en Række af Aar i Landets forskjellige Egne have samlet almeennyttige, praktiske Erfaringer, ikke ville ubeblive med Meddelelsen deraf, fremkommer jeg da her i al Beskedenhed med min Meddelelse, der skjøndt ikkun liig Draaben i det store Ocean af Kundskabsmassen, tjenende til, at be-

grunde statsborgerlig Selvstændighed og Lyksalighed, dog er et Bidrag.

At Staldfodring i utrolig Hast kan ophjælpe et Agerbrug, er en afgjort Sandhed; men sørgelig Erfaring har ogsaa lært, at Overilelse og Feilgreb derved ligesaa hurtigt have nedsat det.

At der til Forberedelsen, Anlægget og Udførelsen ved Staldfodringen udfordres Sagkundskab, Erfaring, Energie, Forsigtighed og Paapassenhed, er ofte bleven sagt, og kan ikke siges for ofte.

At Klima, Jordbund, Beliggenhed, Gjødsningsstand og saa mange andre locale Omstændigheder foraarsage heelt forskellige Resultater af lige Fremgangsmaade, er en ligesaa vigtig som tidt gjentagen Sandhed.

Ligesaa vist er det ogsaa, at hvis man vil gjøre sig grundet Haab om et forønsket Udfald, bør man lægge sig efter Dyrkningen af flere passende Kornsorter, Planter og Rodfrugter, deels fordi Aaringernes Forskjellighed snart begunstiger Dyrkningen af det ene Slags, snart igjen af et andet Slags blandt dem, deels fordi det er gavnligere for Besætningen og altsaa forbeelagtigere for dens Eier, at man kan afverle med Foderet; især vorder det af megen Vigtighed, at have Grønfoeder saa tidligt muligt om Vaaren, for at Besætningen, endnu medens der er tørt Foder forhaanden, successivt kan vænnes til Grønfoedet ene, ved hvilken Frem-

gangsmåade man undgaaer megen Hazard, og høster mange Fordele. At Besætningen ligeledes om Efteraaret succesfult bør vænnes til tørt Foder er en Selvfølge, og er lettere at iværksætte; dog behøves denne Forsigtighed ikke at iagttages, hvor man har de saakaldte Brakfrugter til at afløse Grønfoderet med. Det Grønfoder, der paa samme Areal giver den bedste og rundeligste Næring for min Besætning, lægger jeg naturligviis fornemmelig Bind paa, især om dets Dyrkning ikke er mislig eller altfor besværlig. Alt dette er ofte sagt, men kan dog ikke siges for tidt.

At et for stort Quantum Foder af Kartofler mod Straafoder til Mælkesøer giver tynd og vandig Mælk, veed Enhver, der har Erfaring og Løb i Tingen; ligeledes, at et for stort Quantum Foder af Kaal, Rotabaga, Raps og Kaalrabi dagligt, giver Mælken en ret affkyelig Smag. Saa nøie at bestemme det passende Quantum, der ingen skadelig Virkning yttre paa Mælkproductet, er vanskeligt; da det saa meget kommer an paa, om det er til en stor eller en liden Koe, eller rettere sagt, eftersom Koen fortærer tørt Foder i Forhold til disse Rodfrugter eller Kaalarter; desuden har det under lige Omstændigheder dog forskellige Virkninger, som maae hidrøre fra Subjecternes Individualiteter. Efter $\frac{3}{4}$ til 1 Skp. Kartofler daglig og efter $\frac{3}{4}$ til $\frac{1}{2}$ Skp. Rotabaga og Kaalrabi, der nok ere af lige Næring med be-

nævnte Quantum Kartofler, har jeg ikke sporet nogen Forringelse hos Mælken. Alt dette vil enhver Praktiker have bemærket, saavel som og, at Mælkekøernes Reenligholdelse, nogen Bevægelse daglig, ordentlig Fodring, om Sommeren frisk Luft i Kostalden, er en høj Nødvendighed.

Den Dypdagelse, Hr. Kammerraad Drewsen for nogle Aar siden meddeelte, at baade Faar og Sviin af hvid Farve vorde syge og døe af grønt Boghvedefoder, men at sorte Faar og Sviin taale at fodres dermed, har sin fuldkomne Rigtighed, hvorom Enhver ved anstillet Prøve let vilde kunne overbevise sig. Paa Grund af denne Hr. Kammerraad Drewsens offentliggjorte Dypdagelse kom jeg paa den Formodning, at tørt Boghvedefoder muligt ogsaa kunde yttre samme skadelige Følger paa Faarene som det grønne, og at muligt ogsaa Boghvedefornet kunde have en lignende Virkning paa begge omtalte Huusdyr, saavel som hos flere andre; desaaarsag anstillede jeg Forsøg hermed, og er nu siden ved endeel Forsøg og Erfaringer bleven overtydet om, at det ogsaa virkelig er Tilfældet. At flere praktiske Landmænd have anstillet Forsøg hermed, maae jeg formode; men da jeg imidlertid intet har erfaret om nogen Offentliggørelse desangaaende, tager jeg mig herved den Frihed, at fremlægge Resultaterne af mine Forsøg med at anvende tørt Boghvedefoder og Boghvedefornet

1) til Saar:

For Faarene er det tørre, velbjergede og ei for stride eller storstilkede Boghvedefoder, saavel som ogsaa Kornet deraf, med Maade brugt, under visse Omstændigheder meget gavnligt og under andre igjen høist skadeligt. Jeg lader min Faareflokk, noget over 20 i Tallet, fodre dagligt i December og Januar Maaneder med halvt af Boghvedefoder, og, hvis samme er altfor huulstraet uden iblandet Græs, da tillige Boghvedekorn, uden at jeg nu i mange Aar har sporet mindste Hazard derved; tvertimod har jeg fundet, at Faarene derefter faae tyndt Liv, dog uden Diarree, og befinde dem saare vel derved, ere muntre og trives vel, enten saa de staae bestandigt inde, eller ogsaa i godt Veir. lades ud i Lyngheden. Men fodrer man Faarene i Februari og Marts eller længere hen paa Foraaret med Boghvedefoder og Korn, hazarberer man den hele Flokk; thi komme de saa ud blot $\frac{1}{2}$ Dag eller blot nogle faa Timer i mildt Soelstinsveir, saa begynde de ogsaa det ene efter det andet at hænge med Hovederne, lube med Drene, gnide og skuppe Hovederne hen ad Bæggene eller Digerne, eller ogsaa de lægge sig ned og skuppe eller gnide Hovederne paa Jorden. Efterseer man dem da, vil man finde dem med røde Dine, som ofte ere lukkede til og flyde med Vand, blodrøde Drer, ømme og tildeels hovne Hoveder; og hvis man da ikke strax lukker dem ind i Faare-

stien, lader dem forblive der uafslabeligt i flere Dage og man ikke øieblikligen ophører med Boghvedefoderet, da staaer man Fare for at miste hele Flokken inden faa Dage. De faae ellers bolne Drer og Hoveder, stundom ogsaa tykke Hoveder, som de flæse og gnide uafslabeligt, indtil de vorde dorffe, og enten staae som om de sove, lige til de styrte om og døe, eller ligge og sparke med Benene en kort Tid; stundom seer man endeel af dem, især dem med tykke Hoveder, at dansse rundt paa eet Sted, indtil de falde om derved. Er Sygdommen ikke kommen forvidt, og man strax skjærer dem i Dreene, eller, hvis de ere haardt angrebne, da skjærer begge Dreene af dem tæt ved Hovedet, for at faae Blodet til at flyde godt, og man da holder dem inde, og for alting ikke giver dem Boghvedefoder eller Korn, men Kartofler, Høe og fiin Rughalm, da restitueres de, hvis Sygdommen er i sin Begyndelse, i kort Tid atter, endskjøndt de tabe ikke lidet paa deres Hulb. Heelt besynderligt er det imidlertid, at man ofte, især om Lusten, er Kold og mørk og Faarene aldrig lukkes ud i Soelstien, da, uden mindste Kjendtegn til Sygdom eller Upasselighed hos Faarene, kan vedblive, at fodre dem med Boghvedefoder i Februari, ja i Marts med; men da det her forstørstedelen kommer an paa Omstændigheder, der ikke staae i vor Magt at styre, gjør man klogest i, at ophøre med dette Foder til dem ved Kyndelmisfe. So læn-

gere hen paa Foraaret man vedbliver dermed, jo farligere er det.

Her er et Phænomen, som den praktiske Landmand beller til Naturkjenderen om at forklare, nemlig: Hvorledes Soelstraalerne formaae, i saa utroelig Hast at frembringe saa frar pants Virkninger paa Saarene, der fodres med Boghvede? — Det samme er Tilfældet med Sviin, som fodres eller fedes med Boghvedekorn, og hvore om siden. Da de samme Symptomer vise sig ved Fodring med grønt Boghvedefoder paa begge disse Huusdyr, formoder jeg, at det, siden Hr. Kammeraad Drewsens Anmeldelse, maae være anstillet f. Ex. paa Veterinairskolen endeel Forsøg i denne Anledning ikke alene paa disse, men ogsaa paa mange andre Dyr, og mueligt et eller andet Forebyggelsesmiddel imod hiint Onde udfundet; i saa Fald vilde Offentliggjørelsen af de erholdte Resultater, ja Beskrivelsen over de anstillede Forsøg vorde saare interessant for praktiske Landmænd.

Bel har jeg ladet mig fortælle, at Beboerne i Sjyllands vestlige, sandede, skarpe Egne vedblive at fodre Saarene med Boghvedehalm lige til Majsdag, uden at spore til mindste Sygdom blandt Saareflokken derefter. Hvis dette Rygte er paalideligt, hvilket var ønskeligt at vide, hvad kan da vel her forandre hiint Resultat? — Mon fordi Boghvedeplanten er der befriet fra et eller andet

for Faarene skadeligt Stof? — Kan mueligt Klimatet der forarsage denne Forandring? — Eller hidrører den derfra, at Faarene i mangfoldige Generationer ere vænede til at taale det Skadelige ved Boghvedeplanten? At Vanen i lignende Tilfælde kan gjøre meget, seer man tydeligt nok ved Blodalen hos Hornkvæg; thi hvor fremmed Dvæg kommer paa Græs i visse Skovegne, døde de sædvanligt af Blodalen, medens Dvæget af eget Opdræt især i flere Led, der ere tilvænnede fra Ungdom af til Egnens Græsgange, sjeldent eller aldrig faaer Blodalen deraf.

2) Boghvedekorn til Sviin.

Boghvede er et godt Foder til Sviin, og til deres Fedning saare fortreffeligt; men her menes god vægtig Boghvede og ikke de svange og lette Korn, som af Nogle anvendes dertil. Til Sviinesøds om Sommeren har jeg, naar Boghveden har baaret vel til Hæret forud, ifkun anvendt den enten grottet, eller heel blandet i en Svinetsønde mellem Karvand, Maff, Valle, Grønt ic., uden at spøre mindste Upasselighed hos Sviin derefter, og seet dem trives vel derefter; men jeg lader heller aldrig noget Sviin komme ud af Svinestien enten Sommer eller Vinter. Med Boghvede har jeg fedet Sviin i kort Tid ret ønskeligt; de faae den ugrottet ligesom den tages ned af Løftet, men som meldt god vægtig Boghvede; men da Fednin-

gen dermed altid fandt Sted i Vintermaaneberne, har jeg heller ikke sporet mindste Skadelighed der- ved; Kun maae de aldrig mangle Vand under denne Fodning. Ikke har jeg selv forsøgt, at give Sviin fuldtop af Boghvede om Sommeren, men jeg har seet det væte Tilfældet andensteds, og fundet lignende Uleilighed derefter som hos Faar- rene, der fodres med Boghvede og Boghvedehalm, og som forhen er beskrevet, nemlig: røde Dine, holne Drer og Hoved samt tillige tøde og hovne Forbeen, derhos skrige Svinene noget forskrækkeligt, lude med Hovedet, sparke med Forbenene. Af Bønder fra Jyllands Vesteregne har jeg hørt Stadfæstelse herpaa, og det er vidt og bredt ble- ven til et Ordsprog, naar Svinene jages paa Bog- hvedestubbene, for at opsamle de ofte i stor Mængde affaldne Boghvedekorn: "Tag Dig vare for Svi- nespiat!" — Spiatte er et provindsialt Udtryk, og betyder det samme, som sparke eller sprælle.

Saavidt min Erfaring naaer, lide hverken de sorte Faar eller Sviin ved at fodres med Bog- hvede, ligesaa lidt naar den er tør som naar den er grøn; dog, der hører endeel Forsøg til, som maae give eet og samme Resultat, førend man kan antage det som en paalidelig Erfaringsfænde- hed, og een eneste Ufvigelse (f. Ex. at et sort Faar, der fodres med Boghvedefoder, jo gjerne kunde blive dorst, uden at just Boghvedefoderet var Skyld deri) — maae naturligviis opfordre

til Vaersomhed og til at anstille en lang Række af Forsøg, førend man kan antage Sagen som afgjort. At jeg imidlertid helder til denne Mening er naturligt, da jeg veed, at det er Tilfældet ved Fodringen med grøn Boghvede, og har, paa een eneste Afvigelse nær, som meldt er, fundet Bekræftelse derpaa ved Fodringen med den tørre.

Ogsaa her er et for mig uforklarligt Phænomen, som afgiver et Problem for Physikeren at opløse, og for hvis tilfredsstillende Opløsning Mangfoldige ville være ham Tak og Erkjendtlighed skyldige, nemlig: Hvi den sorte Farve hos Saar og Sviin forebygger Skadeligheden af Fodringen med Boghvede?

3) til Hornqvæg og Feste.

Boghvedefoder saavel grønt som tørt er godt til Hornqvæg, som befinder sig vel derved, trives derefter, og Kæerne malke godt deraf; dog fedes det derved, ligesom sædvanligt ved alt Frodigtvoksende, uden Afverling med andet Slags Foder, især om Boghvedefoderet er stort eller stridt. En Blanding af Boghvede og Vikler sammen afgiver et fortreffeligt Foder og et stort Quantum paa Arealen, da Viklerne, som klynge sig fast til den hurtigvoksende Boghvede, kappes med den i Bersten, og holde sig bedre friske og rene, end naar de eneste nedpistes af Regn og Storm. Med velbjerget og ikke for stridt utørsket Boghvede kan man

fedde Hornqvæg, dog ikke uden Afverling med andet Foder. Heste blive snart fede af grønt Boghvedefoder, med mindre det indeholder en Blanding af Vikkelfoder.

Naar mine Heste tages paa tørt Foder om Efteraar, skjæres i nogen Tid fin, velbjerget, oprystet men utorfsken Boghvede mellem Gakkelsen, hvorefter de laxere lidt; hvilket nu er dem saa faare gavnligt, og hvorefter de befinde sig vel samt ere muntre og trives godt. Med et Foder, der bestaer mestendeels af saadan Boghvede, kan man i en Hast faae Kjød paa et gammelt Slæb; men dette Kjød tabes ogsaa lettere igjen ved Slid, end Kjødet efter Fodring med Havre eller især Rug.

4) til Smaakreature.

Stjæs, saavel som Kalkuner, holder jeg ingen af, og har derfor ikke haft Leilighed til at erfare Boghvedens Virkning paa dem; men jeg har forsøgt at fodre Smaahøns og Wender dermed, hvilke begge Slags trives vel derefter, især Smaahøns.

Til Slutning vil jeg her ved denne Leilighed meddele den Erfaring, jeg har haft, ved at fodre Wender med Vikker. Et af mine Børn tog engang om Sommeren Vikker ned af Loftet og gav Wenderne, i den Formening at gjøre dem ret tilgode; Tredeparten af de unge Wender bleve reent forvirrede deraf, fore i nogle Timer omkring som om de vare blevne rasende, og kunne ikke staae uden

at rave, vendte Bugene i Beiret da de kom i Dammen, og i ringere end $\frac{1}{2}$ Dag vare de fleste døde, og i Kroerne paa de Døde fandtes en stor Mængde Bisker; Resten af dem strantede i nogen Tid mere eller mindre; de gamle Wender seilede intet, men disse havde heller ikke taget Deel i Maaltidet. Da jeg troede, at de tørre Bisker forarsagede, ved Udsulmen i Kroen paa de unge Wender, hine Tilfælde og Døden; saa gjorde jeg siden Forsøg med enkelte unge Wender, som, endog naar jeg gav dem støbte Bisker, bleve syge deraf, og sandt, at Bisker ere skadelige som Foder for Wender, hvilket jeg desuden strax ahnede, da jeg fandt de gamle Wender at vrage dem; thi Dyrene, der ingen Fornuft have, ledes useilbarligen sikkest ved deres Instinct, som den vise og gode Skaber udrustede dem med til deres Velbefindende og Bedrøvelighed.

Gammel, den 31te Marts 1828.

N. P. Schøler,
Skolelærer og Kirkesanger.

Om de Fellenbergſke Fattigſkoler, af Breve fra Hofwyl.

Det Fellenbergſke Inſtitut i Hofwyl i Schweiz, hvis Niemed er at danne fattige, hjælpeløſe Børn af Landalmuen til ſædelige, arbejdsomme, tarvelige Menneſker, ſom uden at falde det Offentlige til Byrde, kunde ernære ſig ſelv, fornemmelig ved Landbrug, har tilbraget ſig megen Opmærkſomhed ved det Held, der har ledsaget denne i menneſkekjærlig Henſigt ſtiftede Underviisnings-Anſtalt, og Indretningen fandt Efterligning paa mange Steder i Schweiz, ſiden ogſaa i Holland og Preuſſen. — Børnene øves om Sommeren næſten hele Dagen paa Marken ved Landarbejde, paſſende for deres Kræfter, og deres Lærere arbejder beſtandigen med dem; der anvendes paa denne Aarstid til den egentlige Skole-Underviisning ikkun ſaa Limer dagligt. Denne indſkrænker ſig ogſaa alene til det, ſom virkelig er fornødent og gavnligt i diſſe Menneſkers Stand og Stilling. Ved Markarbejdet ſkulde de kunne tjene ſaameget, at Inſtitutet derved holdes ſkadesløſt.

I Danmark synes Indførelsen af beslige Fatigskoler at ville møde betydelige Hindringer saavel i Klimaet, som i den almindelig brugelige Agerdyrkning. Ikkun ved et Aalsbrug, der ganske er indrettet efter nyere Grundsætninger, hvor altsaa megen Jord anvendes til Brakfrugter, der skulle renses, og hvor Sædens Eugning og lignende Bearbejder maae finde Sted, kunne Børn stadigen sysselsættes. Disse Sysler for Børnene begunstiges desuden i Schweiz ved Klimaet, der tillader at tage to Afsgrøder i een Sommer, hvilke fra Tid til anden kunne saaes; saa at naar een Afsgrøde er rensset, kan man begynde paa en anden, ligesom den ene ogsaa modnes efter den anden. Under Danmarks Klima vilde det for det første blive vanskeligt at skaffe Børnene stadig og hensigtsmæssig Sysselsættelse Vinteren igjennem; og et Aalsbrug, der ganske var indrettet saaledes, at Børn derved kunde have varigt Sommerarbeide, vilde maaskee heller ikke let findes. Ved de danske Kobbelsbrug, eller ved den sædvanlige Dyrkningsmaade, ved Aving af Rug, Byg og Havre, finde ikkun vorne Mennesker Arbeide.

Desuden kommer ved de Fellenbergske Skoler, langt mere end ved nogen anden Skole-Indretning, alt an paa Læreren; og det ikke blot paa hans Duellighed, men paa hans utrættede Lust til sine Forretninger og paa Dpoffrelsen af hans

hele Tid til Gavn for Børnene, fra hvilke han intet Dieblif kan fjerne sig; en Dpoffrelse, der maaskee endog vilde være endnu sjeldnere at finde, end den Reenhed i Sind og Simpelted i Sæder, der her ere aldeles ueftergivelige Betingelser: — Hvad den egentlige Skole-Underviisning angaaer, da have vi vel, efter det danske Almue-Skolevæsens nærværende Indretning, ingen Trang til flige Læreanstalter. Men, disses Hovedmaal, at skaffe Staten duelige og sædelige Arbeidere, af hvilke ellers en Deel vilde blive lidet værd, og en Deel, forfaldne til Udyder, ganske tabte for Samfundet, opnaaes ikke ved Underviisning alene; dertil hører ogsaa en forstandig Dpdragelse, især beregnet paa itide at vænne Børnene til gavnlig Sysselsættelse. Desaarfsag syntes det ønskeligt, om en Indretning, liig den paa Hofwyl, kunde bringes i Gang hos os, hvorom ogsaa afdøde Geheime-Stats-Minister Grev Reventlow i Aaret 1823 havde gjort Forslag hos Regjeringen.

Paa Grund af hine betydelige Hindringer, maatte imidlertid et Forsøg afgjøre, hvorvidt de Fellenberg'ske Fattigskoler kunde med Fordeel bringes i Udøvelse i Danmark, og til et saadant Forsøgs Iværksættelse udfordredes nogle Kjendskab til Normal-Indretningen paa Hofwyl.

Ifølge Kongelig Befaling neblagde Directionen for Fonden ad usus publicos, efterat have

raadsført sig med sagkyndige Mænd*), allerundsigst Forestilling over det nærværende Anliggende, hvorefter Hans Majestæt under 22de Febr. 1825 allernaadigst resolverede, at tvende duelige unge Mennesker af Almuestanden, af hvilke den ene maatte forstaae saavel tydsk som dansk, og derfor helst tages fra det Slesvigsk, skulde udvælges til, paa bemeldte Fonds Regning, at gjøre en Reise til Institutet i Hofwyl, for ved personlig Deeltagelse i alle de der foresaldende praktiske Arbejder i Mark og Huus, at blive nøie bekendte med denne Bæreanstalt, saa at de, efter deres Hjemkomst, kunde, i fornødent Fald, forestaae en lignende Indretning her. Valget faldt paa Seminaristerne P. Møller og P. Schmidt, den første fra det Jøenstrupsk, den anden fra det Lønderisk Skolelærer-Seminarium; begge ansaaes af deres Foresatte for særdeles skikkede til at udføre et saadant Hverv, som de og vare villige til at paatage sig.

De tiltraadte Reisen i Begyndelsen af Juni 1825 med et anbefalelsesbrev til Fellenberg, og ankom i Slutningen af samme Maaned til Hofwyl, hvor de bleve særdeles vel modtagne saavel af denne berømte Mand, som af Institutets værdige Lærer, Behrli, og efter 13 Maaneders Ophold der, samt efterat have besøgt nogle andre lignen-

*) Kammeraad J. C. Drewsen og Seminariiforstander Pastor Wegener.

de Læreanstalter i Schweiz, vendte de her tilbage. — I den dem medgivne Instruction var det blandt andet foreskrevet dem, skiftevis hver sin Maaned at sende Indberetning til Directionen for Fonden ad usus publicos om deres Bestjæftigelser og Erfaringer ved Institutet og hvorledes de i det Hele anvendte Tiden der. Disse maanedlige Beretninger indeholde adskillige interessante Bidrag til nærmere Kundskab om denne Læreanstalt og dens Deconomie, isærdeleshed om de landlige Arbeider, som derved foresalde. Forsaavidt Beretningernes Indhold angaae disse Arbeider er det at formode, at Uddrag deraf kan interessere Læserne af disse Tidender, og, med Bedkommendes Tilladelse, meddeles derfor følgende Brudstykker af nogle af Brevene.

Dat. Hofwyl d. 25de Juli 1825.

Den største Deel af Skolen, som for nærværende Tid bestaaer af rigelig 70, var ved vor Ankomst hist og her sydselsat i en Mark, omtrent 16 Eder. Land Agerjord, som i denne Sommer omarbejdes til en Eng. Dette Personale, ældre og yngre, staaer alle umiddelbart under Wehrli's Opfigt og undervises alle af ham. Foruden os ere omtrent 10 = 12, alle af Schweiz's forskjellige Cantoner, som dannes til Skolelærere. Under de ældre af disse tage vi Deel i Underviisning og Arbeide. Omgangen med disse Mennesker er meget behagelig: Redelighed, Tjenstfærdighed og

forekommende Venlighed ere Gjenstande for, og følger af deres Dannelse. Wehrli staaer imellem dem, ikke alene som Lærer, men som Ven og Fortrolig; den Mindste og den Største bestormer ham lige dristigt og lige lærebegjerligt med endog de ubetydeligste Spørgsmaal. Ved al denne Fortrolighed med sine Elever veed han dog at forskaffe sig en Agtelse, som sjelden nogen Lærer besidder: endnu har jeg ikke hørt eller seet en eneste at være utilfreds med hans Befalinger, langt mindre ikke at efterkomme samme, enhver efter sine Evner. Klædning og Kost ere beregnede paa, at danne sunde og stærke Mennesker: den første er simpel og let: med blottet Hals og Hoved, uden Trøse og med bare Fødder i Skoene gaaer enhver til Arbeidet, ogsaa i den strængeste Soelhed; efterhaanden have vi vænnet os til det samme, og befinde os, efter udstanden Virkning af de hedere Soelstraaler paa disse blottede Dele, vel derved; Kosten er let, men i enhver Ting beregnet paa Sundhed: man har stedse 2 og ikke sjelden 3 Gange Suppe om Dagen; men istedet for Kjød har man Kartofler, Salat og andre Haveurter; Brødet bestaaer af Hvede, Rug og Bønner; Smør eller Ost seer man aldrig. Hvormeget denne Forandring af Kosten end ellers har havt Indflydelse paa Legemet, have vi dog stedse været sunde; i Begyndelsen vilde Bønnebrødet og Suppen og Salaten til uvante Tider ikke smage, men Arbeid-

det blev snart Krybber, og siden spise vi næsten mere end de andre, og kan neppe holde ud til Spisetiden. Vores Seng er af det bedste Kjøb, jeg har kjendt: den bestaaer i en Sæf med Spelkavner, en Hovedpude af samme Slags med Pudevaar, 2 Lagener og 2 Tæpper; denne behagede os imidlertid strax: man hviler her meget prægtig.

Arbeidet, som man her holder for en Hovedsag, faldt os kun et Par Dage lidt tungt: meget svært Arbeide har man sjelden, men derimod vedholdende 10 Timer om Dagen, nemlig fra $6\frac{1}{2}$ til $11\frac{1}{2}$ og fra 1 til 7. Her arbeides meget nøiagtigt og stedse med mange Menneſker: at dette er Tilfældet, vil man let kunne slutte, da Hofwyls Jorder i det Hele kun bestaaer af 200 Tucharb (omtr. 120 Tdr. Land) og der paa disse arbeide daglig de fleste af Skolen, omtr. 60 og omtr. 30 Daglønnere, altsaa 90 Personer foruden Pigeskolen (22 Elever), som bruges til Eugning, Kartoffelhypning ic. Evende Gange, een Gang i vores Tid, har man allerede høstet Høe paa Engen, og nu har man begyndt med at høste Korn; ellers har vores Arbeide i de 4 Uger og 5-6 Uger før, bestaaet i at behandle de føromtalte cirka 16 Tdr. Land; disse ere nemlig nivellerede, jevnede og Jorden et Par Gange hakket (denne er her meget leret og stærk, og altsaa for sammenhængende til at besaae efter Ploven) een Gang pløiet og atter jevnet og hakket, og endelig besaaet med

Raigræs. De mindre Elever, som ikke kunne føre Hakkem, have været sysselsatte med at samle Steen paa denne Jord, at luge Korn, Urter, Kartofler &c. At det kan være fordeelagtigt, at danne Kornland til Eng, har vel meest sin Grund deri, at denne saavel som den øvrige Eng kan vandes saa ofte man finder dette for godt: Hofvyl ligger paa en Forhøining, og jeg troer fra alle Sider strømmer Vandet ud af denne Forhøining paa de omkringliggende Jorder, derfor har man nu nivelleret og jevnet samme, og Wehrli paastod i en Samtale desangaaende, at den ikke paa anden Maade kunde bringe saa stor Fordeel, som ved at ligge til Eng; man høster den her 3 Gange om Aaret, intet Kreatur kommer paa Marken, endog Køllet fodres paa Stalden: 52 Køer, 18 Heste, 20 Stude og 8 Køllet udgjøre Malke- og Arbeidsdyrene og fodres med Kløver. Næsten til ethvert Arbeide har man tildeels kunstige Maskiner, som deels bruges og deels ere her for Forsøgets Skyld.

Tiden forgaaer her paa følgende Maade: man staaer op Kl. 4½ (hele Aaret), undervises fra 5 til 6, spiser ½ Time og gaaer i Arbeide fra 6½ til 11½; nu spiser man til Middag og undervises fra 12 til 1, til den Tid gaaer man igjen i Arbeidet fra 1 til 6 eller 7; fra 6 til 7 er Badetime, sædvanlig to Gange om Ugen; Kl. 7 spiser man og siden undervises til 8½; Kl. 9 er For-

samlings- og Andagtstid og mod Kl. 10 gaaer man til Sengs.

Dat. 30 August.

Siden vor Indberetning af 25 f. M. have vi meest været sysselsatte med Kornhøsten, som begyndte her den 27 Juli. Paafaldende var os i Førstningen den Behandlingsmaade her iagttages ved samme, man meier nemlig Sæden med den blotte Lee, uden Kroge, saaledes at Axene vende fremad, og nu udfordres en Person efter hver Meier, som med Hænderne samle det afmeiede sammen og breder det horizontalt ud paa Jorden; her tørres det, og rives derpaa i smaae Bunker, af Størrelse som en Langhalmstjerv, af disse bindes 4 a 5 til et Neeg, og naar det er bundet, føres det strax hjem. Ved disse Arbeider, saavel som ved alle andre, bliver iagttaget megen Ordren og Nøiagtighed; saaledes skal f. Ex. enhver Optager samle ganske reent efter sig, ved Udbredningen passe, at alle Straaene ligge lige, samt, at de af andet Skaar komme til at hvile med Axene paa Rodenden af Foregaaende, og saa fremdeles.

Naar Sæden er af Ageren, blive de mindre Elever sysselsatte med at sanke Ar, og efterat disse ere opsamlede, blive ligeledes de største Stene opsamlede, og Lugningen af saadanne Planter, som enten blomstre, eller bære Frø, beskæftiger imidlertid de Større, ja man er endog saa stor Fjende af Ukrudtet, at man forfølger Tidse-

Ien henved tre Qvarteer ned i Jorden. De gode Følger af saadanne Arbeider spores ogsaa tydeligt; thi aldrig seer man Hindringer af Stene eller Ukrudt for Sædens Fremvæxt.

Efter at de tvende sidste Forberedelsesarbejder ere foretagne, blive næsten alle Agrene pløiede og besaaede med Hestebønner, som i Efteraaret nedpløies istedetfor en halv Gjødning; iøvrigt blive Hofswyls Jorder drevne efter følgende Schemata i 4 Aar, nemlig: første Aar efter Gjødningen Spelk og Rug, andet Aar Kartofler og Bønner, tredie Aar Sommerspelk og Havre med Kløver isaaet, og sjerde Aar udlagt med Kløver.

De faa Sædearter, man dyrker her, nemlig: Spelk, Rug, Havre, Bønner og lidet Erter, egne sig just ikke til at skaffe Børnene megen Sysselsættelse; man behøver det ikke, fordi det vidtløftige Landbrug, og de mange vorne Arbeidere lade stedse noget Arbeide tilbage for de mindre Elever; man vilde, efter min Mening, med Hør, Hamp, Kommen ic. finde mere passende Landarbeide for de smaae Elever; men det synes, at Landbruget her meest gaaer ud paa, at dyrke de i Huusholdningen meest brugelige Sædearter, for at afgive Føden til den 300 Personer store Befolkning; forresten kan de Arbeider, hvortil Eleverne her bruges, meget godt finde Sted hos os.

I Regnveir bestaae vore Arbeider for nærværende Tid i Lærskning og Baandsnoening. Og

faa Maaden at tærffe paa er forskjellig fra vor; ikke bestomindre ynder jeg dog samme; thi med Pleiler, hvor Slaglen kun er halv saa lang som Handelen, staae 6 a 8 Personer tæt ved hverandre og tærffe meget net efter Takt; imedens de Større foretage disse Arbeider, ere de Mindre sysselsatte med at flætte Straae til Gulvmatter eller Stolesæder, hvilke sidste man veed meget smukt at forarbeide.

Vore Arbeider have i Høsten været meget vedholdende, næsten 16 a 17 Timer daglig, desuagtet er det en Fornøielse at see hvor munter og tilfreds enhver gaaer til sit Arbeide den tidlige Morgenstund, og samme falder os lige saa let, som de Andre, og har i Forening med den sunde Luft en gavnlig Indflydelse paa vort Helbred, saa vi begge leve sunde og glade, og have den Lykke, uden Forskjel, at være Lemmer af Selskabet i enhver Henseende.

Dat. 3 October.

Endskjøndt den egentlige Kornhøst alt længe var forbi, saa ere vi dog alle stedse sysselsatte med at indhøste: de saakaldte Hestebønner blive fildig modne og ere først for 8 Dage siden indbjerget; siden den Tid og endnu i en 2 a 3 Ugers Tid giver den uhyre Mængde Kartofler nok at bestille; disse ere i saadan Mængde, og saa frugtbare for Haanden, at man daglig arbeider 60 til 70 Mennesker.

I Underviisningen er allerede, med Hensyn paa Aarstiden, foregaaet nogle Forandringer. Aftentimen, som før var ved Solens Lys, kan ikke mere benyttes paa samme Maade, fordi den er mørk, og alle Underviisningsstuer behørig oplyste, vilde blive temmelig kostbart; Herr Wehrli har derfor bestemt samme til Hovedregning, ligeledes den tidlige Morgenstund til Hovedarbejde, Forelæsning ic, Elevernes Antal er i denne Sommer været betydeligt, saa man for nærværende Tid tæller over 90 Senge.

Dat. 31 Oct.

Den blide og behagelige Sommer er nu forbi, og den allerede sneedækkede Jura forkynder os en koldere Aarstid; man iler derfor af alle Kræfter med at bringe Mark- og Haveværterne i Forvaring før Vinterens Komme.

Med Kartoffelgravningen, som har vedvaret i næsten 4 Uger, ere vi først blevne færdige sidst i denne Maaned, efter at have bragt et Forraad af henimod 3000 Ldr. i Kjelderne; vi ere nu for nærværende Tid sysselsatte med at optage og bevare Kaalen og Rodværterne, hvilke sidst bestaae i Hvideroer og Gulerødder, som om Foraaret saaes imellem Bygget, der høstes i Juli Maaned. Efter denne Høst blive Stubbene oprykkede uden synderlig Hindring for de spæde Rødder, der nu vore til en betydelig Størrelse.

En af de Underviisningsgjensjænde, hvorfor Herr Wehrli i den senere Tid har bestræbt sig meget, er Tegning. Denne bestaaer gjerne i Blomsters og geometriske Tegners Tegning efter Naturen, eller ogsaa deri, at han opgiver Eleverne at tegne et Stykke, overeensstemmende med den Virkelhed, for hvilken de dannes, saaledes maae Haandværksdrengene tegne et eller andet af deres Værktøi, og de, der dannes til Landvæsenet, Avlingsredskaber o. s. v. Ved denne hyperlige Øvelse opnaaer man mere end een Hensigt, da den ikke blot tjener som en Opmuntring for Eleverne, men er tillige et herligt Middel til at skjærpe Forstanden og øve Dømmekraften.

Børnens Opdragelse er en ikke mindre vigtig Gjenstand for Herr Wehrli's utrættelige Bestræbelser, end deres Underviisning; og man finder derfor mange vigtige Indretninger, sigtende til at fremme hiin. Saaledes er, med Hensyn til de mindre Børns Uformuenhed til at hjælpe sig selv iblandt Mængden, anvendt Pleiebroderskabet, som bestaaer deri: at enhver af de ældre Elever har en Yngre under sin Opsigt, det vil sige: han skal i Gæt og Alt være ham som en Broder, paasee at han i alle Henseender holder sig reenlig og ordentlig, og med Hensyn dertil lader han Eleven komme for sig hver Morgen, finder han da hans Klædurene, eller sønderrevne, da er det hans Pligt at besørge samme vadskede eller lappede: og hvis

Elevens Hænder, Ansigt eller deslige Dele findes urene, da gives ham først en broderlig Advarsel, og skalde denne være frugtesløs, meldes det for Herr Behrli, der nærmere tager sig af Sagen; ikke alene den Yngre vænnes herved fra Ungdommen af til Orden og Keenlighed; men ogsaa de Ældre lære nøiere at erkjende Bigtigheden af disse Dyder for Mennesket.

Endvidere er, for at vænne Børnene til huuslig Virksomhed, Enhver overdraget en eller anden Forretning at besørge, saaledes f. Ex. Stuernes Reenholdelse, Opsynet over Avlingsredskaberne o. m. fl., og for at gjøre Eleverne det mere tydeligt, har man optegnet disse Bestillinger i smaae Bøger, som overleveres dem af Huusforvalterne; med disse Forretninger vedblive Eleverne 6 a 8 Uger, da afleveres Bøgerne, og Huusforvalterraadet samles atter for at uddele de omvelede Bøger iblandt Eleverne.

Dat. 2 Dec.

Indavlingen er paa enkelte Kaaletærter nær fuldendt og Arbeidet bestaaer nu deels i Tærkning og deels i Forberedning paa Vinteren. Denne Forberedning strækker sig igjen til alle Landvæsens- og Huusvæsens-Gjenstande: saaledes pløies og (hvor dette ikke kan skee) graves enhver Fod ubesaaet Land, luges enhver Korn-, Græs- eller Klevet-Ager, hvor Ukrud, især med Frø, forefindes, saaledes fyldes alle Brændeskure deels

med Favnetræ og deels med Spaaner, som ere fremkomne ved et i Sommer nyt opbygget Huses Tømring, og saaledes fyldes alle Gjemmer med Korn, Jord- og Træfrugter til 300 Menneskers Føde.

Endskjøndt dette altsammen drives i det Støre, have vi dog som Lemmer af Selskabet her lært at være opmærksomme paa Smaating; Hr. v. Fellenbergs Grundsætning er: alene for Dpdragelsens Skyld at være og at gjøre opmærksom ogsaa paa de allermindste Smaaefordele, og man har ogsaa her Leilighed at see, hvorledes af Sparksomheden i det Smaaee kan fremstaae Sparsomhed i det Større. Paa denne Maade ere af Urfamlingen fremstaaede flere Tønder Spelk, hvilken her er meget dyr (8-10 Rbdlr. pr. Tønde); ere ved omhyggelig Dpsamling af Kartoflerne fremstaaede Snefe Tønder mere end i andet Fald; ja ved Dpmærksomhed og Dmsorg staaer Marken stedse frugtbar her, og kjendes i lang Afstand fra de omliggende Marker. Ukrubdet er overvundet og overvindes daglig. Ja, Hofwyl er et Mønster for Landvæsenet og derved for Landmænds Dpdragelse.

Ogsaa Havedyrkningen, dette virksomme Dannelsesmiddel i Anstalten her, er for en kort Tid nedlagt. Denne tjener især til nærmere og paa en virksom Maade at vise Eleverne Fordelen af idelig Flid og Sparsomhed. Af den dem over-

ladte Havejord har hver Elev et lidet Stykke, hvoraf han selv nyder Fordelen. Denne Fordeel er Frugt af deres egen og særdeles Flid, kun enkelte Fritimer overlades dem til disse Havers Dyrkning, der gives dem liden eller ingen Anvisning, enhver maa selv danne sig Planen for den fordeelagtigste Dyrkningsmaade af sin Have. Disse Haver prange om Sommeren ikke med Blomster eller Kunstværter, kun for Deconomien finder man her noget Skjont, enhver Gærtchen tilraaber Betragteren: Benyt Pladsen og Tiden. De meest indbringende Haveværter, som dyrkes her, blive under Hr. Wehrli's Opfigt afleverede til de forskjellige Kjøkkener, og Hr. v. Fellenberg betaler enhver hans Regning ud ved hvert Nytaar. Ved den hele Dyrkning af disse Smaaehaver anvendes streng Sparsommelighed; saaledes samler en der til hver Morgen ansat Elev den fornødne Gjødsning paa de forskjellige Veie til alle Sider fra Gaarden.

Dat. 4 Januar 1826.

Indtil 26de f. M. var her ingen Vinter, saa Markarbeiderne ere indtil samme Tid stedse bleve fortsatte, saaledes ere Engene bleve jævne, de magre Steder gjødede og overalt forsynede med Bandgrøfter; Compostdyngerne omkastede og flere Forberedelsesarbejder iagttagne; nu derimod, da Sneen har lagt sit Dække over Jorden, er Tærskningen et stadigt Arbeide for de Større, imedens

Straaefletning, saavel som andre smaae huuslige Syssler beskjeftige de Mindre.

Stedsdeeltage vi med vore Medbrødre i Arbeidet, og vor gode Lærer, Hr. Wehrli, gjør alt for at skaffe os Bekjendtskab med de forskjellige Arbeider, som forekomme, deels ved at sætte os under Andres Opsyn for af dem at modtage Underretning om Arbeidets Styrelse o. s. v., deels ved at anbetroe os Opsyn over Afdelingerne for derved at øve og vænne os til igjen at underrette Andre; saaledes forestaae vi for nærværende Tid hver en Afdeling ved Lærskningen. Ved denne afserlende Virken høste vi den store Nytte at øve os i Arbeidet selv, som ogsaa i Bestyrelsen af samme. Overalt holdes Landvæsenet her for et meget vigtigt Opdragelsesmiddel, og intet Arbeide drives derfor alene mekanisk, endogsaa de Mindste blive stedsde underrettede om det nærmeste Diemed for ethvert Arbeide. Hensigten heraf er at bibringe enhver grundige Kundskaber i Landvæsenet, derfor har ogsaa Hr. Wehrli i den senere Tid begyndt at gjennemgaae den theoretiske Agerdyrkningslære, hvorefter omtrent Hofsvyls Forder blive drevne.

Dat. 2 Febr. 1826.

Da Vinteren uafbrudt vedvarer, stride vore Arbeider frem i deres sædvanlige Gang. Disse bestaae for de Større i Lærskning og for de Mindre i Straaefletning, Strømpestriking og andre saadanne Stuearbeider. Noget særdeles Skjønt

finder man her i Vinteren: siden den 26 Decbr. har Jorden været bedækket omtrent med $\frac{1}{2}$ Alen Sne; i den Tid har det heller ikke gjort Mine til Is, Frosten har dog ikke været meget stærk: kun i de første Dage af Januari viste Thermometret 12-14 Gr., ellers kun omtrent 6 Gr. Kulde; Vinden har i al den Tid ikke været saa stærk, at den har forrykket Sneen af sit første Leie, saa roslig, saa majestætisk ligger hele Naturen i sin Slummer og viser os næsten hver Dag det Skønne af denne Karstid, som i Dannemark kun under gunstige Omstændigheder bliver Naturvennen til Deel.

Vores Samliv med de gode Menneſter i vores Kreds fortsættes ogsaa endnu paa den sædvanlige gode Viis.

Allerede for længe siden frydede man sig til det nye Aar, og man fortalte os med inderlig Glæde, hvorledes Hr. Fellenberg da besøgte os og uddeelte Nytaarsgave til hver af Eleverne, samt at han til samme Tid betalte dem de Regninger, som enhver for de indleverede Haveproducter forrige Sommer har afgivet til Bureauet. Dette Besøg pleier ellers at finde Sted paa Nytaarsdag, men i Aar blev det udsat til den 21de f. M. Hr. v. Fellenberg kom og blev modtagen med Hjertelighed: mere sand Udfrygt kan dog vel neppe Noget forſkaffe sig blandt sine Medmenneſter, end Hr. Fellenberg har erhvervet sig i sin Omgivelse: ethvert Ord, enhver Mine har et vægtigt Indtryk

paa hver især; han meddeelte os først sine Bemærkninger over det forbigangne Aar, siden blev enhver af Eleverne fremkaldt, for at modtage sin Glids Løn med Hensyn til sin Havedyrkning og foruden dette en efter Omstændighederne passende Nytaarsgave. De, som havde været heldige i deres Havedyrkning, opmuntrede han til fortsat Flid og udbetalte dem med Glæde deres større Regning; de andre, hvis Regning var liben, maatte modtage Trettesættelse, at de ikke havde godt aargret med deres Pund. Ved Uddelelsen af Nytaarsgaven blev meest taget Hensyn paa deres Alder.

De Gjenstande, hvorover han i sine Bemærkninger underholdt sig med os i en skjøn sammenhængende Tale vare: Keenlighed paa Sjæl og Legeme, Orden i sine Sager og Forretninger.

Dat. i Mai 1826.

Saa vel Aarstiden som det særdeles gunstige Veir lig have nu forandret vore Sysler; de huuslige Arbeider ere ophørte og Markarbeiderne have allerede i lang Tid været Gjenstanden for vor Virksomhed, i Særdeleshed have Engenes Forbedring i den senere Tid udgjort en Hovedgjenstand for samme. Det synes overalt som man i disse Aaringer mere vender sig fra Agrenes til Engenes Forbedring, formodentlig fordi hine allerede ere bragte i en saadan Tilstand at ingen betydelige Forbedringer kan finde Sted med samme, men

kun en passende Bebligeholdelse. Dymærksomheden er derfor desto mere henvendt paa Engene og flere Midler anvendte til deres Forbedring, saaledes ere de i dette Aar næsten overalt blevne gjødede og Jord paaført dem (i det Hele er Engenes Overflade, bestaaende af omtrent 50 Tdr. Land, i Hr. v. Fellenbergs Tid, til deres Forbedring, paaført god Jord af en Fods Høide); de sumpige Steder ere overalt bragte i en ypperlig Tilstand. Den strænge Orden, hvormed dette Arbeide udføres, giver os atter et tydeligt Beviis paa, at et fornuftigere Landbrug her finder Sted, end i vort Fødeland i Almindelighed, idet man her betragter Landvæsenet fra et høiere og vigtigere Synspunkt og stedse søger at bringe det til et endnu høiere Punkt; vel er det efter Egnens Beskaffenhed og den store Nøiagtighed, som her iagttages, forbundet med megen Nøie og Bekostning, men Erfaring viser ogsaa, at Jorden ved en fornuftig Behandling i Fremtiden rigeligen lønner sin Bearbejder med Velsignelse for Umagen; et skjønt Exempel herpaa finde vi i de, forrige Aar anlagte Enge, der nu staae i deres skjønneste Flor og love en riig Høst.

For nogle Dage siden have vi begyndt at lægge Kartofler, et Arbeide, som, efter Maaden, hvorpaa det her foretages, er særdeles findrigt. Efterat Jorden er givet den tilbørlige Tilberedning, tages, alt med Hensyn til Stykkets Længde,

een eller flere sammenflagne Rægter, hvorpaa ere malede sorte Streger, der bestemme Afstanden mellem Hullerne, foruden dette har enhver en $1\frac{1}{2}$ Alens lang Stok, hvormed han, hvergang naar en Rad er færdig, maaler for at bestemme Radernes Afstand, ved hver Ende af Stykket bliver nu viseret og Rægterne flyttede ud til Stokkene, her maa iagttages, at Rægterne altid lægges saaledes, at Stregerne komme for Midten af de sidstgjorte Huller; idet man nu med Hauen (et Slags Hynpejern) gjør de nye Huller, tilbækkes i det samme de forrige med den ophakkede Jord, og paa denne Maade fortfares. Ved dette Arbeide ere alle lige meget beskjeftigede, de Større med at grave Huller og de Mindre med at lægge Kartoflerne i samme. Altsaa ogsaa dette Arbeide tjener som Dydragelsesmiddel, idet Eleverne, ved den Regelmæssighed, som her iagttages, blive vante til Orden og Nøiagtighed, og saaledes gives her mange Arbeider, der have et dobbelt Diemed.

Førend Møller og Schmidt forlode Hofwyl, havde de, under Fellenbergs og Wehrli's Beileddning, udkastet en Plan til Anvendelsen her i Landet af den Underviisnings- og Dydragelsesmaade, hvormed de nu vare blevene fortrolige, hvilken Plan de ved deres Hjemkomst indleverede til Di-

rectionen for Fonden ad usus publicos. I Sommeren 1827 bleve de, efter Kongelig Befaling, satte i Virksomhed paa en til Sorø Akademies Gods henhørende Bondegaard, hvor en Fattigsskole, efter den her omtalte Methode, ved dem er indrettet. Denne Forsøgs-Anstalt, hvorover den Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler allernaadigst overdroges Bestyrelsen, begyndte sin Virken med 10 Drengene, og da den endnu er i sin Barndom, vil først Tiden lære, hvad Held den skal have.

Kortfattet Veiledning til at opelste Træer paa Jyllands Heder.

Under Uarbejdelsen af denne lille Veiledning have sammentrængt sig saa mange Tbeer, at jeg, i hvor stor en Hader jeg er af Bidtløstighed, frygter for her at have syndet i dette Capitel, og dog havde jeg meget mere at sige. — Naar jeg tænker mig, at Jyllands Heder engang i Tiden kunde takke Landhuusholdningssekskabet for Grupper af smaae eller store Skovpartier, da falder mig ind, hvad vor Niemann har sagt ved at betragte hvormeget Skovdyrkning vilde bidrage til at forbedre Landets Clima, Frugtbarhed, Folkeformelse, Beboernes Sundhedstilstand m. m. Han hæver Blikket fra indskrænkede Beregninger og eensidige smaalige Taxationer af Træe, og anviser Skovmandens og Skovsejersens Viden og Virken et større og høiere Spillerum. "Thi" — siger denne det danske Skovvæsens Nestor — "at sørge for Landets Beboelse, at gjøre det frugtbarere og forskjønne det, og derved selv at indvirke paa Folkets Velstand og Livsnydelse, Ge-

”myt og Stemning — det er vel et høit Maal!
 ”Dg er ikke Skovopelskning næsten det eneste Mid-
 ”del, som Naturen gav Mennesket i Hænde til at
 ”naae dette Maal saavidt Clima og andre locale
 ”Forhold tillade? Dg hvilken anden Betragtning
 ”kan kraftigere begeistre Forstmanden for sit Kald,
 ”end denne, at han skabende, som ingen Anden,
 ”kan ombanne og velgjørende forskjonne sit Hjem
 ”og dets Omegn?” —

Saaledes stemt, og med Ønsket om at Læ-
 serne af disse faa Blade maatte være lige stemte,
 skrider jeg til at udvikle en Fremgangsmaade ved
 Plante-skolers Anlæg paa Sjyllands Heder, hvil-
 ken baade svarer til Hensigten, kræver mindre
 Arbeide og medfører færre Bekostninger, end de,
 der almindeligviis gjøres Brug af.

Jeg vil begynde med:

I.

Indbegningen af det til Plante-skole bestemte
 Stykke Jord. Hvis denne ikkun kan iværksættes
 med Jorddige, maa samme nødvendig være 13
 Qvarter høit. I de første Aar synker det 1 a 2
 Qvarter og maa ske mere, og er Hegnet ikke 10
 a 12 Qvarter høit, springe Faar uden Bansk-
 lighed derover. For ringere Priis end 24 p . pr.
 Favn faaes ikke et saadant Dige opført. Hvor
 der, som i Hebeegnene er Tilfældet, ikke er Man-

gel paa Jordareal, vil jeg foreslaae at indtage i det Mindste 1 Td. Land. 140 Alen paa 2 Sider og 100 Alen paa de modsatte udgjøre 480 Alen eller 160 Favne a 24 f. pr. Favn, er 40 Rbd. for Pladsens Indhegning.

II.

Angaaende Jordbunden.

Vanskeligt vilde det falde, at formaae en Bonde til at udlægge et Stykke Jord af hans Agermark nær ved Gaarden til det her omhand- lede Niemed. Kun faa ere de Dpoffrelser, man kan vente af den simple Klasse; det ligger i Tin- genes Natur — i Tidksomstændighederne. Bon- den vil see, inden han troer. Har han altsaa ikke seet et saadant Anlæg og de gode Følger der- af, vente man ikke, at han til et saadant ind- rømmer Jord af sin gode Agermark eller sætter sig i synderlig Bekostning. Jeg antager desaaarsag, at han bestemmer sig til at indtage en Td. Land af sin Hebe, men dog noget af den bedste, og hverken paa en høi Banke eller paa et alt for siddt og fugtigt Sted. Jordbunden er her almindelig- viis 3, 6 a 8 Tommer Sandmuld, d. e. en Jord- bund, hvoraf Hovedbestanddelen er Sand og den mindre Deel Muld af den ringere Sort. Under dette Jordsmøn er rød eller og guul Sand i mere eller mindre fast Tilstand. Dette Sandlag for- andrer vel Farve og bliver snart sort, rødt eller guult i større og mindre Grad, men findes der

Kun ikke fast, stærk Gruus eller Ahl i en Dybde af omtrent 1 Alen fra Overfladen, kan en saadan Jordbund meget godt frembringe Træer, hvorpaa mange Steder sees herlige Prøver. —

III.

Jeg vil nu nævne de Træer, som bør anbringes i denne lille Planteskole. Uden at indlade mig paa en nøiagtig Beskrivelse om hvilken Bund, der i Særdeleshed er bedst skikket til ethvert Slags Træer og uden at gjentage, hvad saa ofte er sagt: at jo bedre Jorden er, desbedre groe Træerne (hvilket dog, især anvendt paa Naaletræer, ikke altid finder Sted) vil jeg blot omtale de Træer, hvis Tilværelse og Væxt i en Jord af nysnævnte Beskaffenhed, ere mig selv bekjendte. — Hvorledes de bør plantes eller saaes, skal jeg derfor ikke undlade at beskrive. Blandt Pilene ere her fortrinligt at anbefale: Sillie eller Biblepiil, Laurbærbladet Piil, Skjør Piil, Baand Piil og Hvid Piil. Af Popler ere Espen, Sølv-, Græsk- og Balsompoplen at foretrække for den canadiske; thi har denne naaet en vis Høide, seer man ikke sjelden at den gaaer ud. Det er Tilfældet ved Hjørring, Thisted, paa Alheden og flere Steder. Snart forfølges den af et Insect, som borer sig ind mellem Barken og Bedet, æder sig ofte ind til Marven og berøver Træet dets Safter, og snart ere Bindene den for stærke.

Der føres vel og paa sine Steder Klage over,

at Balsompoplen, Kommen til en vis Størrelse, gaaer ud; men dog ikke saa ofte, som med hiin er Tilfældet. Jeg regner derfor kun den canadiske Poppel med, som et Træ, der ved sin hurtige Væxt er skicket til at give Læ for andre; men at den nogensinde paa de jyske Heder skulle blive til et Gavntræ af nogen betydelig Størrelse, troer jeg ikke man tør gjøre sig Haab om. Af Popler anseer jeg Sølpoplen som den fortrinligste og bedste. Dernæst kommer Birk, Røn, Alm, Ahorn, Eg, hvid El, Ask og Hylb samt cytiscus laburnum og Sireen, og hvor Bunden er siid eller fugtig rød El.

Endvidere lægger jeg fortrinlig Vægt paa Lærke og Gran. Af disse tvende Slags har jeg seet Planter opelskede af Frøe paa en Jordbund, som den under II. beskrevne, og aldeles blottede for alle Vinde, der i en Alder af 2 Aar ere 6 a 8 Tommer høie, og Birke af samme Alder paa 16 a 24 Tommer i Høiden — en Væxt, der sandelig for Træer, opdragne paa saadan en Jordbund og ganske i det Frie, maa vække Forundring. Endvidere kjender jeg Lærker, Birke og Graner, som, udsaaede af Frøe under lignende Omstændigheder, holde 9 a 12 Alen i en Alder af omtrent 20 Aar. —

Fyrren er vel og her anvendelig; dog kun i samme Hensigt, som den canadiske Poppel, til i de første Aar at give Beskyttelse for andre.

IV.

Jeg gaaer nu til den Culturmethode, som jeg anseer for den hensigtsmæssigste og mindst besværlige.

At grave 4 Aen dybe og vide Huller i passende Afstand, og i dem udsaae Skovfrøet, er unægteligt en ypperlig Maade. Men Bonden, der gjerne har Modbydelighed for alt Nyt, hvis øieblikkelige Gavn ei ligger ham aabenbart for Die, vilde sikkert med Uvillie paatage sig et slikt ham aldeles ukjendt og uvant Arbeide. Jo mere det saavel med Hensyn paa den her omhandlede Sag, som i andre, er muligt at lempe sig efter hans Aand og Sædvane, desmindre Afstøje føler han for det Nye, og desto sikkrere kan man gjøre Regning paa, at han mener at komme Maalet nærmere, end ved kunstige, ham ubekjendte, Foretagender.

Som en Maade, Bonden hellere indlader sig paa, snarere fatter, der forvolber ham mindre, for ham fremmed Arbeide, og udfordrer færre Beskostninger, foreslaaer jeg følgende:

Førend den til Planteskole bestemte Lønbe Land indhegnes — det være nu Ugermark eller Hedejord — pløies den dybt. — Jorden kan da hurtigere vorde beqvem til Dyrkning og skjernes og forraadne, førend eller imedens Diget opføres. Er dette først sat, bliver der altid et og andet Sted, hvor Ploven ei kan anvendes og hvor Spa-

den i dens Sted maa bruges, hvilket strax forarsager mere Arbeide.

Herved opnaaes tillige den Fordeel, at den til Træpelskning bestemte Plads ikke berøves noget af dens bedste og øverste Jordlag; men da dette til Digets Dpførelse maa tages paa den uøvede Side, erholdes langs med Diget en Strimmel blottet for Lyng, der, under de saa ødelæggende Hedebrande, er istand til at hindre Jldens Indtrængen i Planteskolen.

Med Jorddigets Dpførelse er det ligegyldigt, om der begyndes Foraar eller Efteraar. Dog bør bemærkes, at efterat Diget har naaet omtrent en Alens Høide, bidrager det meget til at styrke Fundamentet, naar man opsætter Fuldbendelsen af Diget et halvt eller et heelt Aar. — Efter Pløiningen er det nødvendigt, at harve Jorden dygtigt, samle Steen af, og hvis der findes meget Lyng, er det saare gavnligt for den fremtidige Vegetation hos Træer og Planter, at rive den sammen i smaae Dyrger, brænde disse i Aske, og, helst i fugtigt Veir, at sprede denne. Under Forudsætning, at Talen er om opbrækket Hedejord, bør den endnu have en god Pløining og Harvning og derefter besaaes det hele Stykke med Boghvede i Mai eller Juni Maaned. Ingen Bært overtræffer vel denne i at skjærne, og uden Gjødning at bibringe Jorden Frugtbarhed.

Naar Boghveden er i Blomster bør den, uden utidig Barmhertighed, nedpløies. Om denne ypperlige Maade, til at frugtbargjøre mager Jord, gives der vel kun een Mening. Efter den sidste Pløining bør endnu overharves om Efteraaret, og da er et saaledes behandlet Jordsmon vel flittet til at modtage Træesfrøe.

Det første Foretagende til Træopelskning, der bør begyndes med, er at lægge Agern langs med den indvendige Side af Digets Fod. Dette bør gøres rundt om hele Indelukket. Den simpleste Maade er med en Hakke at gjøre Huller 2 a 3 Qvarter fra hverandre.

Man hakker en Tørv op, ryster Jorden fra, og lægger Græsrodde 10. til Siden. Jorden i Hullet hakkes fiint og deri lægges 2 Agern, som bedækkes med en Tomme af den løse Jord. Til dette Foretagende udfordres, naar jeg anslaaer hele Hegnet til 480 Alen, sølgelig 700 a 800 Huller; og til at hakke dem og nedlægge Agern behøver en raske Karl ikkun 2 Dage. Har man ingen Grund til at befrygte Udelæggelse af Muus i Planteskolen, gjør man rettest i at lægge Agern om Efteraaret, og man kan da dække dem med $1\frac{1}{2}$ a 2 Tommer Jord, for at hindre dem for Frostens Udgang. Er man nødsaget til at opsætte Nedlægningen til Foraaret, hvilket man aldrig uden Nødvendighed bør, da overgjemmes Agern paa et tørt Loft, hvor de flittigt røres. — Det

Arbeide, som bør paafølge hiint, er, ligeledes rundt om hele Jndelukket i 2 Qvarteers Afstand fra den indvendige Side af Digtets Fod at kulgrave et Stykke Jord paa i det mindste 2 Alens Brede i en Dybde af 2 a 3 Qvarteer. Den øverste Jord lægges nederst paa Bunden og den flattere opgravne kastes ovenpaa.

En Rende af omtalte Bide og Dybde kan om det hele Jndelukke graves af et Menneske i 5 Dage. Heri sættes nu 2 Rader 2 a 3 Qvarteer lange Stiklinger, eller og, om kan faaes, Sættepiil af de i det Foregaaende beskrevne Pilesorter, og hver Stikling plantes 2 a 3 Qvarteer fra hinanden. Enten man planter Stiklingerne om Foraaret eller om Efteraaret er vel ligegyldigt; dog holder jeg den sidste Aarstid for den beqvemteste, hvorved Bandeding og bliver mindre nødvendig. Naar saaledes alle fire Sider ere beplantede med Piil, kan begyndes med Besaaeninger.

Er Figuren 140 Alen lang og 100 Alen bred, antager jeg, at den korteste Side paa 100 Alen vender mod Westen. Her begyndes altsaa Besaaeningen. Har Jorden, efterat Boghveden blev nedpløiet, ikkun ligget $\frac{1}{2}$ Aar, behøver man blot at underharve den. Nu besaaer man, som med andet Korn, med fri Haand en Strækning paa omtrent 10 Alens Brede med Birkefrø østen for de ved det vesterste Dige plantede Piil. Til disse 1000 Alens Besaaening udfordres circa 2 Pd. Bir-

fejrøe, hvilket nedharves meget lidet, da denne Frøsort kun behøver liden Jordbedækning. Østen for dette Stykke saaes i en Brede af omtrent 5 Alen Lærkefrøe. Hertil er 1 Pd. tilstrækkeligt, men da dette Slags Frøe maa dækkes mere, end Birkefrøet, gives det en Harvetand mere.

Er man saaledes kommen 15 Alen fra den vestre Pilerække, er det saare gavnligt atter at fulgrave en flere Alen bred Linie, ligeløbende med hiin, og deri plante Stiklinger af Balsom- og canadisk Poppel, samt Sølvpoppel, græs Poppel og Bæveresp. ic.; dog bemærkes, at da de tre sidstnævnte ere vanskelige at forplante ved Stiklinger, bør man forskaffe sig Rodskud af dem.

Gravningen af denne 100 Alen lange Rende koster for en rask Karl 1 a 2 Dages Arbeide.

Den Myrte, sige Rødeplantninger stifte, ved at afbøde Vestenvindens heftige Indvirkning paa de andre Træers Vært, kan man ikke lettelig forestille sig, uden ved selv at overbevise sig derom.

Man arbeide nu videre frem mod Østen og besaaer paa denne Side af Poppelrækken en Strækning paa 15 Alens Brede med Lærke; ved Siden af den saaes i 10 Alens Brede hvid Ellefrøe. Til denne Strækning's Besaaening vil medgaae 2 Pd. Lærke- og circa $1\frac{1}{2}$ Pd. Ellefrøe. Her vil atter en fulgravet Strimmel, der koster 1 a 2 Dages Arbeide, beplantet med Røn, Uhorn og Aft, eller i Mangel af disse med Piil og Poppelstiklinger,

gjøre god Nytte. Fra det vestre Dige er nu avanceret omtrent 46 Alen, der er altsaa endnu omtrent 9400 □ Alen tilbage af den indtagne Tønde Land.

Ønsker Eierne kun at afbenytte den halve Deel af denne til Træplantning, bliver hertil endvidere ikkun 2400 □ Alen. Deraf vilde jeg tilraade at besaae en Strækning af 10 Alens Brede med Rødgran; dernæst i en Brede af 4 Alen Fyr, og omsider et Stykke paa 10 Alens Brede med Rødgran, Bærke, Birk eller andre Frøsorter.

Saaledes er da Halvdelen af Indelukket cultivet.

Overhovedet bemærkes: at de Træer, der her ere foreslaaede til Besaaening og Beplantning, ere ikke udskrevne af Bøger, men Erfaring — den bedste Læremester i dette Tilfælde — har givet mig fuldelig Overbeviisning om, at de til dette Tid med ere fortrinligt skikkede. Jeg maa her gjøre opmærksom paa, at man ei maa lade sig affkrække, om Birkefrøet ikke kommer op i det første Aar, da det ikke sjelden kan ligge flere Aar i Jorden, inden det løber op. Er dette saavel som det øvrige udsaaede Frøe godt, vil det om 2 eller 3 Aar blive nødvendigt at tage Planter op af de besaaede Pletter. Vil Eierne ikke selv bruge dem til Udplantning, kan han høste god Fordeel ved at sælge dem.

For at den, der har i Sinde at gjøre et saadant Anlæg, som det beskrevne, kan oversee hvormegen Tid og Arbeide, de her foreslaaede Culturer ville koste ham, er det anført paa sit Sted. Til at grave Kenderne er ansat 9 til 10 Dage, og alt det øvrige Arbeide, nemlig Pløi- ning, Harvning, Besaaening og Plantning kan uden Anstrængelse gøres i 4 a 5 Dage. Vel er Landmanden baade Foraar og Efteraar beskjæftiget med sin Avl, men den, der krymper sig ved at opoffre en 14 Dages Arbeide til et saa gavnligt Foretagendes Fremme, er, efter min Mening, ogsaa uværdig til i Tiden at høste den Nytte deraf, som et saadant Anlæg sikkert vil afgive.

Ligesom jeg i det Foregaaende har brugt Erfaring som Ledetraad, saaledes maa jeg tilstaae, at jeg kun ved Læsning og ved hvad jeg har hørt, kjender Buskogens, Uble- og Værekjerners fortrinlige Anbringelse paa Diget til levende Hegn. Derimod har jeg, men dog paa bedre Jordbund og under mere Læ, end den omskrevne Ld. Land er forudsat at besidde, seet levende Hegn af Rødgraner, plantede oppe paa Diget, som afgave et ganske uigjennemtrængeligt Værn. Jeg vil formode, at Ege-, Lærke- og Birketræet ville kunne tjene til samme Maals Opnaaelse; men dog troer jeg, at de stive korte Naale, hvormed Granerne ere forsynede, give disse Fortrinet for hine.

Til Beplantningens Gavn troer jeg efter-
skrevne Regler bør, saavidt muligt, iagttages:

1.

Al Plantning bør paa de skarpe, skovløse
Egne foretages i Efteraaret og især gjelder dette
Naaletræerne. Deels tale de Prøver, jeg i det
Mindre og Større har anstillet, for denne Paa-
stand, deels følgende Grunde: plantes i October
og November, efter at Saftgangen er standset,
tabe Træerne, i Særdeleshed Naaletræerne, ikke
næste Aars Maiskud, som ofte er Tilfældet ved
Foraarsplantning. Er Planten sat i Efteraaret,
hvor den skal blive, da bringes ved Sneen om
Vinteren, saavelsom ved tidlig Foraarsregn For-
den bedre og tættere omkring Rødderne; Jord-
partiklerne sætte sig derved fastere om det nederste
af Stammen, og Foraarsvindene og Solen næg-
tes saaledes lettere Udgang. Endelig bidrager
den Omstændighed, at Jorden om Foraaret ei be-
høver at opgraves og udsættes for den paa denne
Aarstid indtræffende Lørke, til at holde mere
Fugtighed ved det plantede Træ, og gjør ikke
sjelden den kostbare Banding unødvendig.

2.

Er det muligt, bør ethvert Træ, naar det
plantes, vandes dygtigt.

3.

Plantehullerne bør man ikke gjøre for smaae,
da Røddernes Udvikling (især i en bindende og

fast Jordbund) derved hindres, og Træet enten bliver sygt eller døer.

4.

Man sørge med Omhyggelighed for, at den gode Jord, fint hakket, lægges ved og omkring Rødderne, og den ringere Sort oventil og omkring Stammen.

5.

Finder Beplantningen Sted paa en Plads, hvortil det er besværligt at bringe Vand, er det, for at holde Fugtighed ved Træets Rødder og afværge Solens og Vindenes udtørrende Indflydelse, meget nyttigt, at man efter Plantningen lægger et tykt Lag Mos over hele Plantehullet rundt om Træet.

6.

Findes Steen i Nærheden, er det godt at lægge nogle af dem paa Mossen, hvorved denne hindres i at flyve bort i stærke Storme, og selve Stenene bidrage, ved deres eiendommelige Fugtighed og Kulde, til at afholde den skadelige Virkning af Foraars- og Sommer-Solens brændende Straaler paa den i Plantehullet nylig bearbejdede Jord.

7.

I Almindelighed sørge man for, at de Træer, man planter, ikke overgaae 1 a 2 Alen i Høiden. Det er et ynkeligt Syn, at see et 3-4 a 5 Alen langt, tyndt Træ slingre hid og did for Vindene. Stammen roffes løs og en Åbning rundt

om Træet fremkommer, netop der, hvor Jorden burde slutte tæt til. Rødderne forrykkes ogsaa ud af deres Stilling. Kort — det hører til Mirakler at faae et saadant Træe til at groe i det Frie. —

8.

Ere de Træer, man faaer til Udplantning, høiere, end 2 Alen; ere Grene eller Stamme beskadigede ved Transporten eller paa anden Maade, eller man finder, at de — som besværrer ofte ere Følger af lang Transport og slet Indpakning — ere fortørrede; da betænke man sig ikke paa, ved et rask Snit, der bør vende mod Nord, at affjære f. Ex. Birk, Ahorn, Røn, Poppel ic. indtil 3 a 5 Tommer over Jorden. Frodige og bjærve Side- og Rodskud ville i faa Aar indhente det affkaarne Træes Høide. Den raske Vært i Fremtiden vil vidne om dette Foretagendes Nytte. Man prøve for at overbevise sig!

Hvad Beskjæringen af Træets Rødder angaaer, da bør den foretages med yderste Vaersomhed. Kun hvor de betydeligste af disse ere beskadigede, affjæres de, og Trævlerødderne affstudies libet for Enderne. —

Espen, der er saare vanskelig at omplante, har, forholdsmæssig til Top og Stamme, usædvanlig store og lange Rødder, hvilke det især er fornødent at affjære. Naaletræerne taale ikke ret vel at beskjæres.

9.

Den Aldec, hvori man med mindst Frygt for en mislig Plantning bør tage Planterne op og plante dem ud, er efter min Mening 2det og 3die Aar. Det er mig endog bekjendt, at smaae Planter, der vare fremkomne af Frøe, udsaaet i Foraa-ret, ere ikke uden Held udplantede samme Efteraar, hvilket jeg dog imidlertid vil tilraade først at prøve som Forsøg, forinden noget saadant Forretagende udøves i det Større. I alle Tilfælde bidrager det, naar man graver Planten op, saare meget til Plantningens heldige Udfald, naar man lader saa megen Jord om Rødderne, som muligt, følge med. Flytter man store Træer, er det nødvendigt med et lidet Skaar at betegne, hvilken Side der vendte f. Ex. mod Nord, for at Træet, naar det plantes, kan faae samme Stilling.

10.

Om den Afstand, de udplantede Træer bør have fra hverandre, gives der mange og forskjellige Meninger. Den meest brugelige Regel byder, at Planterne bør staae 3 Fod fra hverandre. Nogle skrive og fortælle at Afstanden bør være større; imedens Udskillige gaae fra 3 til 4, 5, 6, ja endog fra 10 til 15 Fod, paa staae Andre, at der ikkun bør være 2, ja Nogle endog kun een Fods Afstand imellem Planterne. Det er vel og vanskeligt at sige, hvad der er rigtigst, og der lader sig vel neppe med fuldkommen Visshed udfinde nogen bestemt

og almeengjeldende Forskrift heri. — Meget kommer an paa Planternes Størrelse, Bessaffenhed, Alder, paa den Jordbund, hvori de skulle vore, paa den mindre eller større Grad af Beskyttelse, Læ og Skygge, de her kunde vente; paa den Brug, man er tilfands i Tiden at gjøre af dem o. s. v. Da det er af yderste Vigtighed, at Jorden imellem de plantede Træer ikke bevoxer for stærkt med Ukrud, Lyng ic., men at Træerne i rette Tid kunne holde Jorden beskyttet og frisk, og da det ligeledes er vigtigt, at Træernes Toppe, naar de have naaet en vis Høide, kunne berøre hverandre, og at de nederste Grene falde af; tør jeg paa den Bund, jeg forhen har beskrevet, ikke raade at sætte Planterne — i Særdeleshed, naar disse ikkun ere 2^e eller 3-aarige — længere end 1 til 2, hvist 3 Fod fra hverandre.

II.

Tevnligen bør eftersees, om Træerne ikke ved Blæsten ere rokkede løse; i saa Fald lægges frisk Muld om dem, og Jorden stampeß brav fast omkring Stammen. Det samme iagttage man, hvist Planterne skulde være hævede af Frostten.

12.

Alle smaae Udspring og Sideskud, som sidde paa Stammen, tages af med Kniven, indtil det Sted, hvor man vil at Kronen skal begynde.

13.

Alt Græs og Ukrud ved de nedsatte Planter bør ogsaa borttages.

14.

Istedet for de udgaaede Planter maae strax sættes friske, paa det at ingen Nabning skal finde Sted.

15.

Har Træerne, som skulle plantes, længe været optagne og ligget en Tid over Jorden, da skaber det ikke at lægge dem med Top og Rod i Vand i en eller to Dage førend de sættes i Jorden.

Disse Regler haaber jeg at være tilstrækkelige angaaende Plantning.

I Henseende til Frøets Udsaaening er det unægteligt langt bedre, at man, istedetfor at saae med frie Haand, lægger Frøet i Rader eller Riller, frembragte ved at ridse efter en Snor med en Pind eller et Riveskaf. Saaer man Frøet som Gulerodsfrøe i disse Rader, som omtrent bør have en Afstand af 6 til 8 Tommer fra hverandre, haaves derved følgende Fordele:

- a) Man sparer meget Frøe.
- b) Det falder langt lettere at holde Ukrudet borte, da man med en smal Hakke beqvemt kan udrødde det mellem Raderne.
- c) Man beskadiger ikke saa mange Planter naar de have naaet den Størrelse, at de skulle tages op.

- d) Findes, som ved Frostene ofte er Tilfældet, mange Planter hævede i Beiret, er det saare let at lægge lidt frisk Jord op paa begge Sider af de i Rønderne opkomne smaae Planter, hvilken Gjærning ligeledes er meget gavnlig at foretage om Sommeren under langvarig Tørke. Denne Maade er i mange Tilfælde efter min Mening at foretrække for Frøets Bedækning med Lyng, Mos &c., som ofte, urigtigt anvendt, enten dræber en Mængde Planter, eller gjør dem, som fremkomme, forkjælede.
- e) Hvad der efter Udsaaening med fri Haand ikke lader sig iværksætte, bliver i dette Tilfælde muligt; hvis Frøet nemlig formesdelst indtræffende langvarig Tørke, ikke vil spire, kan man med Forsigtighed ved Hjælp af en Vandkande gyde noget Vand paa Frøerillerne, hvorved Spirekraften forsøges.

Frøe er vel ikke overalt let at erholde. Dog kan i Almindelighed faaes enten Afsk, Ahorn, Agern, Birk, Røn, Hylb, Almefrøe, hvilket sidste bør faaes strax efterat det er faldet af i Juni Maaned.

For Mange falder det vanskeligt at faae Rønnebær til at groe, hvad enten de lægge dem i Jorden uden videre Forberedelse, eller de lade dem undergaae en Art Gjæring i Vand. Paa den simpleste og sikreste Maade faaer man dette Frøe til at give gode Planter, naar man overlader Fug-

lens Omsorgen derfor. Enhver, der har nogle Træer i sin Have, kan være temmelig sikker paa at blive gjæstet af Kramsfugle Foraar og Efteraar. Er han nu ikke Eier af Rønnetræer, kan han dog fra et eller andet Sted faae en eller flere Skjæpper Rønnebær. Disse, hængte i Doner, skulle snart lokke Fuglene. Naar Jorden da, under de med Doner behængte Træer, graves, vil han om faa Aar i disse opgravede Steder finde en Mængde herlige Rønneplanter, fremkomne af det fra Fuglene tabte Frøe.

Naaletræstrøe kan der ikke gjøres Regning paa at erholde hos Private, i det ringeste ikke i betydelige Partier; men fra det Kongelige Rentekammer udbleveres gjerne gratis til dem, der ønske det og ville gjøre hensigtsmæssig Brug deraf. — Enhver, der ønsker sig det, kan og uden synderlig Besværlighed erholde Kirsebær- og Blomstene, Nødder, Kjerner af Æbler, Pærer ic. til at udsaae i Bede og siden plante ud. Stiklinger af Ribis, Stikkelsbær og Soelbær bør ligesledes anbringes paa passende Steder.

Nøiagtige Bestemmelser om, naar de Tidspuncter ville indtræffe, i hvilke man kan høste Frugter af et saadant Anlæg, kunne ikke gives, da de ere afhængige af Jordbund, Læ, Beliggenhed, Veirlig, den Omhu, der vises Træerne ic. Og at foreskrive, paa hvilken Maade Afbenyttelsen bør skee, anseer jeg — blot tilføiende den Bes

mærkning, at der fra Begyndelsen hugges vaersomt, lidet og efterhaanden — for overflødigt, da enhver Eier af et saaledes beplantet Stykke Jord vel veed at føre sig det til bedste Fordeel, eller i Mangel deraf kan, inden den Tid kommer, at han kan høste Frugter deraf, lære det.

Vil nu Eieren af et saadant Skov-Anlæg ikke gaae videre, har jeg udtalt. — Vil han derimod gjøre det større, kan han — uden derfor skolemæssig og slavisk at binde sig til de angivne Frø- og Træsorter — paa lignende Maade arbejde sig frem mod Osten.

I første Tilfælde vil jeg blot løseligen omtale den Afbenyttelse af den østre Halvdeel, jeg anseer for tjenlig. Kartofler ville her for det første sikkert være paa deres rette Sted. Derefter kunde Noget f. Ex. en Skjeppe Land anvendes til Kommen.

Saaening har i dette Tilfælde langt Fortrin for Udplantning. Det bør saaes i Riller eller Render i en Afstand af et Qvarteer fra hverandre. Ere Renderne tættere sammen, bære Planterne ikke saa meget Frø; ere de længere fra hverandre, saaer Ukrud let for megen Overhaand. I et Qvarteers Afstand qvæle Kommenplanterne, naar Jorden har den tilbørlige Frugtbarhed, alt Ukrud, og naar det første Aar undtages, er al Eugning uforuden, da de saa at sige luge sig selv. Hvor saa Potter Kommen, og hvor lidet Ureal der ud-

fordres til at afgive en Tønde Frøe, er saa bekendt, og ofte omtalt, at det ei behøver at gjentages her. Da imidlertid en Tønde Kommen betales med 10 til 14 Rbdlr., er Fordelen ved dens Dyrkning isinesaldende. Hvilke flere Sorter Eieren vil lægge Bind paa i denne østre Halvdeel f. Ex. grønt Foder, Hør, Sennop ic., beroer paa ham selv og Localiteten.

Hidtil er berørt hvorledes et Anlæg til Skovopælsning efter min Mening burde gjøres og indrettes; hvormange Dages Arbeide, samt hvormange Penge dertil udkræves; men hvorledes de sidste erholdes, er et Spørgsmaal, ved hvis Besvarelse man vel bør opholde sig lidet.

Saa Landmænd have Evne til selv at bekoste Hegnets Opførelse, og de fleste af dem, hvis Kaar sætte dem istand dertil, vilde neppe følge denne Anviisning, med mindre de havde seet den udført paa Marken.

Det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab, opmærksomt paa ethvert gavnligt Foretagende, omhyggeligt for at fremme dets Udførelse, nidkjært i at gjøre dets Udbredelse saa almindelig over hele Landet, som mueligt, udsætter betydelige Understøttelser for at vække Eysten til Træplantning, for Anlæg af Planteskoler i skovløse Egne, der i det mindste maatte indeholde et Areal af 4 Skjæpper Land, og denne Understøttelse skal være i Forhold til Anlæggets Størrelse indtil 2 Tdr. Land.

Hvormeget sige Anlæg ville kunne gavne og forskjønne Landet, er let at tænke sig. Men ligesom det er afgjort, at jo større et Areal, der paa een Tid kan indtages, besaaes og beplantes, desto mere Fremgang tør man og gjøre Regning paa at den tilkommende Skov vil have; saaledes bør man og være forvisset om, at Det Kongelige Landhuusholdnings-Selskab ved de udlovede Belønninger for smaae Skovanlæg har tænkt, at disse ville have større til Følge. Hvor altsaa Anlæg i det Store ved Forbindelse af flere Sæse, ja maaskee flere Hundrede Tdr. Land lade sig iværksætte, og hvor flere af en eller anden Byes Eodseiere kunde formaaes til at udlægge saadanne samlede Strækninger, der vilde saadanne Anlæg være de ønskeligste, og disses Udførelse fortjente derfor kraftig Bistand fra det Offentliges Side. Neppe vil det feile, at betydelige Strækninger af Hedelodder — det er dog egentlig for Hedeegnene disse Linier ere udarbejdede — vilde kunne forenes, og især vilde det fortjene Dymærksomhed til saadant Brug at afbenytte Steder, hvor Naturen — den bedste Veileder — selv viser os paa Spor; hvor Jorden nemlig alt er bevoren med Træer, det være sig smaae eller store, saa eller mange.

Men førend man kan gjøre sig Haab om at denne Sag, hvis Iværksættelse saa længe har været ønsket, skulde faae synderlig Fremgang, maa der — troer jeg — sørges for Anlæg af Plan-

tefkoler i forskjellige Egne af Landet. Iylland, og især dets skovløse Strækninger, burde ikke savne saadanne.

Til at forestaae disses Anlæg og videre Behandling, mangler det paa de fleste Steder omkring i Landet ikke paa Folk, der baade have Villie og Sagkundskab, og for dem, der ere ubekjendte med slige Arbejder, tør jeg maaskee smigre mig med, at disse Blade kunne tjene til nogen Veiledning.

Der gives i de paa Skov fattige Egne mangen Proprietair, Præst og Bonde, som med Fornøielse overlader det dertil fornødne Stykke Jord af sin Eiendom uden Godtgjørelse; thi Sands — det tør jeg paastaae — for Skovopelskning er virkelig almindelig vækket; den mangler kun Bistand. — De Bekostninger, som en Lønde Lands Indhegning og Dyrkning vilde medtage, kan omtrentlig sees i det Foregaaende.

Frøe og Planter tør man sikkert haabe at det Kongelige Rentekammer og Landhuusholdnings-Selskab med sædvanlig Redebonhed og Opofrelse vilde foranstalte frit udliveredede.

Var Landet først paa forskjellige Steder i Besiddelse af Planteskoler, hvorfra der i en ikke altfor stor Afstand kunde faaes Træer omsonst eller for en ringe Betaling, vilde Lysthavende snart indfinde sig i Mængde, for at afbenytte dem.

Derved var allerede meget vundet, ja derved var endog banet Veien for hine større Anlæg. Man

turde da vel nære det glade Haab, at flere af Jyl-lands vide, uoverskuelige Hedestrækninger, hvis faa frugtbare Næringsdele den næsten hele Aaret igjennem florerende Lyng nu udtærer, i dens Sted ville komme til at afgive nyttige Træer.

Hvilken Rigdomsfylde vilde derved ikke tilflyde Landet? Hvor mangfoldige Erhvervskilder vilde ikke derved aabnes? Hvor mange Summer kunde ikke da komme Landets egne Børn tilgode, som nu anvendes andre Steder til Producter, vi selv kunne frembringe? Hvor meget vilde ikke Clima- tet vorde mildere og mere frugtbringende ved Skovenes Beskyttelse?

Dog — Erkjendelsen af de veldædige Virkninger, som Skoves Anbringelse paa Heberne vilde, Kunde og maatte yde, er udbredt og indsees ligefra Folkets vise, kjærlige Fader — Tronens høie Besidder — indtil den ringeste Hedebonde. — Meget er gjort til denne Sags Fremme, paa hvis Vigtighed den almindelige Opmærksomhed ikke noksom kan vækkes, meget er paatænkt, og vil efterhaanden komme i Udøvelse, men Meget staaer tilbage. — Sid disse faa, disse svagt udtalte, men hjertelig meente Linier maatte værdiges lidet Bifald, og saaledes bidrage til at fremme Noget af dette Meget.

Skreven i Mai 1827.

Jens Bang,

Skovrider ved de Kongelige Skovantæg paa Alheden.

Viel Geschrei und wenig Wolle.

Under den pompöse Tittel: "Höchst nützliche Erfindung für Gutsbesitzer, Acker-Bürger, Land-Besbauer, so wie überhaupt für jeden Landwirthschaft treibenden Geschäftsmann," er i nogle offentlige Blade anmeldt et Skrift, "herausgegeben von einem Gutsbesitzer, (zum Besten der unglücklichen Griechen)" og som koster en hollandsk Ducat. — Denne lille Piece indeholder 6 Anviisninger, nemlig: "1) Ausführliche praktische Belehrung zur Anlegung neuen Ackerlandes auf wüsten Sandstellen und vollkommenen Verbesserung aller unergiebigen Fruchtfelder. 2) Ausführliche praktische Belehrung zur Anlegung neuer Wiesen auf wüsten Sandstellen und vollkommenen Verbesserung der schlechten Wiesen (Nebst fein gezeichneter Abbildung). 3) Wie man sich in allen Ländern und Gegenden auf eine sehr leichte Art, mit wenigen Kosten, ein Düngungsmittel zu Feldern, Wiesen und Gärten für jeden Boden verschaffen kann. 4) Untrügliches Mittel gegen Futtermangel in trocknen Jahren. 5) Ausführliche Beschreibung einer Pflugmaschine, wie man den Acker, ohne alle Beihülfe des Zugviehes, auf die geschwindeste und beste Art bestellen

Fann. (Nebst fein gezeichneter Abbildung). 6) Beschreibung einer wohlfeilen, einfachen und wirksamen Dreschmaschine (Nebst fein gezeichneter Abbildung). Straßburg 1827."

Paa 16 Sider finde vi saaledes alt hvad vi som Agerdyrkere behøve. Vi lære grundigen at forbedre øde Sandmarker, ja, at hæve dem til en Frugtbarhed af 25 Fold; at anlægge Enge paa øde Sand, og fuldkommen at forbedre de flette Enge; med ringe Omkostning at skaffe os et Gjødemiddel, lige passende for Agre, Enge og Haver; fuldkommen at sikke os mod Fodermangel i tørre Aaringer; en Plovmaskine eller rettere en ottebladet Spade, der bruges uden Hestekraft, samt en simpel og virksom Tærskemaskine lære vi at kjende; kort vi faae vor Jord bearbejdet, gjødet, vor Sæd tærsket, alt paa den mindst kostbare Maade, og ved aldrig at fattes Foder sikkres Varigheden af dette Gode. Hvorledes skulle vi værdisætte ham, denne Mennekeslægtenes store Velgjører? hvorledes passende lønne ham for den Time, han har anvendt til at skrive sin Bog, denne Bog, der bliver dobbelt vigtig i de Lande, hvor en allerede nu for stor Folkemængde forgjæves skrige efter Brødet? Ordener og Titler forsmaaer han vist; om ogsaa hollandske Ducater, maa lades henstillet! Værdigen synes Nationerne kun at kunne hædre ham, ved paa samme Dag Europa rundt at antænde Glædesbaal, og hvad kunne mere passende bruges dertil, end vore landoecono-

miste Bibliotheker, som vi ikke mere behøve. Hyl-
derne maae tømmes, Thær's Skrifter først kastes
paa Jlden, siden kunne Schwerz's og John Sin-
clair's følge og tilsidst det danske Tro's. Euen vil
blusse høiere end da Saracenerne brændte Biblio-
theket i Alexandria, og mod de ildrøde Skyer vil
i forskjellige Tungemaal Glæderaab lyde, at! kun
ikke den anonyme Forfatters skjulte Navn blandes
i disse.

Til saadanne Forhaabninger, saadanne Be-
tragtninger vilde Tittelen paa det her omhandlede
lille Skrift have berettiget os, om det ikke ved at
love saameget havde vækket vor Tvivl; men at
det skulde være saa aldeles tomt, saa ganske be-
røvet sund Sands, kort at vi saa ganske skulde
være bedragne for vor Ducat, burde ikke forudsæt-
tes, og bliver den end brugt til det angivne ædle
Niemed, saa er dog Middelet til at faae den uvær-
digt og usfelt.

I det første Stykke vil Forfatteren lære os
hvorledes en Morgen øde Sandjord skal paa to
Dage, "ohne alle Künstelei," dyrkes og gjøres saa
frugtbar, at den giver 12 til 15 Fold. Dette
skeer ved i September at ompløie den saa dybt
mueligt med en ganske almindelig Plov, der kun
ikke maa have et gennembrudt Skjære, og der-
paa at harve den paa tvers. Dernæst gjødes den
med 6 til 7 Læs (Bægten angives ei, og 6 til
7 Læs som vi kjøre dem ville nok ikke forslaae
meget) "ganz schlapprichten" Kogjødning, eller

med en Blanding af Koes, Evines og Menneskes Gjødning — ikke Hestegjødning, — som samles i en vandtæt Kumme og fortyndes med Vand. Naar Gjødningen er udfjort, saaes Rug derpaa og alt nedpløies og harves. Hver Kjerne giver da 6, 8, 10, ja 12 Straae og, siger Forsf., man maa ikke blive bange om Rugen bliver 3 til 4 Fod høi inden Blomsterne fremkomme, thi man maa være belavet paa at den bliver 6 til 7 Fod *) høi, og at, naar Veirliget er særdeles heldigt, 25 Fald vil høstes. Kun raader han, ikke at aftærske Sæderugen, men at skaffe sig den ved at slaae Negene med Toppen mod en Stok. Efter Rugen saaes Havre, der giver 8 til 9 Fald. Jorden maa nu paa ingen Maade hvile; man pløier og gjøder den igjen og saeer Rug, Byg og Havre, uden at tænke paa Brak, og saaledes vedblive man i nogle Aar, da Jorden saa ved Gjødning og Bearbejdning bliver saa kraftfuld, at man kun behøver at gjøde hvert tredie Aar. — Det vilde være spildt Arbejde at skrive et eneste Ord imod Raad som disse, der kun kunne være udgaaede fra den fuldkomneste Uvidenhed eller fra en forvirret Hjerne. — I et Tillæg til første Stykke giver Forsf. "Die Theorie oder Grundsätze" for Gjødningens Behandling, der ikke er andet end den almindelig bekjendte Maade, i Kummer at gjøre Gjødningen

*) Spilken Uvidenhed. Har da Rogen seet, at Rugen bliver 2 til 3 Fod høiere efter at den har begyndt at blomstre?

flydende ved Blanding med Vand, men naar han tilsidst lover "sunfzigfachen Nutzen" af denne Gjødning, saa bygger han os atter et Luftkastel, og fattes al Grund til hans "Grundsåke."

Efter denne Mundsmag vil Læseren, haaber jeg, tilgive mig at jeg ei følger vor Forfatter Skridt for Skridt. Hans Skilbring af "Der fruchtbarste Aker" er saa moersom, at jeg vælger nogle Linier deraf, for end ydermere at betegne hans Culturtrin. — Et saadant Jordsmons Bestanddele ere efter ham: Lidt Sand, noget mere Kalkjord, en endnu større Deel Støvjord (Stauberde), men fornemmelig Leer med en Blanding af Havejord, som bestaaer af forraadnede Rødder, Blade og Halm fra forrige Aaringer.

Hans "Untrügliches Mittel gegen Futtermangel in trocknen Jahren," er: At strø Gyps paa den unge Kløver, efter at Bygget er høstet!!

Hans saakaldte Plovmaskine er et værdigt Sidestykke til de Quasi-Mechanici og nogle danske vandmænds saakaldte Plovforbedringer, ja, fortjener vel endog Fortrinnet. — En Beskrivelse af dette kunstige Redskab kan ikke gives; med "der fein gezeichneten Abbildung" (saavidt jeg skjønner, et godt ærligt Træsnit) ved Siden faaer man vanskelig nok Begreb om den. Paa Enden af en lang Stang, der hviler paa en bevægelig Kamme, er anbragt 8 spidse Spader, der med to svære Hammers bankes i Jorden, og ved Hjælp af et Toug paa den øverste Ende af Stangen, igjen brækkes

ud af Jorden, hvorefter Maskinen trækkes et Stykke tilbage, og Spaderne atter indslaaes. Det kaldes Forf. at pløie uden Heste, men det bliver i det høieste at lade Mennesker grave. Formodentlig har han hørt den umodne Idee yttret, at vi burde grave al vor Jord, men da Tidens Aand, og vel med rette, er, at gjøre alt ved Maskiner, saa undfangede han Ideen om en Gravemaskine, og bragte et slemt Misfoster for Dagen.

Hans Tærskemaskine er ikke bedre, men er Plovmaskinen sammensat, saa er den simpel, og saa langt fra at være nye, at jeg for 30 Aar siden har seet en lignende ussel Indretning paa Den Hveen.

Efter det, jeg her har anført, tør jeg haabe, at ikke mange af mine Landsmænd ville sende Forf. hollandske Ducater, selv om de vare visse paa, at de virkelig kom Grækerne til Bedste, og det saameget mindre, som hver den, der har Hjerte til at række betrængte Medmennesker Hjelp, kunne ad fikrere Bei sende deres milde Gaver. Men naar en Mand, saaledes som vor Forfatter har gjort, byder Almeenheden et saadant Misfoster som hans Arbeide er, saa bør hverken det virkelige eller foretagne Diemed, hvori det er skeet, og endnu mindre det adelige Baaben, han har paatrykket det, fritage ham for velfortjente Rap af Critikens Svøbe.

Drewsen.

I n d h o l d .

	Pag.
Om Smørrets Behandling. Oversat fra Tydsk	249
Et flygtigt Blik paa Rapsavlen	279
Om Kummendyrkning	290
Grøn Gjøbning, af C. M.	292
Om Mergel, af Samme	306
Om Hedemosers Opdyrkning, af Samme	325
Sagttagelser, betræffende Virkningen paa Huusdyrene af Fodring med Boghveden og dens Straa, ved Hr. N. P. Schøler, Skolelærer og Kirkesanger	342
Om de Fellenbergske Fattigskoler, af Breve af Hofwyl	356
Kortfattet Veiledning til at opelske Træer paa Syl- lands Heber, ved Hr. J. Bang, Skovriber ved de Kongelige Skovlæg paa Alheden	378
Biel Geschrei und wenig Wolle; en Meddelelse fra Hr. Kammerraad Drewsen	403

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025